سیمای سیاست در قرآن

براساس تفسیر نور حجت‌الاسلام والمسلمین قرائتی

گردآوری و تدوین:
مهدی شاکری

بسم الله الرحمن الرحیم

سیمای سیاست در قرآن کریم براساس تفسیر نور

نویسنده:

مهدی نادری

ناشر چاپی:

مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

سیمای سیاست در قرآن کریم براساس تفسیر نور ----- ۱۹

مشخصات کتاب ----- ۱۹

اشاره ----- ۱۹

مقدمه مؤلف ----- ۲۱

پیشگفتار ----- ۳۸

فصل اول: خطوط کلی حاکم بر سیاست اسلامی ----- ۴۶

درآمد ----- ۴۶

الف) اصول ----- ۴۸

۱. سیاست در سایه جهان بینی الهی ----- ۴۸

اشاره ----- ۴۸

۱.۱. حاکمیت مطلق الهی ----- ۴۹

۱.۲. توکل به خداوند ----- ۵۰

۱.۳. حمایت های الهی ----- ۵۰

۱.۴. نظارت الهی ----- ۵۲

۲. خلیفه اللهی انسان ----- ۵۳

اشاره ----- ۵۳

۲.۲. انجام تکلیف الهی ----- ۵۴

۲.۳. اطاعت و پیروی از رسول خدا ----- ۵۵

۳. وحدت ادیان آسمانی ----- ۵۷

۳.۱. دعوت توحیدی انبیاء ----- ۵۷

۳.۲. رسالت جهانی اسلام ----- ۵۸

۱. قانونمندی تاریخ ----- ۶۱

۲. زمانبندی تاریخ ----- ۶۲

۳. اختیار و آزادی انسان -- ۶۲
۴. آزمایش انسان ها -- ۶۴
۵. هلاکت امت های گنهکار -- ۶۶
۶. امدادهای الهی به مؤمنان -- ۶۷
۷. سنت آسانی بعد از سختی -- ۷۰
۸. سنت مهلت الهی -- ۷۲
ج) عبرت های تاریخ -- ۷۵
فصل دوم: سیاست داخلی -- ۷۹
درآمد -- ۷۹
الف) مبانی تفکر سیاسی در قرآن -- ۸۱
۱. عدالت -- ۸۱
۱.۱. لزوم اجرای عدالت -- ۸۱
۱.۲.۱. عدالت توزیعی -- ۸۲
۱.۲.۳. عدالت اقتصادی -- ۸۳
۲. امنیت -- ۸۳
۲.۱. اهمیت و جایگاه امنیت -- ۸۳
۲.۲. اقسام امنیت -- ۸۶
۲.۲.۱. امنیت الهی -- ۸۶
۲.۲.۱.۱.امنیت و آرامش روحی و روانی -- ۸۸
۲.۲.۳. امنیت جانی -- ۹۰
۲.۲.۴. امنیت اجتماعی -- ۹۲
۲.۲.۵. امنیت نظامی -- ۹۴
۲.۲.۶. امنیت ملی -- ۹۴
۳. آزادی -- ۹۶
۳.۱. جایگاه آزادی -- ۹۶
۳.۲. آزادی در انتخاب راه و مکتب -- ۹۶

۳.۳. آزادی در چارچوب قوانین الهی ۹۸
۳.۴. آزادی بیان ۹۸
۴. قدرت ۱۰۱
۴.۱. قدرت مطلق الهی ۱۰۱
۴.۲. قدرت و حکومت برخی پیامبران ۱۰۱
۴.۳. خیرخواهی در عین قدرت ۱۰۳
۵. اخلاق ۱۰۴
۵.۱. هدف وسیله را توجیه نمی‌کند. ۱۰۴
۵.۲. کرامت انسانی ۱۰۵
۵.۲.۱. کمک های بشر دوستانه ۱۰۵
۵.۲.۲. حرمت جان انسانی ۱۰۵
۵.۳. نفی تبعیض ها ۱۰۷
۵.۴. عفو و گذشت ۱۰۸
۵.۵. حسن خُلق با مردم ۱۰۹
۵.۵.۱. خوشرویی ۱۰۹
۵.۵.۲. گفتار نیکو ۱۱۱
۵.۵.۳. رفتار برادرانه با مردم ۱۱۳
۵.۵.۴. مدارا با مردم ۱۱۳
۵.۵.۶. تواضع ۱۱۳
۵.۵.۷. دلسوزی ۱۱۳
۵.۵.۸. جذب مخالفان ۱۱۵
۵.۵.۹. عیب پوشی ۱۱۵
۵.۵.۱۰. نیکوکاری ۱۱۵
۵.۶. برخورد اخلاقی با مخالفان ۱۱۶
۵.۶.۱. کلام نیکو ۱۱۷
۵.۶.۲. کردار نیکو ۱۱۷

۵.۶.۳. دلسوزی ---- ۱۱۹
۶. انصاف ---- ۱۱۹
۷. مصلحت سنجی ---- ۱۲۲
ب) جایگاه حکومت در نظام سیاسی اسلام ---- ۱۲۴
درآمد ---- ۱۲۴
۱. حکومت ---- ۱۲۷
۱.۱. لزوم تشکیل حکومت ---- ۱۲۷
۱.۲. مشروعیت حکومت ---- ۱۲۹
۱.۳. وظایف حکومت ---- ۱۲۹
۱.۳.۱ . ایفای حقوق الهی ---- ۱۲۹
۱.۳.۱.۱. دعوت به خداپرستی ---- ۱۲۹
۱.۳.۱.۲. اجرای احکام ---- ۱۳۱
۱.۳.۲. ایفای حقوق مردم ---- ۱۳۱
۱.۳.۲.۱. فرهنگی ---- ۱۳۱
الف) گسترش معروف ها و اصلاح جامعه ---- ۱۳۱
ب) تحکیم خانواده ---- ۱۳۴
اشاره ---- ۱۳۴
۱.۳.۲.۲. اقتصادی ---- ۱۳۴
الف) خدمت به مردم ---- ۱۳۴
ب) فقر زدایی ---- ۱۳۶
ج) تامین رفاه مردم ---- ۱۳۶
د) مدیریت بحران ---- ۱۳۸
اشاره ---- ۱۳۸
۱.۳.۲.۳ . سیاسی ---- ۱۳۸
الف) تامین امنیت ---- ۱۳۸
ب) ایجاد و تقویت وحدت ---- ۱۴۰

ج) دسترسی به مسئولین ---------- ۱۴۰
اشاره ---------- ۱۴۰
۱.۳.۲.۴. اجتماعی ---------- ۱۴۰
الف) آسان گیری بر مردم ---------- ۱۴۰
ب) منع آزار و اذیت مردم ---------- ۱۴۰
اشاره ---------- ۱۴۰
۱.۴. مردم و حکومت ---------- ۱۴۳
۱.۴.۱. حکومت وسیله آزمایش ---------- ۱۴۳
۱.۴.۲. تبعیت از زمامداران ---------- ۱۴۳
۱.۴.۴. سرنوشت ملت ها ---------- ۱۴۳
۱.۴.۵. وطن دوستی ---------- ۱۴۵
۱.۴.۶. حمایت از حکومت در برابر دشمن ---------- ۱۴۵
۱.۵. مسئولین و حکومت ---------- ۱۴۷
۱.۵.۱. ساده زیستی ---------- ۱۴۷
۱.۵.۳. حساسیت رفتاری خانواده مسئولین ---------- ۱۴۸
۱.۵.۴. کنترل رفتار کارگزاران ---------- ۱۴۸
۱.۷. انحراف حکومت ---------- ۱۴۹
۱.۷.۱. عوامل انحراف حکومت ---------- ۱۴۹
۲. مدیریت سیاسی و اجتماعی ---------- ۱۴۹
۲.۱. قانون گرایی ---------- ۱۴۹
۲.۱.۱. جایگاه قانون ---------- ۱۴۹
۲.۲.۳. ضابطه گرایی نه رابطه گرایی ---------- ۱۵۰
۲.۲. انتصابات ---------- ۱۵۲
۲.۲.۱. شایسته سالاری ---------- ۱۵۲
۲.۲.۱.۲. رعایت سلسله مراتب ---------- ۱۵۳
۲.۲.۲. گزینش افراد ---------- ۱۵۳

۲.۲.۲.۱. لزوم گزینش در انتصابات ---------- ۱۵۳

۲.۲.۲.۲. ملاک ها ---------- ۱۵۵

الف) سوابق ---------- ۱۵۵

ب) حال فعلی افراد ---------- ۱۵۵

ج) امانتداری و تخصص ---------- ۱۵۷

د) سایر ملاک ها ---------- ۱۵۸

اشاره ---------- ۱۵۸

۲.۳. نهادها و سازمان ها ---------- ۱۵۹

۲.۳.۱. وزارت ---------- ۱۵۹

۲.۳.۲. سازمان نظارتی ---------- ۱۵۹

۲.۳.۳. سازمان های اطلاعاتی و امنیتی ---------- ۱۶۱

۲.۳.۳.۱. تشکیلات اطلاعاتی ---------- ۱۶۱

۲.۳.۳.۲. تحقیق به حد کافی ---------- ۱۶۱

۲.۳.۳.۳. نفوذ در دستگاه دشمن ---------- ۱۶۳

۲.۳.۴. زندان ---------- ۱۶۳

۲.۴. توسعه و پیشرفت ---------- ۱۶۳

۲.۴.۱. الزامات پیشرفت ---------- ۱۶۵

۲.۴.۲. پیشرفت های صنعتی ---------- ۱۶۵

۲.۴.۲.۱. شهرسازی ---------- ۱۶۵

۲.۴.۲.۲. سد سازی ---------- ۱۶۷

۲.۴.۲.۳. زره سازی ---------- ۱۶۷

۲.۴.۲.۴. کشتی سازی ---------- ۱۶۷

۲.۴.۳. توسعه اقتصادی ---------- ۱۶۸

۳. رهبری ---------- ۱۶۸

۳.۱. جایگاه رهبری ---------- ۱۶۸

۳.۲. اطاعت از رهبری ---------- ۱۷۰

۳.۳. ویژگی های رهبری ---------- ۱۷۱

۳.۳.۱. عدالت ---------- ۱۷۱

۳.۳.۲. بصیرت و آگاهی ---------- ۱۷۲

۳.۳.۳. تقوا و صالح بودن ---------- ۱۷۳

۳.۳.۴. سعه صدر ---------- ۱۷۳

۳.۳.۵. مردمی بودن ---------- ۱۷۴

۳.۳.۶. ساده زیستی رهبر ---------- ۱۷۶

۳.۳.۷. قاطعیت ---------- ۱۷۸

۳.۳.۸. انتقاد پذیری ---------- ۱۷۸

۳.۳.۹. صراحت ---------- ۱۷۸

۳.۳.۱۰. صبر و استقامت ---------- ۱۸۰

۳.۳.۱۱. پیشگامی ---------- ۱۸۰

۳.۴. وظایف رهبر ---------- ۱۸۲

۳.۴.۱. فرماندهی نظامی ---------- ۱۸۲

۳.۴.۲. امیدواری و دلگرمی ---------- ۱۸۳

۳.۴.۳. اصلاح گری ---------- ۱۸۳

۳.۴.۴. پاسخگویی ---------- ۱۸۳

۳.۴.۵. نظارت ---------- ۱۸۵

۳.۴.۶. آگاهی دادن به مردم ---------- ۱۸۵

۳.۴.۷. تصمیم گیری نهایی ---------- ۱۸۵

۳.۴.۸. انعطاف پذیری ---------- ۱۸۷

۳.۴.۹. حمایت از مظلومان ---------- ۱۸۷

۳.۴.۱۰. بیعت گرفتن از مردم ---------- ۱۸۷

۴. کنترل قدرت ---------- ۱۸۹

۴.۱. قدرت فسادآور است ---------- ۱۸۹

۴.۲. تفکیک قوا ---------- ۱۸۹

ج) جامعه شناسی سیاسی ----- ۱۹۳
اشاره ----- ۱۹۳
۱. جامعه ایمانی و غیر ایمانی ----- ۱۹۵
اشاره ----- ۱۹۵
۱.۱. وحدت و یکپارچگی جامعه اسلامی ----- ۱۹۷
۱.۲. مسئولیت در قبال جامعه ----- ۱۹۹
۱.۲.۱. مسئولیت در حد توان ----- ۱۹۹
۱.۳. صلاح و فساد جامعه ----- ۲۰۰
۱.۵. استقلال جامعه ----- ۲۰۲
۱.۶. انحرافات جامعه ----- ۲۰۴
۱.۶.۱. بدعت و دین سازی ----- ۲۰۴
۱.۶.۲. رهبران فاسد ----- ۲۰۴
۱.۶.۳. نافرمانی های الهی ----- ۲۰۴
۱.۶.۴. رفاه زدگی ----- ۲۰۶
۱.۶.۵. سقوط اخلاقی ----- ۲۰۶
۱.۷. لزوم برخورد با منحرفین در جامعه ----- ۲۰۷
۲. جریان شناسی سیاسی ----- ۲۰۷
۲.۱. تقابل حق و باطل ----- ۲۰۷
۲.۲. ملاک تشخیص حق از باطل ----- ۲۱۰
۲.۳. وحدت حق و کثرت باطل ----- ۲۱۲
۲.۴. ولایت الهی و غیرالهی ----- ۲۱۴
۲.۵. جریان حق ----- ۲۱۶
۲.۶. جریان باطل ----- ۲۱۸
الف) وحدت رویه مخالفان ----- ۲۲۰
ب) توطئه دایمی ----- ۲۲۱
اشاره ----- ۲۲۱

۲.۶.۱.شیطان ---------- ۲۲۲

الف) سیاست شیطان ---------- ۲۲۴

ب) شیوه های شیطان ---------- ۲۲۶

اشاره ---------- ۲۲۶

۲.۶.۲. کافران و مستکبران ---------- ۲۲۶

الف) اشراف، یاران ویژه کفار ---------- ۲۳۰

الف) ویژگی های منافقان ---------- ۲۳۲

ب) جلوه های استکبار ---------- ۲۳۶

اشاره ---------- ۲۳۶

۲.۶.۳. منافقان ---------- ۲۴۲

ب) برخورد با منافقان ---------- ۲۴۶

ج) توبه منافقان ---------- ۲۴۷

د) سرانجام منافقان ---------- ۲۴۹

اشاره ---------- ۲۴۹

۲.۶.۴. اهل کتاب ---------- ۲۴۹

۲.۶.۴.۱. ویژگی های اهل کتاب ---------- ۲۵۳

۲.۷. ابزارهای نظام طاغوتی و استبدادی ---------- ۲۵۵

۲.۸. تولّی و تبرّی ---------- ۲۵۹

۲.۹. مبارزه با طاغوت ---------- ۲۶۱

۲.۱۰. استقامت و پایداری ---------- ۲۶۲

۲.۱۱. پیروزی نهایی جریان حق ---------- ۲۶۵

۳. مشارکت سیاسی ---------- ۲۶۷

۳.۱. تعاون و همکاری ---------- ۲۶۷

۳.۲. شورا ---------- ۲۷۱

۳.۳. تخصص گرایی ---------- ۲۷۱

۴. عقلانیت سیاسی ---------- ۲۷۳

۵. حزب سیاسی ---------- ۲۷۶
۵.۱. حزب الله ---------- ۲۷۶
۵.۲. حزب شیطان ---------- ۲۷۸
۵.۳. حق‌گرایی نه حزب‌گرایی ---------- ۲۷۹
د) قواعد فقه سیاسی ---------- ۲۸۱
درآمد ---------- ۲۸۱
۱. قواعد عام ---------- ۲۸۳
۱.۱. قاعده رجوع به خبره (کارشناس) ---------- ۲۸۳
۱.۳. قاعده اضطرار ---------- ۲۸۳
۱.۴. قاعده اصاله الصحه ---------- ۲۸۴
۱.۵. قاعده دفع افسد به فاسد ---------- ۲۸۵
۱.۶. قاعده لاضرر ---------- ۲۸۵
۲. قواعد عرصه سیاست ---------- ۲۸۶
۲.۱. قاعده عدم ولایت غیر خدا ---------- ۲۸۶
۲.۲. قاعده مساوات (عدم تبعیض) ---------- ۲۸۸
۲.۳. قاعده تقیّه ---------- ۲۹۰
۲.۴. قاعده نفی سبیل ---------- ۲۹۰
۲.۵. قاعده نفی کمک به تجاوزگر ---------- ۲۹۲
۳. قواعد عرصه اجتماعی ---------- ۲۹۲
۳.۱. قاعده عدالت ---------- ۲۹۲
۳.۲. قاعده وفای به عقود ---------- ۲۹۴
۳.۳. قاعده نفی عسر و حرج ---------- ۲۹۵
۳.۴. قاعده تعظیم شعایر ---------- ۲۹۵
۳.۵. قاعده تعاون ---------- ۲۹۵
۳.۶. قاعده جُبّ (آمرزش گذشته) ---------- ۲۹۷
۳.۷. قاعده انتخاب اصلح ---------- ۲۹۷

۴. قواعد عرصه اقتصاد ---------- ۲۹۹
۴.۱. قاعده سلطنت(مالکیت) ---------- ۲۹۹
۴.۲. قاعده احسان ---------- ۲۹۹
۵. قواعد عرصه امنیتی – اجتماعی ---------- ۳۰۱
۵.۱. قاعده حرمت جان مسلمان ---------- ۳۰۱
۵.۲. قاعده امان ---------- ۳۰۱
۵.۳. قاعده صلح ---------- ۳۰۱
فصل سوم: سیاست خارجی و روابط بین الملل ---------- ۳۰۶
درآمد ---------- ۳۰۶
الف) سیاست خارجی ---------- ۳۰۸
۱. اصول سیاسی ---------- ۳۰۸
۱.۱. اصل مسالمت ---------- ۳۰۸
۱.۲. اصل دعوت ---------- ۳۰۸
۱.۳. اصل تالیف قلوب ---------- ۳۰۹
۱.۴. اصل نفی ولایت کافران بر مسلمانان ---------- ۳۱۱
۱.۵. اصل تولّی و تبری ---------- ۳۱۲
۱.۶. اصل حل مسالمت آمیز اختلافات ---------- ۳۱۳
۱.۷. اصل استکبارستیزی و استضعاف زدایی ---------- ۳۱۳
۱.۸. اصل ظلم ستیزی ---------- ۳۱۵
۲. اصول حقوقی ---------- ۳۱۵
۲.۱. اصول حقوق بشر(حق حیات، حق وطن و...) ---------- ۳۱۵
۲.۲. اصل وفای به تعهدات بین المللی ---------- ۳۱۷
۲.۳. اصل مقابله به مثل ---------- ۳۱۹
۲.۴. اصل قبول پناهندگی ---------- ۳۲۳
۳. اصول امنیتی ---------- ۳۲۴
۳.۱. اصل دفاع از سرزمین‌ها و منافع مسلمانان ---------- ۳۲۴

۳.۲. اصل احتیاط در برخورد با دشمنان ---- ۳۲۴
۳.۳. اصل آمادگی برای مقابله با دشمن ---- ۳۲۴
ب) روابط بین الملل ---- ۳۲۶
۱. تنظیم روابط بر مبنای عدالت ---- ۳۲۶
۲. وحدت و همزیستی مسالمت آمیز ---- ۳۲۸
۲.۱. در حوزه کشورهای اسلامی ---- ۳۲۸
۲.۲. در حوزه پیروان ادیان توحیدی ---- ۳۲۸
۳. روابط دیپلماتیک ---- ۳۳۴
۳.۱. هیات های دیپلماتیک ---- ۳۳۴
۳.۲. همکاری های بین المللی ---- ۳۳۴
۳.۳. منطقه بین المللی مسلمانان ---- ۳۳۴
۳.۴. گردهمایی جهانی طاغوت ها ---- ۳۳۴
۳.۵. کمک های بشر دوستانه ---- ۳۳۶
۴. الزامات روابط بین الملل ---- ۳۳۶
۴.۱. روابط عادلانه ---- ۳۳۶
۴.۲. نفی رابطه سلطه ---- ۳۳۶
۴.۳. برائت از مشرکان ---- ۳۳۸
۴.۴. قطع رابطه ---- ۳۳۸
۵. جنگ ---- ۳۳۹
۵.۱. دشمن شناسی ---- ۳۳۹
۵.۲. جهاد ---- ۳۴۵
۵.۲.۱. اصالت صلح ---- ۳۴۵
۵.۲.۲. جایگاه جهاد ---- ۳۴۷
۵.۲.۳. ارزش جهاد ---- ۳۴۸
۵.۲.۴. جهاد تدافعی ---- ۳۴۸
۵.۲.۵. هدف از جهاد ---- ۳۵۰

۵.۲.۶. فرماندهی نظامی ---------- ۳۵۳
۵.۲.۷. آمادگی نظامی ---------- ۳۵۴
۵.۲.۸. استراتژی های نظامی ---------- ۳۵۶
۵.۲.۹. عوامل پیروزی در جنگ ---------- ۳۶۰
۵.۲.۱۰. عوامل شکست در جنگ ---------- ۳۶۲
۵.۲.۱۱. امدادهای الهی در جنگ ---------- ۳۶۴
۵.۲.۱۲. شکست به مثابه آزمایش الهی ---------- ۳۶۶
۵.۲.۱۳.فرار ا ز جنگ ---------- ۳۶۷
۵.۲.۱۴. اخلاق جنگ ---------- ۳۶۹
۵.۲.۱۵. حمایت از ایثارگران و مجاهدان ---------- ۳۷۱
۵.۲.۱۶. پذیرش آتش بس ---------- ۳۷۱
۵.۲.۱۷. اقتصاد جنگ ---------- ۳۷۱
۵.۲.۱۸. ستون پنجم دشمن ---------- ۳۷۳
۵.۳. جنگ نرم (تهاجم فرهنگی) ---------- ۳۷۳
۵.۳.۱. هدف کفار از جنگ نرم ---------- ۳۷۷
۵.۳.۱.۱. دین زدایی ---------- ۳۷۷
۵.۳.۲.۲. همانندسازی ---------- ۳۷۹
۵.۳.۲. شیوه های جنگ نرم ---------- ۳۷۹
۵.۳.۲.۱. استهزاء ---------- ۳۷۹
۵.۳.۲.۲. افتراء ---------- ۳۸۲
۵.۳.۲.۳. نسبت جنون ---------- ۳۸۳
۵.۳.۲.۴. نسبت سحر و جادو ---------- ۳۸۳
۵.۳.۲.۵. زیبا جلوه دادن ---------- ۳۸۵
۵.۳.۲.۶. تهمت ---------- ۳۸۷
۵.۳.۲.۷. تهدید ---------- ۳۸۹
۵.۳.۲.۸. توجیه گری ---------- ۳۸۹

۵.۳.۲.۹. تکذیب ۳۹۱
۵.۳.۲.۱۰. ظاهرسازی ۳۹۱
۵.۳.۲.۱۱. تحقیر ۳۹۲
۵.۳.۲.۱۲. بهانه جویی ۳۹۲
۵.۳.۲.۱۳. تحریف ۳۹۴
۵.۴. جنگ روانی ۳۹۶
فهرست تفصیلی مطالب ۳۹۸
فهرست آیات ۴۵۳
درباره مرکز ۴۸۸

سیمای سیاست در قرآن کریم براساس تفسیر نور

مشخصات کتاب

سرشناسه : نادری، مهدی، ۱۳۵۲ -، گردآورنده

عنوان و نام پدیدآور : سیمای سیاست در قرآن کریم براساس تفسیر نور/ گردآورنده مهدی نادری.

مشخصات نشر : تهران: موسسه فرهنگی درسهایی از قرآن، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری : ۲۷۱ ص.

شابک : ۸۰۰۰۰ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۲۱-۳۴-۷

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتاب حاضر بر گرفته از کتاب "تفسیر نور"محسن قرائتی می باشد.

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.

یادداشت : نمایه.

موضوع : سیاست در قرآن

شناسه افزوده : قرائتی، محسن، ۱۳۲۴- .تفسیر نور

شناسه افزوده : مرکز فرهنگی درسهائی از قرآن

رده بندی کنگره : BP۱۰۴ /س۹۴ ن۲ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۶۸۴۲۲

ص: ۱

اشاره

مقدمه مؤلف

بسم الله الرّحمن الرّحیم

ألحمدُ لله ربِّ العالمین و صلّی الله علی محمّد و آله الطاهرین

پس از انتشار تفسیر نور، که با لطف الهی در سال ۷۶ به عنوان کتاب سال جمهوری اسلامی ایران شناخته شد، برخی فارغ التحصیلان دانشگاهی به فکر افتادند به دلیل کاربردی بودن این تفسیر، هر کدام با نگاه خاصی که تخصص آن را در دانشگاه خوانده بودند، یک دور آن را مطالعه و در قالب موضوعاتی عرضه کنند.

اولین کار، کتابی به نام «سیصد نکته در مدیریت» بود و به دنبال آن «سیمای حقوق در قرآن» و «قرآن و متولیان فرهنگی» منتشر گردید و اکنون کتاب «سیمای سیاست در قرآن» ارایه می گردد، امید است به زودی کتاب «انسان در قرآن» نیز در اختیار خوانندگان محترم قرار گیرد.

هدف این کارها، مهجوریت زدایی از قرآن است تا دانشجویان و تحصیل کردگان ما گمان نکنند که معارف قرآن، محدود به مسائل عبادی و اخلاقی و اخروی است و لذا مسئولین نهاد رهبری در دانشگاه ها بعضی از این کتاب ها را تلخیص و به عنوان کتاب درسی بعضی رشته های دانشگاهی قرار دادند.

قرآن که از هرگونه کژی و انحراف و تحریف مصونیت دارد، کتاب جامعی است که به تمام ابعاد زندگی بشر از جمله مسائل سیاسی نظر دارد. در قرآن صدها آیه مربوط به مسائل سیاسی است و در روایات، پیامبر اکرم و اهل بیت معصومش علیهم السلام با لقب «ساسه العباد» معرفی شده اند. ناگفته پیداست که سیاست در قرآن برای به پاداشتن عدالت در سایه حاکمیت خداوند و انبیای الهی، با توکل بر او و حمایت های غیبی اوست.

اگر دین از سیاست جدا بود، آن‌گونه که سکولارها می گویند، نباید انبیا و یارانشان کشته یا تبعید یا شکنجه می شدند. «وَ یقْتُلُونَ النَّبِیینَ بِغَیرِ الْحَقِّ» (۱)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، مردم به حضرت شعیب اعتراض نمی کردند که چرا مانع آزادی آنان در هرگونه تصرف مالی می شود. «قالُوا یا شُعَیبُ أَصَلاتُکَ تَأْمُرُکَ أَنْ نَتْرُکَ ما یعْبُدُ آباؤُنا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فی أَمْوالِنا ما نَشاء» (۲)

۱- (بقره،۶۱)

۲- (هود، ۸۷)

اگر دین مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، حضرت یوسف خودش را برای خزانه داری مصر کاندیدا نمی کرد. «قالَ اجْعَلْنی عَلی خَزائِنِ الْأَرْضِ إِنِّی حَفیظٌ عَلیمٌ» (۱)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، مردم از حضرت موسی آب نمی خواستند. «وَ إِذِ اسْتَسْقی مُوسی لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصاکَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتا عَشْرَةَ عَیناً قَدْ عَلِمَ کُلُّ أُناسٍ مَشْرَبَهُمْ»(۲)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، مردم از حضرت عیسی، غذا نمی خواستند. «إِذْ قالَ الْحَوارِیونَ یا عیسَی ابْنَ مَرْیمَ هَلْ یسْتَطیعُ رَبُّکَ أَنْ ینَزِّلَ عَلَینا مائِدَةً مِنَ السَّماءِ» (۳)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، مردم از ذوالقرنین امنیت نمی خواستند. «قالُوا یا ذَا الْقَرْنَینِ إِنَّ یأْجُوجَ وَ مَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِی الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَکَ خَرْجاً عَلی أَنْ تَجْعَلَ بَینَنا وَ بَینَهُمْ سَدًّا» (۴)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، انبیا به دنبال تأمین مسکن مردم نبودند. «وَ أَوْحَینا إِلی مُوسی وَ أَخیهِ أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِکُما بِمِصْرَ بُیوتاً وَ اجْعَلُوا بُیوتَکُمْ قِبْلَةً»(۵)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، مردم از انبیا تعیین فرمانده نظامی را نمی خواستند. «إِذْ قالُوا لِنَبِی لَهُمُ ابْعَثْ لَنا مَلِکاً نُقاتِلْ فی سَبیلِ اللَّهِ»(۶)

اگر دین فقط مربوط به مسائل معنوی و اخروی بود، خداوند به حضرت داود زره‌سازی نمی آموخت. «وَ عَلَّمْناهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَکُمْ لِتُحْصِنَکُمْ مِنْ بَأْسِکُمْ» (۷)

در قرآن، نفی طاغوت مقدمه‌ی ایمان است. یعنی تا طاغوت ها را زیر پا نگذاریم به ایمان نمی رسیم. «فَمَنْ یکْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ یؤْمِنْ بِاللَّهِ»(۸)

چگونه اسلام از سیاست جداست، در حالی که بزرگ ترین نامه های حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه نامه سیاسی است.

چگونه اسلام از سیاست جداست، در حالی که اولین ماموریت حضرت موسی مبارزه با فرعون «اذْهَبْ إِلی فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغی» (۹) و آزاد سازی مردم از اسارت بود. «أَنْ أَرْسِلْ مَعَنا بَنی إِسْرائیلَ» (۱۰)

در آیات قرآن، کلمات «لا تُطِعِ»(۱۱)،

«لا تُطیعُوا»(۱۲)،

«لا تَتَّبِع»(۱۳)

و «لا تَتَّبِعُوا»(۱۴)

بسیار به چشم می خورد که فرمان عدم پیروی از طاغوت هاست.

۱- (یوسف، ۵۵)

۲- (بقره، ۶۰)

۳- (مائده، ۱۱۲)

۴- (کهف، ۹۴)

۵- (یونس، ۸۷)

۶- (بقره، ۲۴۶)

۷- (انبیاء، ۸۰)

۸- (بقره، ۲۵۶)

۹- (طه،۲۴)

۱۰- (شعراء،۱۷)

۱۱- . احزاب،۱.

۱۲- . شعراء، ۱۵۱.

۱۳- . مائده، ۴۹.

۱۴- . بقره، ۱۶۸.

برای بهتر شناختن سیاست در قرآن و سیاست در دنیای امروز، باید دو تابلو ترسیم کنیم و با تعیین مشخصات، تفاوت ها را مقایسه نماییم:

همان‌گونه که در مهندسی یک خانه و شهرک، نباید تنها به درون خانه و مصالح ساختمانی نگاه کرد، بلکه باید به اموری از قبیل جغرافیای منطقه، هوای منطقه، مجاری سیل و زلزله، دسترسی به آب و گاز و برق و تلفن، امنیت و اقتصاد منطقه، فاصله آن با کارخانه ها و جاده های اطراف، راه های ورود و خروج، دوری از ازدحام و ترافیک، تجاری یا مسکونی بودن شهرک و مانند آن توجه شود، در پایه‌ریزی سیاست نیز، باید شناخت ما نسبت به هستی و جهان روشن باشد، که آیا این خانه (کره زمین):

۱- صاحب و حسابی دارد (مبدا و معاد) یا نه؟

۲- نظارت و مسئولیتی هست یا نه؟

۳- هدفی در کار هست یا نه؟

۴- ساکنان خانه (انسان ها) چه نیازهایی دارند؟

۵- نیازهایشان جسمی است یا جسمی و روحی؟

۶- زندگی ساکنان خانه با مرگ خاتمه می یابد یا ابدی است؟

اگر این هستی صاحب و حساب و هدف و نظارتی ندارد و پرونده ما با مرگ تمام می شود، سیاست گذاری ها باید به سمت تأمین خوراک و پوشاک و مسکن و همسر و رفاه و لذت باشد و اگر غیر از این باشد، خسارت کرده ایم. و اگر ایمان داشتیم که این خانه صاحب و حساب و هدف و نظارتی دارد، باید تمام برنامه ریزی ها و سیاست ها در راستای رضای صاحب خانه (آفریدگار) و براساس اهدافی که برای آن آفریده شده ایم، قرار گیرد.

بنابراین نگاه مادی و الهی در برنامه‌ریزی ها و سیاست گذاری ها تأثیرگذار است. در نگاه الهی، هر برنامه و سیاستی که برخلاف هدف و گفتار خالق باشد از اعتبار خارج است، ولی در نگاه مادی، سیاست ها براساس آن است که ما انسان ها چه دوست داریم. اصل، رفاه است، از هر راهی و به هر قیمتی که شد.

نگاه مادی، برهنگی را تمدن، اسراف و تجمل را نشانه شخصیت، استعمار را نشانه قدرت، و دروغ و ریا را نشانه سیاست می داند.

قرآن می فرماید: افرادی که زندگی را فقط زندگی دنیوی می دانند و به آخرت ایمان ندارند، کارهای خلافشان را زیبا می پندارند و در دنیای خیال سرگردانند. «إِنَّ الَّذینَ لا یؤْمِنُونَ بِالْآخِرَهِ زَینَّا لَهُمْ أَعْمالَهُمْ فَهُمْ یعْمَهُونَ»(۱)

۱- (نمل،۴)

کسانی که به مبدا و معاد ایمان ندارند، پیشرفت خود را به خاطر علم و تخصص خود می دانند، همان گونه که قارون می گفت: ثروت من به خاطر تخصصی است که دارم. «قالَ إِنَّما أُوتیتُهُ عَلی عِلْمٍ عِنْدی» (۱)

اما کسانی که ایمان به خدا دارند، در کنار تحصیل علم و تلاش و برنامه‌ریزی، دست خدا را فوق همه دست ها می دانند. «یدُ اللَّهِ فَوْقَ أَیدیهِمْ»(۲)آنان معتقدند که:

تمام تدبیرها دست خداست. «فَلِلَّهِ الْمَکْرُ جَمیعاً» (۳)

تمام عزت ها از اوست. «فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمیعاً» (۴)

تمام قدرت‌ها از اوست. «أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمیعاً» (۵)

مثال افراد با ایمان، مثال کسی است که در حال آموزش رانندگی است. گرچه فرمان و گاز و ترمز ماشین به دست اوست، ولی او از نقش مربی غافل نیست که هر لحظه می تواند جلوی حرکت او را بگیرد. خدا نیز به انسان قدرت و اراده و انتخاب داده است، ولی ممکن است جلوی اعمال آن را بگیرد. همان‌گونه که اختیار روشن کردن برق منزل بدست ماست، ولی ممکن است اداره برق به دلیلی برق را قطع کند. آری انسان اراده دارد ولی اراده خدا فوق همه اراده هاست.

اگر یک نگاه به دستورات حضرت علی و رفتار طاغوت‌های امروز بکنیم، دو تابلویی که در نظر داشتیم روشن می شود؛ حضرت امیر به رزمندگان دستور می دهد به هنگام جنگ، درختان دشمن را قطع نکنید، آبشان را مسموم نکنید، به سالمندان و زنان آسیبی نرسانید و به فراریان کاری نداشته باشید، ولی سیاست‌مداران امروز حاضرند برای پیروزی خود از همه نوع بمب های شیمیایی و هسته ای استفاده کنند.

از امتیازات اسلام آن است که سیاست اسلام از دیانت آن جدا نیست.

در نمازجمعه، عبادت عین سیاست و سیاست عین عبادت است. نمازجمعه به جای نماز ظهر است، ولی دو رکعت خوانده می شود، زیرا دو خطبه جایگزین دو رکعت نماز می شود و امام‌جمعه در خطبه دوم مسایل جامعه و جهان را برای مردم بازگو و تحلیل می‌کند. «وَ یخْبِرُهُمْ بِمَا وَرَدَ عَلَیهِمْ مِنَ الْآفَاقِ»(۶)

و مردم باید با وضو و رو به قبله اخبار جهان را بشنوند، گویا در حال نمازند.

نه تنها در مسئله سیاست، بلکه در حقوق، اقتصاد، مدیریت و سایر رشته های علوم انسانی، باید اول نگاه ما به هستی و انسان و هدف ها و آینده روشن شود، تا ببینیم چگونه برنامه‌ریزی و مدیریت کنیم.

۱- (قصص، ۷۸)

۲- (فتح، ۱۰)

۳- (رعد، ۴۲)

۴- (فاطر، ۱۰)

۵- (بقره، ۱۶۵)

۶- . وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۴۴.

سیاست قرآن، با توجه به حکمت الهی، نظارت الهی، عدل الهی، تکلیف الهی، پیروی از انبیای الهی، امداد های الهی، معجزات الهی، مهلت های الهی، آزمایش های الهی و سنت‌های الهی است.

اگر امروز سیاسیون بر اساس سلطه گری، تهدید، ارعاب، استثمار و درآمد بیشتر برنامه ریزی می کنند، سیاست در قرآن، به معنای برپایی عدالت است. قرآن یک جا می فرماید: «أَقیمُوا الدِّینَ»(۱)،

در جای دیگر می فرماید: «أَقیمُوا الصَّلاةَ»(۲) و در جای دیگر می فرماید: «أَقیمُوا الْوَزْنَ»(۳)

یعنی دین داری و عبادت و عدالت هر سه با یک تعبیر مطرح شده است.

قرآن، عدالت واقعی را در سایه پیروی از انبیا و قانون آسمانی می داند. «لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلَنا بِالْبَیناتِ وَ أَنْزَلْنا مَعَهُمُ الْکِتابَ وَ الْمیزانَ لِیقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ»(۴)

اسلام، عدالت را در امام جماعت، قاضی، شاهد، مرجع تقلید و رهبر شرط دانسته و به عدالت میان فرزندان، در وصیت و حتی با دشمن سفارش کرده است. «وَ لا یجْرِمَنَّکُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلی أَلَّا تَعْدِلُوا» (۵)و می فرماید: شما با کسانی که به خاطر دین با شما نجنگیده اند و از خانه هایتان بیرونتان نکرده اند، نیکی کنید. «لا ینْهاکُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذینَ لَمْ یقاتِلُوکُمْ فِی الدِّینِ وَ لَمْ یخْرِجُوکُمْ مِنْ دِیارِکُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ تُقْسِطُوا إِلَیهِمْ إِنَّ اللَّهَ یحِبُّ الْمُقْسِطینَ» (۶)

در سیاست قرآن، تأمین امنیت برای همه مردم حتی کفاری که در بلاد اسلامی زندگی می کنند مورد عنایت است، آن هم امنیت مالی، اقتصادی، روانی، جانی، اجتماعی، امنیت ملی، تا آنجا که اگر کسی دیگری را با اسلحه تهدید کند، گرچه از آن استفاده نکند، لقب «مفسد فی الارض» به او داده شده و با سخت ترین کیفر، قصاص می شود.

در سیاست اسلام آزادی وجود دارد، ولی در چارچوب دستورات دین. قرآن می فرماید: آنجا که خدا و رسول امری را مقرر کنند، هیچ زن و مرد با ایمانی حق انتخاب راه دیگری ندارند. «وَ ما کانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لا مُؤْمِنَةٍ إِذا قَضَی اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَمْراً أَنْ یکُونَ لَهُمُ الْخِیرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ» (۷)یعنی آزادی انسان در چهارچوب قوانین الهی است.

در سیاست قرآن، حکومت و قدرت مخصوص خدا، پیامبران و افراد معصوم است و در زمان غیبت و دسترسی نداشتن به معصوم، علمای ربانی باید براساس کتاب آسمانی حکومت کنند. البته این شیوه مخصوص اسلام نیست؛ بلکه در زمان حضرت موسی نیز این گونه بوده است. چنانکه قرآن

۱- . شوری، ۱۳.

۲- . روم، ۳۱.

۳- . الرّحمن، ۹.

۴- (حدید، ۲۵)

۵- (مائده، ۸)

۶- (ممتحنه، ۸)

۷- (احزاب، ۳۶)

می فرماید: «إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْراهَ فیها هُدیً وَ نُورٌ یحْکَمُ بِهَا النَّبِیونَ الَّذینَ أَسْلَمُوا لِلَّذینَ هادُوا وَ الرَّبَّانِیونَ وَ الْأَحْبارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ کِتابِ اللَّهِ»(۱)یعنی پس از انبیا، علما باید براساس کتب آسمانی حکومت کنند، که این همان ولایت فقیه است.

امروزه سیاسیون دنیا، برای رسیدن به اهداف خود، از تهدید و تطمیع و فریب فروگذار نمی کنند، ولی سیاست قرآن اجازه نمی دهد که برای رسیدن به هدف ذره ای از راه حق منحرف شد. «وَ احْذَرْهُمْ أَنْ یفْتِنُوکَ عَنْ بَعْضِ ما أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَیکَ» (۲)

در سیاست قرآن، انسان دارای کرامت است و مال و جان و آبروی او محترم است، و هیچ گونه تبعیض میان آدمیان روا نیست. برخورد نیکو، مدارا، تواضع، دلسوزی، سادگی، عیب‌پوشی، نیکوکاری و انصاف، هدف سیاست دینی است.

در سیاست دینی، حرکت و رشد انسان باید آن گونه باشد که عقل و وحی می گوید، نه آن گونه که تمایلات شخصی یا جامعه می خواهد.

در سیاست دینی، نگاه به ابدیت است نه زندگی مادی.

در سیاست دینی، هدف از بدست آوردن قدرت، اقامه نماز و زکات و احیای امر به معروف و نهی از منکر است. «الَّذینَ إِنْ مَکَّنَّاهُمْ فِی الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ آتَوُا الزَّکاهَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْکَرِ» (۳)

در سیاست دینی، هدف از بدست آوردن قدرت، برداشتن غل و زنجیرهایی است که آداب و رسوم غلط به گردن مردم انداخته است. «وَ یضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتی کانَتْ عَلَیهِمْ» (۴)

قرآن نمونه هایی از حاکمان و سیاستمداران دینی را این گونه معرفی می کند:

الف) ما به ذوالقرنین قدرت دادیم و او در طی سفرهایی به شرق و غرب با کمک مردم و ساختن سدی بزرگ، ایجاد امنیت کرد.

ب) ما به یوسف تدبیری دادیم و او کشور را از قحطی نجات داد.

ج) ما به طالوت توان جسمی و علمی دادیم و او لشکر متجاوز را تار و مار کرد.

سیاسیون دینی، اطاعت مردم را بر اساس فرمان خدا می خواهند، برای وطن دوستی ارزش قائلند، ولی نه به قیمت وطن پرستی.

این سیاست قارونی است که برای رفت و آمد خود در جامعه، انواع تشریفات را ایجاد می کند. «فَخَرَجَ عَلی قَوْمِهِ فی زینَتِهِ» (۵)

۱- (مائده، ۴۴)

۲- (مائده، ۴۹)

۳- (حج، ۴۱)

۴- (اعراف، ۱۵۷)

۵- (قصص، ۷۹)

این سیاست فرعونی است که خودش را خدای مردم می داند و می گوید: «أَنَا رَبُّکَمُ الْأَعْلی»(۱)

این سیاست نمرودی است که خود را مالک حیات و مرگ مردم می داند و می گوید: «قالَ أَنَا أُحْیی وَ أُمیتُ» (۲)

سیاسیون غیر الهی، پا به هر منطقه‌ای بگذارنـد فساد می کننـد. «إِنَّ الْمُلُوکَ إِذا دَخَلُوا قَرْیهً أَفْسَـدُوها وَ جَعَلُوا أَعِزَّهَ أَهْلِها أَذِلَّهً وَ کَذلِکَ یفْعَلُونَ»(۳)

در سیاست الهی، مقام ها بر اساس لیاقت است. خداوند حضرت ابراهیم را با چند حادثه سخت امتحان کرد و بعد فرمود: «إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً»(۴)

در سیاست الهی ملاک عزل و نصب ها عبارت است از:

۱. ایمان: «أَفَمَنْ کانَ مُؤْمِناً کَمَنْ کانَ فاسِقاً لایسْتَوُونَ» (۵)

۲. تقوا: «إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقاکُمْ»(۶)

۳. علم: «قُلْ هَلْ یسْتَوِی الَّذینَ یعْلَمُونَ وَ الَّذینَ لایعْلَمُونَ»(۷)

۴. سابقه: «وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُوْلَئِکَ الْمُقَرَّبُونَ» (۸)

۵. توانایی بر حفظ بیت المال: «حَفیظٌ عَلیمٌ» (۹)

۶. امانت‌داری و توان جسمی: «إِنَّ خَیرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِی الْأَمینُ» (۱۰)

۷. هجرت و تلاش: «وَ الَّذینَ آمَنُوا وَ لَمْ یهاجِرُوا ما لَکُمْ مِنْ وَلایتِهِمْ مِنْ شَی ءٍ حَتَّی یهاجِرُوا»(۱۱)

در سیاست الهی، از تمامی نیروها، گرچه از جنس ما نباشـند، استفاده می شود. «وَ مِنَ الشَّیاطینِ مَنْ یغُوصُونَ لَهُ وَ یعْمَلُونَ عَمَلاً دُونَ ذلِکَ» (۱۲)

در سیاست الهی از تمامی نیروها تفقد می شود. «وَ تَفَقَّدَ الطَّیرَ» (۱۳)

در سیاست الهی، برای پیشـرفت و توسعه تلاـش می شود. «هُوَ أَنْشَـأَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ اسْـتَعْمَرَکُمْ فیها» (۱۴) و برای توسـعه، از ایمان وتقوا کمک گرفته می شود. «وَیا قَوْمِ اسْـتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیهِ یرْسِلِ السَّماءَ عَلَیکُمْ مِدْراراً وَ یزِدْکُمْ قُوَّهً إِلی قُوَّتِکُمْ وَ لا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمینَ» (۱۵)

یکی از ابعـاد امـامت، سـیاست و حکومت است. در حـدیث می خوانیم: بنـای اسـلام بر نمـاز و روزه و زکـات و حـج و ولایت است، ولی ولایت و سرپرستی امت که امری سیاسـی است، در میان آنها برجسـته ترین است. البته مسئله امامت، محدود به دنیا نیسـت بلکـه تـا قیـامت ادامـه دارد. قرآن می فرمایـد: بـه یـادآور روزی را کـه هر گروهی از مردم را به همراه امامشـان فرا می

خوانیم.

قرآن، رهبران الهی را چنین معرفی می کند:

ص: ۹

۱- (نازعات، ۲۴)

۲- (بقره، ۲۵۸)

۳- (نمل،۳۴)

۴- (نمل،۳۴)

۵- (سجده، ۱۸)

۶- (حجرات، ۱۳)

۷- (زمر، ۹)

۸- (واقعه، ۱۰-۱۱)

۹- (یوسف، ۵۵)

۱۰- (قصص، ۲۶)

۱۱- (انفال، ۷۲)

۱۲- (انبیاء، ۸۲)

۱۳- (نمل، ۲۰)

۱۴- (هود، ۶۱)

۱۵- (هود، ۵۲)

زنـدگی آنان مردمی: «رَسُولاً مِنْهُمْ» (۱)، همراه بـا اخلاق نیکو: «وَ إِنَّکَ لَعَلی خُلُقٍ عَظیم» (۲)، رفت و آمـد و خوراکشان مثل سایر مردم: «وَ ما أَرْسَلْنا قَبْلَکَ مِنَ الْمُرْسَلینَ إِلاَّ إِنَّهُمْ لَیأْکُلُونَ الطَّعامَ وَ یمْشُونَ فِی الْأَسْواقِ» (فرقان، ۲۰) مردم را برادر خود می دانند: «وَ إِلی عادٍ أَخاهُمْ هُوداً»(۳)، نسبت به مؤمنین رئوف و مهربانند. «بِالْمُؤْمِنینَ رَؤُفٌ رَحیم» (۴) خود را شاه نمی دانند «وَ لا أَقُولُ لَکُمْ إِنِّی مَلَکٌ»(۵)در عمل به حرفشان پیشگام و مقاوم، اهل توکل و امید و حامی مظلوم هستند.

در سیاست الهی، غیر خودی هم‌راز گرفته نمی شود: «یا أَیهَا الَّذینَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا بِطانَةً مِنْ دُونِکُمْ» (۶)

در سیاست الهی، وحدت جامعه حفظ می شود: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا» (۷)

در سیاست الهی، نزاع جایی ندارد: «وَ لا تَنازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ ریحُکُمْ» (۸)

در سیاست الهی، جامعه روی پای خود می ایستد: «فَاسْتَوی عَلی سُوقِهِ» (۹)

در سیاست الهی، مکر و فریب و دغل‌بازی جایی نـدارد. قرآن می گوید: فریب تاکتیک دشـمن را نخورید. جمعی از بزرگان یهود برای تهاجم و شبیخون فرهنگی طراحی کردند که صبح مسلمان شوند و غروب به یهودیت برگردند و با این کار هم بین مسلمانان تردید ایجاد کنند که چرا سخنان پیامبر اسلام آنان را جذب نکرد و هم یهودیان را در راه خود مقاوم کند که بگویند سران ما هم که رفتند، غروب برگشتند. «آمِنُوا بِالَّذی أُنْزِلَ عَلَی الَّذینَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهارِ وَ اکْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ یرْجِعُونَ»(۱۰)

باید بدانیم که دشمنان برای ما چه آرزوها و برنامه هایی دارند :

آرزو می کنند که در تنگنا قرار بگیریم: «وَدُّوا ما عَنِتُّمْ» (۱۱)

آرزو می کنند از موضع خود کوتاه بیاییم. «وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَیدْهِنُونَ»(۱۲)

آرزو می کنند غافل شویم. «وَدَّ الَّذینَ کَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ» (۱۳)

آرزو می کنند دست از مکتب خود برداریم. «وَدُّوا لَوْ تَکْفُرُونَ کَما کَفَرُوا فَتَکُونُونَ سَواءً» (۱۴)

نه تنها آرزو، بلکه تدبیر می کنند. «وَ یمْکُرُونَ وَ یمْکُرُ اللَّهُ وَ اللَّهُ خَیرُ الْماکِرینَ» (۱۵)

نه تنها تدبیر، بلکه پول و امکاناتی خرج می کنند. «إِنَّ الَّذینَ کَفَرُوا ینْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ لِیصُدُّوا عَنْ سَبیلِ اللَّهِ» (۱۶)

ولی خداوند قول داده که همه طرح ها را خنثی کند. «إِنهُّمْ یکِیدُونَ کَیدًا وَ أَکِیدُ کَیدًا»(۱۷)

۱- (بقره، ۱۲۹)

۲- (قلم، ۴)

۳- (اعراف، ۶۵)

۴- (توبه، ۱۲۸)

۵- (انعام، ۵۰)

۶- (آل عمران، ۱۱۸)

۷- (آل عمران، ۱۰۳)

۸- (انفال،۴۶)

۹- (فتح، ۲۹)

۱۰- (آل عمران، ۷۲)

۱۱- (آل عمران، ۱۱۸)

۱۲- (قلم، ۹)

۱۳- (نساء، ۱۰۲)

۱۴- (نساء، ۸۹)

۱۵- (انفال، ۳۰)

۱۶- (انفال، ۳۶)

۱۷- (طارق، ۱۵-۱۶)

قرآن می فرماید: علامت دشمن آن است که اگر به شما خیری از قبیل پیشرفت علمی صنعتی نظامی اقتصادی برسد، ناراحت می شوند. «إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ» (۱)

در سیاست قرآنی، نباید در هیچ قرارداد و برنامه ای کفار راه نفوذ بر مسلمانان داشته باشند. «وَ لَنْ يجْعَلَ اللَّهُ لِلْكافِرينَ عَلَى الْمُؤْمِنينَ سَبيلًا»(۲)

قرآن به پیامبرش می فرماید: به فکر راضی کردن مخالفان نباش که آنها هرگز از تو راضی نمی شوند، مگر اینکه از آنها پیروی کنی. «وَ لَنْ تَرْضى عَنْكَ الْيهُودُ وَ لَا النَّصارى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ»(۳)

بارها در قرآن می خوانیم، اسلام سراسر زمین را فراخواهد گرفت. «لِيظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفى بِاللَّهِ شَهيداً» (۴) و سرانجام بندگان صالح وارث زمین خواهند شد. «وَ لَقَدْ كَتَبْنا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يرِثُها عِبادِي الصَّالِحُونَ»(۵)

در اسلام، استبداد ممنوع است و باید کارهای جامعه با مشورت انجام گیرد. «وَ أَمْرُهُمْ شُورى بَينَهُمْ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ ينْفِقُونَ»(۶) و هیچ کس از مشورت بی نیاز نیست. «وَ شاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» (۷)

باید از متخصصین گمنام و بی‌نشان استفاده شود، همان‌گونه که پادشاه مصر از یوسف که در زندان بود، برای تعبیر خوابش و حل مشکل قحطی استفاده کرد.

در سیاست قرآنی؛ رجوع به کارشناسان و خبرگان، اصل است. «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ» (۸) توجه به اهم و مهم اصل است. قاعده لا ضرر اصل است: خواه ضرر به خانواده باشد، «وَ لا تُضآرُّوهُنَّ لِتُضَيقُوا عَلَيهِنَّ» (۹)خواه آموزش‌های مضرّ و بی‌فایده باشد. «وَ يتَعَلَّمُونَ ما يضُرُّهُمْ وَ لا ينْفَعُهُمْ»(۱۰)خواه ضرر مکتبی باشد. «وَ الَّذينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِراراً»(۱۱)خواه ضرر به مردم باشد. وَ لا تَعاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ (۱۲)

در سیاست اسلام، دعوت مردم به دین از طریق حکمت و موعظه و مناظره است. «اُدْعُ إِلى سَبيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتى هِى أَحْسَنُ» (۱۳)

در سیاست اسلام، حتی در جبهه جنگ اجازه تحقیق برای شناخت دین داده می شود. «وَ إِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكينَ اسْتَجارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يسْمَعَ كَلامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ» (۱۴)

در سیاست قرآن، دفاع از مستضعفین واجب و ترك آن مورد توبیخ قرار گرفته است. «وَ ما لَكُمْ لا تُقاتِلُونَ فى سَبيلِ اللَّهِ وَ الْمُسْتَضْعَفينَ مِنَ الرِّجالِ وَ النِّساءِ وَ الْوِلْدانِ» (۱۵)

این مقدمه با نگاهی گذرا به آیات سیاسی قرآن بود که بدون شك دین از سیاست جدا نیست. انشاءالله با مطالعه این کتاب به شناخت بیشتری در این زمینه خواهید رسید.

محسن قرائتی

۱- (توبه، ۵۰)

۲- (نساء، ۱۴۱)

۳- (بقره، ۱۲۰)

۴- (فتح، ۲۸)

۵- (انبیاء، ۱۰۵)

۶- (شوری، ۳۸)

۷- (آل عمران، ۱۵۹)

۸- (نحل، ۴۳)

۹- (طلاق، ۶)

۱۰- (بقره، ۱۰۲)

۱۱- (توبه، ۱۰۷)

۱۲- (مائده، ۲)

۱۳- (نحل، ۱۲۵)

۱۴- (توبه، ۶)

۱۵- (نساء، ۷۵)

پیشگفتار

عَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ علیه السلام : «أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللهِ (ع) مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا یَزْدَادُ عَلَی النَّشْرِ وَ الدَّرْسِ إِلَّا غَضَاضَهً فَقَالَ إِنَّ اللهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمْ یَجْعَلْهُ لِزَمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَ لِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ فَهُوَ فِی کُلِّ زَمَانٍ جَدِیدٌ وَ عِنْدَ کُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَه».(۱)

امام رضا علیه السّلام از پدر گرامی خویش نقل می کند که مردی از امام صادق علیه السّلام پرسید: چگونه است که بررسی و مطالعه و نشر مطالب قرآن جز بر تازگی و طراوتش نمی افزاید؟ ایشان در جواب فرمودند: زیرا خداوند متعال آن را برای زمان معین و مردم خاصی قرار نداده است (و همه مردم جهان در هرعصری مخاطب آن هستند) به همین دلیل در هر زمان تازه و جدید بوده و تا روز قیامت نزد هر قومی با طراوت و شاداب (قابل عمل و اجراء) می باشد».

قرآن کریم، کتاب جاوید مسلمانان، نوید دهنده راه زندگی و پاسخگوی ِ تمام مسائل زندگانی انسان در سطوح مادی و معنوی، دنیوی و اخروی است. عرصه عمومی و اجتماعی، و به تبع آن حوزه سیاست از جمله ابعاد زندگانی انسان خاکی می باشد که ناگزیر بدون اهتمام به اصول و مبانی معرفتی، امکان وصول به زندگی مطلوب فراهم نیست. در این میان، مکاتب مادی و غیر مادی، هر یک به زعم خود، تلاش هایی برای حصول به معرفت سیاسی انجام داده و فراتر از سپهر نظر، در عرصه عمل نیز تجربیات

۱- . بحار الانوار، ج۲، ص ۲۸۰ .

کم و بیش موفق یا ناموفقی، به یادگار گذاشته اند. با این اجمال، سوالی که در بادی امر پیش می آید، چنین است: « تجربه تاریخی کدام یک از حکومت ها تا حال حاضر، از لحاظ موفقیت و کارآمدی، بی بدیل بوده است؟ و ماهیت چنین نظام سیاسی چه مشخصات ویژه ای داشته است؟». پاسخگویی به این سوال نیازمند نگاهی ژرف و همه جانبه به مقوله سیاست از مبدا (مبانی مشروعیت) تا غایت است. با این حال، تجربه تاریخی دو حکومت، مثال زدنی است. یکی، حکومت سیزده ساله پیامبر اکرم(ص) در مدینه النبی و دیگر، حکومت چهارساله و اندی امیرالمومنین علی(ع) در کوفه که به قضاوت هر انسان خردمند و با انصاف، بی بدیل است. این بی بدیلی ناظر بر ماهیت نظام سیاسی اسلام است که در واقع لوازم آن در منابعِ معرفت شناختی اسلام، قرآن و سنت، نهفته است. کتاب پیش روی خواننده محترم، تلاشی در راستای شناخت سازه های معرفتی نظام سیاسی اسلام در « قرآن کریم» است که البته تاحدود نسبتا ناچیزی، ظرفیت معرفتی قرآن را به نمایش گذاشته و

طبیعتا بی کاستی نیست.

زمانی که پیشنهاد انجامِ چنین امر خطیری از طرف استاد ارجمند، حجه الاسلام و المسلمین

آقای قرائتی مطرح شد، در آغاز از توان خود و همچنین مثمر ثمر واقع شدن آن، تا حدودی به خود تردید راه دادم اما در ادامه کار، با پیشرفتهایی که حاصل شد بر دلگرمی حقیر در پیشبرد و اتمام کار افزوده شد. نگارنده به عنوان مجری اثر دو وظیفه بر عهده داشتم: نخست آنکه، با رویکردی سیاسی(مبتنی بر دانش سیاست و الزامات معرفت شناختیِ اسلامی آن) به کندوکاو و در نهایت استخراج گزاره های معرفت سیاسی از نکات و پیام های «تفسیر نور» و تبویب آن بپردازم. و دوم، حاصل این تلاش را از لحاظ برداشتی (تفسیری) و تخصصی(سیاسی) به ترتیب با حاج آقای قرائتی، مفّسر تفسیر نور، و جناب آقای دکتر افتخاری کنترل نمایم. حاصل تلاش حقیر، و عنایت و اهتمام این اساتید ارجمند، اثر پیش رو است که لازمه پرداختن به آن، توجه به ملاحظلات زیر است:

۱. نگارنده، با عنایت به تخصصی بودن علم تفسیر، هیچ گونه دخل و تصرفی در برداشت های ارزشمند تفسیری نداشته و تنها به استخراج و تبویب گزاره های سیاسی ِ تفسیر نور، بسنده کرده است.

۲. نظر به اینکه تفسیر نور، در سبک تفسیری و شیوه نگارش، بی بدیل و مبتنی بر تدبر قرآنی است، لذا در مقایسه با تفاسیر معتبر قرآنی دیگر، به نظر می رسد جنبه کاربردی و عینی افزون تری داشته باشد که با واقعیات روزمره زندگی انسان و بهره برداری از رهنمودهای آن، بیشتر همخوانی دارد. نتیجه چنین امری در تدوین ظرافت های این اثر، به خوبی قابل مشاهده است. افزون بر این، مفسّر محترم امتیازات تفسیر نور را چنین بر می شمارد(۱):

«الف) این تفسیر از اصطلاحات فنی، ادبی، فقهی، کلامی، فلسفی که فهم آن مخصوص گروه خاصی است احتراز کرده و تنها درسهایی از قرآن را که قابل ترجمه به زبان های زنده ی دنیا و به صورت تابلو و پیام باشد آورده است.

ب) از تفسیر به رأی احتراز شده و تنها از متن آیات و یا روایاتی که از اهل بیت رسول اللّه صلی الله علیه و آله آمده استفاده شده است.

ج) بیشتر پیام ها و درسها از متون تفاسیر معتبر شیعه و سنی استفاده شده و برخی نکات از بنده یا همکاران عزیز بوده است».

۳. فلسفه اصلی این اثر، احصاء ظرفیت معارف سیاسی قرآن کریم بوده، تا با فهرست کردن آیات قرآن و پیام های سیاسی مرتبط، فتح بابی برای پژوهش های قرآنی محققین، در گام های بعدی باشد. لذا حاصل این اثر به صورت شبه دایره المعارف قرآنی در حوزه سیاست، نمود یافته است.

۴. پاره ا ی از آیات، در برگیرنده چندین پیام قرآنی در موضوعات سیاسی مختلف است، از این رو آیه مورد نظر، در ذیل موضوعات مختلف با عنایت به تفاوت پیامها، آورده شده است.

۱- . تفسیر نور، ج۱: ص ۱۰.

۱. در مقابل اغلب پیام های سیاسی، قسمتی از آیه که بیانگر اتقان در استنباط آن پیام است، آورده شده است تا مخاطب محترم را به شیوه برداشت ِتفسیری و تدبری مفسر، آشنا کند.

۲. فصل بندی و تبویب اثر، بر اساس حوزه های کلی و تخصصی دانش سیاست، سیاست داخلی و خارجی، صورت گرفته است. در این راستا، به نظر نگارنده، فصل نخست کتاب یعنی « خطوط کلی حاکم بر سیاست» ناظر بر کل اثر است که باید در مطالعه دو فصل دیگر، به آن توجه داشت تا نظم سیستماتیک آموزه های قرآنی سیاست حاصل گردد. در فصل دوم کتاب با عنوان «سیاست داخلی» به چهار مسئله پرداخته شده است: «اصول تفکر سیاسی در قرآن»، «مسائل داخلی»، «جامعه شناسی سیاسی» و « قواعد فقه سیاسی». و در نهایت فصل آخر اثر، سیاست خارجی، به بایسته های سیاست خارجی و همچنین روابط بین الملل اختصاص یافته است. برای ایضاح هر چه بیشتر مسائل ذکر شده، «درآمدی» موجز در ابتدای هر یک از فصول و موضوعات اصلی آمده است که قاعدتا تصویری اجمالی از موضوع آن فصل ارائه می دهد.

۳. در پاره ای از موارد که البته اندک است، نگارنده به اجبار برای اینکه از شعاع ، گستردگی موضوعی و در نهایت جامعیت دید قرآنی، فاصله نگیرد، به تکرار عنوان تیترها، پرداخته است. در اینگونه موارد باید عنایت داشت که محتوای ذیل این تیترها یکسان نیست. مثلا در فصل اول، در تیتری در ذیل جهان بینی، به «امدادهای الهی» اشاره شده و در ذیل سنت های الهی، نیز مجددا به سنت «امداد الهی» پرداخته است. فلسفه چنین تکراری در این مثال، اولا در تفاوت تفسیر آیات تا حدودی نهفته است و در ثانی برای احصاء سنت های الهی، ناگزیر از برشمردن آن هستیم تا این سنت در شمارش مجموعی سنت های الهی، مورد غفلت واقع نشود.

ص: ۱۵

۱. از آنجا که هر نظام سیاسی، نظام های حقوقی و قانونی خاص خود را داراست؛ از این رو، با توجه به اینکه در اثری دیگر با عنوان «سیمای حقوق در قرآن بر اساس تفسیر نور» به مسائل حقوقی مرتبط با سیاست، از قبیل «حقوق بین الملل(حقوق معاهدات بین المللی، حقوق جنگ و...)» و «حقوق عمومی» پرداخته شده است؛(۱) لذا نگارنده، برای اجتناب از تکرار، از پرداختن به این موضوعات خودداری کرده و خواننده محترم را به مطالعه آن اثر توصیه می کند.

۲. در تفسیر نور، نگارش تفسیری از منطق ترتیبی خاصی تبعیت می کند. به این معنا که، اول آیه قرآن و سپس ترجمه آن بیان شده و در نهایت به ترتیب «نکته ها» و «پیام ها»یِ قرآنی آمده است. نکته ها در برگیرنده شان نزول، آیات و روایات مرتبط است که در واقع، مقدمه ای مهم در استنتاج «پیام ها» می باشد. «مقصود اصلی مولف» از تفسیر نور، همین «پیام ها» بوده تا بر حقانیت قرآن مبنی بر « کتاب زندگی بشر در همه عصرها و برای همه نسلها» صحه بگذارد.(۲)

نگارنده همین ترتیب منطقی را با عنایت به این استثناء که «نکته ها» را برای اجتناب از اطاله حذف نموده، و تنها در موارد نادری که به فهم استنباطی پیام کمک شایانی داشته، رعایت کرده است.

در پایان بر خود لازم می دانم از تلاش های علمی و فرهنگی ارزنده حجه الاسلام و المسلمین محسن قرائتی در راستای شکل گیری جامعه دینی و همچنین مشاوره های ایشان و نظرات ارزشمند جناب آقای دکتر اصغر افتخاری که راهگشای حقیر در تدوین اثر بوده است، کمال قدردانی را داشته باشم. در اثنای تدوین کتاب، از مشورت دوستانم آقایان مجتبی جاویدی، امید شفیعی قهفرخی، مجید بهستانی و سید هادی رضاییان استفاده کرده ام؛ نهایت سپاسگزاری را از آنها دارم. افزون بر این، از همسرم به پاس همدلی و همگامی در روند اصلاحات کتاب،

۱- . برای مطالعه بیشتر نک: مجتبی جاویدی، سیمای حقوق در قرآن بر اساس تفسیر نور، تحت نظر حجت الاسلام و المسلمین محسن قرائتی و دکتر حسین میر محمد صادقی.

۲- . تفسیرنور، ج۱، ص ۱۷.

۱. کمال تشکر را دارم. در تدوین این کتاب، اگر چه تلاش های بسیاری صورت گرفته و در نوع خود، اولین اثر است؛ با این حال، خالی از اشکال نیست. از این رو، از تمامی صاحب نظران تقاضا می شود با ارائه نظرات و پیشنهادات سازنده خود، موجبات غنای هر چه افزون تر اثر را فراهم سازند.

و من الله التوفیق

مهدی نادری

تهران، دانشگاه امام صادق (ع)

بهار ۱۳۹۲

ص: ۱۷

فصل اول:خطوط کلی حاکم بر سیاست اسلامی

ص: ۱۸

فصل اول: خطوط کلی حاکم بر سیاست اسلامی

درآمد

در شریعت مقدس اسلام، در حوزه عبادات و احکام همه کلیات و جزئیات بیان شده است. حال آنکه، در حوزه سیاسات و اجتماعیات، خطوط کلی در قران و سنت بیان شده و اجتهاد در جزئیات به تعقل واگذار شده است.(۱)

در عهدنامه حضرت علی علیه‌السلام به مالک اشتر(۲) بسیاری از این خطوط کلی سیاست اسلامی آمده است.

در جهان بینی اسلامی که جهان بینی توحیدی است؛ جهان خالقی داشته که مالکیت مطلق هستی بر جهان را داراست و همواره با عنایت و مشیت الهی نگه داری می شود. جهان به عبث و بیهودگی خلق نشده، بلکه هدف های حکیمانه ای در آفرینش آن نهفته است که در نتیجه آن، نظام موجود نظام احسن و اکمل می باشد. انسان در میان موجودات از شرافت و کرامت خاصی برخوردار است که چنین شرافت و کرامتی، وظیفه و رسالتی خاص را در راستای تربیت خود، تعهد و مسئولیت در برابر افراد دیگر و در نهایت اصلاح جامعه، برای وی به دنبال داشته است. نظام هستی بر اساس اسباب و مسببات بنیان نهاده شده است. در جهان بینی اسلامی، توحید قدرِمتیقن تمام ادیان به شمار آمده و همین اصل مبنای وحدت و همزیستی پیروان ادیان است. شریعت مقدس

۱- . عبد الله جوادی آملی ، ولایت فقیه: ولایت، فقاهت و عدالت، تنظیم و ویرایش محمد محرابی، قم: مرکز نشر اسراء : ۱۳۷۹، ص ۳۳۴ .

۲- . نهج البلاغه، نامه ۵۳.

اسلام به عنوان آخرین دین الهی با مشخصاتی از قبیل «کاملترین دین»، «رسالت جهانی» و «وعده پیروزی نهایی» از سایر ادیان متمایز شده است.

پرداختن به سیاست اسلامی نیازمند نگاه سیستماتیک به مقوله دین است. در این معنا، دین به مثابه پیکری می ماند که برای شناخت اجزاء آن باید به صدر و ذیل آن توجه داشت. در این فصل، تلاش شده است برای ورود به مسئله سیاست در قرآن، به صدر آن توجه شود. برای این منظور در قالب: الف) اصول ب) سنت ها ج) عبرت ها، به خطوط حاکم بر سیاست اسلامی اشاره می شود. نگاه ژرف به این خطوط، نقش تعیین کنندگی در تحلیل مباحث سیاسی در قرآن دارد. به عنوان مثال، بحث «حمایت های الهی» و «خلیفه الهی» به ترتیب در امدادهای الهی در میدان جنگ و تشکیل حکومت که از مباحث خاص سیاست در قرآن است نمود می یابد.

ص: ۲۱

الف) اصول

۱. سیاست در سایه جهان بینی الهی

اشاره

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْ ضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُ وا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُ وا مِنَ النَّارِ (ص/۲۷)

و ما آسمان و زمین و آن چه را میان آنهاست بیهوده نیافریدیم، این، پندار کسانی است که کفر ورزیدند، پس وای از آتش (دوزخ) بر کسانی که کافر شدند!

* در جهان بینی الهی، آفرینش هدفدار و در بینش غیر الهی، آفرینش بی هدف است.

أَلَمْ يَرَ وْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِ-رًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

آیا ندیدند که ما شب را قرار دادیم تا در آن آرام گیرند و روز را روشنی بخش ساختیم؟ (تا در آن برای معاش خود تلاش کنند) حتماً در این امر برای کسانی که ایمان دارند عبرت هایی است. (۱)

* تفکّرِ دینی هستی را معنادار، هدفدار و نشانه ی قدرت و حکمت الهی می داند.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْ ضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ . وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْ ضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ(۲)

و هر که در آسمان ها و زمین است از آن اوست، همه برای او فرمانبردارند. و او کسی است که آفرینش را آغاز می کند، سپس آن را (بازمی گرداند و) تجدید می کند و این کار برای او (از آفرینش نخستین) آسان تر است، و قدرت برتر در آسمان ها و زمین مخصوص اوست؛ و او غلبه ناپذیر و دانا به حقایق امور است.

* در جهان بینی الهی، همه ی هستی آگاهانه و خاضعانه، تسلیم و سرسپرده ی خدای متعال هستند. « كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ »

خداوند در همه چیز یکتاست:

۱- (نمل/۸۶)

۲- (روم/۲۶-۲۷)

در مالکیت: « وَلَهُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ »

در عبادت: « كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ »

در خالقیّت: « وَهُوَ الَّذِی يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ »

در کمالات: « وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ»

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَ زَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ(۱)

(متّقین) کسانی هستند که به غیب ایمان دارند و نماز را به پای می دارند و از آنچه به آنان روزی داده ایم، انفاق می کنند.

* قرآن، هستی را به دو بخش تقسیم می کند: عالم غیب(۲) و عالم شهود. مومنان به کلّ هستی ایمان دارند، ولی کافران تنها آنچه را قبول می کنند که برایشان محسوس باشد. حتّی توقّع دارند که خدا را با چشم ببینند و چون نمی بینند، به او ایمان نمی آورند. چنانکه برخی به حضرت موسی گفتند: «لن نؤمن لک حتّی نَری اللّه جهره»(۳) ما هرگز به تو ایمان نمی آوریم، مگر آنکه خداوند را آشکارا مشاهده کنیم.

* اساسی ترین اصل در جهان بینی الهی آن است که هستی، منحصر به محسوسات نیست. « يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ »(۴)

۱.۱. حاکمیت مطلق الهی

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ(۵)

آنچه در آسمان ها وآنچه در زمین است، برای خدا تسبیح می گویند. فرمانروایی، مخصوص او و ستایش نیز مخصوص اوست و او بر همه چیز تواناست.

* حکومت خداوند، مطلق است و هیچ محدودیتی ندارد. حقیقی است نه مجازی، نه عاریه ای، نه اعتباری و نه موقّت.

۱- (بقره/۳)

۲- . غیب به خداوند متعال، فرشتگان، معاد و حضرت مهدی علیه السلام اطلاق شده است.

۳- . بقره/ ۵۵.

۴- .[۳]مصادیق دیگری از مضمون «جهان بینی الهی» در آیات ذیل آمده است: رعد/۳۱؛ آل عمران/۱۹۱ ؛ یونس/۳؛ توبه/۱۶؛ بقره/۲۸؛ حجر/ ۸۵؛ اعراف/۵۴.

۵- (تغابن/۱)

قُلِ اللَّ-هُمَّ مَالِکَ الْمُلْکِ تُؤْتِی الْمُلْکَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْکَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُـذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَـدِکَ الْخَيْرُ إِنَّکَ عَلَىٰ کُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ(۱)

بگـو: خداونـدا! تـو صـاحب فرمـان و سـلطنتی. به هر کس (طبق مصـلحت و حکمت خود) بخواهی حکومت می دهی و از هر کس بخواهی حکومت را می گیری و هر که را بخواهی عزّت می بخشـی و هر که را بخواهی ذلیل می نمایی، همه خیرها تنها به دست توست. همانا تو بر هر چیز توانایی.

* مالک واقعی تمامی حکومت ها خداست. مُلک برای غیر خدا، موقّتی و محدود است.

* خداوند به هر کس که شایسـته و لایق باشد، حکومت می دهد. همان گونه که به سـلیمان، یوسف، طالوت و ذوالقرنین عطا نمود. (۲)

۱.۲. توکل به خداوند

وَلِلَّ-هِ مَا فِی السَّمَاوَاتِ وَمَا فِی الْأَرْ ضِ وَکَفَىٰ بِاللَّ-هِ وَکِيلًا (۳)

و برای خداست آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است و خداوند بس کارساز است.

* به کسی توکّل کنید که مالک آسمان وزمین است. « وَکَفَىٰ بِاللَّ-هِ وَکِيلًا »

فَقَالُوا عَلَى اللَّ-هِ تَوَکَّلْنَا رَ بَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ . وَنَجِّنَا بِرَ حْمَتِکَ مِنَ الْقَوْمِ الْکَافِرِ ينَ (۴)

پس آنان گفتنـد: تنها بر خداونـد توکّل کرده ایم، پروردگارا: ما را گرفتار سـختی ها و آزمایش سـتمگران قرار مده و ما را به رحمت خویش، از شرّ قوم کافر رهایی بخش.

* با ایمان، توکّل وتلاش، خود را از شرّ ظالمان نجات دهیم. « تَوَکَّلْنَا، ربّنا، نجّنا»(۵)

۱.۳. حمایت های الهی

فَسَتَذْکُرُ ونَ مَا أَقُولُ لَکُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِ ی إِلَى اللَّ-هِ إِنَّ اللَّ-هَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ . فَوَقَاهُ اللَّ-هُ سَيِّئَاتِ مَا مَکَرُ وا وَحَاقَ بِآلِ فِرْ عَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ (۶)

۱- (آل عمران/۲۶)

۲- . مصـادیق دیگری از مضـمون «حـاکمیت مطلق الهی» در آیـات زیر آمـده است: زخرف/۸۵؛ جاثیه/۲۷؛ فتح/۱۴؛ یس/۸۳؛ شوری/۱-۳؛ ملک/۱و۲؛ ناس/ ۶-۱؛ یونس/۶۶؛ غافر/ ۱۶؛ بقره/ ۱۰۷.

۳- (نساء/۱۳۲)

۴- (یونس /۸۵ و ۸۶)

۵- . مصادیق دیگری از مضمون «توکل الهی» در آیات زیر آمده است: مائده/۱۱؛ تغابن/۱۳؛ توبه/ ۱۲۹.

۶- (غافر/۴۴ و ۴۵)

پس به زودی آن چه را برای شما می گویم متذکّر خواهید شد و من کارم را به خدا واگذار می کنم زیرا که او به (احوال) بندگان بیناست. پس خداوند او را از بدی های آن چه نیرنگ نمودند حفظ کرد و عذاب سختی آل فرعون را فراگرفت.

* اگر خداوند اراده کند، یک نفر مؤمن را در میان رژیم فاسد و حیله گر فرعونی حفظ و یاری می کند.

إِنَّ الَّذِینَ قَالُوا رَ بُّنَا اللَّ-هُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلَائِکَهُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُ وا بِالْجَنَّهِ الَّتِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ (۱)

همانا کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداست، پس (بر این عقیده) مقاومت نمودند، فرشتگان بر آنان نازل می شوند (و می گویند:) نترسید و غمگین مباشید و بشارت باد بر شما به بهشتی که پی در پی وعده داده می شدید.

* نمونه ی روشن نزول فرشتگان بر مؤمنان را در سوره ی آل عمران آیه ی ۱۲۵ می خوانیم که می فرماید: « بَلَیٰ إِنْ تَصْبِرُ وا وَتَتَّقُوا وَیَأْتُوکُمْ مِنْ فَوْرِ هِمْ هَ-ذَا یُمْدِدْکُمْ رَ بُّکُمْ بِخَمْسَهِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِکَهِ مُسَوِّمِینَ » آری، اگر شما رزمندگان جنگ بدر استقامت و تقوا پیشه کنید و دشمن به همین زودی به سراغ شما بیاید، خداوند شما را به پنج هزار نفر از فرشتگان نشاندار یاری می کند.

وَمَکَرُ وا وَمَکَرَ اللَّ-هُ وَاللَّ-هُ خَیْرُ الْمَاکِرِ ینَ (۲)

و (دشمنان حضرت عیسی) تدبیر خود را (برای کشتن او) بکار بستند. خداوند نیز تدبیر خود را (برای حفظ او) بکار برد و خداوند بهترین تدبیر کننده است.

* خداوند، پشتیبان اولیای خویش است.(۳)

۱.۴. نظارت الهی

انسان با ایمان، همیشه خود را در محضر خداوند و تمام افکار و اعمال خود را زیر نظر پروردگار می بیند. او معتقد است که زیر نظر اولیاء الهی نیز هست. به گفته قرآن و

۱- (فصلت/۳۰)

۲- (آل عمران/۵۴)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «حمایت الهی» در آیات زیر آمده است: انبیاء/۴۲؛ آل عمران/۱۸۹؛ نصر/۳-۱؛ قصص/۸۸؛ ابراهیم/۱۲؛ اسراء/۶۵؛ هود/۴۳؛ نحل/۱۲۶-۱۲۸.

روایـات پیـامبران، امامان معصوم، فرشـتگان، زمین و زمان و حتی اعضاء بـدن شاهـد بر انساننـد و روزگاری همه برای گواهی دادن به پا می خیزند(یَوْمَ یَقُومُ الْأَشْهَادُ).

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ

و(یاد کن) روزی را که در هر امّتی، شاهدی بر آنان از خودشان برانگیزیم و تو را بر آنان گواه آوریم. (۱)

* نظارت دائمی اولیای خدا بر اعمال ما، یکی از مسلّمات قرآنی است.(۲)

۲. انسان شناسی سیاسی

۲. خلیفه اللهی انسان

اشاره

وَ إِذْ قالَ رَبُّکَ لِلْمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ (۳)

وهنگامی که پروردگارت به فرشتگان گفت: من بر آنم که در زمین جانشینی قرار دهم. فرشتگان گفتند: آیا کسی را در زمین قرار می دهی که در آن فساد کند و خون ها بریزد؟ در حالی که ما با حمد و ستایش تو، ترا تنزیه و تقدیس می کنیم. خداوند فرمود: همانا من چیزی می دانم که شما نمی دانید.

* گرچه همه ی انسـان ها، بالقوّه اسـتعداد خلیفه خـدا شـدن را دارنـد، امّا همه خلیفه ی خـدا نیسـتند و به فرموده روایات افراد خاصی هستند، چون برخی از آنها با رفتار خود به اندازه ای سقوط می کنند که از حیوان هم پست تر می شوند.

جانشینی انسان نه به خاطر نیاز و عجز خداونـد است، بلکه این مقام به خاطر کرامت و فضیلت رتبه ی انسانیّت است. علاوه بر آنکه نظام آفرینش بر اساس واسطه هاست. یعنی با اینکه خداوند مستقیماً قادر بر انجام هر کاری است، ولی برای اجرای امور،

۱- (نحل/۸۹)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «نظارت الهی» در آیات زیر آمده است: اسراء/۲۵؛ ابراهیم/۳۸؛ نحل/۸۴؛ رعد/۳۳؛ هود/۱۲۳؛ توبه/۱۰۵؛ آل عمران/۳۴؛ آل عمران/۵؛ آل عمران/ ۲۹؛ بقره/۲۵۵؛ بقره/۲۰۲؛ بقره/۱۴۳؛ آل عمران/۵۲؛ نساء/۴۱؛ شعراء/ ۲۱۸-۲۲۳؛ انعام/۶۱.

۳- (بقره/۳۰)

واسطه هایی را قرار داده است و انسان، جانشین دائمی خداوند در زمین است. «جاعِلٌ» (کلمه «جاعل» اسم فاعل و رمز تداوم است.)

* حاکم و خلیفه ی الهی باید عادل باشد، نه فاسد و فاسق. خلیفه نباید «یفسد فی الارض» باشد.

هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلَائِفَ فِی الْأَرْ ضِ فَمَنْ کَفَرَ فَعَلَیْهِ کُفْرُ هُ (۱)

او کسی است که شما را در زمین جانشینان (پیشینیان) قرار داد؛ پس هر کس کفر ورزد بر ضررش خواهد بود .

مراد از خلیفه بودن انسان در این آیه، یکی از سه امر است: جانشینی ملّت ها از ملّت ها، جانشینی فرزندان آدم از انسان های پیش از خلقت آدم، جانشینی انسان از خداوند.

* جانشینی انسان در زمین باید عامل شکر باشد نه کفر و ناسپاسی. «جعلکم خلائف... فمن کفر» (شما نیز رفتنی هستید و دیگران جانشین شما خواهند شد، در این چند روز دنیا کفر نورزید.)

إِنَّا عَرَ ضْنَا الْأَمَانَهَ عَلَی السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْ ضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَیْنَ أَنْ یَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ کَانَ ظَلُومًا جَهُولًا (۲)

همانا ما امانت (الهی) را بر آسمان ها و زمین و کوه ها عرضه کردیم، پس، از حمل آن سر باز زدند و از آن ترسیدند، ولی انسان آن را بر دوش گرفت، امّا او بس ستمکار و نادان است.

* انسان، برتر از آسمان ها و زمین است. انسان، امین خدا در هستی است. (۳)

۲.۲. انجام تکلیف الهی

فَذَکِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَکِّرٌ . لَسْتَ عَلَیْهِمْ بِمُصَیْطِرٍ (۴)

پس تذکّر بده که همانا تو تذکّر دهنده ای. و بر آنان سیطره و تسلّطی نداری (که به ایمان آوردن مجبورشان کنی).

۱- (فاطر/۳۹)

۲- (احزاب/۷۲)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «خلیفه اللهی انسان» در آیات زیر آمده است: اسراء/۷۰

۴- (غاشیه/۲۱ و ۲۲)

* پیامبر، مأمور به وظیفه است نه نتیجه. پیامبرصلی الله علیه وآله برای هدایت مردم اهتمام وحرص داشت و خداوند به او فرمود: وظیفه تو فقط تذکّر است.

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْ تَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَ قِيبٌ(۱)

و (شعیب گفت:) ای قوم من! (پس) هر چه در توان دارید انجام دهید، من (نیز) کار خودم را خواهم کرد. بزودی خواهید دانست (که) عذاب خوارکننده به سراغ چه کسی خواهد آمد و چه کسی دروغگوست. شما در انتظار باشید، من (نیز) همراه شما منتظرم.

* ما به وظیفه ی خود عمل کنیم، آنگاه در انتظار امدادهای او باشیم.(۲)

۲.۲.۳. اطاعت و پیروی از رسول خدا

وَأَطِيعُوا اللَّـهَ وَأَطِيعُوا الرَّ سُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَ سُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (۳)

خداوند را (در اوامر و نواهی شریعت) اطاعت کنید و پیامبر را (در دستورات حکومت و سنّت هایش) پیروی نمایید، پس اگر روی گردانید، (بدانید که) همانا بر رسول ما جز پیام رسانی آشکار (وظیفه دیگری) نیست.

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ...(۴)

پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است.

* پیامبر، بر تمام مؤمنان ولایت کامل دارد و ولایت آن حضرت بر مردم، از ولایت خودشان بر امورشان برتر است.

مَنْ يُطِعِ الرَّ سُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّـهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْ سَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (۵)

هر کس پیامبر را پیروی کند، بی شک خداوند را اطاعت کرده است و هر که اعراض کند و سرباز زند، ما تو را بر آنان نگهبان نفرستاده ایم.

۱- (هود/۹۳)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «تکلیف و آزادی انسان» در آیات زیر آمده است: مائده/۲۱؛ مومنون/۱۱۵؛ نصر/۳-۱؛ هود/۱۲؛ فرقان/۵۶؛ نحل/۱۲۵؛ اعراف/۱۵۰.

۳- (تغابن/۱۲)

۴- (احزاب/۶)

۵- (نساء/۸۰)

* اطاعت از اوامر پیامبر واجب است. (مراد از اطاعت رسول، فرمان های حکومتی اوست، وگرنه اطاعت از دستورات الهی که با بیان رسول ابلاغ می شود، اطاعت از خداست نه رسول.)(۱)

۳. وحدت ادیان آسمانی

۳.۱. دعوت توحیدی انبیاء

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۲)

همانا کسانی که (به اسلام) ایمان آورده و کسانی که یهودی شدند و نصاری و صابئان، هرکس که به خدا و روز قیامت ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد، پس برای آنها در نزد پروردگارشان، پاداش و اجر است و بر آنها ترسی نیست و آنها محزون نمی شوند.

* تمام ادیان آسمانی، اصول مشترک نظیر توحید، معاد و انجام اعمال صالح دارند.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

بگو: ای اهل کتاب! به سوی سخنی بیایید که میان ما و شما مشترک است. جز خداوند را نپرستیم وچیزی را شریک او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را بجای خدا ارباب نگیرد. پس اگر (از این پیشنهاد) سرباز زدند، بگویید: گواه باشید که ما مسلمان و تسلیم خدائیم.(۳)

* مسلمانان باید بر سر مشترکات، با اهل کتاب به توافق برسند.

* باید در دعوت به وحدت، پیش قدم بود. « قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ »

* اگر به تمام اهدافِ حقّ خود دست نیافتید، از تلاش برای رسیدن به بعضی از آن خودداری نکنید. « تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ...»

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «اطاعت و پیروی از رسول خدا» در آیات زیر آمده است: نساء/۱۳؛ نساء/۶۹ و ۷۰؛ نساء/۴۲؛ مائده/۹۲؛ آل عمران/۳۲؛ انفال/۲۰؛ نور/۵۴.

۲- (بقره/۶۲)

۳- (آل عمران/۶۴)

قُلْ آمَنَّا بِاللَّـهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَ الْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ(۱)

(ای مسلمانان!) بگویید: ما به خدا ایمان آورده ایم و به آنچه بر ما نازل شده و آنچه به ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و اسباط (که پیامبرانی از نوادگان یعقوبند) و آنچه به موسی و عیسی و پیامبران دیگر از طرف پروردگارشان نازل شده است، (ایمان آورده ایم. و) ما بین هیچ یک از آنها جدایی قائل نیستیم (ومیان آنان فرق نمی گذاریم و) در برابر خداوند تسلیم هستیم.

* ایمان به همه ی انبیا وکتاب های آسمانی لازم است. کفر به بعضی از انبیا، کفر به همه ی آنهاست. مسلمان واقعی کسی است که به تمام انبیای الهی، ایمان داشته باشد.

وَإِنَّ هَـٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ (۲)

و البتّه این اُمت شما اُمت واحدی است، و من پروردگار شما هستم؛ از من پروا کنید.

* در جهان‌بینی دینی و الهی تمام امّت ها در حقیقت یک امّت هستند، زیرا:

۱. اصول دعوت همه ی پیامبران الهی یکی است.

۲. نیازهای فطری و روحی و جسمی مردم یکی است.

۳. خالق و پروردگار همه یکی است.(۳)

۳.۲. رسالت جهانی اسلام

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (۴)

و ما تو را به عنوان پیامبری مژده دهنده و بیم دهنده فرستادیم برای همه ی مردم، ولی بیش تر مردم نمی دانند.

* رسالت پیامبر اسلام جهانی است و اختصاص به قوم، نژاد و زبان عرب ندارد.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا (۵)

ای اهل کتاب! همانا پیامبر ما به سویتان آمد.

۱- (آل عمران/۸۴)

۲- (مؤمنون/۵۲)

۳- . مصادیق دیگری از مضـمون «دعوت توحیـدی انبیاء» در آیات زیر آمـده است: صافات/۳۴؛ بقره/۸۳؛ نساء/۴۷؛ نوح/۲۶ و ۲۷؛ انعام/۹۲؛ نساء/۱۳۶؛ بقره/۹۱.

۴- (سبأ/۲۸)

۵- (مائده/۱۵)

* اسلام، دینی جهانی است و پیروان همه ادیان را به حقّ دعوت می کند.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (ص/۸۷).

او جز تذکّری برای جهانیان نیست.

* رسالت قرآن جهانی و فرا ملّیتی است.(۱)

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «رسالت جهانی اسلام» در آیات زیر آمده است: نساء/۱۷۰؛ انعام/۹۰؛ یوسف/۱۰۴؛ آل عمران/۳۳؛ اعراف/۱۵۸؛ انبیاء/۱۰۷؛ فرقان/۱.

ب) سنت‌ها

۱. قانونمندی تاریخ

سُنَّهَ اللَّ-هِ الَّتِی قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّهِ اللَّ-هِ تَبْدِیلًا (۱)

(این پیروزی شما و شکست کفّار،) سنّت خداوند است که از پیش جاری بوده است و هرگز برای سنّت های خداوند، تغییر و تبدیلی نخواهی یافت.

* سنّت ها و قوانین الهی، فراتر از زمان و مکان است و بر اساس آزمون و خطا نیست، لذا جامع و بدون تغییر است.

أَلَمْ یَأْتِکُمْ نَبَأُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِکُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِینَ مِنْ بَعْدِهِمْ ... (۲)

آیا خبر کسانی که قبل از شما بودند، (مثل غرق شدن) قوم نوح و (طوفان قوم) عاد و (صاعقه قوم) ثمود و کسانی که بعد از آن ها بودند، به شما نرسیده است؟

* از سوی خداوند سنّت ها و قوانین ثابتی بر تاریخ و جامعه حاکم است، که آشنایی با گذشته تاریخ می تواند درس عبرتی برای آیندگان باشد.

سُنَّهَ مَنْ قَدْ أَرْ سَلْنَا قَبْلَکَ مِنْ رُ سُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِیلًا (۳)

این، سنّت هِلاکت طغیان گران، درباره ی پیامبرانی که پیش از تو فرستادیم جاری بوده است و برای سنّت ما هیچ تغییری نمی یابی.

* سنّت های الهی چون براساس حکمت خداست، ثابت است و در طول تاریخ دگرگون نمی شود.

* تحوّلات تاریخی براساس سنّت های ثابت الهی است.(۴)

ص: ۳۲

۱- (فتح/۲۳)

۲- (ابراهیم/۹)

۳- (اسراء/۷۷)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «قانونمندی تاریخ» در آیات زیر آمده است: اعراف/۶۹؛ حدید/۱۶؛ ذاریات/۵۹ و ۶۰؛ اعراف/۱۰۰؛ مجادله/۵؛ انشقاق/۱۵-۶؛ حشر/۱۵؛ اعراف/۱۳۴-۱۳۵؛ یونس/۱۰۲؛ یوسف/۵۶؛ ابراهیم/۴۵؛ حجر/۴؛ نحل/۱۱۲؛ اسراء/۵؛ کهف/۵۵؛ مریم/۷۱؛ مومنون/۴۳؛ شعراء/۷۶-۶۹؛ قصص/۳-۱؛ احقاف/۱۸؛ یس/۳۱ و ۳۲؛ زمر/۵۱؛ غافر/۸۵؛ فصلت/۱۳و ۱۴؛ زخرف/۸-۶.

۲. زمانبندی تاریخ

لِکُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ(۱)

برای هر خبری (که خداوند یا پیامبرش به شما می دهد) وقتی مقرّر است (که در آن واقع می شود) و به زودی خواهید دانست.

* تحقّق همه ی خبرها و برنامه های الهی، قطعی و بر اساس حکمت و زمان بندی معیّن است. هیچ حادثه ای بدون برنامه و هدف نیست.

وَلِکُلِّ أُمَّهٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا یَسْتَأْخِرُ ونَ سَاعَهً وَلَا یَسْتَقْدِمُونَ (۲)

و برای هر امّتی اجل و سرآمدی است. پس هرگاه اجلشان فرا رسید، نه می توانند لحظه ای تأخیر اندازند و نه پیشی گیرند.

* در هستی، هیچ تحوّلی، تصادفی و خارج از تدبیر و نظم دقیق وحساب شده ی الهی نیست. بر امّت ها نیز قوانینی حاکم است. « وَلِکُلِّ أُمَّهٍ أَجَلٌ »(۳)

۳. اختیار و آزادی انسان

لاـ إِکْرَاهَ فِی الدِّینِ قَدْ تَبَیَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَیِّ فَمَنْ یَکْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ یُؤْمِنْ بِاللهِ فَقَدِ اسْتَمْسَکَ بِالْعُرْوَهِ الْوُثْقی لَا انْفِصامَ لَها وَ اللهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ (۴)

در (پذیرش) دین، اکراهی نیست. همانا راه رشد از گمراهی روشن شده است، پس هر که به طاغوت کافر شود و به خداوند ایمان آورد، قطعاً به دستگیره محکمی دست یافته، که گسستنی برای آن نیست. وخداوند شنوای دانا است.

* دینی که برهان و منطق دارد، نیازی به اکراه و اجبار ندارد.

وَلَوْ شَاءَ اللَّـهُ لَجَعَلَکُمْ أُمَّهً وَاحِدَهً وَلَـٰکِنْ یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی مَنْ یَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (۵)

و اگر خداوند خواسته بود (همه شما را به طور اکراه و اجبار) یک اُمّت (مؤمن و) متحد قرار داده بود، (تا میان شما هیچ اختلافی نباشد، ولی این اجبار و اکراه خلاف سنّت و برنامه اوست و لذا) هر که را بخواهد گمراه می کند (و به حال خودش

۱- (انعام/۶۷)

۲- (اعراف/۳۴)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «زمانبندی تاریخ» در آیات زیر آمده است: بقره/۲۱۴؛ آل عمران/۱۳۷؛ نساء/۲۶ و ۴۷؛

انعام/۱۷ و ۸۸؛ انفال/۳۸؛ یونس/۵۳، ۵۵، ۵۶ و ۶۴؛ یوسف/۹۶؛ انبیاء/۱۰۳.

۴- (بقره/۲۵۶)

۵- (نحل/۹۳)

وامی گذارد) و هر که را بخواهد (و استحقاق هدایت دارد) هدایت می کند و قطعاً شما از آنچه انجام می دادید بازخواست خواهید شد.

* دست خدا در اجبار مردم باز است، لیکن سنّت و برنامه او آزاد گذاشتن مردم است.

وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْ جِعُونَ (۱)

و اگر بخواهیم آنان را در جای خود مسخ می کنیم (و به مجسّمه هایی بی روح مبدّل می سازیم،) به گونه ای که نه بتوانند به راه خود ادامه دهند و نه بر گردند.

* سنّت خداوند، آزاد گذاشتن انسان ها است، تا از راه دیدن و شنیدن حقایق ایمان بیاورند، نه از طریق قهر و اجبار و فشار.

۴. آزمایش انسان ها

در قرآن حدود بیست مرتبه مسئله آزمایش و امتحان مطرح شده واز سنّتهای الهی است. پیامبران نیز مورد آزمایش الهی قرار می گیرند. «واذ ابتلی ابراهیم»(۲)

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْ ضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ (۳)

سپس شما را پس از (هلاکت) آنان، جانشینانی در زمین قرار دادیم، تا ببینیم شما چگونه عمل می کنید.

* حکومت و تمکّن در زمین، وسیله ی آزمایش الهی است.

* همه ی اقوام، نزد خدا یکسانند و قانونِ آزمایش الهی، درباره ی همه جاری می شود.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْ جَعُونَ(۴)

آیا پنداشتید که شما را بیهوده آفریده ایم و شما به سوی ما بازگردانیده نمی شوید.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَ اتِ وَ بَشِّرِ الصَّابِرِ ينَ (۵)

وقطعاً شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، زیان مالی وجانی وکمبود محصولات، آزمایش می کنیم وصابران (در این حوادث وبلاها را) بشارت بده.

۱- (یس ۶۷)

۲- . بقره/۱۲۴

۳- (یونس/۱۴)

۴- (مؤمنون/۱۱۵)

۵- (بقره/۱۵۵)

* آزمایش و امتحان یک برنامه و سنّت حتمی الهی است. «لَنَبْلُوَنَّكَمْ»(۱)

۵. هلاکت امت های گنهکار

یکی از وعده ها و سنّت های الهی، نصرت و دفاع از مؤمنین است و خداوند این دفاع و حمایت را به عنوان یک حقّ، بر خود لازم فرموده است: « وَكانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْ-رُ الْمُؤْمِنِينَ »(۲) البتّه معنای دفاع و نصرت الهی، همیشه دفاع و نصرت فوری و کوتاه مدّت نیست، بلکه دفاع دراز مدّت را نیز شامل می شود، زیرا در آیات دیگر می فرماید: «والعاقبه للمتّقین» آری، ممکن است در یک درگیری و جنگ، مؤمنین به ظاهر شکست بخورند ولی عاقبت، اهداف و تفکّر آنان پیروز می شود.

أَلَمْ يَرَ وْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْ نٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْ ضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْ سَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَ ارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِ ى مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْ نًا آخَرِ ينَ (۳)

آیا ندیدند که چه بسیار امت های پیش از آنان را هلاک کردیم، با آنکه در زمین به آنان جایگاه و توانی داده بودیم که به شما نداده ایم؟ و (باران و برکت) آسمان را پی در پی برایشان فرستادیم و نهرهای آب از زیر پاهایشان جاری ساختیم، پس آنان را به کیفر گناهانشان هلاک کردیم و نسل دیگری پس از آنان پدید آوردیم.

* هلاکت مردم به سبب گناهانشان، از سنّت های الهی است. « فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ »

وَمَا كَانَ رَ بُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَ ىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَ سُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَ ىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ (۴)

و پروردگارت قریه ها (و شهرها) را نابود نمی کند، مگر این که در میان آنان پیامبری برانگیزد، که آیات ما را بر آنان تلاوت کند. و ما هیچ آبادی را هلاک نکردیم مگر آنکه اهل آن ظالم بودند.

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «آزمایش» در آیات زیر آمده است: محمد/۴ و ۳۱؛ بقره/۱۴۳؛ آل عمران/۱۴۰، ۱۵۲، ۱۷۹ و ۱۸۶؛ حج/۱۰-۱۱؛ مائده/۴۸ و۹۴؛ فجر/۲۰-۱۶؛ قلم/۲۲-۱۷؛ اعراف/۹۵، ۱۳۰، ۱۵۵، ۱۶۳ و ۱۶۸؛ انعام/۱۶۵؛ انفال/۱۷ و ۲۸؛ توبه/۱۶ و۱۲۶؛ هود/۷؛ نحل/۹۲؛ انبیاء/۳۵؛ حج/۵۳، نمل/۴۷؛ عنکبوت/۳؛ احزاب/۱۰ و ۱۱؛ ص/۲۵و ۲۴؛ زمر/۴۹؛ دخان/۳۳-۳۰.

۲- . روم/ ۴۷.

۳- (مائده/۶)

۴- (قصص/۵۹)

* هلاکت ستمگران در دنیا، سنّت وبرنامه الهی است.(۱)

۶. امدادهای الهی به مؤمنان

وَلَقَدْ کُذِّبَتْ رُ سُلٌ مِنْ قَبْلِکَ فَصَبَرُ وا عَلَىٰ مَا کُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُ نَا وَلَا مُبَدِّلَ لِکَلِمَاتِ اللَّـهِ وَلَقَدْ جَاءَکَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْ سَلِینَ (۲)

و همانا پیش از تو نیز پیامبرانی تکذیب شدند، لیکن در برابر آنچه تکذیب شدند و آزار دیدند صبر کردند، تا یاری ما به آنان رسید. (تو نیز چنین باش زیرا) برای کلمات (و سنّت های) خداوند، تغییر دهنده ای نیست. قطعاً از اخبار پیامبران برای تو آمده است (و با تاریخ آنان آشنا هستی).

* سنّت های الهی تغییر ناپذیر است و خداوند خلف وعده نمی کند.

* یکی از بهترین اهرم های مقاومت در برابر شداید، توجه به امدادهای الهی است.

إِنَّ اللَّـهَ یُدَافِعُ عَنِ الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّ اللَّـهَ لَا یُحِبُّ کُلَّ خَوَّانٍ کَفُورٍ(۳)

قطعاً خداوند از کسانی که ایمان آورده اند دفاع می کند، بی شک خداوند هیچ خیانتکار ناسپاسی را دوست ندارد.

یکی از وعده ها و سنّت های الهی، نصرت و دفاع از مؤمنین است و خداوند این دفاع و حمایت را به عنوان یک حقّ، بر خود لازم فرموده است: « وَکَانَ حَقًّا عَلَیْنَا نَصْـرُ الْمُؤْمِنِینَ »(۴) البتّه معنای دفاع و نصرت الهی، همیشه دفاع و نصرت فوری و کوتاه مدّت نیست، بلکه دفاع دراز مدّت را نیز شامل می شود، زیرا در آیات دیگر می فرماید: «والعاقبه للمتّقین» آری، ممکن است در یک درگیری و جنگ، مؤمنین به ظاهر شکست بخورند ولی عاقبت، اهداف و تفّکر آنان پیروز می شود.

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُ سُلَنَا وَالَّذِینَ آمَنُوا فِی الْحَیَاهِ الدُّنْیَا وَیَوْمَ یَقُومُ الْأَشْهَادُ (۵)

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «هلاکت امت های پیشین» در آیات زیر آمده است: مرسلات/۱۹-۱۵؛ اعراف/۱۵۲؛ انعام/۴۵؛ هود/۵۷؛ اسراء/۵؛ مریم/۹۸؛ مؤمنون/۴۲-۳۹؛ شعراء/۲۱۳-۲۱۰؛ قصص/۵۸؛ غافر/۳۵؛ شوری/۲۴؛ زخرف۴۱؛ زخرف/۵۳-۵۶؛ احقاف/۲۴و ۲۵.

۲- (انعام/۳۴)

۳- (حج/۳۸)

۴- . روم/ ۴۷.

۵- (غافر/۵۱)

همانـا ما پیامبران خود و کسانی را که ایمان آورده انـد، هم در زنـدگی دنیا و هم روزی که گواهان (برای گواهی دادن) به پا می خیزند یاری می کنیم.

در قرآن سـخن از نصـرت الهی درباره ی انبیا و مؤمنان بسـیار است و ما گوشه ای از آن را می آوریم تا مصـداقی باشد بر این آیه و آیه ی « إِنْ تَنْصُرُ وا اللَّـهَ یَنْصُرْ کُمْ »(1)

* نصرت نوح علیه السلام : « فَنَجَّیْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِی الْفُلْکِ »(2) ما او و کسانی را که با او در کشتی بودند نجات دادیم.

* نصرت ابراهیم علیه السلام : «یَا نَارُ کُونِی بَرْ دًا وَسَلَامًا»(3) ای آتش! بر ابراهیم سرد وسلامت باش.

* نصرت لوط علیه السلام : « إِذْ نَجَّیْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِینَ»(4) ما او و بستگانش (جز همسرش) را نجات دادیم.

* نصـرت یوسف علیه السـلام : « وَکَذَٰلِکَ مَکَّنَّا لِیُوسُفَ فِی الْأَرْ ضِ یَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَیْثُ یَشَاءُ »(5) و مـا این گونه برای یوسف در زمین مکنت قرار دادیم که هر جای آن را که می خواهد برگزیند.

* نصرت شعیب علیه السلام : « نَجَّیْنَا شُعَیْبًا وَالَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ »(6) ما شعیب و مؤمنان همراه او را نجات دادیم.

* نصرت صالح علیه السلام : « نَجَّیْنَا صَالِحًا وَالَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ »(7) ما صالح و مؤمنان همراه او را نجات دادیم.

* نصرت هود علیه السلام : «نَجَّیْنَا هُودًا وَالَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ »(8) ما هود ومؤمنان همراه او را نجات دادیم.

۱- . محمد/ ۷.

۲- . یونس/ ۷۳.

۳- . انبیاء/ ۶۹.

۴- . صافات/ ۱۳۴.

۵- . یوسف/ ۵۶ .

۶- . هود / ۹۴.

۷- . هود / ۶۶.

۸- . هود / ۵۸.

* نصرت یونس علیه السلام : « وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ »(۱) ما یونس را از غم نجات دادیم.

* نصرت موسی علیه السلام : « وَأَنْجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ »(۲) ما موسی و کسانی را که با او بودند نجات دادیم.

* نصرت عیسی علیه السلام : « إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ »(۳)من تو را (از میان ظالمان) برمی گیرم و به سوی خود بالا می برم.

* نصرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم : « إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا »(۴) همانا ما برای تو پیروزی آشکاری گشودیم.

* نصرت مؤمنان: « وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّـهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ »(۵) همانا خداوند شما را در جنگ بدر در حالی که ذلیل بودید یاری کرد.

نصرت الهی در مورد پیامبران و مؤمنان به صورت های مختلف جلوه می کند:

گاهی با ایجاد الفت و گرایش دل ها « وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ »(۶)، « يُثَبِّتُ اللَّـهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا »(۷)

گاهی با استجابت دعا، «فاستجاب له ربّه»(۸)، « رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا »(۹)

گاهی با معجزه و استدلال، «ارسلنا رسلنا بالبینات»(۱۰)

گاهی با عطای حکومت، « فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا»(۱۱)

۱- . انبیاء / ۸۸.

۲- . شعراء / ۶۵.

۳- . آل عمران / ۵۵.

۴- . فتح / ۱.

۵- . آل عمران / ۱۲۳.

۶- . انفال / ۱۱.

۷- . ابراهیم / ۲۷.

۸- . یوسف / ۳۴.

۹- . نوح / ۲۶.

۱۰- . حدید / ۲۵.

۱۱- . نساء / ۵۴.

گاهی با غلبه در جنگ، « لَقَدْ نَصَرَ كُمُ اللَّ-هُ فِی مَوَاطِنَ كَثِيرَ ةٍ »(۱)

گاهی با سکینه و آرامش قلب، « فَأَنْزَلَ اللَّ-هُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَ وْهَا »(۲)

گاهی با هلاکت دشمن یا انتقام از او، «فَاَغرقناهم»(۳)

گاهی با امدادهای غیبی و نزول فرشتگان، « أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَ بُّكُمْ بِثَلَاثَهِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَهِ مُنْزَلِينَ »(۴)

گاهی با ایجاد رعب در دل دشمن، « وَقَذَفَ فِی قُلُوبِهِمُ الرُّ عْبَ » (۵)

گاهی با گسترش فکر و فرهنگ و پیروان، « لِيُظْهِرَ هُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ »(۶)

گاهی با نجات از خطرها، « فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَهِ » (۷)

و گاهی با خنثی کردن حیله ها و خدعه ها، « وَأَنَّ اللَّ-هَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِ ينَ » (۸)

* نصرت انبیا و مؤمنان از سنّت های الهی است. (پیروزی حقّ بر باطل از وعده های الهی است). «انّا لننصر رسلنا»(۹)

۷. سنت آسانی بعد از سختی

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرً ا . إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرً ا (۱۰)

پس (بدان که) با هر سختی آسانی است. آری، با هر دشواری آسانی است.

ص: ۳۹

۱- . توبه / ۲۵.

۲- . توبه / ۴۰.

۳- . اعراف / ۱۳۶.

۴- . آل عمران / ۱۲۴.

۵- . حشر / ۲ .

۶- . صف / ۹.

۷- . عنکبوت / ۱۵.

۸- . انفال / ۱۸.

۹- . مصـاديق ديگرى از مضـمون «امـدادهاى الهى» در آيـات زير آمـده اسـت: انعـام/۱۲۳؛ اعراف/۱۳۷؛ انفال/۱۳ و ۱۴؛ یونس/۸۲؛ یوسف/۹۰؛ اسراء/۳۳؛ انبیاء/۱۸؛ یونس/۱۰۳؛ انبیاء/۸۷؛ نور/۵۵؛ شعراء/ ۶۰-۵۴؛ ۶۸-۶۳؛ ۱۲۲-۱۱۹؛ صافات/۷۵-۸۲؛ ۱۱۳-۱۰۸؛ ۱۲۲-۱۲۰؛ ۱۳۰-۱۳۲؛ ۱۷۳-۱۷۲.

۱۰- (شرح/۵ و۶)

* سنّت و برنامه الهی آن است که بدنبال هر سختی، آسانی است. (در جای دیگر قرآن

می خوانیم: «سیجعل الله بعد عُسر یُسراً» (۱) سختی ها و مشکلات زوال پذیرند و به آسانی تبدیل می شوند).

۸. سنت مهلت الهی

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْ هُمْ هَجْرًا جَمِيلًا . وَذَرْ نِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَهِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا (۲)

و بر آنچه می گویند صبر کن و به گونه ای نیکو از آنان کناره بگیر. و مرا با تکذیب کنندگان توانگر و خوشگذران واگذار و آنان را اندکی مهلت ده.

* مهلت دادن به مخالفان، سنّت الهی است.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُ وا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِ حُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ (۳)

پس چون اندرزهایی را که به آنان داده شده بود، فراموش کردند، درهای هرگونه نعمت را به رویشان گشودیم (و در رفاه و مادیات غرق شدند) تا آنگاه که به آنچه داده شدند دلخوش کردند، ناگهان آنان را (به عقوبت) گرفتیم پس یکباره محزون و نومید گردیدند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: «اذا رأیت الله یعطی علی المعاصی فان ذلک استدراج منه»، اگر مشاهده کردی که دنیا به کام گنهکاران است خوشحال مباش، زیرا این استدراج الهی و به تدریج هلاک کردن اوست.(۴) و آنگاه این آیه را تلاوت فرمودند.

امام باقرعلیه السلام در تأویل آیه فرمودند: چون مردم ولایت علی بن ابی طالب علیهما السلام را ترک کردند و حال آنکه به آن امر شده بودند، دولت آنان را در دنیا بسط دادیم، تا حضرت قائم علیه السلام قیام کند، « أخذناهم بغته». (۵)

* مهلت دادن به مجرمان و سرگرم شدن خلافکاران، یکی از سنّت های الهی است.

ص: ۴۰

۱- . طلاق / ۷.

۲- (مزمل/۱۰ و ۱۱)

۳- (انعام/۴۴)

۴- . تفسیر مجمع البیان.

۵- . تفسیر عیاشی.

وَالَّذِینَ کَذَّبُوا بِآیَاتِنَا سَنَسْتَدْرِ جُهُمْ مِنْ حَیْثُ لَا یَعْلَمُونَ (۱)

و کسانی که آیات ما را تکذیب کردند، به تدریج، آنان را از جایی که ندانند، گرفتار خواهیم کرد.

مهلت و طول عمر دادن به عنوان «استدراج»، بارها در آیات قرآن آمده است، مثل این آیات: « وَلَا یَحْسَبَنَّ الَّذِینَ کَفَرُ وا أَنَّمَا نُمْلِی لَهُمْ خَیْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِی لَهُمْ لِیَزْدَادُوا إِثْمًا»(۲) کفّار گمان نکنند که مهلتی که به آنان می دهیم، خیر آنهاست بلکه ما از این جهت به آنان مهلت می دهیم تا بر گناهانشان بیافزایند، « فَذَرْ هُمْ فِی غَمْرَ تِهِمْ حَتَّیٰ حِینٍ»(۳)، پس ایشان را در غفلتشان واگذار.(۴)

* تکذیب آیات روشن الهی، به سقوط تدریجی وهلاکت مخفی می انجامد. (چوب خدا، صدا ندارد)

قَالَ رَ بِّ فَأَنْظِرْ نِی إِلَیٰ یَوْمِ یُبْعَثُونَ . قَالَ فَإِنَّکَ مِنَ الْمُنْظَرِ ینَ (۵)

(ابلیس) گفت: پروردگارا! پس مرا تا روزی که مردم برانگیخته شوند، مهلت بده (و زنده بدار) (خداوند) فرمود: پس همانا تو از مهلت یافتگانی.

* سنّت خداوند بر مهلت دادن به گنهکاران است.

وَکَأَیِّنْ مِنْ قَرْ یَةٍ أَمْلَیْتُ لَهَا وَهِیَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَیَّ الْمَصِیرُ (۶)

و چه بسیار از (شهرها و) آبادی هایی که به (اهل) آن مهلت دادم در حالی که ستمگر بودند (امّا از این مهلت، برای توبه و اصلاح خویش استفاده نکردند و بر کفر اصرار ورزیدند). سپس آن (ها) را با قهر خود گرفتم و بازگشت (همه) به سوی من است.

* یکی از سنّت های الهی، مهلت دادن به ستمگران است پس عجله ما بیهوده است.(۷)

ص: ۴۱

۱- (اعراف/۱۸۲)

۲- . آل عمران / ۱۷۸.

۳- . مؤمنون / ۵۴.

۴- . و نیز آیات: ۱۹۶ آل عمران، ۴۴ انعام، ۵۵ توبه و ۵۵ و ۵۶ مؤمنون.

۵- (حجر/۳۶ و ۳۷)

۶- (حج/۴۸)

۷- . مصادیق دیگری از مضمون «مهلت دادن» در آیات زیر آمده است: آل عمران/۱۷۶؛ اعراف/۱۶۷؛ ذاریات/ ۴۶-۴۳؛ قلم/۴۴ و ۴۵؛ اعراف/۱۸۲ و ۱۸۳؛ یونس/۱۱ ؛ ۱۹ ؛ ۴۷-۴۹ ؛ ۷۳؛ هود/۴۸ ؛ ۱۱۰؛ یوسف/۱۱۰؛ رعد/۳۲؛ ابراهیم/۴۲ ؛ ۴۷؛

نحل/۶۱؛ اسراء/۱۶؛ مریم/۷۵؛ ۸۳ و ۸۴؛ طه/۱۲۸ و ۱۲۹؛ انبیاء/۴۰؛ ۱۱۰ و ۱۱۱؛ شعراء/۴؛ نمل/۹۳؛ فاطر/۴۵؛ روم/۳۴ — ۳۵؛ سجده/۳۰-۲۸؛ حج/۴۷؛ فصلت/۴۰؛ شوری/۱۴؛ ۲۱؛ زخرف/۸۳.

ج) عبرت های تاریخ

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّـهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ (۱)

و (به یاد آورید) زمانی که موسی به قوم خود گفت: ای قوم من! نعمت خدا را بر خود یاد آورید، هنگامی که در میان شما پیامبرانی قرار داد و شما را پادشاهان قرار داد (که صاحب اختیار مال و جان و ناموس و حکومت شدید) و به شما چیزهایی داد که به هیچ یک از جهانیان نداده بود.

* از تاریخ عبرت بگیریم. قوم موسی پس از برخورداری از لطف ویژه ی الهی و رسیدن به حکومت، گرفتار ذلت و مسکنت شدند. « لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ » به «باؤا بغضب من الله»(۲)

تبدیل شد.

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ (۳)

و (حضرت شعیب گفت:) ای قوم من! دشمنی ومخالفت با من، شما را به کاری وادار نسازد که (عذابی) مثل آنچه به قوم نوح، یا قوم هود (و) یا قوم صالح رسید به شما هم برسد و(می دانید که ماجرای) قوم لوط (چندان) از شما دور نیست.

* تاریخ اقوام بشری، به یکدیگر شباهت و پیوند دارد و بازگو کردن آن، عبرت است.

* سرنوشت تلخ پیشینیان را ساده، شوخی، موسمی، موضعی، فردی و تصادفی نگیریم.

۱- (مائده/۲۰)

۲- . بقره / ۶۱.

۳- (هود/۸۹)

وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّ سُلَ أَغْرَ قْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا . وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّ سِّ وَقُرُ ونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرً ا . وَكُلًّا ضَرَ بْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْ نَا تَتْبِيرً ا (۱)

و قوم نوح که پیامبران را تکذیب کردند، غرق نمودیم و آنان را برای مردم (تاریخ) عبرت قرار دادیم و برای ستمکاران عذابی دردناک آماده نمودیم. و قوم عاد و ثمود و اصحاب رَسّ و نسل های فراوان میان آنان را (هلاک کردیم). و برای هر یک نمونه هایی (برای پند گرفتن) آوردیم (و چون عبرت نگرفتند) همه را به سختی نابود کردیم.

* تکذیب یک پیامبر به منزله ی تکذیب همه ی پیامبران است. « وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّ سُلَ» تاریخ، درس عبرت است. « وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً »

* سنّت الهی فرستادن رسولان برای هدایت مردم و هلاکت تکذیب کنندگان آنان بوده است.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ (۲)

و چه بسیار (مردم) شهرها که از (مردم) شهری که تو را بیرون کردند، نیرومندتر بودند، ما آنان را هلاک کردیم و برای آنان هیچ یاوری نبود.

* آشنایی با تاریخ، انگیزه ای برای مقاومت در برابر ناملایمات است.

* اقوام ستمگری که در تاریخ هلاک شده اند، زیادند.(۳)

۱- (فرقان/۳۷-۳۹)

۲- (محمد/۱۳)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «عبرت ها» در آیات زیر است: مائده/۱۳؛ انعام/۶؛ اعراف/۸۴؛ اعراف/۹۲؛ انفال/۴۲؛ انفال/۵۴؛ رعد/۴۱ و ۴۲؛ حجر/۷۵-۷۷؛ نحل/۶۳؛ اسراء/۱۷؛ کهف/۵۹؛ مریم/۹۸؛ انبیاء/۱۱-۱۵؛ انبیاء/۴۴؛ قصص/۵۸؛ عنکبوت/۳۴ و ۳۵؛ سجده/۲۶؛ سبا/۱۵ و ۱۶؛ غافر/۳۰ و ۳۱؛ غافر/۷۸؛ زخرف/۵۳ — ۵۶؛ محمد/۱۰؛ محمد/۱۳؛ ق/۱۴-۱۲؛ ق/۳۶ و ۳۷؛ حاقه/۵-۱.

فصل دوم:

سیاست داخلی

ص: ۴۴

فصل دوم: سیاست داخلی

درآمد

هرگونه تفکر دینی جامع در باب سیاست، نیازمند درنظرگرفتن مبانی پایه ای و ثابت در قرآن و سنت است. در واقع، بررسی مبانی اندیشه سیاسی قرآن، نقطه عزیمت تبیین و تشریح مباحث اصلی فقه سیاسی، اندیشه سیاسی اسلام و در سطح کلان تر نظام سیاسی اسلام است.(۱)

به بیانی دیگر، بررسی آیات قرآنی که ذیل مبانی تفکر سیاسی قرآن مطرح شده است از یک سو زمینه لازم برای ورود به مباحث کلی سیاست و حکومت در اسلام را فراهم آورده و از سوی دیگر، مدخل ورود به مباحث جزئی و خاص تر سیاست از قبیل کرامت انسانی، حقوق شهروندی و مدنی، آزادی های سیاسی، مشارکت های سیاسی و... را رقم می زند.

اگرچه تقسیم بندی دقیق و جامعی در میان اندیشمندان سیاسی در رابطه با مباحث کلان تفکر سیاسی وجود ندارد، با این حال، در آغاز این فصل تلاش شده است مبانی کلان تفکر سیاسی در قرآن، ذیل مفاهیم عدالت، امنیت، آزادی، قدرت، اخلاق، انصاف، مصلحت و اکثریت آورده شود. این استخراج و تقسیم بندی براساس دو پیش فرض صورت گرفته است: نخست آنکه، اکثر این مفاهیم کلان شاکله های نظام سیاسی اسلام - اعم از سیاست داخلی و خارجی- را شکل می دهد. به عنوان مثال، عدالت در نظام

۱- . سید صادق حقیقت، مبانی اندیشه سیاسی در اسلام، تهران، سمت، ۱۳۸۹، ص۱۸۹.

سیاسی اسلام کانون تفکر سیاسی به شمار آمده و نه تنها هدف از استقرار حکومت در نظام سیاسی اسلام، برپایی و استقرار عدالت بوده، بلکه اهمیت این اصل آنچنان کلیدی است که در عرصه روابط بین الملل، مناسبات سیاسی باید براساس عدالت حتی در قبال دشمنان، تنظیم گردد. دوم آنکه، برای اجتناب از اطاله و تکرار کلام، تلاش شده است برخی از مفاهیم ذیل سر فصل های خاص کتاب بیاید. مثلا، برپایه تفکر اسلامی اصالت بر صلح، و نه جنگ و خشونت است. اینکه چرا مفاهیمی نظیر «صلح» در ذیل «مبانی» نیامده و در ذیل «جهاد» آمده، بدین خاطر است که اولا تدوین گر درصدد ارایه تقسیم بندی نظام‌مند از آیات سیاسی قرآن بر اساس مباحث متداول و رایج علم سیاست بدون تکرار برخی از مباحث، در صورت امکان بوده است. و در ثانی، حتی‌المقدور تلاش شده است، قدرمتیقن مفاهیمی که مبانی اندیشه قرآنی به شمار آمده و حاکم بر تفکر سیاسی اسلام است را ذیل این بخش از فصل آورد و از تکرار مکررات بپرهیزد.

ص: ۴۷

الف) مبانی تفکر سیاسی در قرآن

۱. عدالت

۱.۱. لزوم اجرای عدالت

وَأُمِرْ تُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ... (۱)

و فرمان یافته ام تا میان شما به عدالت حکم کنم...

* عدالت خواهی خواست همه ادیان الهی است.

* انبیا باید حاکم و با نفوذ باشند تا بتوانند عدالت را در جامعه پیاده کنند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّ-هِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَ بِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرً ا فَاللَّ-هُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِ ضُوا فَإِنَّ اللَّ-هَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرً ا (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! همواره بر پا دارنده ی عدالت باشید و برای خدا گواهی دهید، گرچه به ضرر خودتان یا والدین و بستگان باشد. اگر (یکی از طرفین دعوا) ثروتمند یا فقیر باشد، پس خداوند به آنان سزاوارتر است. پس پیرو هوای نفس نباشید تا بتوانید به عدالت رفتار کنید. و اگر زبان بپیچانید (و به ناحق گواهی دهید) یا (از گواهی دادن به حقّ) اعراض کنید، پس (بدانید که) خدا به آنچه می کنید آگاه است.

* به پاداشتن عدالت هم واجب است، هم لازمه ی ایمان است.

* عدالت، حتّی نسبت به غیر مسلمان نیز باید مراعات شود. به اقتضای اطلاق « كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ »

* عدالت باید در تمام ابعاد زندگی باشد. در اقامه عدل نام مورد خاصّی برده نشده است.

ص: ۴۸

۱- (شوری/۱۵)

۲- (نساء/۱۳۵)

لَقَدْ أَرْ سَلْنَا رُ سُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ... (۱)

همانا ما پیامبرانمان را با معجزات و دلایل آشکار فرستادیم و همراه آنان کتاب (آسمانی) و وسیله‌ی سنجش فرو فرستادیم تا مردم به دادگری برخیزند...

* عدالت واقعی در سایه قانون و رهبر الهی است.

۱.۲. اقسام عدالت

۱.۲.۱. عدالت توزیعی

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِ بْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَ تْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَ ة عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَ بَهُمْ كُلُوا وَاشْرَ بُوا مِنْ رِ زْقِ اللَّـهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْ ضِ مُفْسِدِينَ

و (بخاطر بیاور) زمانی که موسی برای قوم خویش طلب آب کرد، به او گفتیم: عصای خود را به سنگ بزن، ناگاه دوازده چشمه ی آب از آن جوشید، (بطوری که) هر یک از افراد (طوائف دوازده گانه بنی اسرائیل) آبشخور خود را شناخت. (گفتیم:) از روزی الهی بخورید و بیاشامید و در زمین، تبهکارانه فساد نکنید! (۲)

* توزیع منظّم و عادلانه و حساب شده، مایه ی امنیّت و صفا و مانع پیدا شدن اختلاف است. « قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَ بَهُمْ »

۱.۲.۲. عدالت قضایی

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۳)

ای صاحبان خرد! برای شما در قصاص، حیات (و زندگی نهفته) است. باشد که شما تقوا پیشه کنید.

* اجرای عدالت، تضمین کننده حیات جامعه است.

۱- (حدید/۲۵)

۲- (بقره/۶۰)

۳- (بقره/۱۷۹)

۱.۲.۳. عدالت اقتصادی

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْ بٍ مِنَ اللَّ–هِ وَرَ سُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُ ءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (۱)

پس اگر چنین نکردید، (بدانید که با ربا خواری) اعلان جنگ با خدا و رسولش داده اید و اگر توبه کنید، (اصل) سرمایه های شما از آنِ خودتان است. (ودر این صورت) نه ستم می کنید و نه بر شما ستم می شود.

* استقرار عدالت اقتصادی، از وظایف حکومت اسلامی است.

وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُ وا الْمِيزَانَ (۲)

و وزن را بر اساس عدل بر پا دارید و در ترازو کم نگذارید.

* عدالت مثل نماز است و باید آن را در جامعه به پاداشت.

* میزان و وسیله سنجش باید عادلانه باشد، مورد وزن هرچه می خواهد باشد.

* جامعه برای رسیدن به رستگاری دو بال می خواهد: علم و عدالت. (در دنیای امروز علم هست ولی عدالت نیست.)

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَ لَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِ–رِ ينَ . وَ زِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيم(۳)

حقّ پیمانه را ادا کنید و از کم فروشان نباشید. و با ترازوی درست بسنجید.

* ادیان آسمانی بر عدالت اجتماعی و اقتصادی تأکید دارند. «اَوفوا - وَزِنُوا »

۲. امنیت

۲.۱. اهمیت و جایگاه امنیت

وَاذْكُرُ وا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْ عَفُونَ فِي الْأَرْ ضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِ هِ وَرَ زَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُ ونَ (انفال/۲۶)

و به یاد آورید زمانی را که شما کم بودید و در زمین (مکّه) مستضعف بودید، می ترسیدید مردم (دشمنان) شما را بربایند، پس (خداوند در مدینه) پناهتان داد و با یاری خویش، شما را نیرومند کرد و از پاکیزه ها به شما روزی داد، باشد که شما شکرگزاری کنید.

۱- (بقره/۲۷۹)

۲- (الرّحمن/۹)

۳- (شعراء/۱۸۱و ۱۸۲)

* امنیّت «فاواکم»، توان رزمی و پیروزی «ایّدکم بنصره» و بهبودی وضع اقتصادی « وَ رَ زَقَکَمْ مِنَ الطَّیِّبَاتِ »، از نعمت های ویژه ی الهی است.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِیثَاقَکُمْ لَا تَسْفِکُونَ دِمَاءَکُمْ وَلَا تُخْرِ جُونَ أَنْفُسَکُمْ مِنْ دِیَارِ کُمْ ثُمَّ أَقْرَ رْ تُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ (۱)

و هنگامی که از شما پیمان گرفتیم، خونهای یکدیگر را نریزید وهمدیگر را از سرزمین خود بیرون نکنید، پس شما (به این پیمان) اقرار کردید و خود بر آن گواه هستید.

* امنیّت جان و وطن، سفارش خداوند و مکاتب الهی است. « لَاتَسْفِکُونَ ، لاتخرجون»

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْ ضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْ تَضَیٰ لَهُمْ وَلَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا یَعْبُدُونَنِی لَا یُشْرِ کُونَ بِی شَیْئًا وَمَنْ کَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِکَ فَأُولَٰئِکَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (۲)

خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در زمین جانشین قرار دهد، همان گونه که کسانی پیش از ایشان را جانشین کرد، و قطعاً دینی را که خداوند برای آنان پسندیده است، برای آنان استقرار و اقتدار بخشد و از پی ترسشان امنیّت را جایگزین کند، تا (تنها) مرا بپرستند و چیزی را برای من شریک نگیرند، و هر کس بعد از این، کفر ورزد پس آنان همان فاسقانند.

* هدف از حکومت اهل ایمان، استقرار دین الهی در زمین و رسیدن به توحید و امنیّت کامل است.

* امنیّت در جامعه اسلامی، شرایط را برای عبادت خدا فراهم می سازد. « أَمْنًا یَعْبُدُونَنِی»

لِإِیلَافِ قُرَ یْشٍ . إِیلَافِهِمْ رِ حْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّیْفِ . فَلْیَعْبُدُوا رَ بَّ هَٰذَا الْبَیْتِ . الَّذِی أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ(۳)

برای الفت دادن قریش (به این سرزمین، سپاه فیل را نابود کردیم تا مقدمه ای برای ظهور اسلام باشد). الفت آنان در سفرهای زمستانی و تابستانی. پس (به شکرانه این نعمت) باید پرورگار این خانه را پرستش کنند. همان که آنان را از گرسنگی (و قحطی نجات داد و) سیرشان کرد و از ترس (دشمن) امانشان داد.

* تأمین معیشت و امنیّت جامعه، باید در مسیر بندگی و عبادت خدا باشد. «فلیعبدوا... الّذی اطعمهم... وَآمَنَهُمْ »

۱- (بقره/۸۴)

۲- (نور/۵۵)

۳- (قریش ۱-۴)

* برقراری امنیّت و برطرف کردن عوامل ترس، کار خدایی است. « وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ»(۱)

۲.۲. اقسام امنیت

۲.۲.۱. امنیت الهی

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَـٰذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ ... (۲)

و (بیاد آور) هنگامی که ابراهیم گفت: پروردگارا! این (سرزمین) را شهری امن قرارده و اهل آن را آنان که به خدا و روز آخرت ایمان آورده اند، از ثمرات (گوناگون) روزی ده.

* انبیا علاوه بر ارشاد وهدایت، به نیازهای مادّی مردم همانند امنیّت ومعیشت نیز توجّه داشته وبرای آن تلاش ودعا می کنند.

* بهره مندی از نعمت ها، زمانی مطلوب است که در فضای امن، آرام و بی اضطراب باشد.

وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ (۳)

و به این شهر (مکّه) امن سوگند.

* امنیّت شهر مکّه، دعای حضرت ابراهیم است که گفت: « رَبِّ اجْعَلْ هَـٰذَا بَلَدًا آمِنًا » و این دعا مورد استجابت واقع شد. « وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ »

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (۴)

و خداوند (برای شما) قریه ای را مثال می زند که امن و آرام بود، روزیش از هر سو فراوان می رسید، امّا (مردم آن قریه) نعمت های خدا را ناسپاسی کردند، پس خداوند به (سزای) آنچه انجام می دادند، پوشش فراگیر گرسنگی و ترس را بر آنان چشانید.

* امنیّت و آرامش در رأس نعمت ها و زمینه ی توسعه در رزق و اقتصاد جامعه می باشد.

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «اهمیت و جایگاه امنیت» در آیات زیر آمده است: بقره/۲۱۷؛ کهف/۹۴؛ مومنون/۵۰؛ عنکبوت/۶۷؛ احزاب/۶۰؛ اسراء/۵؛ سباء/۱۸.

۲- (بقره/۱۲۶)

۳- (تین/۳)

۴- (نحل/۱۱۲)

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِی مَقَامٍ أَمِینٍ (۱)

به راستی پرهیزگاران در جایگاهی امن هستند.

بزرگ ترین نعمت، امنیّت است، زیرا « مَقَامٍ أَمِینٍ » قبل از سایر نعمت ها مطرح شده است. البتّه امنیّت در بهشت یک امنیّت جامع است، نه ترس از مرگ، نه رقیب، نه حسود، نه زوال و انقراض.

* تقوای امروز سبب امنیّت فرداست.(۲)

۲.۲.۱.۱.امنیت و آرامش روحی و روانی

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۳)

و چگونه از چیزی که شریک خدا ساخته اید بترسم و حال آنکه شما آنچه را که خدا هیچ دلیلی درباره ی بر شما نازل نکرده است شریک او گرفته و نمی ترسید؟ اگر می دانید (بگویید که) کدام یک از ما دو دسته به ایمنی (در قیامت) سزاوارتر است؟

* امنیّت روحی، در پرتو توحید حاصل می گردد. «کیف أخاف ما أشرکتم»

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ (۴)

(به یاد آورید) زمانی که (خداوند) از سوی خود برای آرامش شما، خوابی سبک بر شما مسلّط ساخت واز آسمان بارانی بر شما فرستاد تا شما را با آن پاک کند وپلیدی (وسوسه ی) شیطان را از شما بزداید و دلهای شما را محکم و گام هایتان را با آن استوار سازد.

* با اراده و امداد الهی، در برابر دشمن مسلّح و انبوه هم می توان آرامش داشته و آرام خوابید، و اگر خدا نخواهد، در بهترین باغ ها و شرایط، نه خوابی هست و نه آرامشی.

ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ(۵)

۱- (دخان/۵۱)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «امنیت الهی» در آیات زیر آمده است: مائده/۹۷؛ بقره/۱۲۵؛ بقره/۲۵۵؛ بقره/۲۷۴؛ آل عمران/۹۷؛ انفال/۳۳؛ توبه/۳۶؛ توبه/۴۰؛ فتح/۲۰؛ توبه/۱۰۳؛ ابراهیم/۳۵؛ ابراهیم/۳۷؛ حجر/۴۵؛ نحل/۱۵؛ کهف/۹۸؛ طه/۸۰؛

انبیاء/۳۲؛ قصص/۱۰ و ۱۱؛ فصلت/۴؛طه/۵۳.

۳- (انعام/۸۱)

۴- (انفال/۱۱)

۵- (توبه/۲۶)

سپس خداوند، آرامش خود را بر پیامبرش وبر مؤمنان فرو فرستاد و سپاهیانی فرستاد که شما آنان را ندیدید و کافران را عذاب کرد، و این کیفر کافران است.

* آرامش روحی مؤمنان، از سوی خداوند است، در آیه ای دیگر می فرماید: «سکینةٌ من ربّکم»(۱)

هُوَ الَّذِی أَنْزَلَ السَّکِینَهَ فِی قُلُوبِ الْمُؤْمِنِینَ لِیَزْدَادُوا إِیمَانًا مَعَ إِیمَـانِهِمْ وَلِلَّـهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْ ضِ وَکَانَ اللَّـهُ عَلِیمًا حَکِیمًا (۲)

اوست که آرامش را به دل های مؤمنان نازل کرد، تا ایمانی بر ایمانشان بیفزایند و لشکریان آسمان ها و زمین برای خداست و خداوند، دانای حکیم است.

* آرامش روحی تنها در سایه الطاف الهی است و هیچ فرد یا چیز دیگری نمی تواند به انسان آرامش دهد.

* توجّه به جنود الهی در زمین و آسمان، وسیله آرامش است.(۳)

۲.۲.۳. امنیت جانی

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُکْبَاناً فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَاذْکُرُواْ اللَّهَ کَمَا عَلَّمَکُم مَّا لَمْ تَکُونُواْ تَعْلَمُونَ

پس اگر (از دشمن یا خطری) بیم داشتید، پیاده یا سواره (به هر شکل که می توانید نماز گزارید) و آنگاه که ایمن شدید خدا را یاد کنید، همان گونه که آنچه را نمی توانستید بدانید به شما آموخت. (۴)

* در اسلام عسر و حرج نیست. وقتی امنیت جانی نباشد، شرایط نماز، حذف می شوند.

إِنَّهُمْ إِنْ یَظْهَرُ وا عَلَیْکُمْ یَرْ جُمُوکُمْ أَوْ یُعِیدُوکُمْ فِی مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا (۵)

زیرا اگر آنان (مشرکان) بر شما دست یابند، سنگسارتان خواهند کرد، یا شما را به آیین خودشان بازخواهند گرداند ودر این صورت هرگز رستگار نخواهید شد.

* در مواردی برای حفظ جان و ایمان، تقیه واجب است.(۶)

۱- . بقره / ۲۴۸.

۲- (فتح/۴)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «امنیت روحی و روانی» در آیات زیر آمده است: توبه/۱۵؛ یونس/۶۷؛ مریم/۶۱-۶۳؛ فتح/۲۷.

۴- (بقره/۲۳۹)

۵- (کهف/۲۰)

۶- . مصادیق دیگری از مضمون «امنیت جانی» در آیات زیر آمده است: غافر/۲۸؛ کهف/۱۹.

۲.۲.۴. امنیت اجتماعی

وَمَنْ یَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِیهَا وَغَضِبَ اللَّ-هُ عَلَیْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِیمًا (۱)

و هر کس به عمد مؤمنی را بکشد پس کیفرش دوزخ است که همیشه در آن خواهد بود، و خداوند بر او غضب و لعنت کرده و برای او عذابی بزرگ آماده ساخته است

* در نظام اسلامی، هیچ مقامی حقّ قتل و اعدام بی جهت دیگران را ندارد. «من یقتل... متعمّداً» (ولی شعار نظام طاغوتی، «انَا اُحیی و اُمیت»(۲)

هست.)

* مجازات و کیفر سنگین، از عوامل بازدارنده فساد در جامعه و عامل ایجاد وحفظ امنیّت اجتماعی است.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِکَ کَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِی إِسْرَائِیلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَیْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِی الْأَرْضِ فَکَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعًا وَمَنْ أَحْیَاهَا فَکَأَنَّمَا أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَیِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ کَثِیرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَٰلِکَ فِی الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ(۳)

به همین جهت، بر بنی اسرائیل نوشتیم که هر کس انسانی را جز به قصاص یا به کیفر فساد در زمین بکشد پس چنان است که گویی همه ی مردم را کشته است، و هر که انسانی را زنده کند (و از مرگ یا انحراف نجات دهد) گویا همه مردم را زنده کرده است و البتّه رسولان ما دلایل روشنی را برای مردم آوردند، امّا (با این همه) بسیاری از مردم بعد از آن (پیام انبیا) در روی زمین اسرافکار شدند.

* تجاوز به حقوق یک فرد، تهدید امنیّت جامعه است. « فَکَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعًا »

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَیْدِیَهُمَا جَزَاءً بِمَا کَسَبَا نَکَالًا مِنَ اللَّ-هِ وَاللَّ-هُ عَزِیزٌ حَکِیمٌ

مرد و زن دزد را به جزای کاری که انجام داده اند دستشان را قطع کنید. این کیفری است از سوی خداوند و خداوند مقتدر حکیم است. (۴)

* با اجرای احکام دینی، باید امنیّت جامعه را با قاطعیّت حفظ کرد.

یَا أَیُّهَا النَّبِیُّ إِذَا جَاءَکَ الْمُؤْمِنَاتُ یُبَایِعْنَکَ عَلَىٰ أَنْ لَا یُشْرِکْنَ بِاللَّ-هِ شَیْئًا وَلَا یَسْرِقْنَ وَلَا یَزْنِینَ وَلَا یَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا یَأْتِینَ بِبُهْتَانٍ یَفْتَرِینَهُ بَیْنَ أَیْدِیهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا یَعْصِینَکَ فِی مَعْرُوفٍ فَبَایِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّ-هَ إِنَّ اللَّ-هَ غَفُورٌ رَحِیمٌ (۵)

۱- (نساء/۹۳)

۲-. بقره / ۲۵۸.

۳- (مائده/۳۲)

۴- (مائده/۳۸)

۵- (ممتحنه/۱۲)

ای پیامبر! هنگامی که زنان با ایمان نزد تو آمدند تا با تو بیعت کنند که چیزی را شریک خدا نگیرند و دزدی نکنند و مرتکب زنا نشوند و فرزندانِ خود را نکشند و در میان دست و پای خود، مرتکب هیچ گونه نسبت ناروایی نشوند (و فرزندی را به دیگری به ناحق نسبت ندهند) و در هیچ کار خیری تو را نافرمانی نکنند، پس با آنان بیعت کن و برای آنان از خداوند آمرزش بخواه که خداوند آمرزنده و مهربان است.

* امنیّت از موضوعات مورد توجّه نظام اسلامی است:

الف) امنیّت مالی و اقتصادی، « وَلَا يَسْرِ قْنَ »

ب) امنیّت خانوادگی، « وَلَا يَزْنِينَ »

ج) امنیّت جانی، «لایقتلن»

د) امنیّت حیثیتی و عِرضی، « وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ »

ه-) امنیّت سیاسی، اجتماعی. « وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُ وفٍ »(۱)

۲.۲.۵. امنیت نظامی

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُ ونَ (۲)

و به او (داود) فن زره سازی برای شما را آموختیم تا شمارا از (خطرات) جنگتان حفظ کند، پس آیا شما شکرگزار هستید؟!

* از طریق توسعه صنایع نظامی، نعمت امنیّت جامعه را در برابر دشمنان تأمین کرد.

۲.۲.۶. امنیت ملی

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْ-رَ إِنْ شَاءَ اللَّ-هُ آمِنِينَ (۳)

پس چون (پدر و مادر و برادران) بر یوسف وارد شدند، پدر و مادرش را در کنار خویش جای داد وگفت: به خواست خدا با أمن و امان داخل مصر شوید.

* حتّی اگر شخص اوّل کشور خواست از امنیّت سرزمین خود سخن بگوید، باید توجّه به لطف خداوند داشته باشد. «ان شاء اللّه» زیرا تا خدا نخواهد، امنیّتی در کار نیست،

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «امنیت اجتماعی» در آیات زیر آمده است: عنکبوت/۲۹؛ قصص/۵۷.

۲- (انبیاء/۸۰)

۳- (یوسف/۹۹)

چنـانکه گروهی در دل کوه خـانه ساختنـد تـا در امـان باشـند، ولی قهر خداونـد امنیّت آنـان را به هم زد. « وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ . فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ»(۱)

* اگر یوسف ها حاکم باشند، امنیّت در کشور برقرار خواهد شد. «آمنین»

۳. آزادی

۳.۱. جایگاه آزادی

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ (۲)

و (به یادآور) هنگامی که موسی به قوم خود گفت: نعمت خداوند بر خودتان را یاد کنید، آنگاه که شما را از فرعونیان نجات داد، آنها که شما را به بدترین نوع عذاب می کردند، پسرانتان را سر می بریدند و زنانتان را (برای کنیزی و هوسرانی خود) زنده نگاه می داشتند و در این امور، از طرف پرودگارتان آزمایش بزرگی بود.

* آزادی، از مهم ترین نعمت های الهی است. «نعمهاللَه... إِذْ أَنْجَاكُمْ »

۳.۲. آزادی در انتخاب راه و مکتب

لاـ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ يُؤْمِنْ بِاللهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصامَ لَها وَ اللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۳)

در (پذیرش) دین، اکراهی نیست. همانا راه رشد از گمراهی روشن شده است، پس هر که به طاغوت کافر شود و به خداوند ایمان آورد، قطعاً به دستگیره محکمی دست یافته، که گسستنی برای آن نیست. وخداوند شنوای دانا است.

* دینی که برهان و منطق دارد، نیازی به اکراه و اجبار ندارد.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ(۴)

آیین شما برای خودتان و آیین من برای خودم.

۱- . حجر / ۸۲-۸۳.

۲- (ابراهیم/۶)

۳- (بقره/۲۵۶)

۴- (کافرون/۶)

* انسان در انتخاب دین آزاد است نه مجبور.

وَلَوْ شَاءَ اللَّ-هُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَ-ٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَ حْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (۱)

و اگر خدا می خواست مردم را امّت یگانه قرار می داد (ولی سنّت خدا بر دادن اختیار به مردم است) و هر کس را که بخواهد در رحمت خود وارد می کند و برای ستمگران هیچ سرپرست و یاوری (در آن روز) نیست.

* سنّت خداوند بر این است که انسان ها را آزاد بگذارد تا راه خود را انتخاب نمایند وگرنه می توانست همه را اجباراً در راه حقّ قرار دهد. «ولو شاء اللّه»

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّ سُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

و اگر (مرا) تکذیب کنید (تعجب ندارد)، زیرا امّت های پیش از شما (نیز پیامبرانشان را) تکذیب کردند و بر پیامبر (خدا) جز تبلیغ روشن (مسئولیّتی) نیست. (۲)

* مردم، در انتخاب عقیده آزادند و پیامبر نمی تواند آنان را مجبور کند.(۳)

۳.۳. آزادی در چارچوب قوانین الهی

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّ-هُ وَرَ سُولُهُ أَمْرً ا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَ ةُ مِنْ أَمْرِ هِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّ-هَ وَرَ سُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۴)

و هیچ مرد و زن با ایمانی حقّ ندارند هنگامی که خدا و رسولش امری را مقرّر کنند، از سوی خود امر دیگری را اختیار کنند و هر کس خدا و رسولش را نافرمانی نماید، پس بدون شک به گمراهی آشکاری گرفتار شده است.

* آزادی انسان در چارچوب قوانین الهی است. «ما کان - لَهُمُ الْخِيَرَ ةُ »

۳.۴. آزادی بیان

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَ اهِيمَ . إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ . قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ . قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ . أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّ ونَ . قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا

۱- (شوری/۸)

۲- (عنکبوت/۱۸)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «آزادی عقیده» در آیات زیر آمده است: هود/۸۶؛ اسراء/۵۴؛ نحل/۹؛ اسراء/۷؛ اسراء/۱۵؛

کهف/۲۹؛ طه/۶۸؛ فرقان/۵۷؛ قصص/۴۶.

۴- (احزاب/۳۶)

آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ . قَالَ أَفَرَ أَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ . أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ (۱)

(ای پیامبر!) سرگذشت ابراهیم را بر مردم بخوان. آن گاه که به پدرش (عمویش آذر) و قومش گفت: شما چه می پرستید؟ گفتند: بت هایی را می پرستیم که همواره ملازم آنهاییم. ابراهیم گفت: آیا هر گاه آنها را می خوانید (یا دعا می کنید) سخن شما را می شنوند؟ یا به شما سود و زیانی می رسانند؟ بت پرستان گفتند: (نه) بلکه پدرانمان را یافتیم که این گونه (پرستش) می کردند. ابراهیم گفت: آیا در آنچه می پرستید اندیشه و نگاه (عمیق) کرده اید؟ شما و پدران پیشین شما (دقّت کرده اید)؟

* مناظره، بحث واحتجاج، میان افکار گوناگون لازم است.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ (۲)

پس دیری نپایید که (هدهد آمد و به سلیمان) گفت: از چیزی آگاهی یافتم که تو از آن آگاه نشده ای و برای تو از (منطقه ی) سبا گزارشی مهم و درست آورده ام.

* آزادی بیان، یکی از ویژگی های حکومت صالحان است. « أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ »

قَدْ سَمِعَ اللَّ-هُ قَوْلَ الَّتِی تُجَادِلُکَ فِی زَوْجِهَا وَتَشْتَکِی إِلَی اللَّ-هِ وَاللَّ-هُ یَسْمَعُ تَحَاوُرَ کُمَا إِنَّ اللَّ-هَ سَمِیعٌ بَصِیرٌ (۳)

همانا خداوند سخن آن زنی که درباره همسرش با تو مجادله کرده و به سوی خدا شکوه و گلایه می کرد، شنید و خداوند گفتگوی شما دو نفر را می شنود، همانا خداوند شنوای بیناست.

* پیامبر گرامی، با موقعیّت رهبری جامعه، به راحتی در دسترس عموم بود و مردم در مورد مشکلاتشان با او گفتگو می کردند. « تُجَادِلُکَ »

* آزادی بیان در حکومت اسلامی به قدری است که یک زن می تواند با رهبر جامعه مجادله کند. « الَّتِی تُجَادِلُکَ »

۱- (شعراء ۶۹-۷۶)

۲- (نمل/۲۲)

۳- (مجادله/۱)

۴. قدرت

۴.۱. قدرت مطلق الهی

لِلَّـهِ مَا فِی السَّمَاوَاتِ وَمَا فِی الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِی أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّـهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۱)

آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است، تنها از آنِ خداست. (بنابراین) اگر آنچه را در دل دارید آشکار سازید یا پنهان دارید، خداوند شما را طبق آن محاسبه می کند. پس هر که را بخواهد (وشایستگی داشته باشد) می بخشد و هر که را بخواهد (ومستحقّ باشد) مجازات می کند و خداوند بر هرچیزی تواناست.

* خداوند، هم مالک مطلق است؛ «لله ما فی السموات و ما فی الارض» و هم عالم مطلق؛ «ان تبدوا...اوتخفوه» و هم قادر مطلق. «والله علی کلّ شی ء قدیر»

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ (۲)

اوست که بر بندگان خود قاهر و مسلط است و اوست حکیم آگاه.

* از دیگران هراسی نداشته باشیم که قدرت خدا فوق همه ی قدرت هاست.

۴.۲. قدرت و حکومت برخی پیامبران

اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ . إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ . وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ . وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ (۳)

(ای پیامبر!) بر آن چه می گویند شکیبا باش و بنده ی ما داود را یاد کن که صاحب قدرت بود، امّا با این حال، همواره روی به سوی درگاه ما داشت. و فرمانروایی و حکومت او را استوار داشتیم و به او حکمت و داوری عادلانه و فیصله بخش دادیم.

* سرچشمه ی قدرت، صبر، عبودیّت و سرسپردگی به خداست.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ(۴)

و گفت: پروردگارا! مرا بیامرز و به من فرمانروایی و ملکی عطا کن که پس از من سزاوار هیچ کس نباشد، همانا تو بسیار بخشنده ای.

* برخی انبیا همچون سلیمان به سراغ قدرت و حکومت می رفتند. «هب لی ملکاً»

۱- (بقره/۲۸۴)

۲- (انعام/۱۸)

۳- (ص/۱۷ - ۲۰)

۴- (ص/۳۵)

۴.۳. خیرخواهی در عین قدرت

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ (۱)

(ای پیامبر!) اگر تو را تکذیب کردند پس بگو: پروردگارتان دارای رحمت گسترده است (امّا) عذاب او از قوم تبهکار، دفع نمی شود.

* با تکذیب کنندگان، باید برخوردی خیرخواهانه کرد و اگر تأثیر نداشت، از تهدید استفاده شود. « ذُو رَحْمَةٍ - وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ »

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِی ضَلَالَةٌ وَلَـٰكِنِّی رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ . أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّی وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّـهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (۲)

(نوح) گفت: ای قوم من! در من هیچ گونه انحراف و گمراهی نیست، بلکه من فرستاده ای از سوی پروردگار جهانیانم.پیام های پروردگارم را به شما می رسانم و خیرخواه و دلسوز شمایم و از (جانب) خدا چیزهایی می دانم که شما نمی دانید.

* در مقابل توهین های جاهلان، صبور باشیم. اوّلین پیامبر اولواالعزم، در برابر اتهام گمراهی، با نرم ترین شیوه سخن گفت. « لَيْسَ بِی ضَلَالَةٌ »

إِنَّ اللَّـهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِی الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْیِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (۳)

همانا خداوند (مردم را) به عدل و احسان و دادن (حق) خویشاوندان، فرمان می دهد و از کارهای زشت و ناپسند و تجاوز، نهی می فرماید او شما را موعظه می کند باشد که متذکّر شوید.

این آیه منشور جهانی اسلام است که امام باقرعلیه السلام آنرا در خطبه های نماز جمعه می خواندند. و به گفته فیض کاشانی در تفسیر صافی؛ اگر در قرآن همین یک آیه بود، کافی بود که بگوییم: قرآن، «تبیان کلّ شی» است، اوامر و نواهی این آیه در همه ادیان بوده و هرگز نسخ نشده است.

* عدل واحسان در کنار هم جاذبه دارد، وگرنه مقرّرات خشک، دلها را التیام نمی دهد. (عدل، مقدار واجب واحسان، مقدار مستحبّ است)

۱- (انعام/۱۴۷)

۲- (اعراف/۶۱ و ۶۲)

۳- (نحل/۹۰)

۵. اخلاق

۵.۱. هدف وسیله را توجیه نمی‌کند.

وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَـا أَنْزَلَ اللَّـهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْـذَرْ هُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّـهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّـهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرً ا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ (۱)

و میان آنان طبق آنچه خداونـد نازل کرده حکم کن، و از هوسـهای آنان پیروی مکن، و بر حذر باش از این که تو را از برخی از آنچه خداونـد بر تو نازل کرده منحرف سازنـد. پس اگر آنان (از حکم و داوری تو) روی گرداندنـد، پس بدان که خداوند می خواهد آنان را به خاطر پاره ای از گناهانشان مجازات کند، بی شک بسیاری از مردم فاسقند.

* هـدف وسـیله را توجیه نمی کند. نباید به خاطر مسـلمان شدن گروهی، از داوری و قضاوت ناروا کمک گرفت. (با توجّه به شأن نزول آیه)

وَلَا تَطْرُ دِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَ بَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِ يدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَـيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَـيْءٍ فَتَطْرُ دَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ (۲)

و کسـانی را که بامـداد و شامگـاه پروردگارشـان را می خواننـد، در حـالی که رضـای او را می طلبنـد، از خود مران. چیزی از حسـاب آنـان بر عهـده ی تو نیست و از حساب تو نیز چیزی بر عهـده ی آنان نیست که طردشان کنی و در نتیجه از سـتمگران شوی.

* حفظ نیروهای فقیر ولی مجاهد، مهم تر از جذب سرمایه داران کافر است.

* هدف، وسیله را توجیه نمی کند. برای جذب سران کفر، نباید به مسلمانان موجود اهانت کرد.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ (۳)

و از کسانی که آفریده ایم، گروهی (دیگران را) به حقّ هدایت می کنند و به آن حکم می کنند.

* هدایت گری با روشها و وسائل باطل و یا به سوی باطل، ممنوع است. « يَهْدُونَ بِالْحَقِّ»

۱- (مائده/۴۹)

۲- (انعام/۵۲)

۳- (اعراف/۱۸۱)

۵.۲. کرامت انسانی

وَلَقَدْ كَرَّ مْنَا بَنِى آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَ زَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا (۱)

و به راستی ما فرزنـدان آدم را گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا [بر مرکبها] برنشانـدیم و از چیزهای پاکیزه به ایشان روزی دادیم و آنها را بر بسیاری از آفریده های خود برتری آشکار دادیم.

* حفظ کرامت انسانی، اختصاصی به مسلمانان ندارد و همه انسان‌ها را شامل می‌شود. « کرّمنا بنی آدم »

۵.۲.۱. کمک های بشر دوستانه

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَـٰكِنَّ اللَّـهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّـهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ (۲)

هـدایت یافتن آنان بر عهـده تو نیست، بلکه خداوند هر که را بخواهد (و شایسـته باشد) هدایت می کند. وآنچه را از خوبی ها انفاق کنیـد، به نفع خودتان است. و جز برای کسب رضای خـدا انفاق نکنیـد و (پاداش) آنچه از خوبی ها انفاق کنیـد، به طور کامل به شما داده خواهد شد و بر شما ستم نخواهد شد.

* رسیدگی به محرومان، یک وظیفه انسانی است. پس بر غیر مسلمانان نیز انفاق کنید.

* اسلام، مکتب انسان دوستی است و فقر و محرومیّت را حتّی برای غیر مسلمانان نمی پسندد.

۵.۲.۲. حرمت جان انسانی

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِى إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ...(۳)

به همین جهت، بر بنی اسرائیل نوشتیم که هر کس انسـانی را جز به قصـاص یـا به کیفر فسـاد در زمین بکشـد، چنـان است که گویی همه ی مردم را کشـته است، و هر که انسـانی را زنـده کنـد (و از مرگ نجـات دهـد) گویـا همه ی مردم را زنـده کرده است...

* جان همه ی انسان ها، از هر نژاد و منطقه ای که باشند، محترم است.

ص: ۶۳

۱- (اسراء/۷۰)

۲- (بقره/۲۷۲)

۳- (مائده/۳۲)

۵.۳. نفی تبعیض ها

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ...(۱)

ویهودیان ومسیحیان گفتند: ما پسران خدا ودوستان (خاص) اوییم. بگو: پس چرا شما را به (کیفر) گناهانتان عذاب می کند؟! (چنین نیست) بلکه شما نیز انسان هایی از مخلوقات اویید (وامتیازی ندارید). (خداوند) هر که را بخواهد (وشایسته بداند) می آمرزد و هر که را بخواهد عذاب می کند...

* نژادپرستی، امتیازطلبی و حقّ را منحصر در خود و حزب و گروه خود دانستن، ممنوع است.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ

و اوست کسی که شما را از یک نفْس آفرید، پس برخی قرار یافته (و به دنیا آمده اند) و برخی (در پشت پدرها و رحم مادرها) به امانت گذاشته شده اند. ما آیات خویش را برای گروهی که می فهمند به تفصیل بیان کردیم. (۲)

* اصل و ریشه ی همه ی انسان‌ها یکی است، پس این همه اختلاف و برتری طلبی و تبعیض چرا؟ « مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ »

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (۳)

ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم و شما را تیره ها و قبیله ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامی ترین شما نزد خدا، با تقواترین شماست، همانا خدا دانای خبیر است.

* قرآن، تمام تبعیض های نژادی، حزبی، قومی، قبیله ای، اقلیمی، اقتصادی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و نظامی را مردود می شمارد و ملاک فضیلت را تقوا می داند.(۴)

۱- (مائده/۱۸)

۲- (انعام/۹۸)

۳- (حجرات/۱۳)

۴- ۱. مصادیق دیگری از مضمون «نفی تبعیض ها» در آیات زیر آمده است: انعام/۵۲.

۵.۴. عفو و گذشت

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ . . . (۱)

(ای رسول ما!) به خاطر رحمتی از جانب خدا (که شامل حال تو شده،) با مردم مهربان گشته ای و اگر خشن و سنگدل بودی، (مردم) از دور تو پراکنده می شدند. پس از (تقصیر) آنان درگذر و برای آنها طلب آمرزش کن و در امور با آنان مشورت نما..،

* رهبری و مدیریّت صحیح، با عفو و عطوفت همراه است.

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۲)

بسیاری از اهل کتاب (نه تنها خودشان ایمان نمی آورند، بلکه) از روی حسدی که در درونشان هست، دوست دارند شما را بعد از ایمانتان به کفر بازگردانند، با اینکه حقّ (بودن اسلام و قرآن،) برای آنان روشن شده است، ولی شما (در برابر حسادتی که می ورزند، آنها را) عفو کنید و درگذرید تا خداوند فرمان خویش بفرستد، همانا خداوند بر هر کاری تواناست.

* با مخالفان نباید فوراً به خشونت برخورد کرد، گاهی لازم است حتّی با علم به کینه و حسادت آنها، با ایشان مدارا نمود.

* فرمان عفو دشمن، به صورت موقّت و تا زمانی است که مسلمانان دلسرد و دشمنان جسور نشوند. « حَتَّى یات الله بأمره »

وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ (۳)

و با آنها بجنگید تا فتنه (بت پرستی وسلب آزادی از مردم) باقی نماند و دین، تنها از آنِ خدا شود. پس اگر (از روش نادرست خود) دست برداشتند، (مزاحم آنها نشوید. زیرا) تعدّی جز بر ستمکاران روا نیست.

* راه برگشت و توبه بر هیچ کس و در هیچ شرایطی بسته نیست. حتّی دشمن سرسخت نیز اگر تغییر مسیر دهد، خداوند او را مورد عفو قرار می دهد.

۱- (آل عمران/۱۵۹)

۲- (بقره/۱۰۹)

۳- (بقره/۱۹۳)

* در آیه ی قبل بخشش خداوند نسبت به گناه کفّار مطرح شده است؛ «فانّ الله غفور رحیم» در این آیه به مردم سفارش می کند که در صورت دست برداشتن دشمن از جنگ، شما هم از جنگ صرف نظر کنید. «فلا عدوان»

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُ هُ عَلَى اللَّـهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

و جزای بدی بدیی مانند آن است، پس هر که عفو کند و اصلاح نماید پس پاداش او بر خداست همانا او ستمکاران را دوست ندارد. (۱)

* مقدّمه و بستر اصلاح، گذشت است، در شرایط انتقام و کیفر، اصلاح زمینه ای ندارد.

فَبِمَا نَقْضِـهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِـيَةً يُحَرِّ فُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِـعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُ وا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (۲)

پس (بنی اسرائیل را) به خاطر شکستن پیمانشان لعنت کردیم (و از رحمت خویش دور ساختیم) و دل هایشان را سخت گردانیدیم. آنان کلمات (الهی) را از جایگاه های خود تحریف می کنند و بخشی از آنچه را به آنان تذکّر داده شده بود فراموش کردند، و تو همواره بر خیانتی از آنان آگاه می شوی (هر روز توطئه و خیانتی تازه دارند) مگر اندکی از ایشان (که سنگدل و تحریف گر و خائن نیستند). پس، از آنان درگذر و از لغزش هایشان چشم بپوش. همانا خداوند نیکوکاران را دوست می دارد.

* عفو وگذشت از کافر، نوعی احسان ونیکی است. «فَاعْفُ... إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ »(۳)

۵.۵.۵. حسن خُلق با مردم

۵.۵.۵.۱. خوشرویی

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّـهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

و روی خود را از مردم (به تکبّر) بر مگردان، و در زمین مغرورانه راه مرو، زیرا خداوند هیچ متکبّر فخر فروشی را دوست ندارد. (۴)

۱- (شوری/۴۰)

۲- (مائده/۱۳)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «عفو و گذشت» در آیات زیر آمده است: مائده/۷۴؛ انفال/۹۲؛ یوسف/۹۲؛ بقره/۱۹۲؛ آل عمران/۱۵۲؛ شوری/۴۲.

۴- (لقمان/۱۸)

* با مردم، چه مسلمان و چه غیر مسلمان، باید با خوشرویی رفتار کنیم.

۵.۵.۵.۲. گفتار نیکو

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا (۱)

و اگر به انتظار رحمتی از پروردگارت که به آن امیدواری، از آنان اعراض می کنی، پس با آنان سخنی نرم بگو.

* قرآن درباره ی نحوه ی سخن گفتن با مردم، دستورهایی دارد، از جمله اینکه با آنان سخنی نرم، ملایم، آسان، استوار، معروف و رسا گفته شود. «قَولاً مَیسوراً»، «قولاً لَیّناً»(۲)، «قولاً کریماً»(۳)، «قولاً سَدیداً»(۴)، «قولاً مَعروفاً»(۵)، «قولاً بَلیغاً»(۶)

اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ . فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ(۷)

بروید به سوی فرعون که او طغیان کرده است. پس به نرمی با او سخن بگویید، شاید متذکّر شود، یا (از خدا) بترسد.

* گام اوّل در امر به معروف و نهی از منکر، بیان نرم است. « فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا »

* شروع تربیت وارشاد باید از طریق گفتگوی صمیمانه باشد.(۸) حتّی با سرکش ترین افراد نیز باید ابتدا با نرمی ولطافت سخن گفت.

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ...(۹)

و با مردم، به زبان خوش سخن بگویید.

* برخورد خوب و گفتار نیکو، نه تنها با مسلمانان، بلکه با همه ی مردم لازم است.(۱۰)

۱- (اسراء/۲۸)

۲- . طه / ۴۴.

۳- . اسراء / ۲۳.

۴- . نساء / ۹.

۵- . نساء / ۸.

۶- . نساء / ۶۳.

۷- (طه/۴۳ و ۴۴)

۸- . خداوند به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز می فرماید: با نرمی و ملاطفت با مردم رفتار کن. « فبما رحمه من الله لنت

لهم و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک» آل عمران(۳): ۱۵۹.

۹- (بقره/۸۳)

۱۰- . مصادیق دیگری از مضمون «گفتار نیکو» در آیات زیر آمده است: فرقان/۳۳.

۵.۵.۳. رفتار برادرانه با مردم

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّـهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَـٰهٍ غَيْرُ هُ... (۱)

و به سوی (مردم) مَدیَن، برادرشان شعیب را (فرستادیم. آن حضرت) گفت: ای قوم من! (تنها) خدا را بپرستید، جز او خدایی برای شما نیست...

* رفتار حضرت شعیب نسبت به مردم، دلسوزانه و برادرانه بود. « أَخَاهُمْ شُعَيْبًا »

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ... (۲)

ای پیامبر هرگاه کسانی که به آیات ما ایمان دارند نزد تو آیند، بگو: سلام بر شما!

* رابطه ی رهبر و مردم، باید بر پایه ی انس و محبّت باشد.(۳)

۵.۵.۴. مدارا با مردم

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّـهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ...

به خاطر رحمتی از جانب خدا (که شامل حال تو شده،) با مردم مهربان گشته ای و اگر خشن و سنگدل بودی، (مردم) از دور تو پراکنده می شدند.(۴)

* نرمش با مردم، یک هدیه ی الهی است.

۵.۵.۶. تواضع

وَأَنْذِرْ عَشِيرَ تَكَ الْأَقْرَ بِينَ . وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

و خویشان نزدیکت را هشدار ده. و برای مؤمنانی که از تو پیروی کرده اند، بال خود را بگستر (و متواضع باش). (۵)

* تواضع در برابر یاران، پیروان و زیردستان، از صفات لازم برای رهبر و مبلّغ است.

۵.۵.۷. دلسوزی

قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُ ونَ اللَّـهَ لَعَلَّكُمْ تُرْ حَمُونَ

صالح گفت: ای قوم من! چرا پیش از نیکی، شتابزده خواهان بدی هستید؟ چرا از خداوند آمرزش نمی خواهید تا مشمول رحمت گردید؟ (۶)

* انبیا دلسوز مردمند و به جای عذاب، برای آنها رحمت و نیمی طلب می کنند.

ص: ۶۸

۱- (اعراف/۸۵)

۲- (انعام/۵۴)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «رفتار برادرانه با مردم»، آیات : شعراء/۱۶۰-۱۶۳؛ اعراف/۷۳.

۴- (آل عمران/۱۵۹)

۵- (شعراء/۲۱۴-۲۱۵)

۶- (نمل/۴۶)

۵.۵.۸. جذب مخالفان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَ بْتُمْ فِی سَبِيلِ اللَّ-هِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَیٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا... (۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! هرگاه در راه خدا (برای جهاد) گام برداشتید پس (در کار دشمن) تحقیق کنید و به کسی که نزد شما (با کلامی یا عملی یا سلامی یا پیشنهادی) اظهار اسلام و صلح می کند، نگویید: تو مؤمن نیستی،...

* کسانی را که اظهار اسلام می کنند، با آغوش باز بپذیرید.

* بر چسبِ بی دینی به دیگران زدن و نسبت دادن کفر به افراد مشکوک ممنوع.

۵.۵.۹. عیب پوشی

لَا يُحِبُّ اللَّ-هُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّ-هُ سَمِيعًا عَلِيمًا (۲)

خداوند، آشکار کردن گفتار بد را دوست نمی دارد، مگر از کسی که به او ستم شده باشد و خداوند، شنوای داناست.

* قانون کلّی و اصلی، حرمت افشاگری و بیان عیوب مردم است، مگر در موارد خاص.

* افشای عیوب مردم، به هر نحو باشد حرام است. (با شعر، طنز، تصریح، تلویح، حکایت، شکایت و...)

۵.۵.۱۰. نیکوکاری

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرً ا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَ اكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

(برادران) گفتند: ای عزیز! همانا برای او پدری است پیر و سالخورده، پس یکی از ما را به جای او بگیر (و او را رها کن)، همانا ترا از نیکوکاران می بینیم. (۳)

* یوسف حتّی در زمان اقتدارش، نیکوکاری در رفتار و منش او نمایان بود.

ص: ۶۹

۱- (نساء/۹۴)

۲- (نساء/۱۴۸)

۳- (یوسف/۷۸)

۵.۶. برخورد اخلاقی با مخالفان

وَلَا تَسْتَوِی الْحَسَنَهُ وَلَا السَّیِّئَهُ ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِی بَیْنَکَ وَبَیْنَهُ عَدَاوَهٌ کَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ(۱)

و نیکی با بـدی یکسان نیست؛ (بدی دیگران را) با شیـوه ی بهتر (که نیکی است) دفع کن، که این هنگام آن کس که میان تو و او دشمنی است همچون دوست گرم می شود (و عداوتش نسبت به تو تمام می شود).

* در برخورد بـا مخالفـان، اخلاـق نیـک کافی نیست، کرامت اخلاقی لازم است (دفع بـدی با نیکی کافی نیست، بلکه بایـد به نیکوترین روش باشد).

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِی بِأَخٍ لَکُمْ مِنْ أَبِیکُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّی أُوفِی الْکَیْلَ وَأَنَا خَیْرُ الْمُنْزِلِینَ (۲)

و چون یوسف بارهـای (غـذایی) آنان را آماده ساخت، گفت: برادر پـدری خود را (در نوبت آینـده) نزد من آوریـد. آیا نمی بینید که من پیمانه را کامل می دهم و بهترین میزبان هستم.

* بدی ها را با خوبی پاسخ دهیم. (یوسف سهم برادران را کامل داد و درباره ی ظلمی که به او کرده بودند سخن نگفت)

اُدْعُ إِلَیٰ سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَهِ وَالْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّکَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِیلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِینَ(۳)

(ای پیامبر! مردم را) با حکمت (و گفتار اسـتوار و منطقی) و پند نیکو، به راه پروردگارت بخوان و (با مخالفان) به شیوه ای که نیکوتر است جـدال و گفتگو کن، همانا پروردگارت به کسـی که از راه او منحرف شـده آگاه تر است و (همچنین) او هدایت یافتگان را بهتر می شناسد.

این آیه برای همه مسئولان و مربیان و معلّمان و اساتید و علما، دستور جامعی می دهد که باید آنان برای موفقیّت خود، با شیوه های گوناگون نسبت به مخاطبان گوناگون، مجهز باشند، چرا که همه مردم را نمی توان با یک شیوه دعوت کرد، هر شخصی یک روحیه و ظرفیّتی دارد که باید با زبان خودش با او سخن گفت؛ خواص را با حکمت و استدلال، عوام را با موعظه نیکو، و مخالفان را با جدال نیکوتر.

۱- (فصّلت/۳۴)

۲- (یوسف/۵۹)

۳- (نحل/۱۲۵)

* اسلام به طرفداران خود هم غذای فکری می دهد، «بالحکمه» هم غذای روح «الموعظه الحسنه» و با مخالفان برخورد منطقی دارد. «جادلهم ...»

۵.۶.۱. کلام نیکو

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... (۱)

و با اهل کتاب جز با بهترین شیوه مجادله نکنید.

* گفتگو با غیر مسلمان، باید به بهترین شیوه باشد.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّـهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّـهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلَّـهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ(۲)

آنان که گفتند: خدا، همان مسیح پسر مریم است، قطعاً کافر شدند. (ای پیامبر! به آنان) بگو: اگر خداوند اراده کند که مسیح پسر مریم و مادرش و هرکس که در زمین است، همگی را هلاک کند، چه کسی در برابر (قهر) او از خود چیزی دارد؟ حکومت آسمان ها و زمین و آنچه میان آن دو است از آن خداست، هر چه را بخواهد می آفریند و خداوند بر هر چیز تواناست.

* پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم مأمور گفتگوی منطقی با مخالفان است. « قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ...»

۵.۶.۲. کردار نیکو

ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ (۳)

(ای پیامبر!) بدی را به بهترین روش دفع کن. (در مقام انتقام و مقابله به مثل مباش) ما به آنچه مخالفان توصیف می کنند آگاه تریم.

* پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله تحت تربیت خداوند، مأمور برخورد با مخالفان به بهترین شیوه است.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا . وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا(۴)

و بر آنچه می گویند صبر کن و به گونه ای نیکو از آنان کناره بگیر. و مرا با تکذیب کنندگان توانگر و خوشگذران واگذار و آنان را اندکی مهلت ده.

۱- (عنکبوت/۴۶)

۲- (مائده/۱۷)

۳- (مؤمنون/۹۶)

۴- (مزمل/۱۰-۱۱)

* کنار زدن مخالفان، باید به شکلی زیبا و در شأن رهبر اسلامی باشد. «هجراً جمیلاً»

۵.۶.۳. دلسوزی

رَ بِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ کَثِیرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی وَمَنْ عَصَانِی فَإِنَّکَ غَفُورٌ رَ حِیمٌ

پروردگارا! همانا بت ها بسیاری از مردم را گمراه کرده انـد، پس هر که مرا پیروی کند، از من است و هر کس با من مخالفت کند، همانا تو بخشنده ی مهربانی. (۱)

* انبیا حتّی نسبت به مخالفـان خود دلسوز بودنـد و آنان را از رحمت الهی مأیوس نمی کردنـد. « وَمَنْ عَصَانِی فَإِنَّکَ غَفُورٌ رَ حِیمٌ »

۵.۶.۴. دوری از ناسزا گویی

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّ-هِ فَیَسُبُّوا اللَّ-هَ عَدْوًا بِغَیْرِ عِلْمٍ ... (۲)

و به (معبود) کسانی که غیر خدا را می خوانند ناسزا نگویید که آنان نیز از روی جهل و دشمنی به خداوند ناسزا می گویند.

حساب لعن و نفرین و برائت، از حساب دشـنام و ناسـزا جـداست. لعن و برائت که در آیات دیگر قرآن از سوی خداوند اعلام شده، در واقع بیانگر اظهار موضعِ ما در برابر سـتمگران و مشرکان است که بیزاری خود را از راه آنان اعلام می کنیم. «لعنه اللّه علی الظالمین»(۳)، «برائه من اللّه...»(۴)

* احساسات خود را نسبت به مخالفان کنترل کنیم و از هرگونه ناسزاگویی بپرهیزیم.

۶. انصاف

لَیْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْکِتَابِ أُمَّهٌ قَائِمَهٌ یَتْلُونَ آیَاتِ اللَّ-هِ آنَاءَ اللَّیْلِ وَهُمْ یَسْجُدُونَ

همه اهل کتاب یکسان نیسـتند، طایفه ای از آنها (به طاعت خـدا) ایسـتاده، آیات الهی را در دل شب تلاوت می کنند و سر به سجده می نهند. (۵)

۱- (ابراهیم/۳۶)

۲- (انعام/۱۰۸)

۳- . هود / ۱۸.

۴- . توبه / ۱.

۵- (آل‌عمران/۱۱۳)

* خوبی و کمال را از هر گروه و طایفه ای که باشد، بپذیریم و بدان اقرار کنیم. در کنار انتقاد از مخالفان، از خوبی های آنان غافل نشویم.

لَـٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَـٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا (۱)

ولی راسخان در علم از یهود و مؤمنان، به آنچه بر تو و آنچه پیش از تو نازل شده است ایمان دارند. و به ویژه برپا دارندگان نماز، و اداکنندگان زکات، و ایمان آورندگان به خدا و قیامتند. بزودی آنان را پاداش بزرگی خواهیم داد.

* در انتقاد باید انصاف داشت. در این آیه، مؤمنانِ یهود از ظالمان آنها استثنا شده اند.

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا(۲)

بسیاری از اهل کتاب (نه تنها خودشان ایمان نمی آورند، بلکه) دوست دارند شما را بعد از ایمانتان به کفر بازگردانند،

* در برخورد با مخالفان باید انصاف داشت. آیه می فرماید: بسیاری از اهل کتاب چنین هستند، نه همه ی آنان.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

قطعاً سرسخت ترین مردم را در دشمنی نسبت به اهل ایمان، یهودیان و مشرکان خواهی یافت، و نزدیک ترینشان را از نظر دوستی با مؤمنان، کسانی خواهی یافت که می گویند: ما نصرانی هستیم. این (دوستی) به آن جهت است که برخی از آنان کشیشان وراهبانند وآنان تکبر نمی ورزند. (۳)

* اسلام تعصّب نابجا ندارد واز علمای سایر ادیان که خدا ترس و با انصاف باشند، منصفانه تمجید می کند.(۴)

ص: ۷۳

۱- (نساء/۱۶۲)

۲- (بقره/۱۰۹)

۳- (مائده/۸۲)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «انصاف» در آیات زیر آمده است: آل عمران/۷۸؛ آل عمران/۱۹۹؛ مدثر/۳۱؛ نساء/۴۶؛ نساء/۱۱۴؛ نساء/۵۵؛ اعراف/۱۰۲؛ اعراف/۱۵۹؛ اعراف/۱۶۸؛ انفال/۷؛ توبه/۸؛ توبه/۳۴؛ توبه/۹۹؛ یونس/۹۴؛ رعد/۱و۲؛ رعد/۳۶؛ نحل/۳۸؛ نحل/۵۴؛ نحل/۸۳؛ اسراء/۶۲؛ شعراء/۲۲۴-۲۲۷؛ سبا/۲۴؛ صافات/۱۲۶-۱۲۹؛ صافات/۶۹-۷۴.

۷. مصلحت سنجی

الشَّهْرُ الْحَرَ امُ بِالشَّهْرِ الْحَرَ امِ وَالْحُرُ مَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّـهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّـهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (۱)

ماه حرام در برابر ماه حرام و (اگر دشمنان احترام آنرا شکستند و با شما جنگ کردند، شما نیز حقّ دارید مقابله به مثل کنید. زیرا) حرمت ها را (نیز) قصاص است وهرکس به شما تجاوز کرد، به مانند آن تجاوز، بر او تعدی کنید و از خدا بپرهیزید (که زیاده روی نکنید) و بدانید که خداوند با پرهیزگاران است.

قبل از اسلام در میان عرب ها، هر سال چهار ماه احترام خاصّی داشت که در آنها جنگ، حرام و ممنوع بود، سه ماه پی درپی، که عبارتند از: ذی القعده، ذی الحجّه و محرم، و یکی هم ماه رجب که جداست. اسلام این سنّت را پذیرفت و در هر سال، چهار ماه را آتش بس اعلام نمود، ولی دشمن همیشه در کمین بود تا از فرصت ها سوء استفاده کند.

* حفظ جان مسلمان ها بر حفظ احترام مکان ها و زمان ها مقدّم است. اگر در چهار ماه حرام، دشمن حمله کرد، پاسخ دهید.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْ ضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَ حْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (۲)

و ما اینگونه به یوسف در آن سرزمین، مکنت وقدرت دادیم که در آن هر جا که خواهد قرار گیرد (وتصرّف کند.) ما رحمت خود را بر هرکس که بخواهیم می رسانیم و پاداش نیکوکاران را ضایع نمی گردانیم.

* حکومت ها در شرایط بحرانی کشور می توانند آزادی مردم را در تصرّف اموال و املاک خویش محدود ساخته(مثلا گندم را جیره بندی کنند) آنان را به سمت مصالح همگانی سوق دهند. « يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ »

* وَقَالَ رَ جُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْ عَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَ جُلًا أَنْ يَقُولَ رَ بِّيَ اللَّـهُ...

و مردی با ایمان از آل فرعون که ایمان خود را پنهان می داشت گفت: «آیا می خواهید مردی را که می گوید: پروردگار من خداوند است بکشید؟!(۳)

* کار کردن در دستگاه ظلم، برای انجام مأموریّتی مهم تر مانعی ندارد. « رَ جُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْ عَوْنَ »

۱- (بقره/۱۹۴)

۲- (یوسف/۵۶)

۳- (غافر/۲۸)

ب) جایگاه حکومت در نظام سیاسی اسلام

درآمد

خواه سیاست در معنای خاص، «حفظ، کسب و توسعه قدرت» و خواه در معنای موسع و عام، «علم یا فن اداره یک کشور» قلمداد شود، با شکل گیری، استقرار و استمرار حکومت سر و کار دارد. سیاست در معنای عام، با قید تدبیر امور، با حضور مردم به طور مستقیم یا غیر مستقیم، وظایف و ساختار دولت، رهبری، تعیین اشکال و مقاصد حکومت و در نهایت برنامه ریزی در راستای تحقق آن سر و کار دارد.(۱)

در سنت اسلامی، ابونصر فارابی از چهار نوع نظام سیاسی – فاضله، جاهله، فاسقه و ضاله- نام می برد که منظور وی از نظام سیاسی فاضله، نظام سیاسی اسلام است. او رابطه فرماندهی و فرمانبری و خدمات حکومت خوب را «سیاست» می داند(۲)

. با این حال، آنچه که از سیره ائمه اطهار(ع) به عنوان نصّ مفسر در کنار قرآن به عنوان نصّ اول در معنا و مفهوم سیاست برداشت می شود؛ بیانگر این امر است که سیاست، مدیریت مدبرانه مردم براساس معارف الهی جهت نیل به سعادت دنیوی و اخروی آنان

ص: ۷۶

۱- . در این رابطه : نک: علی اصغر حلبی، مبانی اندیشه سیاسی در ایران و جهان اسلام، تهران: انتشارات بهبهانی، ۱۳۷۵، صص۷-۸ ؛ اسماعیل دارابکائی، نگرشی بر فلسفه سیاسی اسلام، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۸، صص ۱۵-۲۱.
۲- . ابونصر محمد بن محمد فارابی ، احصاءالعلوم، ترجمه حسین خدیوجم، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی فارابی، ۱۳۶۴، صص ۱۰۷ -۱۰۸.

است.(۱)

بر این مبناست که خواجه نصیرالدین طوسی هدف از سیاست فاضله را «تکمیل خلق» و لازمه آن را «نیل به سعادت» می داند.(۲)

عباسعلی عمید زنجانی، سیاست را به معنای « مدیریت کلان دولت و راهبرد عمومی در جهت مصلحت جمعی و انتخاب روشهای بهتر در اداره شئون کشور، یا علم اداره یک جامعه متشکل، و یا هنر تمشیت امور مردم در رابطه با دولت ،]که[همواره در ارتباط با بخشی از زندگی انسان مطرح است»، می داند و از آن رو که به عمل انسان مربوط می شود، ناگزیر با دین که متکفّل بیان شیوه های زیستن است تماس پیدا می کند و از این رو یا در تضادّ با آن و یا همسوی آن عمل می کند. در هر حال، دین به سیاست نظر دارد و سیاست نیز به نوبه خود در قلمرو دین عمل می کند.(۳)

قدر مشترک تعاریف فوق، وجود یک رابطه تنگاتنگ بین دین و سیاست است و این دین است که سیاست را به خدمت می گیرد تا با رفع موانع و ایجاد مقتضیات، جامعه را به سوی مقصدی که صلاح فرد و جامعه است هدایت و تربیت کند. در گفتمان اسلامی، سیاست از مطالعه اینکه «چه کسی می برد، چه می برد، کی می برد و چگونه می برد؟»؛(۴)

فراتر رفته و با نگاه به ذات انسان، به حقیقت وجودی او که «اشرف مخلوقات»(۵)

است پی برده و با مبنا قرار دادن «کرامت انسانی»(۶) نه هدفی برای استبداد، استعمار و استثمار، بلکه وسیله ای برای رساندن انسان به سعادت این جهانی و فرااین جهانی است. با این اجمال، شکل گیری نظام سیاسی اسلام در عالم واقع، مستلزم نگاهی

۱- . در این رابطه نک: اسماعیل دارابکائی، پیشین، ص۱۶.

۲- . خواجه نصیرالدین طوسی ، اخلاق ناصری، به تصحیح مجتبی مینوی و علیرضا حیدری، تهران: خوارزمی، ۱۳۸۷، صص ۳۰۱-۳۰۲.

۳- . عباسعلی عمیدزنجانی، مبانی اندیشه سیاسی اسلام، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۴،ص ۷۶.

۴- . توماس اسپریگنز، فهم نظریه های سیاسی، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: آگاه،۱۳۸۲، ص۱۸.

۵- . اشاره به سوره مومنون(۲۳): ۱۴ : «ثم انشاناه خلقاً اخر فتبارک الله احسن الخالقین».

۶- . اشاره به سوره اسراء(۱۷) : ۷۰ : «و لقد کرمنا بنی آدم و جعلناهم فی البر و البحر».

درونی به ماهیت، ساختار، اهداف و یا غایت حکومت است. در این بخش از جستارگشایی سیاست قرآنی، تلاش شده به حکومت و مسائل مربوطه که عمدتا مربوط به راس هرم نظام سیاسی اسلام است، توجه شود.

در یک مقایسه میان سیاست دینی و غیر دینی مشخص می شود:

O هدف سیاست دینی، حرکت جامعه به سوی کمال و رشد در سایه دستورات الهی است، ولی هدف سیاست غیر دینی رفاه مادی و تامین نیازهای دنیوی مردم است.

O سیاست دینی، یعنی آن گونه باشیم که عقل و وحی می گوید، سیاست غیر دینی یعنی آن گونه باشیم که تمایلات ما و مردم می گوید.

O در سیاست دینی، تدبیر امور باید همراه عزت و کرامت انسان ها باشد، اما در سیاست غیر دینی، کسب، حفظ و توسعه قدرت حاکمان، هدف است.

O مبنای سیاست دینی خدا محوری است، اما مبنای سیاست غیر دینی قدرت محوری است.

O در سیاست دینی، الگو رهبران معصوم هستند، اما در سیاست غیر دینی الگوها ابر قدرت ها هستند.

O در سیاست دینی، نگاه به ابدیت است، اما در سیاست غیر دینی نگاه به زندگی محدود دنیوی است.

ص: ۷۸

۱. حکومت

۱.۱ لزوم تشکیل حکومت

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّ-هَ وَأَطِیعُوا الرَّ سُولَ وَأُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ... (۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَ دُّوهُ إِلَی الرَّ سُولِ وَإِلَیٰ أُولِی الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِینَ یَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ... (۲)

هنگامی که خبری (و شایعه ای) از ایمنی یا ترس (پیروزی یا شکست) به آنان (منافقان) برسد، آن را فاش ساخته و پخش می کنند، در حالی که اگر آن را (پیش از نشر) به پیامبر و اولیای امور خود ارجاع دهند، قطعاً آنان که اهل درک و فهم و استنباطند، حقیقت آن را در می یابند.

* مسلمانان باید دارای حکومت و تشکیلات و رهبری مرکزی باشند. اولی الامر، صاحب دولت و حکومت و قدرت است.

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِ بَاطِ الْخَیْلِ تُرْ هِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّ-هِ وَعَدُوَّکُمْ

و برای (آمادگی مقابله با) دشمنان، هرچه می توانید از نیرو و از اسبان سواری فراهم کنید تا دشمن خدا و دشمن خودتان را به وسیله آن بترسانید. (۳)

* مسلمانان باید نظام و حکومت داشته باشند، چون بدون آن، دشمنان هراسی ندارند.

لَقَدْ أَرْ سَلْنَا رُ سُلَنَا بِالْبَیِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْکِتَابَ وَالْمِیزَانَ لِیَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِیدَ فِیهِ بَأْسٌ شَدِیدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِیَعْلَمَ اللَّ-هُ مَنْ یَنْصُرُ هُ وَرُ سُلَهُ بِالْغَیْبِ إِنَّ اللَّ-هَ قَوِیٌّ عَزِیزٌ (حدید/۲۵)

همانا ما پیامبرانمان را با معجزات و دلایل آشکار فرستادیم و همراه آنان کتاب (آسمانی) و وسیله سنجش فرو فرستادیم تا مردم به دادگری برخیزند و آهن را که در آن نیرویی شدید است و منافعی برای مردم دارد فرو آوردیم (تا از آن بهره

۱- (نساء/۵۹)

۲- (نساء/۸۳)

۳- (انفال/۶۰)

گیرند) و تا خداوند معلوم دارد چه کسی او و پیامبرانش را به نادیده و در نهان یاری می کند. همانا خداوند، قوی و شکست ناپذیر است.

* مسلمانان باید حکومت و تشکیلات داشته باشند تا بتوانند برای قسط بپاخیزند و جلو طغیانگران را بگیرند.

یَا أَیُّهَا الرَّ سُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَ بِّکَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِ سَالَتَهُ وَاللَّـهُ یَعْصِمُکَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّـهَ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الْکَافِرِ ینَ(۱)

ای پیامبر! آنچه را از سوی پروردگارت به تو نازل شده است (در مورد ولایت و جانشینی حضرت علی) اعلام کن واگر چنین نکنی، رسالت الهی را نرسانده ای و (بدان که) خداوند تو را از (شرّ) مردم (و کسانی که تحمّل شنیدن این پیام مهم را ندارند) حفظ می کند. همانا خداوند گروه کافران را هدایت نمی کند.

* حافظ اسلام، نظام امامت و حکومت است.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِی بِکُمْ قُوَّةً أَوْ آوِی إِلَیٰ رُ کْنٍ شَدِیدٍ (۲)

(حضرت لوط) گفت: ای کاش در برابر شما قدرتی داشتم و یا به تکیه گاه محکمی پناه می بردم!

* اگر قدرت و حکومت نباشد، حتّی انبیا در جلوگیری از منکرات فلج هستند.

الَّذِینَ إِنْ مَکَّنَّاهُمْ فِی الْأَرْ ضِ أَقَامُوا الصَّلَاهَ وَآتَوُا الزَّکَاهَ وَأَمَرُ وا بِالْمَعْرُ وفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْکَرِ وَلِلَّـهِ عَاقِبَهُ الْأُمُورِ (۳)

کسانی که اگر آنان را در زمین به قدرت رسانیم، نماز بر پا می دارند و زکات می دهند و (دیگران را) به خوبی ها دعوت می کنند و از بدی ها باز می دارند؛ و پایان همه ی امور برای خداست.

* تشکیل حکومت اسلامی در ترویج و توسعه و تقویت دستورات دینی، همچون نماز، زکات و امر به معروف و نهی از منکر نقش بسزایی دارد.

« قَالَ رَ بِّ اغْفِرْ لِی وَهَبْ لِی مُلْکًا لَا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِی إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (ص/۳۵)

ص: ۸۰

۱- (مائده/۶۷)

۲- (هود/۸۰)

۳- (حج/۴۱)

(حضرت سلیمان) گفت: پروردگارا! مرا بیامرز و به من فرمانروایی و ملکی عطا کن که پس از من سزاوار هیچ کس نباشد، همانا تو بسیار بخشنده ای.

* برخی انبیا به سراغ قدرت و حکومت می رفتند. «هب لی ملکاً»

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (۱)

و ما اینگونه به یوسف در آن سرزمین، مکنت وقدرت دادیم که در آن هر جا که خواهد قرار گیرد (وتصرّف کند.) ما رحمت خود را بر هرکس که بخواهیم می رسانیم و پاداش نیکوکاران را ضایع نمی گردانیم.

* قدرت اگر در دست اهلش باشد رحمت است وگرنه زیانبخش خواهد بود.

۱.۲. مشروعیت حکومت

...هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ (۲)

او مولا و سرپرست شماست، پس چه خوب سرپرستی است و چه خوب یاوری.

* مشروعیّت حکومت های بشری، در گرو منتهی شدن به ولایت الهی است.

۱.۳. وظایف حکومت

۱.۳.۱ . ایفای حقوق الهی

۱.۳.۱.۱. دعوت به خداپرستی

حضرت سلیمان که حکومت بی نظیری داشت، هنگامی که شنید خانمی کافر در منطقه ای حکومت می کند، در نامه ای او را به توحید دعوت کرد و او به‌خدا ایمان آورد.

رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ(۳)

پروردگارا! من به خودم ظلم کردم و (اکنون) همراه سلیمان، در برابر پروردگار جهانیان سر تسلیم فرود آورده ام.

* هدف حکومت انبیا، دعوت به سوی خداوند است، نه کشورگشایی.

۱- (یوسف/۵۶)

۲- (حج/۷۸)

۳- (نمل/۴۴)

۱.۳.۱.۲. اجرای احکام

قَالَ یَا مُوسَیٰ إِنِّی اصْطَفَیْتُکَ عَلَی النَّاسِ بِرِ سَالَاتِی وَبِکَلَامِی فَخُذْ مَا آتَیْتُکَ وَکُنْ مِنَ الشَّاکِرِ ینَ (۱)

(خداوند) فرمود: ای موسی! من تو را بر مردم با پیام هایم و سخنم برگزیده ام، پس آنچه (از الواح و تورات) به تو دادم بگیر و از سپاسگزاران باش.

* پس از براندازی طاغوت و تشکیل حکومت دینی، باید احکام الهی اجرا شود.

الَّذِینَ إِنْ مَکَّنَّاهُمْ فِی الْأَرْ ضِ أَقَامُوا الصَّلَاهَ وَآتَوُا الزَّکَاهَ وَأَمَرُ وا بِالْمَعْرُ وفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْکَرِ وَلِلَّـهِ عَاقِبَهُ الْأُمُورِ(۲)

کسانی که اگر آنان را در زمین به قدرت رسانیم، نماز بر پا می دارند و زکات می دهند و (دیگران را) به خوبی ها دعوت می کنند و از بدی ها باز می دارند؛ و پایان همه ی امور برای خداست.

* اقامه ی نماز و زکات و امر به معروف و نهی از منکر، از وظایف و قطعی مسئولان حکومت اسلامی است.

۱.۳.۲. ایفای حقوق مردم

۱.۳.۲.۱. فرهنگی

الف) گسترش معروف ها و اصلاح جامعه

إِنَّ اللَّـهَ یَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِیتَاءِ ذِی الْقُرْ بَیٰ وَیَنْهَیٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْکَرِ وَالْبَغْیِ یَعِظُکُمْ لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُ ونَ(۳)

همانا خداونـد (مردم را) به عـدل و احسان و دادن (حق) خویشاونـدان، فرمان می دهـد و از کارهای زشت و ناپسـند و تجاوز، نهی می فرماید او شما را موعظه می کند باشد که متذکّر شوید.

* امر به معروف، بر نهی از منکر و عدل، بر احسان مقدّم است.

* سفارش به عدل و نهی از فحشا، سنّت ابدی خداوند است.

یَأْمُرُ هُمْ بِالْمَعْرُ وفِ وَیَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْکَرِ وَیُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّبَاتِ وَیُحَرِّ مُ عَلَیْهِمُ الْخَبَائِثَ وَیَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَ هُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِی کَانَتْ عَلَیْهِمْ...(۴)

ص: ۸۲

۱- (اعراف/۱۴۴)

۲- (حج/۴۱)

۳- (نحل/۹۰)

۴- (اعراف/۱۵۷)

(پیامبری که) آنان را به نیکی فرمان می دهد و از زشتی باز می دارد و آنچه را پاکیزه و پسندیده است برایشان حلال می کند و پلیدی ها را بر ایشان حرام می کند و از آنان بار گران (تکالیف سخت) و بندهایی را که بر آنان بوده برمی دارد (وآزادشان می کند).

* گسترش معروف ها و پاکسازی جامعه از زشتی‌ها، ، در رأس برنامه های پیامبران است.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْ فِ وَأَعْرِ ضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ (۱)

عفو و میانه روی را پیشه کن (عذر مردم را بپذیر و بر آنان آسان بگیر)، و به کارهای عقل پسند و نیکو فرمان بده، و از جاهلان اعراض کن.

* این آیه با تمام سادگی و فشردگی، همه ی اصول اخلاقی را در بر دارد. هم اخلاق فردی «عفو»، هم اخلاق اجتماعی «وأمر بالعُرف»، هم با دوست «عفو»، هم با دشمن «أعرض»، هم زبانی «وأمر»، هم عملی «أعرض»، هم مثبت «خُذ»، هم منفی «أعرض»، هم برای رهبر، هم برای امّت، هم برای آن زمان و هم برای این زمان. چنانکه امام صادق علیه السلام فرمودند: در قرآن آیه ای جامع تر از این آیه در مکارم الاخلاق نیست.(۲)

...إِنْ أُرِ يدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّ-هِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

(شعیب) گفت: من به جز اصلاح به مقدار توانم، خواسته ی دیگری ندارم و جز به لطف خداوند، توفیقی برای من نیست، (از این روی) بر او توکّل کرده ام و به سوی او بازگشته ام. (۳)

* هدف انبیا، اصلاح انسان ها و جوامع بشری است.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُ ونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْ ضِ إِلَّا قَلِيلًا...

پس چرا در قرون قبل از شما، صاحبان علم و قدرتی نبودند تا مردم را از فساد در زمین باز دارند، مگر گروه کمی. (۴)

* بیشترین مسئولیّت در نهی از منکر، بر عهده ی صاحبان علم و قدرت است.

۱- (اعراف/۱۹۹)

۲- . تفسیر فرقان.

۳- (هود/۸۸)

۴- (هود/۱۱۶)

ب) تحکیم خانواده

اشاره

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَ اءَ يُغْنِهِمُ اللَّـهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّـهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ . وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّـهُ مِنْ فَضْلِهِ ... (۱)

پسران و دختران بی همسر و غلامان و کنیزان شایسته (ازدواج) خود را همسر دهید. اگر تنگدست باشند، خداوند از فضل خود بی نیازشان می گرداند و خداوند، گشایشگر داناست. و کسانی که (وسیله ی) ازدواج نمی یابند، پاکدامنی و عفت پیشه کنند، تا آن که خداوند از کرم خویش، آنان را بی نیاز نماید...

* در حفظ عفّت و پاکدامنی عمومی، هم باید جوانان خود را حفظ کنند، «و لیَستَعفف»، هم خانواده و حکومت قیام کند «واَنکحوا الاَیامی»

۱.۳.۲.۲. اقتصادی

الف) خدمت به مردم

قرآن می فرماید: ما به ذوالقرنین تمام امکانات را دادیم. او با سفر به شرق و غرب، با استفاده از امکانات و قدرت خود، مشکلات آنان را حل می کرد.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا . حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا (۲)

سپس (برای سفری دیگر از اسبابی که در اختیار داشت) سببی را پیگیری کرد. تاآنگاه که به میان دو سدّ (کوه) رسید، پشت آن دو کوه مردمی را یافت که گویا هیچ سخنی را نمی فهمیدند.

* خدمت به محرومان یک ارزش است، چه با فرهنگ باشند، چه نباشند.

رَ بِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْ ضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَ ةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ(۳)

(یوسف گفت:) پروردگارا؛ تو مرا (بهره ای) از حکومت دادی و از تعبیر خواب ها به من آموختی. (ای) پدیدآورنده ی آسمان ها و زمین، تنها تو در دنیا وآخرت مولای منی، مرا تسلیم خود بمیران و مرا به شایستگان ملحق فرما.

* انسان های وارسته، حکومت را برای خدمت و صلاح می خواهند.

۱- (نور۳۲و ۳۳)

۲- (کهف/۹۲ و ۹۳)

۳- (یوسف/۱۰۱)

ب) فقر زدایی

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَ اءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَفِى الرِّ قَابِ وَالْغَارِ مِينَ وَفِى سَبِيلِ اللَّـهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِ يضَـهً مِنَ اللَّـهِ وَاللَّـهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (توبه/۶۰)

همانا صدقات (زکات)، برای نیازمندان ودرماند گان وکارگزارانِ زکات وجلب دلها و آزادی بردگان وادای بدهی بدهکاران و(هزینه ی جهاد) در راه خدا وتأمین در راه مانده است، این دستور، فرمانی است از جانب خدا و خداوند، دانا و حکیم است.

* فقرزدایی باید در رأس برنامه های نظام اسلامی باشد.

* حکومت اسلامی، مسئول گرفتن زکات و پرداختِ آن به فقراست، تا فقرا، خود مستقیماً نزد اغنیا نروند و احساس حقارت نکنند.

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِ ىَ إِلَّا عَلَى اللَّـهِ وَمَا أَنَا بِطَارِ دِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَ بِّهِمْ وَلَـٰكِنِّى أَرَ اكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ(۱)

(نوح ادامه داد که) ای قوم من! از شما در برابر این دعوت، اجرتی درخواست نمی کنم، پاداش من تنها بر خداست و من کسانی را که ایمان آورده اند (به خاطر خواست نابجای شما) طرد نمی کنم، (چرا که) آنان پروردگارشان را ملاقات خواهند کرد (و از من شکایت خواهند نمود)، ولی من شما را قوم جاهلی می بینم.

* حکومتِ حقّ، نباید به خاطر جلب رضایت مرفّهین، طبقه محروم را از دست بدهد.

أَمَّا السَّفِينَهُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِى الْبَحْرِ فَأَرَ دْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَ اءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَهٍ غَصْبًا (۲)

اما آن کشتی (که سوراخ کردم) از آنِ بینوایانی بود که در دریا کار می کردند. خواستم آن را معیوبش کنم، (چون) در کمین آنان پادشاهی بود که غاصبانه و به زور، هر کشتی (سالمی) را می گرفت.

* افراد متعهّد، باید به هر نحو که بتوانند، حافظ حقوق و اموال محرومان باشند.

ج) تامین رفاه مردم

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَهً وَأَقِيمُوا الصَّلَاهَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

۱- (هود/۲۹)

۲- (کهف/۷۹)

۳- (یونس/۸۷)

و به موسی و برادرش وحی کردیم که در مصر، برای قوم خودتان خانه هایی آماده کنید و خانه هایتان را مقابل هم (یا رو به قبله) بسازید و نماز به پا دارید و به مؤمنان بشارت بده (که سرانجام پیروزی با آنهاست).

* رهبران دینی، به مسائل مادّی ورفاهی امّت نیز توجّه دارند.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِی إِسْرَ ائِیلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَ زَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّیِّبَاتِ (۱)

و ما بنی اسرائیل را در جایگاه شایسته ای جا دادیم و از چیزهای پاکیزه به آنان روزی بخشیدیم.

* در نهضت های انبیا، علاوه بر معنویّت، ابعاد مادّی زندگی مردم نیز مورد توجّه است.

د) مدیریت بحران

اشاره

قَالَ تَزْرَ عُونَ سَبْعَ سِنِینَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُ وهُ فِی سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِیلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ

(یوسف در جواب) گفت: هفت سال پی درپی کشت کنید و آنچه را درو کردید، جز اندکی را که می خورید، در خوشه اش کنار بگذارید. (۲)

* اداره جامعه در شرایط بحرانی، از وظایف اصلی حکومت است.

۱.۳.۲.۳ . سیاسی

الف) تامین امنیت

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِینَ یُحَارِبُونَ اللَّ-هَ وَرَ سُولَهُ وَیَسْعَوْنَ فِی الْأَرْ ضِ فَسَادًا أَنْ یُقَتَّلُوا أَوْ یُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَیْدِیهِمْ وَأَرْ جُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ یُنْفَوْا مِنَ الْأَرْ ضِ ذَلِکَ لَهُمْ خِزْیٌ فِی الدُّنْیَا وَلَهُمْ فِی الْآخِرَ ةِ عَذَابٌ عَظِیمٌ (۳)

همانا کیفر آنان که با خداوند و پیامبرش به محاربه برمی خیزند و (با سلاح و تهدید و غارت) در زمین به فساد می کوشند، آن است که کشته شوند، یا به دار آویخته شوند، یا دست و پایشان بطور مخالف بریده شود یا آنکه از سرزمین (خودشان) تبعید شوند. این کیفر ذلت بار دنیوی آنان است و در آخرت برایشان عذابی عظیم است.

* وظیفه ی حکومت اسلامی، حفظ امنیّت شهرها، روستاها، جاده ها و برخورد قاطع با متخلّفان است.

۱- (یونس/۹۳)

۲- (یوسف/۴۷)

۳- (مائده/۳۳)

ب) ایجاد و تقویت وحدت

قُلْ یا أَهْلَ الْکِتَابِ تَعَالَوْا إِلَیٰ کَلِمَهٍ سَوَاءٍ بَیْنَنَا وَبَیْنَکُمْ (۱)

بگو ای اهل کتاب بیایید بر سر سخنی که میان ما و شما یکسان است بایستیم...

* یکی از وظایف حکومت اسلامی ایجاد وحدت و حلّ تنازعات است.

إِنِّی خَشِیتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّ قْتَ بَیْنَ بَنِی إِسْرَ ائِیلَ وَلَمْ تَرْ قُبْ قَوْلِی (۲)

ترسیدم بگویی میان بنی اسرائیل تفرقه انداختی و سخنم را مراعات نکردی

* حفظ وحدت ملّی بالاتر از تفرقه مذهبی است.

ج) دسترسی به مسئولین

اشاره

وَجَاءَ إِخْوَهُ یُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَیْهِ فَعَرَ فَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْکِرُ ونَ (۳)

برادران یوسف (به مصر) آمدند و بر او وارد شدند، آنگاه (یوسف) آنان را شناخت، ولی آنها او را نشناختند.

* سران حکومت باید برنامه ای اتخاذ کنند که ملاقات مردم با آنان به آسانی صورت بگیرد.

۱.۳.۲.۴. اجتماعی

الف) آسان گیری بر مردم

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ یُرَ دُّ إِلَیٰ رَ بِّهِ فَیُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُکْرً ا . وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَیٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِ نَا یُسْرً ا (۴)

(ذوالقرنین) گفت: امّا هر کس ستم کند، او را عذاب خواهیم کرد، سپس به سوی پروردگارش باز گردانده می شود، او هم وی را به سختی عذاب می کند. و امّا هر کس ایمان آورده و عمل شایسته انجام دهد، پس پاداش بهتر برای اوست و برای او از سوی خود، آسانی مقرّر خواهیم داد.

* وظیفه رهبر و حاکم الهی، مبارزه با ظلم و آسان کردن مقرّرات بر مردم است.

ب) منع آزار و اذیت مردم

اشاره

فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَ سُولَا رَ بِّکَ فَأَرْ سِلْ مَعَنَا بَنِی إِسْرَ ائِیلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ(۵)

۱- (آل عمران/۶۴)

۲- (طه/۹۴)

۳- (یوسف/۵۸)

۴- (کهف۸۷ و۸۸)

۵- (طه/۴۷)

پس به سـراغ او برویـد، پس (به او) بگوییـد: (ای فرعون) مـا دو فرسـتاده ی پروردگـار تو هستیم، وبنی اسـرائیل را به همراه ما بفرست (وبیش از این) آنها را آزار مده.

* باید مانع افراد یا قوانینی شد که مایه آزار وشکنجه ی مردم می‌شوند.

ص: ۸۸

۱.۴. مردم و حکومت

۱.۴.۱. حکومت وسیله آزمایش

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْـدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَـىٰ رَ بُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْـتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْ ضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ (۱)

(قوم موسی) گفتند: هم پیش از آنکه نزد ما بیایی آزار می شدیم و هم پس از آنکه آمدی! (پس چه باید کرد؟) موسی گفت: امید است پروردگارتان دشمن شما را نابود کند و شما را در این سرزمین، جانشین آنان سازد تا ببینند شما چگونه عمل می کنید.

* مردم در قبال حکومت مسئولند و با آن آزمایش می شوند. «کیف تعملون» و نفرمود: «کیف أعمل»

۱.۴.۲. تبعیت از زمامداران

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّـهَ وَأَطِيعُوا الرَّ سُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ... (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! خدا را اطاعت کنید و از رسول و اولی الامر خود (جانشینان پیامبر) اطاعت کنید.

* آیه ی قبل، بیان وظایف حاکمان بود که باید دادگر و امانتدار باشند، این آیه به وظیفه ی مردم در برابر خدا و پیامبر اشاره می کند.

* مردم باید نظام اسلامی را بپذیرند و از رهبران الهی آن در قول و عمل پشتیبانی کنند.

۱.۴.۴. سرنوشت ملت ها

إِنَّ اللَّـهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُ وا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَ ادَ اللَّـهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَ دَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ (۳)

در حقیقت خدا حال قومی را تغییر نمی دهد تا آنان حال خود را تغییر دهند و چون خدا برای قومی آسیبی بخواهد هیچ برگشتی برای آن نیست و غیر از او حمایتگری برای آنان نخواهد بود.

* سرنوشت ملت ها به دست خود آنهاست.

۱- (اعراف/۱۲۹)

۲- (نساء/۵۹)

۳- (رعد/۱۱)

۱.۴.۵. وطن دوستی

قَالُوا إِنْ هَـٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَىٰ (۱)

(فرعونیان) گفتند: همانا این دو (موسی و هارون) قطعاً جادوگرند (که) می خواهند با سحرشان شما را از سرزمینتان بیرون کنند و آیین برتر شما را براندازند.

* وطن دوستی، یک خواسته طبیعی است و انسان ها با مخالف آن مبارزه می کنند.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّـهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّـهَ وَرَسُولَهُ أُولَـٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (۲)

(بخشی از فیئ) برای مهاجران فقیری است که از خانه ها و اموال خود بیرون رانده شدند و در پی فضل و رضوان الهی هستند و خدا و رسولش را یاری می کنند، آنان همان راستگویانند.

* علاقه به وطن، یک حق طبیعی و الهی است و کسی نمی‌تواند آن را سلب کند.

۱.۴.۶. حمایت از حکومت در برابر دشمن

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّـهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّـهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (۳)

اهل مدینه و بادیه نشینان اطرافِ آنان، حقّ ندارند از (فرمانِ) رسول خدا تخلّف کنند و (به جبهه نروند و) جان های خود را از جان پیامبر عزیزتر بدانند. زیرا هیچ گونه تشنگی، رنج و گرسنگی در راه خدا به آنان نمی رسد و هیچ گامی در جایی که کافران را به خشم آورد برنمی دارند وهیچ چیزی از دشمن به آنان نمی رسد، مگر آنکه برای آنان به پاداش اینها عمل صالح نوشته می شود. قطعاً خداوند پاداش نیکوکاران را تباه نمی کند.

* جامعه ی اسلامی باید کفرستیز باشد. «یغیظ الکفّار»

* راهپیمایی ها و حرکات دسته جمعی مسلمانان که موجب خشم و هراس کفّار می گردد، در نزد خدا پاداش دارد. «موطئاً یغیظ الکفّار»

۱- (طه/۶۳)

۲- (حشر/۸)

۳- (توبه/۱۲۰)

۱.۵. مسئولین و حکومت

۱.۵.۱. ساده زیستی

أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِ يعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ . وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ (۱)

(هود به مردم گفت:) آیا بر هر تپه ای بنا وقصری بلنـد از روی هوا و هوس می سازید؟ و کاخ های اسـتوار می گیرید، به امید آنکه جاودانه بمانید؟

* انتقـاد قرآن از روحیّه ی کـاخ نشـینی و عیّاشـی است، نه اصـل ساختمان. (تولیـد، ابتکار، هنر و بکارگیری امکانات و نیروی انسانی باید در مسیر نیاز واقعی باشد، نه بیهوده)

فَخَرَ جَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِ يدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُ ونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ (۲)

(روزی قارون) با تمام تجمّل خود در میان قومش ظاهر شـد، (با دیدن این صـحنه) آنان که خواهان زندگانی دنیا بودند (آهی کشیده و) گفتند: ای کاش مثل آنچه به قارون داده شده، برای ما نیز بود. براستی که او بهره ی بزرگی (از نعمت ها) دارد.

* اشرافی گریِ حاکمان، می تواند فرهنگ مردم را تغییر دهد. «فی زینته... یا لیت لنا...»

۱.۵.۲.خطر نفوذ اطرافیان

وَاسْـتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَـيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَ ادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْـجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (۳)

و هر دو بسـوی در سـبقت گرفتنـد و آن زن پیراهن او را از پشت دریـد. ناگهـان شوهرش را نزد در یافتنـد. زن (برای انتقـام از یوسف یا تبرئه خود با چهره حقّ به جانبی) گفت: کیفر کسـی که به همسـرت قصـد بد داشـته جز زندان ویا شـکنجه دردناک چیست؟

* باید مراقب همسران و اطرافیان مسئولان بود که در دستگاه حکومت نفوذ نکنند.

ص: ۹۱

۱- (شعراء/۱۲۸و ۱۲۹)

۲- (قصص/۷۹)

۳- (یوسف/۲۵)

۱.۵.۳. حساسیت رفتاری خانواده مسئولین

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِی الْمَدِینَهِ امْرَ أَتُ الْعَزِیزِ تُرَ اوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَ اهَا فِی ضَلَالٍ مُبِینٍ (۱)

زنانی در شهر (زبان به ملامت گشودند و) گفتند: همسر عزیز با غلامش مراوده داشته و از او کام خواسته است. همانا یک غلام او را شیفته خود کرده است. به راستی ما او را در گمراهی آشکار می بینیم.

* اخبار مربوط به خانواده مسئولان، زود شایع می گردد، پس باید مراقب رفتارهای خود باشند.

۱.۵.۴. کنترل رفتار کارگزاران

إِنَّ فِرْ عَوْنَ عَلَا فِی الْأَرْ ضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِیَعًا یَسْتَضْعِفُ طَائِفَهً مِنْهُمْ یُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَیَسْتَحْیِی نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ کَانَ مِنَ الْمُفْسِدِینَ (۲)

همانا فرعون در سرزمین (مصر) سرکشی کرده و مردم آنجا را فرقه فرقه نموده است، گروهی از آنان را به زبونی و ناتوانی کشانده، پسرانشان را سر می برد و زنانشان را (برای کنیزی) زنده نگه می دارد. به راستی که او از تبهکاران است.

* اعمال خلاف کارگزاران، به پای حاکم نیز حساب می شود. در این آیات تمام جنایات کارگزاران فرعون، به شخص او نیز نسبت داده شد.

۱.۶. حکومت و مخالفان

کَمَا أَخْرَ جَکَ رَ بُّکَ مِنْ بَیْتِکَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِ یقًا مِنَ الْمُؤْمِنِینَ لَکَارِ هُونَ(۳)

(ناخشنودی بعضی مسلمانان از تقسیم غنائم) همانند آن (زمانی) است که پروردگارت تو را (برای جنگ بدر،) از خانه ات به حقّ خارج کرد، در حالی که گروهی از مؤمنان (از حضور در جنگ) ناخشنود بودند.

* در مسائل اجتماعی و مالی، وجود مخالف و ناراضی طبیعی است، هر چند شخصی همچون پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در راس حکومت باشد.

۱- (یوسف/۳۰)

۲- (قصص/۴)

۳- (انفال/۵)

۱.۷. انحراف حکومت

۱.۷.۱. عوامل انحراف حکومت

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوکَ إِذَا دَخَلُوا قَرْ یَهً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّه أَهْلِهَا أَذِلَّهً وَکَذَٰلِکَ یَفْعَلُونَ

(بلقیس) گفت: بی شک، هرگاه پادشاهان به منطقه ی آبادی وارد شوند (و هجوم برند،) آن جا را به تباهی می کشند و عزیزان آن جا را ذلیل می کنند و این، سیره ی همیشگی آنان است. (۱)

* آفت حکومت وقدرت، سلطه طلبی، جنگ افروزی و ویرانگری است.

۲. مدیریت سیاسی و اجتماعی

۲.۱. قانون گرایی

۲.۱.۱. جایگاه قانون

یَا بَنِی إِسْرَ ائِیلَ قَدْ أَنْجَیْنَاکُمْ مِنْ عَدُوِّکُمْ وَوَاعَدْنَاکُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَیْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَیْکُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَیٰ(۲)

ای بنی اسرائیل! همانا ما شما را از (دست) دشمنانتان نجات دادیم و با شما در سمت راست کوه طور، قرار و وعده گذاردیم و بر شما (غذاهای آماده ای همچون) منّ و سلوی نازل کردیم.

* پس از سقوط طاغوت وتشکیل حکومت، مهم ترین نیاز، قانون است. (وعده ی خدا اعطای تورات وقانون الهی بود.)

۲.۲.۲ . التزام به قانون

قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِی رَ حْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ کَذَٰلِکَ نَجْزِی الظَّالِمِینَ (۳)

گفتند: کیفرش چنین است که هر کس پیمانه در بارش پیدا شود، خود او جزای سرقت است (که به عنوان گروگان یا برده در اختیار صاحب پیمانه قرار گیرد) ما (در منطقه کنعان) ظالم (سارق) را اینگونه کیفر می دهیم.

* در قانون، استثنا و تبعیض وجود ندارد. برطبق قوانین مصر سارق، برده می‌شد.

۱- (نمل/۳۴)

۲- (طه/۸۰)

۳- (یوسف/۷۵)

* سردمداران نیز بایستی به قانون وفادار باشند و از آن تخلّف نکنند. (یوسف طبق قانون مصر ، برادر را نگه داشت.)

قَالَ مَعَاذَ اللَّـهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ (۱)

(یوسف) گفت: پناه به خدا از اینکه کسی را به جز آنکه متاعمان را نزد او یافته ایم، بگیریم. زیرا که در این صورت حتماً ستمگر خواهیم بود.

* مراعات مقرّرات، بر هر کس لازم است و قانون شکنی حتّی برای عزیز مصر نیز ممنوع است. «معاذ اللّه»

۲.۲.۳. ضابطه گرایی نه رابطه گرایی

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ . إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِ ينَ(۲)

پس (دعایش را مستجاب کردیم و) او وتمام خاندانش را نجات دادیم. مگر پیرزنی (زن لوط) که در میان بازماندگان بود.

* در ادیان آسمانی، همه ی قوانین بر اساس ضوابط است نه روابط. (زن پیامبر نیز اگر منحرف شد، هلاک می شود، زیرا ملاک و میزان، کفر وایمان است نه رابطه و نسبت)

وَإِذْ قَالَ إِبْرَ اهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَ اءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ (۳)

و(به یاد آور) زمانی که ابراهیم به پدر (عمویش آزر) و قوم خود گفت: همانا من از آنچه شما می پرستید بیزارم.

* وابستگی قومی و قبیله ای و حزبی نباید در عقیده و تفکّر ما اثر داشته باشد.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (۴)

بریده باد دو دست ابولهب و نابود باد.

* در نظام مکتبی، ضابطه بر رابطه مقدم است.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُ نَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ (۵)

(کفر و استهزا ادامه داشت) تا زمانی که قهر ما آمد و تنور فوران کرد. ما (به نوح) گفتیم که از هر زوج (حیوان و موجود زنده) یک جفت (نر و ماده) در آن (کشتی)

۱- (یوسف/۷۹)

۲- (شعراء/۱۷۰-۱۷۱)

۳- (زخرف/۲۶)

۴- (مسد/۱)

۵- (هود/۴۰)

سوار کن، و (همچنین) خانواده ی خودت را، جز (همسر و یکی ازفرزندان و) کسانی که قبلًا در مورد آنها قول (عذاب) داده شده بود. و (نیز سوار کن) افرادی را که ایمان آورده اند، (امّا) جز گروه کمی، کسی همراه او ایمان نیاورده بود.

* در ادیان الهی پیوندهای مکتبی، بر روابط خانوادگی حاکم است. زن و فرزند نوح، حقّ سوار شدن به کشتی را نداشتند.

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِی بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِی وَلَا تَقْرَ بُونِ (١)

(ولی) اگر آن برادر را نزد من نیاورید، نه پیمانه ای (از غلّه) نزد من خواهید داشت و نه نزدیک من شوید.

* در اجرای قانون، میان برادر ودیگران نباید تبعیض قائل شد. (هر شخصی سهم معینی داشت وباید خود دریافت می کرد.)(٢)

٢.٢. انتصابات

٢.٢.١. شایسته سالاری

وَعَدَ اللَّـهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْ ضِ... (٣)

خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در زمین جانشین قرار دهد.

* کلید بدست گرفتن حکومت، ایمان و عمل صالح است.

قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَـٰذَا أَخِی قَدْ مَنَّ اللَّـهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّـهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ(٤)

گفتند: آیا تو خود (همان) یوسفی؟ گفت: (آری) من یوسفم و این برادر من است. به تحقیق خداوند بر ما منت گذاشت. زیرا که هر کس تقوا و صبر پیشه کند، پس همانا خداوند پاداش نیکوکاران را تباه نمی کند.

١- (یوسف/٦٠)

٢- . مصادیق دیگری از مضمون «ضابطه گرایی نه رابطه گرایی» در آیات زیر آمده است: اعراف/٨٣؛ هود/٤٦؛ حجر/٥٩-٦١.

٣- (نور/٥٥)

٤- (یوسف/٩٠)

* کسی لایق زمامداری و حکومت است که در برابر حوادث تلخ و شیرین، صبر و تقوای خود را نشان داده باشد.

۲.۲.۱.۲. رعایت سلسله مراتب

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْ سَلُونَ (۱)

سپس (ابراهیم) گفت: ای فرستادگان (الهی) کار شما چیست؟

* سلسله مراتب باید حفظ شود. با اینکه مسئله مربوط به قوم لوط است، امّا فرشتگان ابتدا حضرت ابراهیم را در جریان قرار دادند، زیرا حضرت لوط تحت ولایت حضرت ابراهیم بوده است.

۲.۲.۲. گزینش افراد

۲.۲.۲.۱. لزوم گزینش در انتصابات

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَ اهِيمَ رَ بُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا (۲)

و(به خاطر بیاور) هنگامی که پروردگارِ ابراهیم، او را با حوادث گوناگونی آزمایش کرد و او به خوبی از عهده آزمایش برآمد. خداوند به او فرمود: من تو را امام و رهبر مردم قرار دادم.

* برای منصوب کردن افراد به مقامات، گزینش وآزمایش لازم است.

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَ جُلًا لِمِيقَاتِنَا... (۳)

و موسی برای (آمدن به) میعادگاه ما، از قوم خود هفتاد مرد را برگزید.

* برای حضور در مراکز مهم و مسائل حسّاس، باید گزینش انجام شود و افراد انتخاب شوند، نه آنکه هر کس در هر سطحی حاضر شود.

...وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُ وا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُ وا... (۴)

امّا کسانی که ایمان آورده، ولی هجرت نکردند، حقّ هیچ گونه دوستی و حمایت از آنان را ندارید، تا آنکه هجرت کنند.

* در جامعه ی اسلامی باید میان مجاهدان ومهاجران با مرفّهان بی‌درد، تفاوت باشد.

۱- (حجر/۵۷)

۲- (بقره/۱۲۴)

۳- (اعراف/۱۵۵)

۴- (انفال/۷۲)

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَهَ الْحَاجِّ وَعِمَارَ هَ الْمَسْجِدِ الْحَرَ امِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّ–هِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِی سَبِيلِ اللَّ–هِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّ–هِ وَاللَّ–هُ لَا يَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (۱)

آیا آبرسانی به حاجیان و تعمیر مسجدالحرام را همانند کسی قرار داده اید که به خدا و روز قیامت ایمان آورده و در راه خدا جهاد کرده است؟ این دو نزد خداوند یکسان نیست و خداوند گروه ستمگر را هدایت نمی کند.

* برابر دانستن رزمندگانِ با ایمان با دیگران، یکی از ظلم های اجتماعی است.

۲.۲.۲.۲. ملاک ها

الف) سوابق

لَا يَسْتَوِی مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَ–ئِكَ أَعْظَمُ دَرَ جَهً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّ–هُ الْحُسْنَىٰ وَاللَّ–هُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (۲)

کسانی از شما که پیش از فتح [مکه] انفاق و جهاد کرده اند [با دیگران یکسان نیستند] آنان از [حیث] درجه بزرگتر از کسانی اند که بعدا به انفاق و جهاد پرداخته اند و خداوند به هر کدام وعده نیکو داده است و خدا به آنچه می کنید آگاه است

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّ–هُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِی تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

و پیشگامان نخستین از مهاجران و انصار و کسانی که با نیکوکاری از آنان پیروی کردند خدا از ایشان خشنود و آنان [نیز] از او خشنودند و برای آنان باغهایی آماده کرده که از زیر [درختان] آن نهرها روان است، همیشه در آن جاودانه اند. این است همان کامیابی بزرگ. (۳)

ب) حال فعلی افراد

* لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ . قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ(۴)

حتماً دست و پاهایتان را بر خلاف یکدیگر (یکی از راست و یکی از چپ) قطع خواهم کرد، سپس همه ی شما را به دار خواهم کشید. (ساحران در پاسخ فرعون) گفتند: (مهم نیست، هرچه می خواهی بکن) همانا ما به سوی پروردگارمان بازمی گردیم.

۱- (توبه/۱۹)

۲- (حدید/۱۰)

۳- (توبه/۱۰۰)

۴- (اعراف/۱۲۴و۱۲۵)

* سابقه ی بد را نباید ملاک قرار داد، گاهی چند ساحر کافر با یک تحوّل، ایمان آورده و از مؤمنان دیگر سبقت می گیرند.

وَ صَدَّهَا مَا کَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّ-هِ إِنَّهَا کَانَتْ مِنْ قَوْمٍ کَافِرِ ینَ (۱)

آنچه (آن زن) به جای خدا می پرستید، او را (از تسلیم شدن در برابر حقّ) بازداشته بود، و او از قوم کافران بود، (ولی بعد از کفر، ایمان آورد).

* سوء سابقه، دلیل داشتن آینده ی بد نیست.

ج) امانتداری و تخصص

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا یَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْ هُ إِنَّ خَیْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْ تَ الْقَوِیُّ الْأَمِینُ (۲)

یکی از آن دو (دختر شعیب، خطاب به پدر) گفت: ای پدر! او(موسی) را استخدام کن، زیرا بهترین کسی که (می توانی) استخدام کنی، شخصِ توانا و امین است.

* برای استخدام، دو عنصر توانایی (تخصّص) و امانتداری (تعهّد)، لازم است.

وَقَالَ الْمَلِکُ ائْتُونِی بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِی فَلَمَّا کَلَّمَهُ قَالَ إِنَّکَ الْیَوْمَ لَدَیْنَا مَکِینٌ أَمِینٌ

و پادشاه گفت: یوسف را نزد من آورید تا وی را (مشاور) مخصوص خود قرار دهم. پس چون با او گفتگو نمود، به او گفت: همانا تو امروز نزد ما دارای منزلتی بزرگ و فردی امین هستی.(۳)

* برای تصدّی پست های مهم و کلیدی، علاوه بر تدبیر و کاردانی، محبوبیّت و مقبولیّت نیز بسیار مهم است. (یوسف در اثر عفّت، تدبیر و بزرگواری، محبوبیّت خاصّی پیدا کرد، لذا عزیز مصر گفت او برای خودم باشد.)

* انسان صادق و امین حتّی در جمع کافران نیز مقبول و مورد احترام است.

* وقتی به امانت و صداقت کسی اطمینان پیدا کردید، در واگذاری مسئولیّت به او درنگ نکنید.

۱- (نمل/۴۳)

۲- (قصص/۲۶)

۳- (یوسف/۵۴)

د) سایر ملاک ها

اشاره

قَالَ اجْعَلْنِی عَلَیٰ خَزَائِنِ الْأَرْ ضِ إِنِّی حَفِیظٌ عَلِیمٌ (یوسف/۵۵)

(یوسف) گفت: مرا بر خزانه های این سرزمین (مصر) بگمار، زیرا که من نگهبانی دانا هستم.

در انتخاب و گزینش افراد، به معیارهای قرآنی توجّه کنیم. علاوه بر «حفیظ و علیم» بودن، معیارهای دیگری در قرآن ذکر شده است، از آن جمله:

۱. ایمان. « أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ »(۱)

۲. سابقه. « وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ . أُولَـٰئِكَ الْمُقَرَّ بُونَ »(۲)

۳. هجرت. « وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُ وا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ »(۳)

۴. توان جسمی و علمی. « ...وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ... » (۴)

۵. اصالت خانوادگی. « مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَ أَ سَوْءٍ » (۵)

۶. جهاد و مبارزه. « ...فَضَّلَ اللَّـهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرً ا عَظِيمًا »(۶)

* در به کارگیری افراد لایق، علاقه شخصی او نیز در نظر گرفته شود. «اجعلنی علی خزائن الارض...»

* وقتی در کاری مهارت دارید، اعتماد به نفس داشته باشید و خود را عرضه کنید.

ص: ۹۹

۱- . سجده / ۱۸.

۲- . واقعه / ۱۰ – ۱۱.

۳- . انفال / ۷۲.

۴- . بقره / ۲۴۷ .

۵- . مریم / ۲۸.

۶- . نساء / ۹۵ .

۲.۳. نهادها و سازمان ها

۲.۳.۱. وزارت

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُ ونَ وَزِيرًا (۱)

و همانا به موسی کتاب (تورات) دادیم و برادرش هارون را کمک وهمراه او قرار دادیم.

* در مسئولیّت های بزرگ، به وجود وزیر وهمکار نیاز است.

۲.۳.۲. سازمان نظارتی

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْ ضِ مُفْسِدِينَ (۲)

و (حضرت شعیب تأکید کرد که) ای قوم من! پیمانه و ترازو را با انصاف و عدل پر کنید (وتمام دهید) و (از) اشیا (واجناس وحقوقِ) مردم (چیزی) را نکاهید و فسادکنان، در زمین تباهی مکنید.

* باید بر داد وستدها وامور اقتصادی، نظارت وکنترل باشد.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُ ونَ بِالْمَعْرُ وفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۳)

و از میان شما باید گروهی باشند که (دیگران را) به خیر دعوت نمایند و امر به معروف ونهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند.

* در جامعه اسلامی، باید گروهی بازرس و ناظر که مورد تأیید نظام هستند، بر رفتارهای اجتماعی مردم نظارت داشته باشند.

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ (۴)

و گروهی از شیطان ها برای او (سلیمان) غوّاصی می کردند و کارهای غیر از این را (نیز) انجام می دادند و ما مراقب آنان بودیم، (تا از فرمان او تجاوز و سرکشی نکنند).

* اگر کنترل و حفاظت نباشد، حتّی در حکومت سلیمان هم فساد راه پیدا می کند.

ص: ۱۰۰

۱- (فرقان/۳۵)

۲- (هود/۸۵)

۳- (آل عمران/۱۰۴)

۴- (انبیاء/۸۲)

لَأعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ (۱)

قطعا او را به عذابی سخت عذاب می کنم یا سرش را می برم مگر آنکه دلیلی روشن برای من بیاورد

* نظارت دقیق بر نیروها، در کارهای تشکیلاتی یک ضرورت است، همان گونه که تخلّف بی دلیل از مقررات و ترک کردن پست، گناه نابخشودنی است.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ

(یوسف در جواب) گفت: هفت سال پی درپی کشت کنید و آنچه را درو کردید، جز اندکی را که می خورید، در خوشه اش کنار بگذارید. (۲)

* کنترل حکومت بر روند تولید و توزیع، در شرایط بحرانی امری ضروری است.

۲.۳.۳. سازمان های اطلاعاتی و امنیتی

۲.۳.۳.۱. تشکیلات اطلاعاتی

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُ مُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِ كِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُ وهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْ صَدٍ (۳)

پس چون ماههای حرام سپری شود، مشرکان را هر جا یافتید بکشید و دستگیر کنید و در محاصره قرار دهید و در همه جا به کمین آنان بنشینید.

* تشکیلات اطلاعاتی مسلمانان باید چنان باشد که حتّی توطئه گران را در خارج از مرزها زیر نظر داشته باشند.

* برای سرکوب دشمنان توطئه گر، باید مرزها و تمام راههای نفوذ را کنترل کرد.

۲.۳.۳.۲. تحقیق به حد کافی

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ . اذْهَبْ بِكِتَابِي هَـذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْ جِعُونَ (۴)

(سلیمان بعد از شنیدن گزارش هدهد) گفت: به زودی خواهیم دید که آیا (در گزارشت) راست گفتی یا از دروغگویانی؟این نامه ی مرا ببر و به سوی آنها بیفکن؛ آن گاه از آنان روی برتاب، پس بنگر چه جوابی می دهند.

۱- (نمل/۲۱)

۲- (یوسف/۴۷)

۳- (توبه/۵)

۴- (نمل/۲۷ و ۲۸)

* نه تصدیق، نه تکذیب؛ بلکه تحقیق در گزارشات رسیده.

۲.۳.۳.۳. نفوذ در دستگاه دشمن

وَجَاءَ رَ جُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَهِ يَسْعَىٰ قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُ ونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُ جْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ(۱)

و (در این هنگام) مردی از دورترین نقطه شهر (و مرکز استقرار فرعونیان) شتابان (به سوی او) آمد و گفت: ای موسی! همانا سران قوم در مورد تو مشورت می کنند تا تو را بکشند، پس (فوراً) خارج شو، همانا که من از خیرخواهان و دلسوزان تو هستم.

* نفوذ در دستگاه دشمن برای شناخت و خنثی کردن توطئه ها و طرح های خائنانه آنان لازم است. «یَأتمِرون بک»

۲.۳.۴. زندان

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ . وَآخَرِ ينَ مُقَرَّ نِينَ فِي الْأَصْفَادِ (۲)

و جن های سرکش را (مسخّر او ساختیم) هر بنّا و غوّاصی از آنها را. و گروه دیگری از جن ها که در غل و زنجیر بودند.

* در حکومت الهی نیز زندان ضروری است، تا افراد سرکش که در حکومت اخلال ایجاد می کنند، در قید و بند باشند.

۲.۴. توسعه و پیشرفت

...هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْ ضِ وَاسْتَعْمَرَ كُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُ وهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ...(۳)

اوست که شما را از زمین پدید آورد و از شما خواست تا در آن آبادی کنید.

* خواست خداوند از انسان، عمران و آبادی زمین است.

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ . وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِ يحُونَ وَحِينَ تَسْرَ حُونَ (۴)

وچهارپایان را آفرید، که برای شما در آنها وسیله گرمی وبهره هایی است و از (گوشت و شیر) آنها می خورید. و برای شما در چهارپایان، (شب هنگام) که از چراگاه برمی گردانید و (بامدادان) که به چراگاه می فرستید، شکوه و جلوه ای است.

* جمالِ جامعه، به استقلال، خودکفایی، تولید و توسعه ی دامداری است.

۱- (توبه/۵)

۲- (ص/۳۷ و ۳۸)

۳- (هود/۶۱)

۴- (نحل/۵ و ۶)

۲.۴.۱. الزامات پیشرفت

إرَ مَ ذَاتِ الْعِمَـادِ . الَّتِی لَمْ یُخْلَقْ مِثْلُهَا فِی الْبِلَادِ . وَثَمُودَ الَّذِینَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ . وَفِرْ عَوْنَ ذِی الْأَوْتَادِ . الَّذِینَ طَغَوْا فِی الْبِلَادِ . فَأَكْثَرُ وا فِیهَا الْفَسَادَ . فَصَبَّ عَلَیْهِمْ رَ بُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ (۱)

ارم، (شهری) با بناهای ستون‌دار بود. که مانندش در دیگر شهرها ساخته نشده بود. و قوم ثمود که در وادی خود تخته سنگها را (برای ساختن خانه) می بریدند. و فرعون، صاحب قدرت و سپاه عظیم. آنها که در شهرها طغیانگری کردند. و در آن فساد و تباهی افزودند. پس پروردگارت تازیانه عذاب بر آنان فرود آورد.

* تمدن و پیشرفت، اگر همراه با تقوا و صلاح نباشد عامل سقوط و هلاکت است.

وَدَمَّرْ نَا مَا كَانَ یَصْنَعُ فِرْ عَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا یَعْرِ شُونَ (۲)

... و آنچه را فرعون وقومش (از کاخ) ساخته و آنچه را افراشته بودند ویران کردیم.

* قوم فرعون از نظر صنعت و ساخت بنا، پیشرفته بودند. ولی رشد و توسعه ای که جدا از دین و ایمان باشد، سرانجام خوبی ندارد.

۲.۴.۲. پیشرفت های صنعتی

أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِی السَّرْ دِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّی بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِیرٌ (۳)

(و گفتیم:) زره های کامل و فراخ بساز و بافت آن را درست اندازه گیری کن. و کار شایسته انجام دهید، همانا من به آن چه عمل می کنید بینا هستم.

* صنعت باید با مدیریّت افراد صالح و به نفع مردم باشد.

۲.۴.۲.۱. شهرسازی

وَأَوْحَیْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِیهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُیُوتًا وَاجْعَلُوا بُیُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِیمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِینَ (۴)

و به موسی و برادرش وحی کردیم که در مصر، برای قوم خودتان خانه هایی آماده کنید و خانه هایتان را مقابل هم (یا رو به قبله) بسازید و نماز به پا دارید و به مؤمنان بشارت بده (که سرانجام پیروزی با آنهاست).

* منطقه ی مسکونی افراد مؤمن باید از کفّار جدا باشد، تا زمینه ساز عزّت، قدرت و استقلال گروه با ایمان گردد.

۱- (فجر/ ۷-۱۳)

۲- (اعراف/۱۳۷)

۳- (سبأ/۱۱)

۴- (یونس/۸۷)

* معماری و شهرسازی اسلامی باید با اهداف مکتبی سازگار باشد و جهت قبله فراموش نشود.

۲.۴.۲.۲. سد سازی

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَ بِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَ دْمًا . آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيـدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِ غْ عَلَيْهِ قِطْرًا

(ذوالقرنین در پاسخ) گفت: آنچه پروردگارم در آن به من قدرت داده، (از کمک مالی شما) بهتر است. پس مرا با نیرویی کمک کنید تا میان شما و آنان سدّی محکم بسازم. پاره های آهن برای من بیاورید تا آنگاه که میان دو کوه (با انباشتن پاره های آهن) برابر شد، گفت: بدمید؛ تا وقتی که آن را (مانند) آتشی گرداند، گفت: مس گداخته و آب شده بیاورید تا روی آهن ها بریزم. (۱)

* ترکیب آهن و مس (آلیاژ سازی)، ابتکار انبیاست. (امروزه از نظر علمی، اهمیّت این ترکیب ثابت شده است.) سدّ ذوالقرنین چنان محکم و بزرگ بود که نمی توانستند آن را خراب کنند یا از آن بگذرند.

* رهبران لایق، به کمک علم، هنر، سوز و تعاون، از ساده ترین افراد و ابزار، بهترین کارها را تولید می کنند.

۲.۴.۲.۳. زره سازی

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُ ونَ (۲)

و به او (داود) فن زره سازی برای شما را آموختیم تا شمارا از (خطرات) جنگتان حفظ کند، پس آیا شما شکرگزار هستید؟!

* حضرت داود مبتکر صنعت زره سازی است.

۲.۴.۲.۴. کشتی سازی

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا... (۳)

پس ما به نوح وحی کردیم: زیر نظر ما (وآموزش) و وحی ما کشتی بساز...

* صنعت کشتی سازی، یک الهام الهی است.

۱- (کهف / ۹۵ و۹۶)

۲- (انبیاء/۸۰)

۳- (مؤمنون/۲۷)

۲.۴.۳. توسعه اقتصادی

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُ وا رَ بَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْ سِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَ ارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِ مِينَ (۱)

و (هود ادامه داد) ای قوم من! از پروردگارتان طلب آمرزش کنیـد، سپس به سوی او باز گردیـد و توبه نمایید تا او از آسـمان پی در پی بر شـما باران بفرسـتد، (چنانکه گویی همه ی آسمان در حال ریزش است) و نیرویی بر نیروی شما بیفزاید، و (از راه حق) به خاطر گناه اعراض نکنید و روی برنتابید.

* نظام و حکومت اسلامی اگر خواهان توسعه اقتصادی است باید معنویت را درجامعه توسعه دهد.

* بوجود آوردن جامعه ای سالم وبرخوردار از نعمت، از اهداف ادیان آسمانی است.

۳. رهبری

۳.۱. جایگاه رهبری

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّـهُ وَرَ سُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَ اكِعُونَ

ولیّ و سـرپرست شـما، تنها خداونـد و پیامبرش و مؤمنانی هسـتند که نماز را برپا می دارنـد و در حال رکوع، زکات می دهند. (مائده/۵۵)

* هرگونه ولایت و حکومت که از طریق خدا و رسول و امام نباشد، باطل است.

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِ ی إِلَى اللَّـهِ قَالَ الْحَوَارِ يُونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّـهِ آمَنَّا بِاللَّـهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (۲)

پس چون عیسـی از آنـان (بنی اسـرائیل) احساس کفر کرد، گفت: کیاننـد یاران من (در حرکت) به سوی خـدا؟ حواریّون (که شاگردان مخصوص او بودند) گفتند: ما یاوران (دین) خدا هستیم که به خداوند ایمان آورده ایم و تو (ای عیسـی!) گواهی ده که ما تسلیم (خدا) هستیم.

* تجدید بیعت با رهبری الهی، ارزش سیاسی، اجتماعی ودینی دارد.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِ يُّ (۳)

۱- (هود/۵۲)

۲- (آل‌عمران/۵۲)

۳- (طه/۸۵)

(خداوند) فرمود: ما قوم تو را بعد از تو آزمایش کردیم و سامری آنها را گمراه کرد.

* با حضور رهبر در جامعه، از دشمنان کاری ساخته نیست. منحرفان، از غیبت و نبود رهبر الهی سوءاستفاده می کنند.

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِیَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَ-ئِکَ یَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا(۱)

روزی که هر گروهی از مردم را با پیشوایشان فرامی خوانیم، پس هر کس نامه ی عملش به دست راستش داده شود، پس آنان نامه ی خود را (با شادی) می خوانند و کمترین ستمی بر آنان نمی شود.

* مسلمان نباید در مسائل رهبری، بی تفاوت باشد. زیرا در قیامت به همراه او محشور می شود.

* آثار مسأله انتخاب رهبری و اطاعت از او، تا دامنه ی قیامت ادامه دارد.

۳.۲. اطاعت از رهبری

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّ-هَ وَأَطِيعُوا الرَّ سُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ(۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! خدا را اطاعت کنید و از رسول (نیز) پیروی نمایید و کارهایتان را باطل نسازید.

* دستورات دین، دو نوع است: دستورات ثابت که از طرف خداوند است. «أطیعوا اللّه» و دستوراتی که به مقتضای ضرورت ها و نیازها از طرف حاکم اسلامی صادر می شود. «أطیعوا الرّسول»

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ... وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُ وفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّ-هَ إِنَّ اللَّ-هَ غَفُورٌ رَ حِيمٌ (۳)

ای پیامبر! هنگامی که زنان با ایمان نزد تو آمدند تا با تو بیعت کنند و در هیچ کار خیری تو را نافرمانی نکنند، پس با آنان بیعت کن و برای آنان از خداوند آمرزش بخواه که خداوند آمرزنده و مهربان است.

* در نظام اسلامی، رهبری محور است و مردم باید مطیع او باشند.

۱- (اسراء/۷۱)

۲- (محمد/۳۳)

۳- (ممتحنه/۱۲)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ . وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ(۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! از خدا و فرستاده ی او اطاعت کنید و در حالی که (سخنان او را) می شنوید، از وی سرپیچی نکنید. و مثل کسانی نباشید که گفتند: «شنیدیم»، ولی (در حقیقت) آنها نمی شنیدند.

* در اطاعت از رهبری، صداقت داشته و به تعهّدات خود پایبند باشیم و بدون عمل ادّعای ایمان نکنیم.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَـٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ (۲)

مؤمنان (واقعی) تنها کسانی هستند که به خدا وپیامبرش ایمان آورده و هرگاه با پیامبر بر کاری اجتماع نمایند، بدون اجازه او نمی روند. همانا کسانی که اجازه می گیرند، آنانند که به خدا وپیامبرش ایمان دارند.

* حضور در کنار رهبری، برای حل مشکلات، نشانه ی ایمان، و ترک آن نشانه ی نفاق یا ضعف ایمان است.

* ایمان باید همراه با تسلیم و اطاعت از رهبری الهی باشد.

۳.۳. ویژگی های رهبری

۳.۳.۱. عدالت

وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (۳)

و(به خاطر بیاور) هنگامی که پروردگارِ ابراهیم، او را با حوادث گوناگونی آزمایش کرد و او به خوبی از عهده آزمایش برآمد. خداوند به او فرمود: من تو را امام و رهبر مردم قرار دادم. ابراهیم گفت: از فرزندان من نیز (امامانی قرار بده)، خداوند فرمود: پیمان من به ستمکاران نمی رسد.

* از اهمّ شرایط رهبری، عدالت و حسن سابقه است. هرکس سابقه شرک وظلم داشته

۱- (انفال ۲۰ و ۲۱)

۲- (نور/۶۲)

۳- (بقره/۱۲۴)

باشد، لایق امامت نیست.(۱)

۳.۳.۲. بصیرت و آگاهی

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَ اهَ وَالْإِنْجِيلَ (۲)

و خداوند به او کتاب و حکمت و تورات و انجیل را می آموزد.

* یکی از اصول و شرایط رهبری الهی، داشتن آگاهی های لازم است. آگاهی براساس علم و حکمت وکتب آسمانی.

قُلْ هَـٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّـهِ عَلَىٰ بَصِيرَ ةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّـهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِ كِينَ (یوسف/۱۰۸)

(ای پیامبر!) بگو: این راه من است. من و هرکس پیروی ام کرد، با بصیرت به سوی خدا دعوت می کنیم و خداوند (از هر شریکی) منزه است و من از مشرکان نیستم.

* رهبر باید بصیرت کامل داشته باشد و پیروانش را به بصیرت دعوت کند.

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِ ى إِلَى اللَّـهِ قَالَ الْحَوَارِ يُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّـهِ آمَنَّا بِاللَّـهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (۳)

پس چون عیسی از آنان (بنی اسرائیل) احساس کفر کرد، گفت: کیانند یاران من (در حرکت) به سوی خدا؟ حواریّون (که شاگردان مخصوص او بودند) گفتند: ما یاوران (دین) خدا هستیم که به خداوند ایمان آورده ایم و تو (ای عیسی!) گواهی ده که ما تسلیم (خدا) هستیم.

* هوشیاری در شناخت افکار و عقاید مردم، شرط رهبری است. «فلمّا أحسّ عیسی منهم الکفر»

* شناخت نیروهای وفادار وسازماندهی وتمرکز آنان و جداسازی جبهه ی حقّ از باطل، برای رهبری و ادامه حرکت او ضروری است.

۱- . در تفسیر اطیب البیان به نقل از امالی طوسی آورده است: ابن مسعود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می کند که خداوند فرمود: «من سجد لصنم دونی، لا اجعله اماما ... انا و علی بن ابی طالب لم یسجد احدنا لصنم قط» یعنی هر کس برای بتی سجده کند من او را امام و رهبر قرار نمی دهم ... و من و علی بن ابی طالب، هیچکدام از ما هرگز به بت سجده نکرده است.

۲- (آل عمران/۴۸)

۳- (آل عمران/۵۲)

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَیٰ مَا آتَاهُمُ اللَّ-هُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَ اهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا(۱)

یا اینکه (یهودیان) نسبت به مردم (مسلمان) به خاطر آنچه که خداوند از فضل خویش به آنان داده است، حسد می ورزند. همانا ما قبلًا به آل ابراهیم (که شما از نسل او هستید نیز) کتاب آسمانی و حکمت و سلطنت بزرگی دادیم. (چرا اکنون به آل محمّدعلیهم السلام ندهیم؟)

* حکومت الهی باید بدست کسانی باشد که قبل از حکومت، دارای مقام معنوی و علمی و بینش بالایی باشند. نام کتاب و حکمت قبل از ملک عظیم آمده است.

۳.۳.۳. تقوا و صالح بودن

اصْبِرْ عَلَیٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ . وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ (۲)

(ای پیامبر!) بر آن چه می گویند شکیبا باش و بنده ی ما داود را یاد کن که صاحب قدرت بود، امّا با این حال، همواره روی به سوی درگاه ما داشت... و فرمانروایی و حکومت او را استوار داشتیم و به او حکمت و داوری عادلانه و فیصله بخش دادیم.

* رهبران جامعه باید شرائطی داشته باشند. ارتباط دائمی با خداوند: «انّه اوّاب»، قدرت: «شددنا ملکه»، حکمت: «و آتیناه الحکمه» و توانایی بر فیصله دادن بخاطر منطق قوی: «فصل الخطاب».(۳)

۳.۳.۴. سعه صدر

اصْبِرْ عَلَیٰ مَا يَقُولُونَ (ص/۱۷)

(ای پیامبر!) بر آن چه می گویند شکیبا باش .

* لازمه ی رهبری، سعه ی صدر و صبر در مقابل سخنان تلخ دیگران است.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّ-هِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَ حْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَ سُولَ اللَّ-هِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

۱- (نساء/۵۴)

۲- (ص/ ۱۷- ۲۰)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «تقوا و صالح بودن» در آیات زیر آمده است: ص/۴۵-۴۸؛ ص/۲۶.

برخی از منافقان، پیامبر را آزار می دهند ومی گویند: او سراپا گوش است. (و به سخن هر کس گوش می دهد.) بگو: گوش دادن او به نفع شماست، او به خداوند ایمان دارد و مؤمنان را تصدیق می کند و برای هر کس از شما که ایمان آورد، مایه رحمت است و آنان که رسول خدا را اذیّت وآزار می دهند، عذابی دردناک دارند. (۱)

* از صفات یک رهبر آگاه، سعه ی صدر، گوش دادن به حرف همه ی گروهها، برخورد محبّت آمیز با آنان، عیب پوشی و بازگذاشتن راه عذر و توبه ی مردم است.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّ سُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ... (۲)

پس (ای پیامبر!) صبر کن همان گونه که پیامبران اولوا العزم صبر کردند و برای (عذاب) آنان شتاب نکن.

* رهبر باید سعه صدر داشته باشد و شتاب‌زده عمل نکند.

أَلَمْ نَشْرَ حْ لَكَ صَدْرَ كَ (شرح/۱)

آیا برای تو سینه ات را نگشاده ایم.

قَالَ رَبِ ۛاشْرَحْ لِي صَدْرِي (۳)

(موسی) گفت: پروردگارا! (اکنون که مرا به این کار بزرگ مأمور فرمودی) سینه ام را گشاده گردان (و بر صبر و حوصله ام بیفزا).

* سعه ی صدر اوّلین شرط موفقیّت در هر کاری است.(۴)

۳.۳.۵. مردمی بودن

كَمَا أَرْ سَلْنَا فِيكُمْ رَ سُولًا مِنْكُمْ (۵)

همان گونه در میان شما، رسولی از نوع خودتان فرستادیم.

* رهبری موفق است که از خود مردم، در میان مردم و هم زبان مردم باشد.

وَقَالُوا مَالِ هَـٰذَا الرَّ سُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ... (۶)

(کفّار) گفتند : این چه پیامبری است که غذا می خورد و در بازارها راه می رود؟

۱- (توبه/۶۱)

۲- (احقاف/۳۵)

۳- (طه/۲۵)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «سعه صدر» در آیات زیر آمده است: انعام/۱۴۷؛ نمل/۱۹؛ طارق/۱۱-۱۷؛ مزمل/۱۱ و ۱۲؛ یوسف/۷۷.

۵- (بقره/۱۵۱)

۶- (فرقان/۷)

* رهبر نباید از جامعه جدا باشد. کسی که اهل رفت و آمد با مردم است، بهتر می تواند آنها را اداره کند.

وَمَا أَرْ سَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْ سَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ...

و ما پیش از تو هیچ پیامبری نفرستادیم مگر آن که آنان (نیز) غذا می خوردند و در بازارها راه می رفتند. (۱)

* تمام انبیا، زندگی مردمی داشتند. اگر پیامبران، زندگی مرفّه و کاخ و طلا داشتند، مردم به خاطر دنیاطلبی، گرد آنان جمع می شدند که چنین گرایشی ارزش نداشت. ارزش در این است که انسان از فردی در ظاهر عادّی، اطاعت کند.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا... (۲)

و به سوی قوم عاد، برادرشان هود را فرستادیم.

* پیامبران، مردمی ترین و دلسوزترین رهبران بشر بوده اند. آری، مربّی و مبلّغ باید نسبت به مردم، همچون برادر باشد و به آنان عشق بورزد.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَ سُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِ يصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَ ءُوفٌ رَ حِيمٌ (۳)

همانا پیامبری از خودتان به سوی شما آمده است که آنچه شما را برنجاند بر او سخت است، بر هدایت شما حریص و دلسوز، و به مؤمنان رئوف و مهربان است.

* رسول خدا برخاسته از میان مردم و در سختی ها و گرفتاری ها، با مردم همدل است.(۴)

۳.۳.۶. ساده زیستی رهبر

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِ دْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّ حْكُنَّ سَرَ احًا جَمِيلًا (۵)

ای پیامبر! به همسرانت بگو: اگر شما زندگی دنیا و زینت (و زرق و برق) آن را می خواهید، بیایید تا شما را (با پرداخت مَهرتان) بهره مند سازم و به وجهی نیکو (بدون قهر و خشونت) رهایتان کنم.

۱- (فرقان/۲۰)

۲- (اعراف/۶۵)

۳- (توبه/۱۲۸)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «مردمی بودن» در آیات زیر آمده است: حجرات/۷؛ محمد/۱۹؛ فرقان/۷؛ اعراف/۶۹؛ یوسف/۱۰۹؛ ابراهیم/۴؛ نحل/۱۱۳؛ حجر/۸۸.

۵- (احزاب/۲۸)

* زندگی رهبر مسلمانان باید ساده باشد. (موقعیّت دینی و اجتماعی، برای انسان وظیفه ی خاصّی به وجود می آورد.)

۳.۳.۷. قاطعیت

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِی بِهِ فَلَا کَیْلَ لَکُمْ عِنْدِی وَلَا تَقْرَ بُونِ (۱)

(ولی) اگر آن برادر را نزد من نیاورید، نه پیمانه ای (از غلّه) نزد من خواهید داشت و نه نزدیک من شوید.

* قاطعیّت در پیاده کردن برنامه ها، شرط رهبری است.

الْحَقُّ مِنْ رَ بِّکَ فَلَا تَکُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِ ینَ(۲)

حقّ، (آن است که) از سوی پروردگار توست، پس هرگز از تردیدکنندگان مباش.

* رهبر باید از قاطعیّت و یقین برخوردار باشد، به خصوص وقتی که قانونی را تغییر داده و سنّتی را می شکند.

۳.۳.۸. انتقاد پذیری

فَتَبَسَّمَ ضَاحِکًا مِنْ قَوْلِهَا...(۳)

پس (سلیمان) از سخن این مورچه با تبسّمی خندان شد ...

* انتقاد وحرف حقّ را از هر کس بشنوید و از آن استقبال کنید. (سلیمان سخن مورچه را پسندید)

قَالُوا أُوذِینَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِیَنَا وَمِنْ بَعْـدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَـیٰ رَ بُّکُمْ أَنْ یُهْلِکَ عَدُوَّکُمْ وَیَسْـتَخْلِفَکُمْ فِی الْأَرْ ضِ فَیَنْظُرَ کَیْفَ تَعْمَلُونَ (۴)

(قوم موسی) گفتند: هم پیش از آنکه نزد ما بیایی آزار می شدیم و هم پس از آنکه آمدی! (پس چه باید کرد؟) موسی گفت: امید است پروردگارتان دشمن شما را نابود کند و شما را در این سرزمین، جانشین آنان سازد تا ببیند شما چگونه عمل می کنید.

* رهبر باید انتقادها را بشنود و پیام امیدبخش بدهد.

۳.۳.۹. صراحت

وَیَضِیقُ صَدْرِ ی وَلَا یَنْطَلِقُ لِسَانِی فَأَرْ سِلْ إِلَیٰ هَارُ ونَ (۵)

۱- (یوسف/۶۰)

۲- (بقره/۱۴۷)

۳- (نمل/۱۹)

۴- (اعراف/۱۲۹)

۵- (شعراء/۱۳)

و سینه ام تنگ می گردد و زبانم باز نمی شود، پس هارون را (نیز) رسالت بده (تا مرا یاری کند).

* صراحت و صداقت، از صفات بارز انبیا است.

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِی خَزَائِنُ اللَّـهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّی مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ (۱)

(ای پیامبر! به مردم) بگو: من ادّعا نمی کنم که گنجینه های خداوند نزد من است و من غیب نمی دانم و ادّعا نمی کنم که من فرشته ام، من جز آنچه را به من وحی می شود پیروی نمی کنم.

* اهداف و شیوه ی کار رهبر باید صریح و روشن برای مردم بیان شود.

۳.۳.۱۰. صبر و استقامت

وَ لِرَبِّكَ فَاصْبِرْ(مدثر/۷)

و به خاطر پروردگارت صبر کن.

* مقاومت رهبر جامعه اسلامی باید جامع باشد. صبر در برابر تهمت ها، آزارها، تکذیب ها و صبر و پایداری در تبلیغ و انذار.

۳.۳.۱۱. پیشگامی

أَنَاْ أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ (۲)

من نخستین مسلمان و تسلیم پرودرگارم.

* پیشوای جامعه، باید در پیمودن راه و پیاده کردن فرمان الهی، پیشگام باشد.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِی الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَیْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَیْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ (اعراف/۱۴۵)

و در الواح (تورات) برای موسی، در هر موردی پندی و برای هر چیز تفصیلی نوشتیم. (ای موسی!) آنها را با قوّت بگیر و به قوم خود فرمان بده که بهترین آنها (مثلاً از میان عفو و قصاص، عفو) را بگیرند. به زودی جایگاه فاسقان را به شما نشان می دهم.

۱- (انعام/۵۰)

۲- (انعام/۱۶۳)

* رهبر باید در عمل پیشگام باشد. خداوند، ابتدا به خود موسی دستور می دهد، سپس به مردم.

۳.۴. وظایف رهبر

۳.۴.۱. فرماندهی نظامی

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِکَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِینَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ... (۱)

و (بیادآر) هنگامی که بامدادان (برای جنگ اُحد) از نزد خانواده ات بیرون شدی (تا) مؤمنان را در مراکزی برای جنگیدن جای دهی.....

* فرماندهی جنگ و انتخاب پایگاه ها و مناطق استراتژیک دفاعی، به عهده ی شخص پیامبر و رهبر مسلمانان است.

یَا أَیُّهَا النَّبِیُّ جَاهِدِ الْکُفَّارَ وَالْمُنَافِقِینَ وَاغْلُظْ عَلَیْهِمْ (۲)

ای پیامبر! با کافران و منافقان ستیز کن و بر آنان سخت گیر.

* جهاد باید مطابق فرمان و نظر رهبر مسلمانان باشد.

* در نظام اسلامی، فرمانده کل قوّا، رهبر است.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَکَّلْ عَلَی اللَّـهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۳)

و اگر (دشمنان) به صلح تمایل داشتند، (تو نیز) تمایل نشان بده و بر خداوند توکّل کن، همانا او شنوا و داناست.

* فرمان جنگ و پذیرش صلح، از اختیارات رهبری جامعه اسلامی است.

...إِذْ قَالُوا لِنَبِیٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِکًا نُقَاتِلْ فِی سَبِیلِ اللَّـهِ... (۴)

آنگاه که به پیامبری از خود گفتند: پادشاهی برای ما بگمار تا در راه خدا پیکار کنیم(۵)

۱- (آل عمران/۱۲۱)

۲- (توبه/۷۳)

۳- (انفال/۶۱)

۴- (بقره/۲۴۶)

۵- . مصادیق دیگری از مضمون «فرماندهی نظامی» در آیات زیر آمده است: انفال/۵؛ انفال/۶۵؛ نساء/۸۳.

۳.۴.۲. امیدواری و دلگرمی

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَ بُّكُمْ بِثَلَاثَهِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَهِ مُنْزَلِينَ(۱)

و (بیاد آور) هنگامی که به مؤمنان می گفتی: آیا شما را کفایت نمی کند که پروردگارتان شما را به سه هزار فرشته ی فرود آمده یاری کند؟

* یکی از وظایف رهبری، امیدوار کردن و توجّه دادن مردم به امدادهای غیبی است.

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُ وا إِنَّ الْأَرْ ضَ لِلَّهِ يُورِ ثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَهُ لِلْمُتَّقِينَ (۲)

موسی به قوم خود گفت: از خداوند یاری بجویید و صبر و مقاومت کنید، زیرا زمین از آنِ خداوند است که آن را به هر یک از بندگانش که بخواهد به ارث می گذارد و فرجام (نیک) از آنِ پرهیزکاران است.

* رهبر، در مواقع حسّاس، امّت را دلداری می دهد. حضرت موسی نابودی فرعونیان و تسلّط مؤمنان بر آنان را به یارانش مژده داد.

۳.۴.۳. اصلاح گری

...وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُ ونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ (۳)

... و موسی (پیش از رفتن به این وعده گاه) به برادرش هارون گفت: در میان امّت من جانشین من باش (و کار مردم را) اصلاح کن و از راه وروش مفسدان پیروی مکن!

* جامعه نیاز به رهبری اصلاح گر دارد. اصلاحاتی که در راستای رضای خداوند باشد نه در سایه هوسهای اهل فساد.

۳.۴.۴. پاسخگویی

قَالَ يَا هَارُ ونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَ أَيْتَهُمْ ضَلُّوا...(۴)

(موسی در حالی که موی سر و صورت برادر را گرفته بود به او) گفت: ای هارون! زمانی که دیدی آنان گمراه شدند، چه چیز تو را بازداشت؟...

۱- (آل عمران/۱۲۴)

۲- (اعراف/۱۲۸)

۳- (اعراف/۱۴۲)

۴- (طه/۹۲)

* رهبران باید پاسخگوی انحرافات و مشکلات جامعه باشند.

۳.۴.۵. نظارت

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (۱)

و به سوی (مردم) مَدیَن، برادرشان شعیب را (فرستادیم. آن حضرت) گفت: ای قوم من! (تنها) خدا را بپرستید، جز او خدایی برای شما نیست. همانا از طرف پروردگارتان (معجزه و) دلیلی روشن برایتان آمده است. پس پیمانه و ترازو را (در داد و ستدها) تمام ادا کنید و کالاهای مردم را کم نگذارید و در زمین پس از اصلاح آن فساد نکنید. این (رهنمودها) برایتان بهتر است، اگر مؤمن باشید.

* پیامبران، بر مسائل اقتصادی جامعه نظارت داشته و درصدد سلامت و بهبود زندگی مردم بودند. زیرا دین و برنامه های آن، از زندگی دنیا جدا نیست.

۳.۴.۶. آگاهی دادن به مردم

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ (۲)

و بر آنان، داستانِ آن کس (بَلعَم باعورا) را بخوان که آیات خود (از علم به معارف و اجابت دعا و صدور برخی کرامات) را به او داده بودیم، پس او (ناسپاسانه) خود را از آن آیات جدا ساخت، پس شیطان او را در پی خویش کشید تا از گمراهان شد.

* رهبر باید مردم را نسبت به خطرهای قابل پیش بینی، آگاه کند و به آنان هشدار دهد.

۳.۴.۷. تصمیم گیری نهایی

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۳)

مؤمنان (واقعی) تنها کسانی هستند که به خدا وپیامبرش ایمان آورده و هرگاه با پیامبر بر کاری اجتماع نمایند، بدون اجازه او نمی روند. همانا کسانی که اجازه می گیرند، آنانند که به خدا وپیامبرش ایمان دارند. پس (ای پیامبر!) اگر برای بعضی از

۱- (اعراف/۸۵)

۲- (اعراف/۱۷۵)

۳- (نور/۶۲)

کارهای خود از تو اجازه خواستند، به هرکس از آنان که خواستی (ومصلحت بود) اجازه بده و برای آنان از خدا طلب آمرزش کن، که خداوند بخشنده ومهربان است.

* تصمیم گیری نهایی با رهبر است. (پیامبر در مسائل جامعه، بر مردم ولایت دارد).

۳.۴.۸. انعطاف پذیری

... فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ ... (۱)

(ای پیامبر!) اگر برای بعضی از کارهای خود از تو اجازه خواستند، به هرکس از آنان که خواستی (ومصلحت بود) اجازه بده . . .

* رهبر باید در اعمال سیاست های خود انعطاف پذیر و واقع بین باشد.

۳.۴.۹. حمایت از مظلومان

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّ-هَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا (۲)

و از کسانی که به خود خیانت می ورزند، دفاع مکن که خداوند خیانت پیشگان گنهکار را دوست ندارد.

* حاکم اسلامی باید پشتیبان مظلومان باشد، نه حامی ظالم.

۳.۴.۱۰. بیعت گرفتن از مردم

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّ-هَ يَدُ اللَّ-هِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّ-هَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرً ا عَظِيمًا (۳)

همانا کسانی که با تو بیعت می کننـد، در واقع با خدا بیعت می کنند، دست خداوند بالای دست آنهاست، پس هر کس پیمان شکنی کند، به زیان خود پیمان می ش-کند و هر کس

به آنچه با خدا عهد بسته وفا کند، خداوند به زودی پاداش بزرگی به او خواهد داد.

* رهبر مسلمانان بایـد در شرایط بحرانی بر وفاداری مردم تأکیـد ورزیده و از آنان مجدداً پیمان بگیرد. (از قرائن و شأن نزول آیه استفاده می شود که پیامبر اسلام در شرایط بحرانی قبل از صلح حدیبیّه، از مردم بیعت گرفت.)(۴)

۱- (نور/۶۲)

۲- (نساء/۱۰۷)

۳- (فتح/۱۰)

۴- . تفسیر راهنما.

۴. کنترل قدرت

۴.۱. قدرت فسادآور است

قَالُوا نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُو بَأْسٍ شَدِيدٍ (۱)

(اشراف) گفتند: ما سخت نیرومند و دلاوریم (و نباید در برابر نامه سلیمان از موضع ضعف برخورد کنیم).

* گاهی قدرت و امکانات، مانع پذیرفتن حقّ می شود. (قدرت ومقام، مشاوران بلقیس را مغرور کرده بود.)

وَ فِرْ عَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ . الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ . فَأَكْثَرُ وا فِيهَا الْفَسَادَ (۲)

و با فرعون، صاحب قدرت و سپاه عظیم. آنها که در شهرها طغیانگری کردند. و در آن، فساد و تباهی افزودند.

* قدرت بدون معنویّت، عاملی است برای طغیان و بر هم زدن امنیّت.

إِنَّ قَارُ ونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَ حْ إِنَّ اللَّـهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِ حِينَ(۳)

همانا قارون از قوم موسی بود و بر آنان ستم نمود، با آن که ما آنقدر از گنج ها (و صندوق جواهرات) به او داده بودیم که حمل کلیدهایش بر گروه نیرومند نیز سنگین بود. روزی قومش به او گفتند: مغرورانه شادی مکن، به درستی که خداوند شادمانان مغرور را دوست نمی دارد.

* ثروت بدون حساب، وسیله قدرت و قدرت، عاملی برای تجاوز گری و عیّاشی است.

۴.۲. تفکیک قوا

لَقَدْ أَرْ سَلْنَا رُ سُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ... (حدید/۲۵)

همانا ما پیامبرانمان را با معجزات و دلایل آشکار فرستادیم و همراه آنان کتاب (آسمانی) و وسیله سنجش فرو فرستادیم تا مردم به دادگری برخیزند و آهن را که در آن نیرویی شدید است و منافعی برای مردم دارد فرو آوردیم (تا از آن بهره گیرند)...

۱- (نمل/۳۳)

۲- (فجر/۱۰-۱۲)

۳- (قصص/۷۶)

* اداره جامعه به سه قوه نیاز دارد: مقنّنه، «الکتاب»، قضائیه «المیزان لیقوم النّاس بالقسط» و مجریّه. «أنزلنا الحدید فیه بأس شدید»

۵. فتنه گری

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّ-هَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

و بترسید (و حفظ کنید خود را) از فتنه ای که تنها دامنگیر ستمگران شما نمی شود، (بلکه همه را فرا خواهد گرفت، چرا که دیگران نیز در مقابل ستمگران سکوت کردند) و بدانید که خداوند سخت کیفر است. (۱)

«فتنه»، به معنای شرک، کفر، بلاـ و آزمایش، شکنجه و عذاب است و در این آیه به معنای بلاـ و مصیبت های اجتماعی است.(۲)

* تخلّف از دین و دستورات الهی، مایه ی بروز فتنه و نزول عذاب الهی است.

* نه خود عامل فتنه شویم، نه با فتنه گران هم صدا شویم، یا در برابرشان سکوت کنیم.

* افراد جامعه ایمانی علاوه بر کارهای خود، نسبت به کارهای دیگران نیز باید تعهّد داشته باشند. چون گاهی آثار کارهای خلاف، دامنگیر دیگران هم می شود، همچون کسی که در کشتی، جایگاه خود را سوراخ کند.

وَالَّذِينَ كَفَرُ وا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْ ضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ

و کسانی که کفر ورزیدند، یاران یکدیگرند، (پس شما با آنان هم پیمان نشوید،) اگر شما (هم میان خود، همبستگی) نداشته باشید، فتنه و فساد بزرگی در زمین واقع خواهد شد. (۳)

* وقتی کفّار یار یکدیگرند، اگر مسلمانان همیاری نداشته باشند، گرفتار فتنه و فساد خواهند شد.

* پذیرفتن ولایت و سلطه ی کافران، فساد و فتنه ای بزرگ در زمین است.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِ هَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرً ا

۱- (انفال/۲۵)

۲- . تفسیر نمونه.

۳- (انفال/۷۳)

و (آن منافقان و بیمار دلان چنان بودند که) اگر (دشمنان) از اطراف مدینه بر آنان وارد می شدند و از آنان تقاضای فتنه گری می کردند، به سرعت می پذیرفتند، و جز مدّت کمی درنگ نمی کردند. (۱)

* دشمن برای ایجاد فتنه از منافقان داخلی کمک می گیرد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! اگر فاسقی برای شما خبری مهم آورد تحقیق کنید، مبادا (از روی زودباوری و شتاب زدگی تصمیم بگیرید و) ناآگاهانه به گروهی آسیب رسانید، سپس از کرده ی خود پشیمان شوید.

* افشاگری و رسوا کردن افرادی که کارشان سبب فتنه است، مانعی ندارد.

* یکی از اهداف خبرگزاری های فاسق، ایجاد فتنه و بهم زدن امنیّت نظام است.(۳)

۱- (احزاب/۱۴)

۲- (حجرات/۶)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «فتنه گری» در آیات زیر آمده است: مائده/۶۴؛ اسراء/۵۳؛ نور/۶۳.

ج) جامعه شناسی سیاسی

اشاره

درآمد

جامعه شناسی سیاسی، دانشی است که بر اصول مشترک جامعه شناسی و مبانی علم سیاست تاکید دارد .(۱)

مبتنی بر این تعریف، موضوع جامعه شناسی سیاسی از یک سو بررسی رابطه دولت و قدرت سیاسی و از سوی دیگر جامعه و قدرت اجتماعی و یا نیروها و گروه های اجتماعی است. در واقع، جامعه شناسی سیاسی پاسخ به این پرسش اصلی است: «چه نوع رابطه ای میان دولت و جامعه[نیروهای اجتماعی] وجود دارد ؟». از آنجا که در جامعه شناسی سیاسی به بررسی روابط دولت و جامعه و به ویژه تاثیرات جامعه بر روی دولت پرداخته می شود، لذا «شناخت جامعه و پیچیدگی های آن، نقطه عزیمت شناخت زندگی سیاسی» به شمار می آید. با این اجمال، تفاوت اصلی جامعه شناسی سیاسی و علم سیاست به تاکید بر نقطه عزیمت یعنی جامعه یا دولت باز می گردد. جامعه شناسی سیاسی نگرشی از «پایین به بالا» و بیشتر تاثیرات جامعه بر سیاست را مورد کندوکاو قرار می دهد. حال آنکه، علم سیاست نگرشی از «بالا به پایین» و بیشتر به بررسی ساختار قدرت و فرآیند سیاست و تصمیم گیری و تاثیرات آنها بر روابط اجتماعی می پردازد.(۲)

در این بخش از فصل سیاست داخلی، در راستای پیشبرد موضوع کتاب، تلاش شده است با اهتمام به آیات قرآن کریم به مقوله معرفتی «جامعه شناسی سیاسی» که از

۱- . علی اختر شهر، مولفه های جامعه پذیری سیاسی در حکومت دینی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۶، ص۲۲.

۲- . حسین بشیریه، جامعه شناسی سیاسی، تهران: نشر نی، ۱۳۸۷، صص ۱۸-۲۰.

شاخه های اصلی دانش سیاست است، پرداخته شود. برای این منظور با اهتمام به تعریف آکادمیک از جامعه شناسی سیاسی و در نظر گرفتن الزامات و چارچوب های معرفت دینی، نگاهی درون گفتمانی به جامعه شناسی سیاسی از منظر قرآن داریم. در این راستا، ضمن تمایز معنایی و هنجاری از جامعه ایمانی و غیر ایمانی، به نیروها و شبکه های اجتماعی در قالب جریان شناسی سیاسی و کالبدشکافی بسترهای مشارکت سیاسی، عقلانیت سیاسی و احزاب سیاسی پرداخته شده است. در این رابطه، باید توجه کرد که فهم دینی از جامعه شناسی سیاسی، متمایز از معنای آکادمیک بوده و عناصر اعتقادی نظیر ایمان و کفر، حق و باطل و...مشخصه بارز جریان شناسی سیاسی، تفکیک گروه ها، مشارکت و تعاون قلمداد می شود. از این رو باید در معرفت قرآنی، چنین الزاماتی را در تحلیل جامعه سیاسی، در نظر گرفت.

ص: ۱۲۲

۱. جامعه ایمانی و غیر ایمانی

اشاره

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِکُمْ لَا یَأْلُونَکُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِی صُدُورُ هُمْ أَکْبَرُ قَدْ بَیَّنَّا لَکُمُ الْآیَاتِ إِنْ کُنْتُمْ تَعْقِلُونَ (۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! از غیر خودتان همراز نگیرید. آنان در تباهی شما کوتاهی نمی کنند، آنها رنج بردن شما را دوست دارند. همانا کینه و دشمنی از (گفتار) دهانشان پیداست و آنچه دلشان در بردارد، بزرگتر است. به تحقیق ما آیات (روشنگر و افشاگر توطئه های دشمن) را برای شما بیان کردیم اگر تعقّل کنید.

* ملاک دوستی و روابط صمیمانه ی مسلمانان با سایر جوامع باید ایمان باشد.

وَالَّذِینَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُ وا وَجَاهَدُوا مَعَکُمْ فَأُولَـٰئِکَ مِنْکُمْ وَأُولُو الْأَرْ حَامِ بَعْضُ هُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِی کِتَابِ اللَّـهِ إِنَّ اللَّـهَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیمٌ(۲)

و کسانی که بعداً ایمان آورده و همراه شما هجرت و جهاد کردند، آنان از شمایند. و در قانون الهی، خویشاوندان نسبت به یکدیگر اولویّت دارند. همانا خداوند به هر چیزی بسیار داناست.

* مؤمنان سابق و قدیمی باید کسانی را که در آینده ایمان می آورند و هجرت می کنند، همانند خود مؤمن حقیقی بدانند. آری، آغوش جامعه اسلامی، به روی همه باز است ومسلمانی در مدار بسته و انحصاری نیست، گرچه سابقه می تواند امتیازات معنوی بیشتری را به دنبال داشته باشد.

وَأَوْحَیْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِی إِنَّکُمْ مُتَّبَعُونَ . فَأَرْ سَلَ فِرْ عَوْنُ فِی الْمَدَائِنِ حَاشِرِ ینَ

و به موسی وحی کردیم که بندگان مرا شبانه (از مصر) کوچ ده، زیرا شما تعقیب خواهید شد. پس فرعون (از این حرکت آگاه شد و) به شهرها مأمور فرستاد تا مردم را گردآورند. (۳)

* یا جامعه فاسد را اصلاح کنیم ویا از آن فاصله گرفته وهجرت کنیم.

وَتَرَ ىٰ کَثِیرً ا مِنْهُمْ یُسَارِ عُونَ فِی الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَکْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا کَانُوا یَعْمَلُونَ

۱- (آل عمران/۱۱۸)

۲- (انفال/۷۵)

۳- (شعراء/۵۲ -۵۳)

و بسیاری از آنان (مدعیان ایمان) را می بینی که در گناه و ظلم و حرام خواری شتاب می کنند. به راستی چه زشت است آنچه انجام می دهند. (۱)

* سیمای جامعه اسلامی، سبقت در خیرات است، «یسارعون فی الخیرات»(۲) ولی سیمای جامعه کفر و نفاق، سبقت در گناه و فساد است. «یسارعون فی الاثم والعدوان»(۳)

۱.۱. وحدت و یکپارچگی جامعه اسلامی

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّـهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّـهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا...(۴)

وهمگی به ریسمان خدا چنگ زنید وپراکنده نشوید ونعمت خدا را بر خود یاد کنید، آنگاه که دشمنان یکدیگر بودید، پس خداوند میان دلهایتان الفت انداخت ودر سایه نعمت او برادران یکدیگر شدید.

* وحدت و دوری از تفرقه، یک وظیفه ی الهی است.

* محور وحدت مسلمانان باید دین خدا باشد، نه نژاد، زبان، ملّیت و... . «بحبل اللّه»

* وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّـهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّـهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (۵)

و (گروهی دیگر از منافقان) کسانی هستند که مسجدی برای ضربه زدن به اسلام و برای ترویج کفر و تفرقه افکنی میان مؤمنان و کمینگاهی برای (مساعدت) به دشمنان دیرینه ی خدا و پیامبرش ساختند، و همواره سوگند می خورند که جز خیر، قصدی نداریم! (ولی) خداوند گواهی می دهد که آنان دروغگویانند.

* شکستن وحدت مسلمانان، همطراز کفر است.«کفراً و تفریقاً بین المؤمنین»

* قَالَ يَا ابْنَ أُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي (۶)

۱- (مائده/۶۲)

۲- . مؤمنون / ۶۱.

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «جامعه ایمانی و غیر ایمانی» در آیات زیر آمده است: انبیاء/۷۶؛ مائده/۹۱؛ نساء/۱۱۵؛ شعراء/۸۳؛ زخرف/۵۳-۵۶؛ نساء/۱۴۸.

۴- (آل عمران/۱۰۳)

۵- (توبه/۱۰۷)

۶- (طه/۹۴)

(هارون در جواب) گفت: (ای برادر و) ای فرزند مادرم! (موی) ریش و سر مرا (به مؤاخذه) مگیر، همانا من ترسیدم (با برخورد تند من، آنها متفرّق شوند و) تو بگویی میان بنی اسرائیل تفرقه انداختی و کلام مرا مراقبت نکردی!

* خطر تفرقه افکنی مهم تر از خطر سکوت در برابر انحراف است.

* حفظ وحدت، مهم تر از نجات یک گروه است.

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّـهَ وَأَطِيعُونِ (1)

و چون عیسی همراه با دلایل روشن (و معجزات) آمد، گفت: همانا من برای شما حکمت آورده ام (و آمده ام) تا بعضی از آنچه در آن اختلاف می کنید برای شما بیان کنم. پس از خداوند پروا و مرا اطاعت کنید.

* تقوا و اطاعت از رهبران الهی، تضمین کننده وحدت اجتماعی است.(2)

۱.۲. مسئولیت در قبال جامعه

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ . فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ

پس قطعاً از مردمی که (پیامبران) به سویشان فرستاده شدند، سؤال خواهیم کرد و قطعاً از خود پیامبران (نیز) خواهیم پرسید.پس بی شک (از هر چه کرده اند،) از روی علم برایشان بازگو خواهیم کرد، و ما (از مردم،) بی خبر نبودیم. (3)

* در روز قیامت، هم از رهبران سؤال می شود، هم از امّت ها، هم از نیکان، هم از بدان، هم از علما وهم از پیروان آنها.

۱.۲.۱. مسئولیت در حد توان

...لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا... (4)

. هیچ کس جز به قدر توانش مکلف نمی شود.

ص: ۱۲۵

۱- (زخرف/۶۳)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «وحدت و یکپارچگی اسلامی» در آیات زیر آمده است: بقره/۸۵؛ نساء/۱۰۷؛ عمران/۱۰۳؛ آل عمران/۱۴۴؛ توبه/۱۰۷؛ نساء/۱۱۴.

۳- (اعراف/۶ و۷)

۴- (بقره/۲۳۳)

لَا یُکَلِّفُ اللَّـهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَیَجْعَلُ اللَّـهُ بَعْدَ عُسْرٍ یُسْرًا (۱)

خدا هیچ کس را جز [به قدر] آنچه به او داده است تکلیف نمی کند خدا به زودی پس از دشواری آسانی فراهم می کند.

* تکلیف، براساس قدرت وبه اندازه ی توانایی انسان است.

۱.۳. صلاح و فساد جامعه

وَلَا تُفْسِدُوا فِی الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّـهِ قَرِیبٌ مِنَ الْمُحْسِنِینَ (۲)

پس از اصلاح زمین، در آن دست به فساد نزنید و خداوند را با بیم و امید بخوانید، قطعاً رحمت خداوند به نیکوکاران نزدیک است.

* جامعه ی اصلاح شده نیز در معرض خطر است.

* سیره و روش نیکوکاران، دوری از فساد است.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَیٰ بِآیَاتِنَا إِلَیٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَانْظُرْ کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِینَ (۳)

سپس موسی را پس از آن پیامبران پیشین، همراه با آیات و معجزات خود به سوی فرعون و سران (قوم) او مبعوث کردیم، امّا آنان به آیات ما ستم کردند (و کفر ورزیدند)، پس بنگر که پایان کار مفسدان چگونه است؟!

* برای اصلاح جامعه، باید به سراغ مهره های اصلی رفت و آب را از سرچشمه صاف کرد. «الی فرعون و ملائه»

* ایمان، جامعه را اصلاح می کند و کفر و الحاد، آن را به فساد می کشد. «المفسدین»

* وقتی به جای دین خدا، طاغوت در جامعه حاکم شود، برای حفظ و تقویت خود به هر فسادی دست می زند. «المفسدین»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْکَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْیَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًی (۴)

ما داستان آنان (اصحاب کهف) را به درستی برای تو حکایت می کنیم. آنان جوانمردانی بودند که به پروردگارشان ایمان آوردند و ما بر هدایتشان افزودیم.

مردم در جامعه ی فاسد سه دسته اند:

۱- (طلاق/۷)

۲- (اعراف/۵۶)

۳- (اعراف/۱۰۳)

۴- (کهف/۱۳)

الف) گروهی در جامعه ی فاسد هضم می شوند. (آنان که ایمان کامل نداشته باشند.)

ب) گروهی در جامعه ی فاسد، خود را حفظ می کنند. (مثل اصحاب کهف)

ج) گروهی جامعه ی فاسد را تغییر می دهند و اصلاح می کنند. (مثل انبیا و اولیا)(۱)

۱.۴. سرنوشت جامعه

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ (۲)

آنها امتی بودند که درگذشتند، دستاورد آنها مربوط به خودشان و دستاورد شما نیز مربوط به خودتان است و شما از آنچه آنان انجام داده اند، بازخواست نخواهید شد.

* آینده هرکس وهر جامعه ای، در گرو عمل خود اوست.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّـهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّـهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۳)

آن (کیفر) بدین سبب است که خداوند، نعمتی را که به قومی عطا کرده، تغییر نمی دهد، مگر آنکه آنان آنچه را در خودشان است تغییر دهند، و همانا خدا، شنوا و داناست.

* افراد، جامعه را می سازند و هرگونه تحوّل مثبت یا منفی در جامعه، بر پایه ی تحوّلِ فکری و فرهنگی افراد است.

* سعادت و شقاوت ملّت ها، در گرو تحوّلات درونی آنهاست، نه قدرت و ثروت.

۱.۵. استقلال جامعه

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّـهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ... مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ(۴)

محمّد، رسول خداست و کسانی که با او هستند، بر کفّار، سخت و در میان خودشان مهربانند... مَثَل آنان در تورات و مَثَل آنها در انجیل چون کشته ای است که جوانه

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «اصلاح گری در جامعه» در آیات زیر آمده است: مائده/۲۴؛ عصر/۱-۳؛ انعام/۶۸؛ اعراف/۵۹؛ اعراف/۱۰۴؛ شعراء/۱۱۲.

۲- (بقره/۱۳۴)

۳- (انفال/۵۳)

۴- (فتح/۲۹)

برآورد و آن را مایه دهد تا ستبر شود و بر ساقه های خود بایستد و دهقانان را به شگفت آورد تا [خدا] کافران را به خشم دراندازد.

* جامعه اسلامی باید خودکفا، مستحکم و مستقل باشد تا روی پای خود بایستد.

۱.۶. انحرافات جامعه

۱.۶.۱. بدعت و دین سازی

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَـٰذَا مِنْ عِنْدِ اللَّـهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ (۱)

پس وای بر کسانی که مطالبی را با دست خود می نویسند، سپس می گویند: این از طرف خداست، تا به آن بهای اندکی بستانند، پس وای بر آنها از آنچه دست هایشان نوشت و وای بر آنها از آنچه (از این راه) به دست می آورند!

تنها آیه ای در قرآن که سه بار کلمه «ویل» در آن بکار رفته، همین آیه است که خطر علما و دانشمندان دنیاپرست را مطرح می کند.

* بدعت، دین سازی، دین فروشی و استحمار مردم، از جمله خطراتی است که از ناحیه ی دانشمندان فاسد، جامعه را تهدید می کند.

۱.۶.۲. رهبران فاسد

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ (۲)

و ما این گونه در هر دیاری مجرمان بزرگش را می گماریم تا در آن قریه ها و مناطق، حیله (و فسق و فساد) کنند، امّا جز به خودشان نیرنگ نمی کنند ولی نمی فهمند (که نتیجه ی حیله، به خودشان باز می گردد).

* رهبران فاسد و مفسد، ریشه ی فساد جامعه اند.

* مکر و تزویر، حربه ی رهبران مفسد است.

۱.۶.۳. نافرمانی های الهی

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ (۳)

۱- (بقره/۷۹)

۲- (انعام/۱۲۳)

۳- (هود/۵۹)

و آن قوم عاد، آیات پروردگارشان را منکر شدند و پیامبرانِ او را نافرمانی کرده و از فرمان هر ستمگر لجوجی پیروی نمودند.

* خطراتی که یک جامعه را تهدید می کند عبارتند از:

الف) کفر به آیات الهی. «جحدوا بایات ربّهم »

ب) نافرمانی از انبیا و رهبران حقّ. «عصوا رسله »

ج) پیروی از طاغوت ها. «اتبعوا امر کلّ جبّار»

۱.۶.۴. رفاه زدگی

وَإِذَا أَرَ دْنَا أَنْ نُهْلِکَ قَرْ یَهً أَمَرْ نَا مُتْرَ فِیهَا فَفَسَقُوا فِیهَا فَحَقَّ عَلَیْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْ نَاهَا تَدْمِیرً ا

و هرگاه بخواهیم (مردم) منطقه ای را (به کیفر گناهشان) هلاک کنیم، به خوشگذرانان آنان فرمان می دهیم، پس در آن مخالفت و عصیان می کنند، که مستحقّ عذاب و قهر الهی می شوند، سپس آنجا را به سختی درهم می کوبیم. (۱)

* سقوط اخلاقی جامعه، به دست رؤسای مرفّه است.

۱.۶.۵. سقوط اخلاقی

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ یُهْرَ عُونَ إِلَیْهِ وَمِنْ قَبْلُ کَانُوا یَعْمَلُونَ السَّیِّئَاتِ قَالَ یَا قَوْمِ هَ-ؤُلَاءِ بَنَاتِی هُنَّ أَطْهَرُ لَکُمْ فَاتَّقُوا اللَّ-هَ وَلَا تُخْزُونِ فِی ضَیْفِی أَلَیْسَ مِنْکُمْ رَ جُلٌ رَ شِیدٌ(۲)

و قوم لوط، که سابقه ی کارهای بد داشتند، به سرعت به سراغ او آمدند. (حضرت لوط، برای جلوگیری از تعرّض مردم به فرشتگان، با اشاره به دخترانِ خود، به آنان) گفت: ای قوم من! اینها دختران منند، (که می توانید با آنان ازدواج کنید. اگر قصدی دارید) آنها برای شما پاک ترند، پس از خدا پروا کنید (و دست به گناه نزنید) و مرا در پیش میهمانانم رسوا مسازید، آیا در (میان) شما یک نفر رشید (جوانمرد) وجود ندارد؟ (که بجای گناه ازدواج را بپذیرد؟)

* گاهی جامعه ی انسانی چنان سقوط می کند که مردم با شتاب به سوی انحراف و گناه می روند.

۱- (اسراء/۱۶)

۲- (هود/۷۸)

۱.۷. لزوم برخورد با منحرفین در جامعه

قَالَ فَمَا خَطْبُکَ یَا سَامِرِ یُّ . قَالَ بَصُرْ تُ بِمَا لَمْ یَبْصُرُ وا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّ سُولِ فَنَبَذْتُهَا وَکَذَٰلِکَ سَوَّلَتْ لِی نَفْسِی (۱)

(سپس موسی به سامری) گفت: ای سامری! (منظور تو از) این کار (و فتنه ی) بزرگ که کردی چیست؟ (سامری) گفت: من به چیزی پی بردم که (دیگران) به آن پی نبردند، من مشتی از آثار رسول (حقّ) را بر گرفتم، پس آن را (در گوساله) افکندم و این گونه نفسم این کار را در نظرم بیاراست (وفریب داد).

* برای برطرف کردن انحراف، ابتدا باید ریشه ی انحراف را بررسی کرد.

* با منحرفان ومفسدان فرهنگی باید برخورد کرد.

۲. جریان شناسی سیاسی

۲.۱. تقابل حق و باطل

ذَٰلِکَ بِأَنَّ الَّذِینَ کَفَرُ وا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِینَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَ بِّهِمْ کَذَٰلِکَ یَضْرِ بُ اللَّ-هُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ (۲)

این (دو گونه سرانجام) به خاطر آن است که کسانی که کفر ورزیدند، از باطل پیروی کردند و کسانی که ایمان آوردند، از همان حقی که از طرف پروردگارشان (نازل شده) است پیروی نمودند. این گونه خداوند برای مردم، مثال حالشان را بیان می کند.

* هر راهی که در مقابل حقّ قرار گیرد، باطل و بی اساس است و میان حق و باطل، راه سومی وجود ندارد.

کَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّ سِّ وَثَمُودُ . وَعَادٌ وَفِرْ عَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ . وَأَصْحَابُ الْأَیْکَهِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ کُلٌّ کَذَّبَ الرُّ سُلَ فَحَقَّ وَعِیدِ (۳)

پیش از اینان، قوم نوح و اصحاب رس و قوم ثمود، (پیامبرانشان را) تکذیب کردند. و (نیز قوم) عاد و فرعون و برادران(قبیله ای) لوط. و اصحاب ایکه (قوم شعیب) و قوم تبع (پادشاهان یمن) همگی پیامبران را تکذیب کردند، پس وعده عذاب من، بر آنان قطعی شد (و نابود شدند).

* تضادّ میان حق و باطل، در طول تاریخ وجود داشته است. «کلّ کذّب الرسل»

ص: ۱۳۰

۱- (طه/۹۵ و ۹۶)

۲- (محمد/۳)

۳- (ق/ ۱۲-۱۴)

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ (۱)

خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد، پس رودخانه ها به اندازه (ظرفیّت) خویش جاری شده و سیلاب کفی را بر خود حمل کرد و از (فلزّات) آنچه که در آتش بر آن می گدازند تا زیور یا کالایی به دست آرند، کفی مانند کفِ سیلاب (حاصل شود) این گونه خداوند حقّ و باطل را(بهم) می زند، پس کف به کناری رفته (و نیست شود) و آنچه برای مردم مفید است در زمین باقی بماند. خداوند این گونه مثال ها می زند.

* حقّ و باطل در کنار هم هستند، امّا سرانجام، باطل رفتنی است.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا(۲)

وما پیامبران را جز بشارت دهندگان و بیم دهندگان نمی فرستیم، ولی کافران به باطل مجادله و ستیز می کنند تا به وسیله ی آن حقّ را در هم کوبند. و آنان نشانه ها و آیات مرا و آنچه را که به آن بیم داده شدند، به مسخره گرفتند.

* درگیری و جدال میان حقّ و باطل همیشگی بوده است. «یجادل» (فعل مضارع رمز تداوم کار است.)

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا (۳)

کسانی که ایمان آورده اند، در راه خدا جهاد می کنند و کسانی که کافر شده اند در راه طاغوت می جنگند. پس با دوستان و یاران شیطان بجنگید (و بیم نداشته باشید) زیرا حیله ی شیطان ضعیف است.

گرچه نیرنگ های شیطانی کفّار بزرگ است، «ومکروا مکراً کبّارا»(۴) و نزدیک است کوهها از مکر کفّار، از جا کنده شود، «و ان کان مکرهم لتزول منه الجبال»(۵) ولی در برابر اراده ی خداوند، سست و ضعیف است.

۱- (رعد/۱۷)

۲- (کهف/۵۶)

۳- (نساء/۷۶)

۴- . نوح / ۲۲.

۵- . ابراهیم / ۴۶.

* جامعه ی الهی و غیر الهی را از نوع انگیزه هایشان می توان شناخت. «فی سبیل اللّه، فی سبیل الطاغوت»

* درگیری و تضاد همیشه بوده وهست، ولی در چه راهی وبرای چه هدفی؟

قُلْ یَا أَیُّهَا الْکَافِرُ ونَ . لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ . وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ . وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ . وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ . لَکُمْ دِینُکُمْ وَلِیَ دِینِ(۱)

بگو: ای کافران! من نمی پرستم آنچه شما می پرستید. و نه شما می پرستید آنچه من می پرستم. و نه من می پرستم آنچه را شما پرستش کرده اید. و نه شما می پرستید آنچه را من می پرستم. آیین شما برای خودتان و آیین من برای خودم.

* باید صف ها از هم جدا شود و حق از باطل و کفر از ایمان متمایز شود.(۲)

۲.۲. ملاک تشخیص حق از باطل

اللَّ-هُ الَّذِی أَنْزَلَ الْکِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِیزَانَ... (۳)

خداست آنکه کتاب آسمانی و میزان را به حقّ نازل کرد .

* قرآن، میزان و وسیله ی تشخیص حقّ از باطل است.

وَإِذْ آتَیْنَا مُوسَی الْکِتَابَ وَالْفُرْ قَانَ لَعَلَّکُمْ تَهْتَدُونَ (۴)

و هنگامی که به موسی کتاب (تورات) و فرقان دادیم، تا شاید شما هدایت شوید.

فرقان، وسیله ای که حقّ را از باطل جدا می سازد. و چون در کتاب آسمانی حقّ از باطل جدا می شود، به آن فرقان گفته می شود. شاید هم مراد از فرقان، با توجّه به اینکه در کنار کتاب آمده، همان معجزات نُه گانه باشد که به حضرت موسی عطا شده است.

* کتب آسمانی، بیانگر حقّ و مایه ی جداسازی حق از باطل هستند.

۱- (کافرون/ ۱-۶)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «تقابل حق و باطل» در آیات زیر آمده است: سجده/۲۸-۳۰؛ زمر/۴۶؛ غافر/۴؛ تحریم/۱۰؛ غافر/۴۱؛ نحل/۲۶؛ نحل/۳۳؛ اعراف/۸۷؛ اعراف/۱۳۸-۱۴۰؛ بقره/۲۵۶؛ نساء/۱۰۱؛ یونس/۳۲؛ انفال/۳۷؛ توبه/۶۹؛ طه/۱۱۷-۱۱۹؛ حج/۱۹؛ حج/۵۲؛ حج/۶۸ و ۶۹؛ فرقان/۳۱؛ آل عمران/۶۱؛ نمل/۴۵؛ نمل/۸۳؛ آل عمران/۱۳؛ عنکبوت/۱۸؛ انعام/۸۹؛ اعراف/۷۵.

۳- (شوری/۱۷)

۴- (بقره/۵۳)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّ-هَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْ قَانًا...(۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! اگر تقوای الهی پیشه کنید، خداوند برایتان فرقانی (قوّه ی شناخت حقّ از باطلی) قرار می دهد.

وسیله و معیار شناخت حقّ از باطل متعدّد است، از جمله:

الف) انبیا و اولیای الهی؛ چنانکه پیامبرصلی الله علیه وآله را فاروق نامیدند(۲) ویا در حدیث می خوانیم: «مَن فارق علیّاً فقد فارق الله» (۳) هر کس علی علیه السلام را رها کند، خدا را رها کرده است.

ب) کتاب آسمانی؛ که با عرضه امور به آن می توان حقّ را از باطل تشخیص داد.

ج) تقوا، زیرا طوفان غرائز و حبّ و بغض ها ، مانع درک حقایق است.

د) عقل و خرد؛ که بدون آن نمی توان حتّی به سراغ وحی رفت.

* فرقان و قدرت تشخیص حقّ از باطل، حکمت و بینشی خدادادی است که به اهل تقوا داده می شود و به علم و سواد و معلومات وابسته نیست.

تَبَارَ كَ الَّذِی نَزَّلَ الْفُرْ قَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرً ا(۴)

مبارک است آن که قرآن، وسیله ی شناخت حقّ از باطل را بر بنده اش نازل کرد، تا برای جهانیان مایه ی هشدار باشد.

* قرآن، بهترین وسیله ی شناخت حقّ از باطل است. «الفرقان»(۵)

۲.۳. وحدت حق و کثرت باطل

الر. كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِ جَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...(۶)

الف، لام، را، (این) کتابی است که آن را به سوی تو نازل کردیم تا مردم را از تاریکی ها(ی شرک وجهل) به سوی نور (ایمان) خارج کنی.

۱- (انفال/۲۹)

۲- . تفسیر فرقان، ذیل آیه.

۳- . ملحقات احقاق الحق، ج۴، ص ۲۶.

۴- (فرقان/۱)

۵- . مصادیق دیگری از مضمون «ملاک تشخیص حق و باطل» در آیات زیر آمده است: طارق/۱۱-۱۷؛ بقره/۱۸۵؛ آل عمران/۴؛ نحل/۶۴؛ انفال/۲۹؛ نمل/۷۶؛ احزاب/۳.

۶- (ابراهیم/۱)

* ظلمت ها بسیارند، امّا نور یکی است. حقّ یکی، ولی باطل زیاد است. «الظلمات... النّور» (نور مفرد و ظلمات جمع آمده است.)

یَهْدِی بِهِ اللَّ-هُ مَنِ اتَّبَعَ رِ ضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَیُخْرِ جُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَی النُّورِ بِإِذْنِهِ وَیَهْدِیهِمْ إِلَیٰ صِرَ اطٍ مُسْتَقِیمٍ (۱)

خداوند به وسیله ی آن (کتاب) کسانی را که بدنبال رضای الهی اند، به راه های امن و عافیت هدایت می کند، و آنان را با خواست خود از تاریکی ها به روشنایی درمی آورد، و به راه راست هدایت می کند.

* راه حقّ یکی است و راه های باطل (شرک، کفر و نفاق) متعدّد. (کلمه ی «نور» مفرد؛ ولی «ظلمات» جمع آمده است. آری، همه نیکی ها و پاکی ها در پرتو نور توحید، حالت وحدت و یگانگی به خود می گیرد، امّا ظلمت همیشه مایه تفرقه و پراکندگی است.)

وَأَنَّ هَ-ذَٰا صِرَ اطِی مُسْتَقِیمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّ قَ بِکُمْ عَنْ سَبِیلِهِ...

و این (دستورها) راه مستقیم من است. پس آن را پیروی کنید و راههای دیگر را پیروی نکنید که شما را از راه خداوند پراکنده کند. (۲)

آنگونه که «نور» یکی است و «ظلمات» متعدّد، راه مستقیم یکی است و راه های انحرافی متعدّد. («صراط» مفرد آمده ولی «سُبل» جمع)

در روایات می خوانیم که مصداق عینی راه مستقیم، رسول خداصلی الله علیه وآله و امامان معصوم علیهم السلام از اهل بیت او هستند.(۳)

* اساس همه ادیان الهی، پیروی از راه خدا و دوری از راه دیگران است.(۴)

۲.۴. ولایت الهی و غیرالهی

اللَّ-هُ وَلِیُّ الَّذِینَ آمَنُوا یُخْرِ جُهُمْ مِنَ الظُّلُمَ-اتِ إِلَی النُّورِ وَالَّذِینَ کَفَرُ وا أَوْلِیَ-اؤُهُمُ الطَّاغُوتُ یُخْرِ جُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَی الظُّلُمَ-اتِ أُولَ-ٰئِکَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِیهَا خَالِدُونَ (۵)

ص: ۱۳۴

۱- (مائده/۱۶)

۲- (انعام/۱۵۳)

۳- . تفسیر نور الثقلین.

۴- . مصادیقی دیگری از مضمون «وحدت حق و کثرت باطل» در آیات زیر آمده است: نساء/۱۱۷؛ ذاریات/ ۷-۱۱؛ طلاق/۱۱.

۵- (بقره/۲۵۷)

خداوند دوست و سرپرست مؤمنان است، آنها را از تاریکی ها(ی گوناگون) بیرون و به سوی نور می برد. لکن سرپرستان کفّار، طاغوت ها هستند که آنان را از نور به تاریکی ها سوق می دهند، آنها اهل آتشند و همانان همواره در آن خواهند بود.

* هر کس تحت ولایت خداوند قرار نگیرد، خواه ناخواه طاغوت ها بر او ولایت می یابند. «الله ولیّ... اولیائهم الطاغوت»

* هر ولایتی غیر از ولایت الهی، ولایت طاغوت است.

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَ بِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُ ونَ

آنچه را از جانب پروردگارتان به سوی شما نازل شده، پیروی کنید و از سرپرستانی جز او پیروی نکنید. چه اندک پند می پذیرید!(۱)

* نتیجه ی پیروی از وحی، قرار گرفتن تحت ولایت الهی است و ترک آن، قرار گرفتن تحت ولایت دیگران است.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّـهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ(۲)

مَثَلِ کسانی که غیر خدا را سرپرست خود برگزیدند، همانند مَثَل عنکبوت است که خانه ای ساخته؛ و البتّه سست ترین خانه ها خانه ی عنکبوت است اگر می دانستند.

* ولایت الهی، بنیانی مرصوص و بنایی آهنین دارد، «کانّهم بنیان مرصوص»(۳) امّا ولایت غیر خدا، بسیار سست است. «أوهن البیوت»(۴)

۲.۵. جریان حق

آمَنَ الرَّ سُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَ بِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّـهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُ سُلِهِ لَا نُفَرِّ قُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُ سُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَ انَكَ رَ بَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (۵)

پیامبر (خدا) بدانچه از جانب پروردگارش بر او نازل شده است ایمان آورده است، و مؤمنان همگی به خدا و فرشتگان و کتابها و فرستادگانش ایمان آورده اند (و گفتند:)

۱- (اعراف/۳)

۲- (عنکبوت/۴۱)

۳- . صف / ۴.

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «ولایت الهی و غیر الهی» در آیات زیر آمده است: کهف/۴۴؛ شوری/۸؛ اعراف/۱۹۶؛

لقمان/۲۱.

۵- (بقره/۲۸۵)

(میان هیچ یک از فرستادگانش فرق نمی گذاریم) و گفتند: شنیدیم و گردن نهادیم، پروردگارا، آمرزش تو را (خواستاریم) و فرجام به سوی تو است.

* همه ادیان آسمانی و پیامبران الهی در طول تاریخ، یک جریان واحد هستند که از سوی خدا آغاز شده و به خدا پایان می... پذیرد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْ تَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّـهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِ ينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ...

ای کسانی که ایمان آورده اید! هر کس از شما که از دین خود برگردد (به خدا ضرری نمی زند، چون) خدا در آینده قومی را خواهد آورد که آنان را دوست دارد و آنان نیز خدا را دوست دارند. آنان نسبت به مؤمنان نرم و فروتن و در برابر کافران سرسخت و قاطعند، در راه خدا جهاد می کنند و از ملامت هیچ کس نمی هراسند. (۱)

* رفتار مسلمان، نرمش با برادران دینی و سرسختی در برابر دشمن است و هیچ یک از خشونت و نرمش، مطلق نیست.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّـهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَ بِّهِمْ يُرْ زَقُونَ

و هرگز گمان مبر آنها که در راه خدا کشته شده اند، مردگانند؛ بلکه آنها زندگانی هستند که نزد پروردگارشان روزی داده می شوند. (۲)

* در نزد مؤمنان، شهادت، پایان زندگی نیست، آغاز حیات است. بسیاری از زندگان مرده اند، ولی کشتگان راه خدا زنده اند.

الصَّابِرِ ينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِ ينَ بِالْأَسْحَارِ (۳)

(پرهیزگاران، همان) صابران و راستگویان و فرمان برداران فروتن و انفاق کنندگان و استغفار کنندگان در سحرها هستند.

* لازمه ایمان، هم رسیدگی به خلق است، هم عبادت خالق.

۲.۶. جریان باطل

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِ يدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُ وا أَنْ يَكْفُرُ وا بِهِ وَيُرِ يدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا (نساء/۶۰)

۱- (مائده/۵۴)

۲- (آل عمران/۱۶۹)

۳- (آل عمران/۱۷)

آیا کسانی را که می پندارنـد به آنچه بر تو و آنچه (بر پیامبران) پیش از تو نازل شـده است، ایمان آورده اند نمی بینی که می خواهند داوری را نزد طاغوت (وحکّام باطل) ببرند، در حالی که مأمورند به طاغوت، کفر ورزند. و شـیطان می خواهد آنان را گمراه کند، گمراهی دور و درازی!

* منافق، طاغوت و شیطان در یک خط و در برابر پیامبرانند.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّـهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِ ينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّـهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

ای پیامبر! از خداوند پروا کن و از کافران و منافقان اطاعت مکن که خداوند دانا و حکیم است. (۱)

* کافران و منافقان در یک خط هستند.(۲)

الف) وحدت رویه مخالفان

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْـدِهِمْ وَهَمَّتْ كُـلُّ أُمَّةٍ بِرَ سُولِهِمْ لِيَأْخُـذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُـدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَـذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ (۳)

پیش از این (کفّار مکّه) نیز قوم نوح و احزابی که بعـدشان آمدنـد (پیامبرانشان را) تکذیب کردند و هر امّتی تصـمیم گرفت تا پیامبرش را به عقوبت بگیرد و به وسـیله ی باطل مجادله کردنـد تا حقّ را نابود نماینـد، پس آنان را (به قهر خود) گرفتم، پس (بنگر که) کیفر من چگونه بوده است.

* همه ی مخالفان، در مبارزه با رهبران آسمانی یک هدف مشترک داشتند.

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِی أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُ وا آخِرَ هُ لَعَلَّهُمْ يَرْ جِعُونَ(۴)

وگروهی از اهل کتاب گفتنـد: به آنچه بر مؤمنان نازل شـده است، در آغاز روز ایمان آورید و در پایان روز کافر شوید، شاید (با این حیله، آنها از اسلام) باز گردند.

۱- (احزاب/۱)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «جریان باطل» در آیات زیر آمده است: احزاب/۴۷ و ۴۸؛ مدثر/۳۱؛ فاطر/۴؛ صافات/۳۰-۳۳.

۳- (غافر/۵)

۴- (آل عمران/۷۲)

* مخالفان دین اسلام برای انحراف مسلمانان، برنامه ریزی می کنند. در آیه ی ۶۹ آل عمران آمد که اهل کتاب دوست دارند شما را منحرف سازند، این آیه به نقشه ی آنان برای رسیدن به آن هدف می پردازد.

ب) توطئه دایمی

اشاره

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُ وا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِ جُوكَ وَيَمْكُرُ ونَ وَيَمْكُرُ اللَّ–هُ وَاللَّ–هُ خَيْرُ الْمَاكِرِ ينَ(۱)

و (به یاد آور) زمانی که کافران درباره ی تو نقشه می کشیدند تا تو را زندانی کنند، یا تو را بکشند یا (از مکّه) تبعید کنند. و آنان نقشه می کشیدند و خدا هم (با خنثی کردن توطئه های آنان) تدبیر می کرد و خداوند، بهترین تدبیرکنندگان است.

* توطئه ی کفّار علیه مسلمانان همیشگی و حمایت خداوند هم از مؤمنان دائمی است.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُ وا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّ–هِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَ ةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُ وا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُ ونَ (۲)

همانا آنان که کافر شدند، اموال خود را صرف می کنند تا از (رفتن مردم به) راه خدا جلوگیری کنند. در آینده نیز این گونه خرجها را خواهند داشت، سپس (اموال هزینه شده) مایه ی حسرت آنان می گردد و آنگاه شکست می خورند. و آنان که کافر شدند، به سوی دوزخ محشور خواهند شد.

* کفّار همواره برای جلوگیری از گسترش اسلام، اموال خود را خرج می کنند، ولی در نهایت نتیجه ای جز حسرت و شکست ندارند.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا . وَأَكِيدُ كَيْدًا . فَمَهِّلِ الْكَافِرِ ينَ أَمْهِلْهُمْ رُ وَيْدًا (۳)

همانا کافران پیوسته نیرنگ می کنند. و من نیز تدبیر می کنم. پس کافران را مهلت ده و اندک زمانی آنان را به خود واگذار.

* نیرنگ کفّار، دائمی و سخت است، از آن غافل نشوید.(۴)

۱- (انفال/۳۰)

۲- (انفال/۳۶)

۳- (طارق/۱۵–۱۷)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «توطئه دائمی» در آیات زیر آمده است: کهف/۵۶

۲.۶.۱.شیطان

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْ ضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (۱)

ای مردم! از آنچه در زمین، حلال و پاکیزه است، بخورید و از گام های (وسوسه انگیز) شیطان، پیروی نکنید. براستی که او دشمن آشکار شماست.

* شیطان برای انحراف مردم، از راههای گوناگونی وارد می شود. «خطوات»

وَيَوْمَ يَحْشُرُ هُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْ تُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَ بَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ... (۲)

و (به یاد آورید) روزی که خداوند، همه ی آنان را گرد می آورد (سپس به جِنّیان خطاب می فرماید:) ای گروه جنّ! از انسان ها (پیروان) بسیاری یافتید. و دوستان ایشان از نسل بشر گفتند: پروردگارا! ما انسان ها و شیاطین از یکدیگر بهره گرفتیم...

* پیروی از وسوسه های شیطان، به تدریج انسان را به ولایت پذیری از او وامی دارد.

قَالَ فَبِعِزَّتِکَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ (ص/۸۲)

ابلیس گفت: به عزّت تو سوگند که همه (ی مردم) را گمراه خواهم کرد.

* خطر وسوسه های ابلیس جدّی است. (او سوگند یاد کرده که همه را گمراه کند).

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَاكَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَ-كِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُ وا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ...(۳)

و (یهود) آنچه (از افسون و سحر که) شیاطین (از جنّ وانس) در عصر سلیمان می خواندند، پیروی می کردند وسلیمان هرگز (دست به سحر نیالود و) کافر نشد ولکن شیاطین، کفر ورزیدند که به مردم سحر وجادو می آموختند

* شیاطین، در حکومت سلیمان نیز بیکار نمی نشینند و پی درپی القای سوء می کنند.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِ كُونَ (۴)

غلبه وسلطه ی شیطان بر کسانی است که (با پیروی از او) سلطه و ولایت او را می پذیرند، و کسانی که به خدا شرک آورده اند.

۱- (بقره/۱۶۸)

۲- (انعام/۱۲۸)

۳- (بقره/۱۰۲)

۴- (نحل/۱۰۰)

* افراد فاسق، که شیطان در عمق جانشان رفته و بیرون نمی آید، بر فکر و دل و اعضای آنان تسلّط می یابد.(۱)

الف) سیاست شیطان

... وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (۲)

از گام های (وسوسه انگیز) شیطان پیروی نکنید، چرا که او دشمن آشکار شماست.

* سیاست شیطان، انحراف تدریجی است، نه دفعی. «خطوات الشّیطان»

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّ حْمَ-ٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِ ينٌ (۳)

و هر که از یاد خدای رحمن روی گردان شود شیطانی بر او می گماریم که همراه و دمساز وی گردد.

سیاست شیطان گام به گام است: «خطوات»(۴)

مرحله اول القای وسوسه است. «وسوس الیه»(۵)

در مرحله دوم تماس می گیرد. «مسّهم طائف»(۶)

مرحله سوم در قلب فرو می رود. «فی صدور الناس»(۷)

مرحله چهارم در روح می ماند. «فهو له قرین» (۸)

مرحله پنجم انسان را عضو حزب خود قرار می دهد. «حزب الشیطان»(۹)

مرحله ششم سرپرست انسان می شود. «و من یتخد الشیطان ولیاً» (۱۰)

۱- . مصادیق دیگری از مضـمون «شـیطان» در آیات زیر آمده است: بقره/۳۴؛ بقره/۳۶؛ نساء/۱۱۸؛ اسراء/۲۷؛ آل عمران/۱۷۵؛ اعراف/۱۲؛ فصلت/۳۶؛ شعراء/۹۶؛ نحل/۶۳؛ اعراف/۲۷؛ حج/۴؛ مریم/۸۳؛ کهف/۴۵.

۲- (انعام/۱۴۲)

۳- (زخرف/۳۶)

۴- . بقره / ۱۶۸.

۵- . طه / ۱۲۰.

۶- . اعراف / ۲۰۱.

۷- . ناس / ۵.

۸- . زخرف / ۳۶.

۹- . مجادله / ۱۹.

۱۰- . نساء / ۱۱۹.

مرحله هفتم انسان خود یک شیطان می شود. «شیاطین الانس»(۱). (۲)

ب) شیوه های شیطان

اشاره

وَقُلْ رَ بِّ أَعُوذُ بِکَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّیَاطِینِ (۳)

و بگو: پروردگارا! من از وسوسه های شیطان ها به تو پناه می برم.

* شیاطین، متعدّد و وسوسه های آنان نیز گوناگون است. «هَمَزات الشیاطین»

ثُمَّ لَآتِیَنَّهُمْ مِنْ بَیْنِ أَیْدِیهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَیْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَکْثَرَ هُمْ شَاکِرِ ینَ (اعراف/۱۷)

سپس از روبرو و از پشت سر و از راست و چپشان بر آنان می تازم و بیشتر آنان را سپاسگزار نخواهی یافت.

* شیوه های اغفال ابلیس، متعدّد و مختلف است. «من بین ایدیهم ومن خلفهم و...»

...الشَّیْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَیٰ لَهُمْ (۴)

... شیطان (رفتار بد را) برایشان آراسته وآنان را با آرزوهای طولانی فریفته است.

* زیبا جلوه دادن بدی ها و آرزوهای طولانی، ابزار کار شیطان است. (هر کس زشتی ها را زیبا جلوه دهد، شیطان صفت است)

۲.۶.۲. کافران و مستکبران

الَّذِینَ یَسْتَحِبُّونَ الْحَیَاةَ الدُّنْیَا عَلَی الْآخِرَ ةِ وَیَصُدُّونَ عَنْ سَبِیلِ اللَّ-هِ وَیَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَ-ٰئِکَ فِی ضَلَالٍ بَعِیدٍ (۵)

(کفّار) کسانی هستند که زندگی دنیا را بر آخرت ترجیح می دهند و(مردم را) از راه خدا باز می دارند ومی خواهند آن را منحرف کنند، آنها در گمراهی عمیقی هستند.

* کفّار سه مرحله را طی می کنند:

اوّل خودشان با دنیاگرایی منحرف می شوند. «یستحبّون»

آنگاه با اعمالشان دیگران را از راه باز می دارند. «یصدّون»

سپس با تمام توان مسیر حقّ طلبان را منحرف می کنند. «یبغونها»

ص: ۱۴۱

۱- . انعام / ۱۱۲.

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «سیاست شیطان» در آیات زیر آمده است: نور/۲۱؛ اعراف/۲۰۱ و ۲۰۲.

۳- (مؤمنون/۹۷)

۴- (محمد/۲۵)

۵- (ابراهیم/۳)

مَا یَوَدُّ الَّذِینَ کَفَرُ وا مِنْ أَهْلِ الْکِتَابِ وَلَا الْمُشْرِ کِینَ أَنْ یُنَزَّلَ عَلَیْکَمْ مِنْ خَیْرٍ...

کافران از اهل کتاب ومشرکان، دوست ندارند که هیچ خیر ونیکی از طرف پروردگارتان بر شما نازل شود.... (۱)

این آیه، از کینه توزی و عداوت مشرکان و کفّار از اهل کتاب، نسبت به مؤمنان پرده برمی دارد. آنان حاضر نیستند، ببینند که مسلمانان صاحب پیامبری بزرگ و کتابی آسمانی هستند و می خواهند ندای توحید را به تمام جهان رسانده و با تمام تبعیضات نژادی و اقلیمی و با تمام خرافاتِ مشرکان و تحریفاتِ اهل کتاب مبارزه کنند و مانع عوام فریبی بزرگان آنان شوند. خداوند در این آیه می فرماید: لطف و رحمت خداوند طبق اراده ی او به هر کسی که بخواهد اختصاص می یابد و کاری به میل این و آن ندارد که آنها دوست داشته باشند یا نه!

... الْیَوْمَ یَئِسَ الَّذِینَ کَفَرُ وا مِنْ دِینِکُم فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِی وَرَ ضِیتُ لَکُمُ الْإِسْلَامَ دِینًا...(۲)

... امروز، (که حضرت علی علیه السلام به فرمان خدا به جانشینی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله منصوب شد) کافران از (زوال) دین شما مأیوس شدند، پس، از آنان نترسید و از من بترسید. امروز دینتان را برای شما کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان «دین» برایتان برگزیدم.

* مهم ترین روزنه ی امید کفّار، مرگ پیامبر بود که با تعیین حضرت علی علیه السلام به رهبری، آن روزنه بسته شد.

وَإِنْ کَذَّبُوکَ فَقُلْ لِی عَمَلِی وَلَکُمْ عَمَلُکُمْ أَنْتُمْ بَرِ یئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِ یءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ (۳)

واگر تو را تکذیب کردند، پس بگو: عمل من برای من و عمل شما برای شما باشد. (و هر یک از ما و شما، جزای کار خود را خواهد دید.) شما از آنچه من انجام می دهم بیزارید ومن نیز از آنچه شما انجام می دهید، بیزارم.

* اسلام دین استدلال واخلاق است، نه سازش با کفّار. اگر حقّ را پذیرا نشدند، بیزاری خود را از رفتار وعقاید آنان اعلام کنیم.

۱- (بقره/۱۰۵)

۲- (مائده/۳)

۳- (یونس/۴۱)

وَقالَ الَّذِينَ کَفَرُ وا لِلَّذِینَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِیلَنا وَلْنَحْمِلْ خَطایاکُمْ ... إِنَّهُمْ لَکاذِبُونَ (۱)

و کسانی که کافر شده اند، به کسانی که ایمان آوردند گفتند: شـما راه ما را پیروی کنید، (اگر گناهی داشته باشد) ما گناهان شما را بر عهده می گیریم.

شایـد بتوان گفت: کفّار که علاقه دارند مردم از ایمانشان دست بردارند. «وَدَّ کثیرٌ من اهل الکتاب لو یَرُدّونَکم من بعد ایمانکم کُفّارا» (۲)، کار خود را در چند مرحله انجام می دهند:

الف) با آزار مؤمنان، مانع ایمان آوردن آنان می شوند. «یصدّون عن سبیل اللّه» (۳)

ب) جنگ به راه می اندازند. «یقاتلونکم حتّی یردّوکم عن دینکم اِن استطاعوا» (۴)

ج) می گوینـد: شـما لااقل در عمل پیرو ما باشـید. «اتّبعوا سبیلنا» که اگر چنین نمودید، دیگر آزار و اذیّتی نمی شوید و ما تمام مسئولیّت ارتداد شما را بر عهده می گیریم. «و لْنحمل خطایاکم»

د) اگر به هیـچ یک از کارهای فوق موفّق نشدند، دوست دارند حداقل با آنان مداهنه و سازش کنید. «ودّوا لو تدهن فیدهنون» (۵)

لَا یَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْکَافِرِ ینَ أَوْلِیَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِینَ وَمَنْ یَفْعَلْ ذَلِکَ فَلَیْسَ مِنَ اللَّ-هِ فِی شَیْءٍ... (۶)

نباید اهل ایمان، بجای مؤمنان، کافران را دوست و سرپرست خود برگزینند و هر کس چنین کند نزد خدا هیچ ارزشی ندارد...

* ارتباط سیاسی نباید مُنجرّ به سلطه پذیری یا پیوند قلبی با کفّار شود.

* ارتباط یا قطع رابطه باید بر اساس فکر و عقیده باشد، نه بر اساس پیوندهای فامیلی، قومی و نژادی.

۱- (عنکبوت/۱۲)

۲- . بقره / ۱۰۹.

۳- . حج / ۲۵ و اعراف / ۴۵.

۴- . بقره / ۲۱۷.

۵- . قلم / ۹.

۶- (آل عمران/۲۸)

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَکَ مِنَ الْأَرْ ضِ لِيُخْرِ جُوکَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَکَ إِلَّا قَلِيلًا(۱)

وبسا نزدیک بود کافران (با نیرنگ یا غلبه) تو را از این سرزمین بلغزانند تا از آن بیرونت کنند، ودر آن هنگام، جز مدّت کمی پس از تو پایدار نمی ماندند (و به خاطر این ظلم گرفتار قهر الهی می شدند).

* طرح کافران در مرحله اوّل، ایجاد رخنه در فکر واعتقاد رهبر است، «لیفتنونک عن الّذی...» ودر مرحله بعد، شدّت عمل وتبعید واخراج اوست. «لیخرجوک...»

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا . الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِ ينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ...

منافقان را بشارت ده که برایشان عذابی دردناک است. آنان که کافران را بجای مؤمنان، سرپرست و دوست خود می گیرند...(۲)

* هرگونه پذیرش سلطه کفار ممنوع است. «یتخذون الکافرین اولیاء»

* در سیاست خارجی، به جای گسترش روابط با کشورهای کفر، در فکر برقراری روابط با کشورهای اسلامی باشیم. «یتخذون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین»(۳)

الف) اشراف، یاران ویژه کفار

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُ وا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُ ونَ (۴)

سران و اشراف قوم که کفر ورزیدند، گفتند: اگر از شعیب پیروی کنید، قطعاً زیانکار خواهید بود.

* طبقه ی اشراف، غالباً مخالف پیامبران بوده اند.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَ اکَ فِی ضَلَالٍ مُبِينٍ(۵)

سران قوم او گفتند: همانا ما تو را در گمراهی آشکاری می بینیم.

* مخالفان انبیا، گروهی از اشراف و سردمداران بوده اند که زرق و برق ثروت و قدرت آنان، چشم مردم را پر می کرده است. «الملأ من قومه»

۱- (اسراء/۷۶)

۲- (نساء/۱۳۸و ۱۳۹)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «کافران و مستکبران» در آیات زیر آمده است: بقره/۶ و ۷؛ احقاف/۱۰؛ کهف/۱۰۲.

۴- (اعراف/۹۰)

۵- (اعراف/۶۰)

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْ عَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْ ضِ وَيَذَرَ كَ وَآلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُ ونَ (۱)

و اشـراف قوم فرعون (به او) گفتند: آیا موسـی و قومش را رها می کنی تا در زمین فساد نمایند و موسی، تو و خدایانت را رها کنـد؟! (فرعون) گفت: به زودی پسـرانشان را می کشـیم و زنانشـان را (برای کنیزی) زنـده نگـاه می داریم و ما بر آنان تسـلّط کامل داریم.

* بخشی از مفاسد طاغوت ها، به خاطر فساد اطرافیان است. «وقال الملأ»(۲)

الف) ویژگی های منافقان

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّـهُ وَإِلَى الرَّ سُولِ رَ أَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا

و چون به آنان گفته شود (که برای داوری) به سوی آنچه خداوند نازل کرده و به سوی پیامبر بیایید، منافقان را می بینی که به شدّت از پذیرش دعوت تو روی می گردانند. (۳)

* مراجعه به طاغوت و قضاوت خواهی از بیگانگان، خصلت و روحیّه ی منافقان است.

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا...(۴)

منافقان کسانی هسـتند که (بعـد از پایان جنگ اُحد، دست به تبلیغات یأس آور زده و در حالی که خود از جنگ سـر باز زده، در خانه های) خود نشسته اند و در حقّ برادران خود گفتند: اگر از ما پیروی می کردند کشته نمی شدند.

* منافقان به هنگام حرکت مردم به جبهه ها، در خانه ها می نشینند.

وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَـٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّـهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَـٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ...

اگر به آنان (منافقان) نیکی وپیروزی برسـد، می گوینـد: این از سوی خـداست، و اگر بـدی به ایشان رسـد، می گویند: این از جانب تو است. (۵)

* بدنام کردن رهبر، از شیوه های منافقان است.

مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَـٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَـٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّـهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا

۱- (اعراف/۱۲۷)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «اشراف یاران ویژه»: هود/۲۷.

۳- (نساء/۶۱)

۴- (آل عمران/۱۶۸)

۵- (نساء/۷۸)

(منافقان) بین کفر و ایمان سرگشته انـد، نه با این گروه اند و نه با آن گروه و خداوند هر که را گمراه کند، برای او راه نجاتی نخواهی یافت.(۱)

* منافقان، استقلال فکر و عقیده ندارند. به هر حرکتی می چرخند، به دیگران وابسته و بی هدف سرگردانند.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّـهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّـهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّـهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ...(۲)

و برخی از مردم (به زبان) می گوینـد: به خداونـد ایمان آورده ایم، پس هرگاه در راه خدا آزار ببینند، اذیّت و آزار مردم را به عنوان عذاب خداوند قرار می دهند، و اگر از جانب پروردگارت یاری و پیروزی رسد، با تأکید می گویند: ما با شما بودیم.

* منافق، فرصت طلب است و به هنگام پیروزی خود را مؤمن می داند، و در گرفتن مزایا، اصرار می ورزد.

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ... (۳)

(منافقـان، به هنگام روز و در حضور تو) می گوینـد: اطاعت! پس چون از نزد تو بیرون می رونـد، گروهی از آنان در جلسات شبانه و بیتوته ها برخلاف گفته ی تو کار می کنند.

* منافقان، جلسات سرّی شبانه و تشکیلات گروهی دارند.

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَـؤُلَاءِ دِينُهُمْ... (۴)

(به یادآور) زمانی که منافقان و بیماردلان می گفتنـد: مسلمانان، دینشان مغرورشان کرده است، (که بی ترس حمله می کننـد. غافل از آنکه مسلمین بر خدا توکّل نموده اند.).

* کسانی که روحیه ناسالم دارند، با منافقان همصدا می شوند.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّـهِ وَهُمْ كَارِهُونَ(۵)

(منافقان) پیش از این دنبال فتنه گری بودند وکارها را برای تو واژگون جلوه می دادند، تا آنکه حقّ آمد وامر خدا آشکار شد (وپیروز شدید)، در حالی که آنان ناراحت بودند.

* تحریف واقعیّت ها و گزارش های جعلی برای رهبر، کار منافقانه است.

۱- (نساء/۱۴۳)

۲- (عنکبوت/۱۰)

۳- (نساء/۸۱)

۴- (انفال/۴۹)

۵- (توبه/۴۸)

* فتنه گری وتفرقه افکنی، کار همیشه وپیوسته ی منافقان بوده وتا پیروزی قطعی جبهه ی حقّ، شیطنت می کنند.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ... (۱)

به کسانی که بر خلاف (فرمانِ) رسول خدا، از جنگ سر باززدند واز خانه نشستن خود (به هنگام جنگ تبوک) شادمان شدند واز اینکه با اموال و جانهای خود در راه خدا جهاد کنند، کراهت داشتند و(به دیگران نیز) گفتند در این گرما بیرون نروید!

* شادی از نرفتن به جبهه و تخلّف از فرمان پیامبر، نشانه ی نفاق است.

* منافقان برای باز داشتن مردم از جهاد، با تبلیغ دلسرد کننده و اخلال گری، مشکلاتی چون گرم بودن هوا را بهانه قرار می دهند.(۲)

ب) جلوه های استکبار

اشاره

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ (۳)

و قارون و فرعون و هامان را (نیز هلاک کردیم)؛ و به راستی موسی همراه دلایل روشن (و معجزات) به سوی آنان آمد، (ولی) آنان در زمین تکبر و سرکشی کردند، و (با این همه) نتوانستند (بر خدا) پیشی گیرند (و از عذاب الهی فرار کنند).

* جلوه های استکبار مختلف است؛ قارون مظهر مال پرستی بود و فرعون و هامان مظهر قدرت پرستی، ولی همه ی آنان در طغیان، سرکشی و لجاجت با حقّ مشترک بودند.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ (۴)

او (فرعون) و سپاهیانش به ناحقّ در زمین تکبر ورزیدند و پنداشتند که آنان به سوی ما بازگردانده نمی شوند.

در طول تاریخ، افراد مغرور و متکبّری بوده اند که خودشان را محور و مرکز همه چیز می پنداشتند. فرعون می گوید: «ما علمتم لکم من اله غیری» من جز خودم برای شما معبودی سراغ ندارم و هنگامی که ساحران به موسی ایمان آوردند گفت: «آمنتم به قبل أن آذن لکم» آیا بدون اجازه ی من به موسی ایمان آورده اید. فرعون توقّع دارد که هیچ

۱- (توبه/۸۱)

۲- . مصادیق دیگری از مضـمون «ویژگی های منافقان» در آیات زیر آمده است: حشر/۱۶ و ۱۷؛ نور/۴۷؛ نساء/۷۲ و ۷۳؛ توبه/ ۶۲؛ نساء/۱۰۸؛ نساء/۱۴۲؛ توبه/۵۰.

۳- (عنکبوت/۳۹)

۴- (قصص/۳۹)

کس بدون اجازه ی او، هیچ عقیده ای نداشته باشد. امروز نیز، ابرقدرت می خواهند خود را محور فرهنگ، سیاست، اقتصاد و صاحب اختیار جهان بدانند.

* مستکبران گاهی برای قدرت نمایی، فرد یا گروه یا کشوری را نابود می کنند یا مورد لطف قرار می دهند. نظیر نمرود که به حضرت ابراهیم گفت: «اَنا اُحیی و اُمیت» (۱) حیات و مرگ این مردم به دست من است، هر که را بخواهم می کشم و هر که را بخواهم از زندان آزاد می کنم.

* مستکبران، گاهی زرق و برق و جلوه های مادّی را به رخ مردم می کشند، همان گونه که فرعون می گفت: «أليس لی مُلك مصر وهذه الانهار تجری من تحتی»(۲) آیا حکومت مصر از آنِ من نیست؟ آیا نمی بینید که این نهرها از زیر کاخ من جاری است؟

* مستکبران، گاهی با ارعاب، مردم را به تسلیم وادار می کنند. فرعون به ساحرانی که به موسی ایمان آوردند گفت: «لأُقطّعنّ أیدیکم و أرجُلکم من خلاف» (۳) من دست و پای شما را بر خلاف یکدیگر قطع می کنم.

* مستکبران، گاهی با مانور وخودنمایی، مردم ساده لوح را فریفته ی خود می کنند. قارون به گونه ای در کوچه وبازار راه می رفت که مردم دنیاپرست، آه از دل کشیده و می گفتند: ای کاش برای ما نیز آنچه برای قارون است وجود داشت. (۴)

* مستکبران، گاهی با تطمیع می خواهند مغزها و فکرها را بخرند. چنانکه فرعون به ساحران گفت: اگر آبروی موسی را بریزید، من به شما پاداش بزرگی می دهم وشما را از مقرّبان دربارم قرار می دهم. (۵)

۱- . بقره / ۲۵۸.

۲- . زخرف / ۵۱.

۳- . اعراف / ۱۲۴.

۴- . قصص / ۷۹.

۵- . اعراف / ۱۱۴.

* مستکبران، گاهی با سفرهای خود دل ها را متزلزل می کنند. قرآن می فرماید: گردش کفّار در شهرها تورا مغرور نکند.(۱)

* مس-تکبران گاهی با تحقیر دیگران ج-نگ روانی به راه می اندازند و به طرفداران انب-یا

نسبت های ناروا می دهند و آنان را اراذل و اوباش می خوانند.(۲)

* مستکبران، گاهی با ایجاد ساختمان های بلند و رفیع، دلربایی می کنند. فرعون به وزیرش هامان گفت: برجی برای من بساز تا از آن بالا روم و خدای موسی را ببینم!(۳)

واقعاً قرآن چقدر زنده است که خلق و خوی و رفتار و کردار زشت مستکبران را به گونه ای ترسیم کرده که با زمان ما نیز قابل تطبیق است.

ج) ویژگی های استکبار

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّکَ فِینَا وَلِیدًا وَلَبِثْتَ فِینَا مِنْ عُمُرِ کَ سِنِینَ (۴)

(فرعون) گفت: آیا ما تورا در کودکی نپروردیم و سالیانی از عمرت نزد ما نماندی؟

* منّت گذاشتن و به رخ کشیدن، از ویژگی های مستکبران است. «ألم نُربّک فینا»

وَإِذَا تُتْلَیٰ عَلَیْهِ آیَاتُنَا وَلَّیٰ مُسْتَکْبِرً ا کَأَنْ لَمْ یَسْمَعْهَا کَأَنَّ فِی أُذُنَیْهِ... (۵)

و هرگاه آیات ما بر او خوانده شود، مستکبرانه روی برگرداند، چنان که گویی آن را نشنیده، گویا در گوش های او سنگینی است...

* روحیه ی استکباری، مانع پذیرش حقّ و حقیقت است.

* گوش ندادن به سخن حقّ، نشانه ی استکبار است. «مُستکبراً کان لم یسمعها»

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آیَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّیٰ نُؤْتَیٰ مِثْلَ مَا أُوتِیَ رُ سُلُ اللَّ-هِ...(۶)

و چون آیه و نشانه ای (از سوی خدا برای هدایت آنان) نازل شد گفتند: ما هرگز ایمان نمی آوریم تا آنکه به ما هم مثل آنچه به فرستادگان خدا داده شد، داده شود.

* سردمداران قدرتمند، به دلیل خود برتربینی، دعوت اسلام را نمی پذیرند.

۱-. آل عمران / ۱۹۶.

۲-. شعراء / ۱۱۱.

۳-. غافر / ۳۶ .

۴- (شعراء/۱۸)

۵- (لقمان/۷)

۶- (انعام/۱۲۴)

قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكَمْ فَكَنْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكَمْ تَنْكِصُونَ (۱)

همانا آیات من به طور مداوم بر شما تلاوت می شد ولی شما اعراض کرده، به عقب باز می گشتید.

* اعراض از حقّ، از اوصاف مرفّهان ومستکبران است.

إِنَّ فِرْ عَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْ ضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ (۲)

همانا فرعون در سرزمین (مصر) سرکشی کرده و مردم آنجا را فرقه فرقه نموده است، گروهی از آنان را به زبونی و ناتوانی کشانده، پسرانشان را سر می برد و زنانشان را (برای کنیزی) زنده نگه می دارد. به راستی که او از تبهکاران است.

* تفرقه اندازی، بارزترین اهرم سلطه مستکبران بر مردم است. (تا وقتی مردم اتّحاد و همبستگی داشته باشند، طاغوت ها قدرتی ندارند و نمی توانند کاری از پیش ببرند.)

وَقَالَ فِرْ عَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَـٰهٍ غَيْرِ ى فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْ حًا... (۳)

وفرعون گفت: ای بزرگان قوم! (اگرچه) من جز خودم معبودی برای شما نمی شناسم (امّا برای تحقیق بیشتر) ای هامان! برای من آتشی بر گِل بیفروز (و آجر تهیه کن) پس برجی بلند برای من بساز، شاید (به واسطه ی بالا رفتن از آن) به خدای موسی دست یابم. و همانا من او را از دروغگویان می پندارم.

* عوام فریبی با ژست تحقیق و بررسی، و منحرف کردن افکار عمومی، از شیوه های مستکبران است.

إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَـٰهَ إِلَّا اللَّـهُ يَسْتَكْبِرُ ونَ . وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِ كُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ(۴)

آنان که هرگاه برایشان «لا اله الا اللّه» گفته می شد، تکبر می ورزیدند. و می گفتند: آیا ما به خاطر شاعری دیوانه خدایانمان را رها کنیم؟ (هرگز چنین نیست) بلکه او حقّ آورده و انبیا (پیشین) را تصدیق نموده است.

* تهمت و تحقیر دیگران و تعصب بر عقاید خرافی، نشانه استکبار است.

۱- (مؤمنون/۶۶)

۲- (قصص/۴)

۳- (قصص/۳۹)

۴- (صافات/۳۵ و ۳۶)

۲.۶.۳. منافقان

يَقُولُونَ لَئِنْ رَ جَعْنَا إِلَى الْمَدِينَهِ لَيُخْرِ جَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ...(۱)

می گویند: «اگر (از این سفر جنگی) به مدینه بازگردیم، عزیزترین افراد، ذلیل ترین مردم را بیرون خواهد کرد».

* منافقان، در صدد براندازی حکومت اسلامی هستند. «لیخرجنّ الاعزّ منها الاذلّ».

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِ هُوا مَا نَزَّلَ اللَّ-هُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ... (۲)

این، به خاطر آن است که (بیماردلان مرتد) به کسانی که از دستورات الهی ناخشنود بودند، گفتند: ما در بعضی امور از شما اطاعت خواهیم کرد.

* منافقان، با کفّار و دشمنان اسلام همدست می باشند.

يُخَادِعُونَ اللَّ-هَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُ ونَ (۳)

(منافقان به پندار خود) به خداوند و مؤمنان نیرنگ می زنند، در حالی که جز خودشان را فریب نمی دهند، امّا نمی فهمند!

* منافق، همواره در فکر ضربه زدن است. (کلمه «خدعه» به معنای پنهان کردن امری و اظهار نمودن امر دیگر، به منظور ضربه زدن است.) (۴)

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْ ضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ (۵)

هر گاه به آنان (منافقان) گفته شود در زمین فساد نکنید، می گویند: همانا ما اصلاحگریم.

* منافق، چند چهره بودن خود را مردم داری واصلاح طلبی می داند. «انمّا نحن مصلحون»

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَ-ٰكِنْ لَا يَشْعُرُ ونَ (۶)

آگاه باشید! همانا آنان خود اهل فسادند، ولی نمی فهمند.

۱- (منافقون/۸)

۲- (محمد/۲۶)

۳- (بقره/۹)

۴- . تفسير راهنما.

۵- (بقره/۱۱)

۶- (بقره/۱۲)

در یک بررسی اجمالی از آیات قرآن در می یابیم که نفاق، آثار و عوارض بدی در روح، روان، رفتار و کردار شخص منافق ایجاد می کند که او را در دنیا و قیامت گرفتار می سازد. قرآن در وصف آنها می فرماید:

دچار فقدان شعور واقعی می شوند. (۱)

اندیشه و فهم نمی کنند. (۲)

دچار حیرت و سرگردانی می شوند. (۳)

چون اعتقاد قلبی صحیحی ندارند، وحشت واضطراب (۴) و عذابی دردناک دارند. (۵)

* مسلمانان باید به ترفندها و شعارهای به ظاهر زیبای منافقان، آگاه شوند. «ألا»

* منافقان دائماً در حال فساد هستند. «هم المفسدون»

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَ-ٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ (۶)

وچون به آنان گفته شود، شما نیز همان گونه که (سایر) مردم ایمان آورده اند ایمان آورید، (آنها با تکبّر وغرور) گویند: آیا ما نیز همانند ساده اندیشان و سبک مغزان، ایمان بیاوریم؟! آگاه باشید! آنان خود بی خردند، ولی نمی دانند.

* منافقان، روحیّه امتیاز طلبی و خود برتربینی دارند.«أنؤمن»

* تحقیر مؤمنان، از شیوه های منافقان است. «کما آمن السّفهاء» (ایمان داشتن و تسلیم خدا بودن، در نظر منافقان سبک مغزی است.)

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (۷)

ص: ۱۵۰

۱- . «لا يَشْعُرُونَ» بقره، ۱۲؛ «هُمُ السُّفَهاءُ» بقره، ۱۳.

۲- . «لا يَفْقَهُونَ» توبه، ۸۷؛ «لا يَعْلَمُونَ» بقره، ۱۳.

۳- . «يَعْمَهُونَ» بقره، ۱۵، «لا يُبْصِرُونَ» بقره، ۱۷.

۴- . «حَذَرَ الْمَوْتِ» بقره، ۱۹.

۵- . «وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ» بقره، ۱۰.

۶- (بقره/۱۳)

۷- (بقره/۱۴)

وچون با اهل ایمان ملاقات کننـد گوینـد: ما (نیز همانند شـما) ایمان آورده ایم. ولی هر گاه با (همفکران) شیطان صـفت خود خلوت کنند، می گویند: ما با شما هستیم، ما فقط (اهل ایمان را) مسخره می کنیم.

* گرچه اظهار ایمان برای مسلمانی کافی است، ولی باید مواظب عوامل نفوذی بود.

* کفّار و منافقان با همدیگر ارتباط تشکیلاتی دارند و منافقان از آنان خطّ فکری می گیرند. «شیاطینهم»

مَلْعُونِینَ أَیْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِیلًا (۱)

آنان لعنت شدگانند، هر کجا یافت شوند باید دستگیر شده و به سختی کشته شوند.

* «مرگ بر منافق» یک شعار قرآنی است.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یُعْجِبُکَ قَوْلُهُ فِی الْحَیَاهِ الدُّنْیَا وَیُشْهِدُ اللَّ-هَ عَلَیٰ مَا فِی قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ

و از مردم کسی است که گفتـارش درباره زنـدگی دنیا، مایه ی اعجاب تو می شود و خداونـد را بر آنچه در دل (پنهان) دارد گواه می گیرد (در حالی که) او سرسخت ترین دشمنان است. (۲)

* سوگنـد دروغ یکی از راههای نفوذ منافقان است. دشـمنان از مقـدّسات علیه مقـدّسات و از مـذهب علیه مذهب اسـتفاده می کنند.

وَإِذَا تَوَلَّیٰ سَعَیٰ فِی الْأَرْضِ لِیُفْسِدَ فِیهَا وَیُهْلِکَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّ-هُ لَا یُحِبُّ الْفَسَادَ

و هر گاه به قدرت و حکومت رسد برای فساد در زمین و نابودی زراعت ها و نسل کوشـش می کند و خداوند فساد را دوسـت ندارد. (بقره/۲۰۵)

در آیه قبل، گفتار به ظاهر نیکوی منافقان مطرح شد و در این آیه رفتار مفسدانه ی آنان را بیان می کند.

قرآن می فرماید: «الّذین ان مکنّاهم فی الارض أقاموا الصّـلاه وآتوا الزّکاه وأمروا بالمعروف و نَهوا عن المنکر»(۳) اگر صالحان حکومت را بدست گیرند، نماز به پا می دارند و زکات می دهند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند. و بدین وسیله رابطه خود را

۱- (احزاب/۶۱)

۲- (بقره/۲۰۴)

۳- . حج / ۴۱.

با خـدا و محرومان جامعه حفظ می کننـد، ولی اگر نا اهل به قـدرت رسـید و ولایت مردم را بدست گرفت، همه چیز جامعه را فدای خود می کند.

* نااهل اگر به قدرت رسد، همه چیز را به فساد می کشاند.

* بزرگ ترین خطر، نابودی اقتصاد و فرهنگ امّت است.

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُ ونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُ وفِ ...

مردان و زنانِ منافق، از یکدیگرند (از یک قماشند)، به منکر فرمان می دهند و از معروف نهی می کنند... (۱)

* اهلِ نفاق با درجات مختلفشان، اصول و عملکردهای مشترکی دارند.

ب) برخورد با منافقان

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّ-هُ أَرْ كَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِ يدُونَ أَنْ تَهْدُوا...

چرا درباره ی منافقانی که خداوند به خاطر اعمالشان، آنان را سرنگون کرده دو دسته شده اید؟! آیا می خواهید کسانی را که خدا گمراه کرده، به راه آورید؟ (۲)

* برای برخورد با منافقان، قاطعیّت و یکپارچگی لازم است.

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُ ونَ كَمَا كَفَرُ وا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُ وا فِي سَبِيلِ اللَّ-هِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرً ا (۳)

آنان (منافقان) دوست دارند که شما همچون خودشان کافر شوید، تا با آنان برابر گردید. پس از آنان دوستانی نگیرید تا آنکه (توبه کرده و) در راه خـدا هجرت کننـد. پس اگر سـرباز زدنـد (و به همکـاری بـا کفّار ادامه دادنـد) پس آنان را هر جا یافتید بگیرید و بکشید و از آنان هیچ دوست و یاوری نگیرید.

۱- (توبه/۶۷)

۲- (نساء/۸۸)

۳- (نساء/۸۹)

روش برخورد بـا اهـل نفـاق، مراتبی دارد. اینگونه احکـام شدیـد که در آیه آمـده، مربوط به منافقانی است که با مشـرکان در توطئه ها همکاری می کردند.

* منافقان کارشکن و توطئه گر، باید اعدام و سرکوب شوند و برای این کار، جامعه ی اسلامی باید قدرتمند باشد.

...وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِیَ عَدُوًّا إِنَّکُمْ رَ ضِیتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّ ةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِینَ

... و هرگز همراه من، با هیچ دشمنی نبرد نخواهید کرد، زیرا شما نخستین بار به نشستن در خانه راضی شدید، پس (اکنون نیز) با آنان که از فرمان تخلّف کرده اند (در خانه) بنشینید! (۱)

* منافقان را بایکوت کنیم. همرزمی با پیامبر، توفیق الهی است که بایـد منافقانی را که از ترک جبهه خوشـحالند، برای همیشـه محروم کرد.

وَلَا تُصَلِّ عَلَیٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَیٰ قَبْرِ هِ إِنَّهُمْ کَفَرُ وا بِاللَّ-هِ وَرَ سُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ (۲)

و بر مرده ی هیچ یک از منافقان نماز مگزار و (برای دعا واستغفار) بر قبرش نایست، چون آنان به خدا و پیامبرش کافر شدند و از دنیا رفتند در حالی که فاسق بودند.

* یکی از شیوه های مبارزه با منافقان، مبارزه ی منفی است. «لاتُصلّ، لاتقم»

ج) توبه منافقان

إِلَّا الَّذِینَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّ-هِ وَأَخْلَصُوا دِینَهُمْ لِلَّ-هِ فَأُولَ-ٰئِکَ مَعَ الْمُؤْمِنِینَ... (۳)

مگر آنان که توبه کرده و (گذشـته ی خود را) اصـلاح نموده و به خـدا پناه برده و برای خـدا از روی اخلاص به دین گرویـده اند، پس اینان در زمره ی مؤمنانند.

* راه توبه، برای منافقان باز است و آنان را از «درک اسفل» به بهشت اعلا می رساند.

... إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْکُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ کَانُوا مُجْرِ مِینَ (۴)

اگر از گروهی از شما (به خاطر توبه یا آنکه بار اوّل اوست) درگذریم، گروهی (دیگر) را به خاطر سابقه ی جرمشان کیفر می دهیم.

۱- (توبه/۸۳)

۲- (توبه/۸۴)

۳- (نساء/۱۴۶)

۴- (توبه/۶۶)

* بعضی از منافقان قابل عفوند، البتّه اگر توبه کنند. (نفاق نیز دارای مراتبی است)

د) سرانجام منافقان

اشاره

* یَحْلِفُونَ بِاللَّ-هِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُ وا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ... (۱)

(منافقان) به خدا سوگند می خورند که (سخنی کفرآمیز) نگفته اند، در حالی که قطعاً سخن کفر(آمیز) گفته اند و پس از اسلام آوردنشان کافر شدند و تصمیم به کاری (کشتن پیامبر) گرفتند که به آن دست نیافتند...

* منافقان سرانجام بی یاورند، تشکیلاتشان فرو می ریزد، منزوی و تحقیر می شوند، نه از حمایت مردم برخوردارند و نه از حمایت حکومت ها.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِ يدُ اللَّ-هُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُ ونَ (توبه/۵۵)

پس اموال و فرزندان منافقان تو را به شگفتی نیندازد. جز این نیست که خداوند می خواهد به این وسیله آنان را در دنیا عذاب کند و جانشان در حال کفر، خارج شود.

* به ذلّت کشاندن ثروتمندانِ منافق، از سنّت های الهی است.

۲.۶.۴. اهل کتاب

وَلَنْ تَرْ ضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَ ىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ...(۲)

(ای پیامبر!) هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد تا (آنکه تسلیم خواسته آنان شوی و) از آئین آنان پیروی کنی.

این آیه در عین این که خطاب به پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله است، خطاب به همه مسلمانان در طول تاریخ نیز هست که هرگز یهود و نصاری از شما راضی نخواهند شد، مگر آنکه تسلیم بی چون وچرای آنان شوید و از اصول و ارزشهای الهی کناره بگیرید. ولی شما با قاطعیّت دست رد به سینه ی آنها بزنید و بدانید تنها راه سعادت، راه وحی است نه پیروی از تمایلات این و آن.

* رابطه با اهل کتاب نباید به قیمت صرف نظر کردن از اصول باشد. جذب دیگران آری، ولی عقب نشینی از اصول هرگز.

۱- (توبه/۷۴)

۲- (بقره/۱۲۰)

وَإِذْ أَخَذَ اللَّ-هُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَ اءَ ظُهُورِ هِمْ... (۱)

و زمانی که خدا از کسانی که به آنان کتاب (آسمانی) داده شد، پیمان گرفت که آن را برای مردم بیان کنید و کتمانش نکنید، پس آنها آن (عهد) را پشت سر انداختند.

* انگیزه ی سکوت دانشمندان اهل کتاب از بیان حق، رسیدن به مال و مقام و یا حفظ آن است. «واشتروا به ثمناً قلیلاً»

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُ ونَ

گروهی از اهل کتاب دوست دارند که شما را گمراه کنند، ولی جز خودشان را گمراه نمی کنند و (این را) نمی فهمند.(۲)

* شناخت دشمن وبرنامه های او، لازمه ی درامان ماندن از آسیب های احتمالی است.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّ-هِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا...

بگو: ای اهل کتاب! چرا کسانی را که ایمان آورده اند از راه خدا باز می دارید و می خواهید که آن (طریقه ی الهی) کج باشد. (۳)

* اهل کتاب برای پیشرفت اسلام، مانع تراشی واخلال گری می کنند.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا فَرِ يقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُواالْكِتَابَ يَرُ دُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِ ينَ

ای کسانی که ایمان آورده اید! اگر از گروهی از اهل کتاب اطاعت کنید، شما را بعد از ایمانتان به کفر باز می گردانند.(۴)

* چون اطاعت از اهل کتاب، منجر به کفر می شود، تبرّی و برائت از آنان لازم است.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذىً وَإِن يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ(۵)

آنها (اهل کتاب) جز آزاری اندک، هرگز به شما زیانی نخواهند رسانید و اگر با شما بجنگند، به شما پشت کرده و بگریزند، آنگاه هیچ یاری نشوند.

* قرآن، فرار و ضعف اهل کتاب در برابر مسلمانان را پیشگویی می کند.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

ای اهل کتاب! چرا حقّ را به باطل مشتبه می سازید و(یا) حقّ را کتمان می کنید، در حالی که خود (به حقّانیت آن) آگاهید. (۶)

۱- (آل عمران/۱۸۷)

۲- (آل عمران/۶۹)

۳- (آل عمران/۹۹)

۴- (آل عمران/۱۰۰)

۵- (آل عمران/۱۱۱)

۶- (آل عمران/۷۱)

* مشتبه کردن وکتمان حق، دو اهرم اهل کتاب برای ایجاد انحراف در بین مؤمنان است. در دو آیه ی قبل فرمود: «یضلّونکم...» در این آیه می فرماید: «تلبسون، تکتمون»

يَا أَيُّهَا الرَّ سُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِ عُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا... (۱)

ای پیامبر! کسانی که در کفر شتاب می کنند، غمگینت نسازند، (خواه) آنان که (منافقانه) به زبان گفتند: ایمان آورده ایم، ولی دلهایشان ایمان نیاورده است (و خواه) یهودیان...

* منافقان ویهودیان، در کنار هم یک هدف را تعقیب می کنند.(۲)

۲.۶.۴.۱. ویژگی های اهل کتاب

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَ ىٰ ...(۳)

و گفتند: هرگز به بهشت داخل نشود مگر آنکه یهودی یا نصرانی باشد....

* غرور دینی، باعث شد تا یهودیان و مسیحیان خود را نژاد برتر و بهشت را در انحصار خود بدانند.

وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَ صَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَ كُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ... (۴)

(ای پیامبر) هر آینه یهود را حریص ترین مردم، حتّی (حریص تر) از مشرکان، بر زندگی (این دنیا و اندوختن ثروت) خواهی یافت، (تا آنجا که) هر یک از آنها دوست دارد هزار سال عمر کند.

* یهودیان، حریص ترین و دنیاگراترین مردم هستند.

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّ هُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَ اهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا (۵)

یا اینکه (یهودیان) نسبت به مردم (مسلمان) به خاطر آنچه که خدا از فضل خویش به آنان داده است، حسد می ورزند. همانا ما قبلاً به آل ابراهیم (که شما از نسل او هستید نیز) کتاب آسمانی و حکمت و سلطنت بزرگی دادیم. (چرا اکنون به آل محمّد ندهیم؟)

۱- (مائده/۴۱)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون « اهل کتاب» در آیات زیر آمده است: حشر/۲؛ آل عمران/۹۸؛ مائده/۲۴؛ بقره/۸۹؛ اعراف/۱۶۹؛ نساء/۵۶؛ بقره/۹۰.

۳- (بقره/۱۱۱)

۴- (بقره/۹۶)

۵- (نساء/۵۴)

* همسویی اهـل کتـاب با مشـرکان و قضاوت بر اینکه شـرک شـما بهتر از توحیـد مسـلمانان است، به خاطر حسادت است. در آیات قبل خواندیم که یهودیان به مشرکان گفتند: «هولاء اهدی...» در این آیه می خوانیم: «ام یحسدون»

أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُ هُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (۱)

و آیا چنین نبود که هربار آنها (یهود) پیمانی (با خدا و پیامبر) بسـتند، جمعی از آنان آن را دور افکندند، حقیقت این است که بیشتر آنها ایمان ندارند.

* پیمان شکنی، از ویژگی های یهودیان است.

...كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارً ا لِلْحَرْ بِ أَطْفَأَهَا اللَّ–هُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْ ضِ فَسَادًا وَاللَّ–هُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (۲)

هر بـار که برای جنـگ، آتش افروزی کردنـد، خداونـد آن را خـاموش ساخت. آنان همواره در زمین، به فساد می کوشـند، و خداوند مفسدان را دوست نمی دارد.

* یهودیان، همواره فتنه می کنند؛ ولی با اراده الهی شکست می خورند.(۳)

۲.۷. ابزارهای نظام طاغوتی و استبدادی

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُ كُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْ جُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ... (۴)

(فرعون به ساحران) گفت: آیا قبل از آنکه به شـما اجازه دهم، به او ایمان آوردیـد؟! بی گمان او بزرگ شـماست که به شـما سحر آموخته است. پس قطعاً دست هـا وپاهـای شـما را بر خلاـف (یکـدیگر، یعنی دست راست وپـای چپ یا به عکس) قطع خواهم کرد و شما را بر شاخه های درخت خرما به دار خواهم آویخت ...

* تهدید و تهمت، شیوه ی کار طاغوت هاست.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَ–هًا وَاحِدًا إِنَّ هَ–ذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ . وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُ وا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَ–ذَا لَشَيْءٌ يُرَ ادُ . مَا سَمِعْنَا بِهَ–ذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَ ةِ إِنْ هَ–ذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ (ص/۵–۷)

۱– (بقره/۱۰۰)

۲– (مائده/۶۴)

۳– . مصـادیق دیگری از مضـمون «ویژگی هـای یهودیـان» در آیـات زیر آمـده است: بقره/۸۰؛ آل عمران/۲۴؛ مائده/۷۰؛ آل

عمران/۷۳.

۴- (طه/۷۱)

آیا او به جای معبودهای متعدّد، یک معبود قرار داده است؟ این، چیزی بسیار عجیب است! سردمداران کفر، (سخن پیامبر) را رها کردند (و به دیگران گفتند:) بروید و بر پرستش خدایان خود پایدار بمانید که این مقاومت شما چیز مطلوبی است. ما اینها مطالب را در آیین اخیر (نیاکان یا مسیحیّت) نشنیده ایم، این، جز آیینی ساختگی نیست.

* سران کفر را از گفتار و رفتارشان بشناسیم:

الف) شبهه افکنی و فتنه جویی. «اجعل الالهه... شی ء عجاب - عجبوا»

ب) دور کردن مردم از اجتماعات حقّ. «امشوا»

ج) به جای دعوت به تفکّر، دعوت به تعصّب و مقاومت. «اصبروا»

د) تکیه بر آیین نیاکان یا طرح آیین دیگران در برابر اسلام. «ما سمعنا بهذا»

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُ وا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِ جُوكَ وَيَمْكُرُ ونَ وَيَمْكُرُ اللَّـهُ وَاللَّـهُ خَيْرُ الْمَاكِرِ ينَ (۱)

و (به یاد آور) زمانی که کافران درباره ی تو نقشه می کشیدند تا تو را زندانی کنند، یا تو را بکشند یا (از مکّه) تبعید کنند. و آنان نقشه می کشیدند و خدا هم (با خنثی کردن توطئه های آنان) تدبیر می کرد و خداوند، بهترین تدبیرکنندگان است.

* زندان و ترور و تبعید، ابزار دست جبّاران تاریخ برای مقابله با حقّ است.

قَالَ فِرْ عَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَـٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْ تُمُوهُ فِي الْمَدِينَهِ لِتُخْرِ جُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ (۲)

فرعون (به ساحران) گفت: آیا پیش از آن که به شما اجازه دهم به او ایمان آوردید؟ قطعاً این نیرنگی است که شما در این شهر اندیشیده اید تا اهلش را از آن بیرون کنید. پس به زودی خواهید فهمید! (که با چه کسی طرف هستید و چه کیفری خواهید شد.)

* در استعمار فرهنگی طاغوت ها، آزادی اندیشه و حقّ انتخاب از مردم سلب می شود.

فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّ يَّهٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِنْ فِرْ عَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ...

(در آغاز) جز گروهی اندک از فرزندان قوم موسی به او ایمان نیاوردند، در حالی که از فرعون و اشرافیان آنان ترس داشتند، ترس اینکه آنان را شکنجه کنند، زیرا که فرعون در آن سرزمین برتری جوی و از اسرافکاران بود.(۳)

* در نظام فرعونی، خفقان و اختناق حاکم است.

۱- (انفال/۳۰)

۲- (اعراف/۱۲۳)

۳- (یونس/۸۳)

* نظام شکنجه گر، نظام فرعونی است.

۲.۸. تولّی و تبرّی

سَیَحْلِفُونَ بِاللَّ-هِ لَکُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَیْهِمْ لِتُعْرِ ضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِ ضُوا عَنْهُمْ... (۱)

هنگامی که از جهاد، نزد منافقان بازگشتید، برای شما به خدا سوگند می خورند تا از (گناه و سرزنشِ) آنان چشم بپوشید. پس، از آنان اعراض و دوری کنید.

* مسلمانان باید اهل تولّی و تبرّی و موضع گیری باشند.

مُحَمَّدٌ رَ سُولُ اللَّ-هِ وَالَّذِینَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَی الْکُفَّارِ رُ حَمَاءُ بَیْنَهُمْ...(۲)

محمّد، رسول خداست و کسانی که با او هستند، بر کفّار، سخت و در میان خودشان مهربانند.

* مسلمانان باید در برابر دشمن؛ قاطعیّت، صلابت و شدّت داشته و در برابر مؤمنان؛ رأفت، رحمت و عطوفت داشته باشند.

لَا تَجِدُ قَوْمًا یُؤْمِنُونَ بِاللَّ-هِ وَالْیَوْمِ الْآخِرِ یُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّ-هَ وَرَ سُولَهُ وَلَوْ کَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِیرَ تَهُمْ... (۳)

هیچ قومی را نمی یابی که به خدا و قیامت مؤمن باشند و (در همان حال) با کسی که در برابر خدا و رسولش موضع گرفته است، مهرورزی کنند، حتّی اگر پدران یا پسران یا برادران یا خویشانشان باشند

* یک دل، دو دوستی بر نمی دارد. دوستی خداوند، با دوستی دشمنان دین خدا قابل جمع نیست. (در آیه ای دیگر داریم: «ما جعل اللّه لرجل من قلبین فی جوفه»(۴) خداوند در سینه انسان دو دل قرار نداده است.)

لَا یَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْکَافِرِ ینَ أَوْلِیَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِینَ وَمَنْ یَفْعَلْ ذَٰلِکَ فَلَیْسَ مِنَ اللَّ-هِ فِی شَیْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً... (۵)

نباید اهل ایمان، بجای مؤمنان، کافران را دوست و سرپرست خود برگزینند و هر کس چنین کند نزد خدا هیچ ارزشی ندارد، مگر آنکه از کفّار پروا و تقیّه کنید.

۱- (توبه/۹۵)

۲- (فتح/۲۹)

۳- (مجادله/۲۲)

۴- . احزاب / ۴.

۵- (آل عمران/۲۸)

* پـذیرش ولایـت کفّار از سوی مؤمنان، ممنوع است. (اگر مسلمانان جهان تنها به این آیه عمل می کردند الآن وضع کشورهای اسلامی این چنین نبود.)

... وَلَـٰكِنَّ اللَّـهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ...(۱)

خدا ایمان را محبوب شما قرار داده و در دلهایتان آن را زینت بخشیده است و کفر، فسق و گناه را مورد تنفّر شما قرار داده است.

* تولّی و تبرّی باید در کنار هم باشد، اگر اهل ایمان را دوست می‌داریم، باید از اهل کفر، فسق و عصیان نیز بیزار باشیم.(۲)

۲.۹. مبارزه با طاغوت

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا... (۳)

سپس بعد از آنان، موسی و هارون را همراه با معجزات خویش، به سوی فرعونِ و سران قومش فرستادیم...

* مبارزه با طاغوت، اوّلین وظیفه ی انبیاست. زیرا مبارزه با علّت فساد، مهم تر از معلولِ آن است.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّـهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ... (۴)

وهمانا ما در میان هر اُمّتی پیامبری را برانگیختیم (تا به مردم بگویند) که خدا را بپرستید و از طاغوت دوری نمایید.

* دعوت به توحید و دوری از طاغوت، در رأس برنامه پیامبران بوده است.

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ . فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزَكَّىٰ (۵)

به سوی فرعون برو که او سرکشی کرده است. پس به او بگو: آیا می خواهی که (از پلیدی ها) پاک شوی؟

ص: ۱۶۲

۱- (حجرات/۷)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «تولی و تبری» در آیات زیر آمده است: غافر/۶۶؛ شعراء/۲۱۰-۲۱۳؛ آل عمران/۱۴۹ و ۱۵۰.

۳- (یونس/۷۵)

۴- (نحل/۳۶)

۵- (نازعات/۱۷-۱۸)

* در مکتب انبیا، برای مبارزه با طاغوت ها، ابتدا آنها را موعظه می کنند.

فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَ سُولَا رَ بِّک فَأَرْ سِلْ مَعَنَا بَنِی إِسْرَ ائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ... (۱)

پس به سراغ او بروید، پس (به او) بگویید: (ای فرعون) ما دو فرستاده ی پروردگار تو هستیم، وبنی اسرائیل را به همراه ما بفرست (وبیش از این) آنها را آزار مده.

* آزادسازی انسان ها از بردگی طاغوت، در رأس وظایف انبیاست. (آری دین از سیاست جدا نیست، مبارزه با طاغوتها و آزاد کردن مردم در متن دستورات الهی است)

۲.۱۰. استقامت و پایداری

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَ فَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُ وا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ(۲)

و (یاد کن) زمانی که از شما پیمان گرفتیم و کوه طور را بر فراز شما بالا- بردیم (و گفتیم:) آنچه را (از آیات و دستورات خداوند) به شما داده ایم، با قدرت بگیرید و آنچه را در آن هست، به خاطر داشته باشید (و به آن عمل کنید) تا پرهیزگار شوید.

* حفظ دستاوردهای انقلاب (نجات از سلطه ی فرعون وآزاد شدن از اسارت او)، باید با قدرت و قوّت دنبال شود.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِ بَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَ فَ غُرْ فَةً بِيَدِهِ فَشَرِ بُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ...(۳)

پس هنگامی که طالوت، سپاهیان را با خود بیرون برد، به آنها گفت: خداوند شمارا به یک نهر آب آزمایش می کند، پس هر که از آن بنوشد از من نیست و هرکس از آن نخورد از من هست، مگر آنکه با دست، مشتی برگیرد (و بیاشامد.) پس (همین که به نهر آب رسیدند،) جز اندکی همه از آن نوشیدند.

* انقلابی بودن مهم نیست، انقلابی ماندن مهم است. در ماجرای طاغوت، شعار دهنده بسیار بود، ولی آنان که در آزمایشات موفق شدند، اندک بودند.

... فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِ يقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَ بَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ...(۴)

۱- (طه/۴۷)

۲- (بقره/۶۳)

۳- (بقره/۲۴۹)

۴- (نساء/۷۷)

لیکن چون جهاد (در مدینه) بر آنان مقرّر شد، گروهی از آنان از مردم (مشرک مکّه) چنان می ترسیدند که گویا از خدا می ترسند، بلکه بیش از خدا (از کفّار می ترس-یدند) و (از روی اعتراض) گفتند: پروردگارا! چرا جنگ را بر ما واجب کردی؟

* انقلابی بودن مهم نیست، انقلابی ماندن مهم است. گاهی از شعار تا عمل فاصله زیاد است.

وَلَمَّا رَ جَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِی مِنْ بَعْدِی أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَ بِّكُمْ... (۱)

و همین که موسی (از کوه طور) به سوی قوم خود برگشت (و گوساله پرستی آنان را دید)، به حال خشم و تأسّف گفت: پس از من بد جانشینانی برایم بودید، آیا بر فرمان پروردگارتان (که ده شب ماندن مرا تمدید کرد)، پیشی گرفتید؟

* از آفات هر انقلاب و حرکت اصلاحی، ارتداد و ارتجاع مردم می باشد. (پس رهبر باید آن را پیش بینی کرده و پیشگیری کند.)

إِنَّ الَّذِینَ اشْتَرَ وُا الْكُفْرَ بِالْإِیمَانِ لَنْ یَضُرُّ وا اللَّ-هَ شَیْئًا... (۲)

قطعاً کسانی که ایمان را با کفر معامله کردند، هرگز به خداوند ضرری نمی رسانند .

* در یک انقلاب عقیدتی و فرهنگی، از ریزش های جزئی نگران مباشید.

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ یُؤْمِنُ بِاللَّ-هِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَیْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَیْهِمْ خَاشِعِینَ لِلَّ-هِ...

و همانا بعضی از اهل کتاب، کسانی هستند که به خداوند و آنچه به شما نازل شده و آنچه به خودشان نازل شده، خاشعانه ایمان می آورند. (۳)

* هر مکتبی، ریزش و رویش دارد. اگر گروهی ایمان نمی آورند و حقایق را کتمان می کنند، در عوض گروهی با خشوع ایمان می آورند.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْ تَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ... (۴)

پس (ای پیامبر!) همان گونه که مأمور شده ای، استوار باش و (نیز) هر کس که با تو، به سوی خدا آمده است.

۱- (اعراف/۱۵۰)

۲- (آل عمران/۱۷۷)

۳- (آل عمران/۱۹۹)

۴- (هود/۱۱۲)

* در استقامت و پایداری، رهبر باید پیشگام همه باشد. (شرایط مکّه برای مسلمانان صدر اسلام، دشوار و نیاز به استقامت بوده است)(۱)

۲.۱۱. پیروزی نهایی جریان حق

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ (۲)

بگو: حقّ آمد و باطل نمی تواند آغازگر چیزی باشد و نه تجدید کننده آن.

* عاقبت، جریان حقّ بر جریان باطل پیروز است.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا

او کسی است که پیامبرش را همراه با هدایت و دین حق فرستاد، تا آن را بر همه ادیان پیروز کند و کافی است که خداوند گواه این موضوع باشد. (۳)

* غلبه حق بر باطل، آرمانی است که خداوند آن را محقّق می‌سازد.(۴)

* قرآن از آینده تاریخ و جهانی شدن اسلام خبر می دهد.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ... (۵)

خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در زمین جانشین قرار دهد، همان گونه که کسانی پیش از ایشان را جانشین کرد، و قطعاً دینی را که خداوند برای آنان پسندیده است، برای آنان استقرار و اقتدار بخشد.

در روایات بسیاری از امام سجاد و امام باقر و امام صادق علیهم السلام می خوانیم: مصداق کامل این آیه، حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام است.(۶) که خداوند وعده داده است در آن روز اهل ایمان بر جهان حکومت کنند.

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «استقامت و پایداری» در آیات زیر آمده است: طه/۲۴-۲۶، ۴۰، ۷۷ و ۷۸؛ دخان/۱۷ و ۱۸؛ ابراهیم/۵؛ نساء/۷۵؛ قصص/۸۷؛ اعراف/۸۹؛ هود/۹۶ و ۹۷؛ فصلت/۴۱-۴۳؛ ابراهیم/۶، نحل/۱۱۰.

۲- (سبأ/۴۹)

۳- (فتح/۲۸)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «پیروزی نهایی جریان حق» در آیات زیر آمده است: اعراف/۱۱۸؛ انبیاء/۷۶؛ حج/۳۹؛ مجادله/۲۱؛ فرقان/۳۳؛ هود/۴۹.

۵- (نور/۵۵)

۶- . تفسیر نور الثقلین.

در قرآن، بارها به حکومت نهایی صالحان تصریح شده است، از جمله:

«لِیُظهِره علی الدّین کلّه»(۱) اسلام بر همه ی ادیان پیروز خواهد شد.

« أَنَّ الْأَرْ ضَ یَرِ ثُهَا عِبَادِیَ الصَّالِحُونَ »(۲) بندگان صالح من وارث زمین خواهند شد.

«والعاقبه للتّقوی»(۳) یا «والعاقبه للمتّقین»(۴)

* آینده ی تاریخ به سود مؤمنان و شکست کافران است.

وَنُرِ یدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْ ضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِ ثِینَ

و ما اراده کرده ایم بر کسانی که در زمین به ضعف و زبونی کشیده شدند، منّت گذاریم و آنان را پیشوایان و وارثان (روی زمین) قرار دهیم. (۵)

* آینده از آنِ مستضعفان است.

۳. مشارکت سیاسی

۳.۱. تعاون و همکاری

یَا أَیُّهَا النَّبِیُّ إِذَا جَاءَکَ الْمُؤْمِنَاتُ یُبَایِعْنَکَ عَلَیٰ أَنْ لَا یُشْرِ کْنَ بِاللَّهِ شَیْئًا وَلَا یَسْرِ قْنَ وَلَا یَزْنِینَ وَلَا یَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا یَأْتِینَ بِبُهْتَانٍ یَفْتَرِ ینَهُ بَیْنَ أَیْدِیهِنَّ وَأَرْ جُلِهِنَّ وَلَا یَعْصِینَکَ فِی مَعْرُ وفٍ فَبَایِعْهُنَّ...(۶)

ای پیامبر! هنگامی که زنان با ایمان نزد تو آمدند تا با تو بیعت کنند که چیزی را شریک خدا نگیرند و دزدی نکنند و مرتکب زنا نشوند و فرزندانِ خود را نکشند و در میان دست و پای خود، مرتکب هیچ گونه نسبت ناروایی نشوند (و فرزندی را به دیگری به ناحق نسبت ندهند) و در هیچ کار خیری تو را نافرمانی نکنند، پس با آنان بیعت کن. . .

* زنان در مسایل عقیدتی، اجتماعی، اخلاقی و سیاسی در کنار مردان هستند و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در پرتو وحی با آنان رفتار عادلانه داشت.

۱- . توبه / ۳۳؛ فتح / ۲۸ ؛ صفّ / ۹.

۲- . انبیاء / ۱۰۵.

۳- . طه / ۱۳۲ .

۴- . اعراف / ۱۲۸.

۵- (قصص/۵)

۶- (ممتحنه/۱۲)

وَإِنْ يُرِ يدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّـهُ هُوَ الَّذِی أَیَّدَکَ بِنَصْرِ هِ وَبِالْمُؤْمِنِینَ (۱)

و اگر (دشمنان) بخواهند با تو نیرنگ کنند، قطعاً خداوند تو را بس است، اوست که با امدادهای خویش و حمایت مؤمنان، تو را یاری کرده است.

* مؤمنان، بازو و پشتیبان رهبرند.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُ ونَ بِالْمَعْرُ وفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّـهَ وَرَ سُولَهُ...(۲)

مردان وزنان با ایمان، یار ویاور و اولیای یکدیگرند، به معروف (خوبی ها) فرمان می دهند و از منکرات و بدی ها (منکرات) نهی می کنند، نماز بر پای داشته، زکات می پردازند و از خداوند و پیامبرش پیروی می کنند.

* زن و مرد، هردو در اصلاح جامعه تأثیر گذارند.

* مؤمنان در جامعه ی اسلامی، نسبت به یکدیگر از طرف خداوند، حقّ ولایت و نظارت همراه با محبّت دارند و بی تفاوت نیستند.

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَ بِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَ دْمًا (۳)

(ذوالقرنین در پاسخ) گفت: آنچه پروردگارم در آن به من قدرت داده، (از کمک مالی شما) بهتر است. پس مرا با نیرویی کمک کنید تا میان شما و آنان سدّی محکم بسازم.

* برای رسیدن به هدف، علاوه بر طرح و بودجه، مشارکت مردم نیز لازم است.

وَ اجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي . هَارُ ونَ أَخِي . اشْدُدْ بِهِ أَزْرِ ي . وَ أَشْرِ كْهُ فِي أَمْرِ ي

و از خاندانم (یاور و) وزیری برایم قرار بده. برادرم هارون را. (و اینگونه) پشت مرا با او استوار ساز. و او را در کارم شریک گردان. (۴)

* رهبری و مدیریّت باید متمرکز باشد و دیگران با او همکاری کنند.

* همکاری، مایه پیشرفت امور است که همفکر و همراه باشد، نه در مقابل.

...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ... (۵)

در نیکوکاری و پرهیزگاری همکاری کنید و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید.

* تعاون در امور اجتماعی، توصیه خداوند به مؤمنان است.

ص: ۱۶۷

۱- (انفال/۶۲)

۲- (توبه/۷۱)

۳- (کهف/۹۵)

۴- (طه/۲۹-۳۲)

۵- (مائده/۲)

۳.۲. شورا

وَالَّذِینَ اسْتَجَابُوا لِرَ بِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاهَ وَأَمْرُ هُمْ شُورَ یٰ بَیْنَهُمْ وَمِمَّا رَ زَقْنَاهُمْ یُنْفِقُونَ

و کسانی که دعوت پروردگارشان را اجابت کرده و نماز را بر پا داشته و با مشورت میانشان کارشان انجام می گیرد و از آنچه روزیشان داده ایم انفاق می کنند. (۱)

* شوری و مشورت، مربوط به امور اجتماعی مردم است، نه احکام و دستورات دینی.

... وَشَاوِرْ هُمْ فِی الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَکَّلْ عَلَی اللَّـهِ إِنَّ اللَّـهَ یُحِبُّ الْمُتَوَکِّلِینَ

و در امور بـا آنـان مشورت نمـا، پس هنگامی که تصـمیم گرفتی، (قاطع باش و) بر خـدا توکّل کن. براستی که خداونـد توکّل کنندگان رادوست می دارد. (۲)

* ارزش مشورت را به خاطر ناکامی های موسمی نادیده نگیرید.(۳)

قَالَتْ یَا أَیُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِی فِی أَمْرِ ی مَا کُنْتُ قَاطِعَهً أَمْرً ا حَتَّیٰ تَشْهَدُونِ (۴)

(بلقیس) گفت: ای بزرگان در کارم نظردهید که بی‌حضور شما کاری را فیصله نداده ام.

* بلقیس، به اطرافیان خود بها می داد و با آنان مشورت می کرد.

۳.۳. تخصص گرایی

وَقَالَ الَّذِی نَجَا مِنْهُمَا وَادَّکَرَ بَعْدَ أُمَّهٍ أَنَا أُنَبِّئُکُمْ بِتَأْوِیلِهِ فَأَرْ سِلُونِ (۵)

و آن کس از آن دو (زنـدانی) که نجـات یـافته بود، پس از مـدّتی (یوسف را) به خاطر آورد، و (به عزیز مصـر) گفت: مرا (به سراغ یوسف) بفرستید تا (از تعبیر خواب) شما را با خبر کنم.

* آگاهان را به جامعه معرفی کنیم، تا مردم از آنان بهره مند شوند.

* بعضی از کارشناسان در انزوا به سرمی برند، از آنان غافل نشویم.

قَالَ الَّذِی عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْکِتَابِ أَنَا آتِیکَ بِهِ قَبْلَ أَنْ یَرْ تَدَّ إِلَیْکَ طَرْ فُکَ... (۶)

کسی (به نام آصِف بن بَرخیا) که به بخشی از کتاب (الهی) آگاهی داشت (به سلیمان) گفت: من آن (تخت) را قبل از آن که پلکِ چشمت بهم بخورد نزد تو می آورم....

۱- (شوری/۳۸)

۲- (آل عمران/۱۵۹)

۳- . هر چند نتیجه مشورت در جنگ احد، مبنی بر مبارزه در بیرون شهر، به شکست انجامید، ولی این قبیل موارد نباید ما را از اصل مشورت و فواید آن باز دارد.

۴- (نمل/۳۲)

۵- (یوسف/۴۵)

۶- (نمل/۴۰)

* در کابینه ی سلیمان، دانشمندترین چهره ها حضور داشتند.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَ اتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّى أَرْ جِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ (۱)

(فرستاده شاه گفت:) ای یوسف! ای مرد راستگوی! درباره (خوابی که) هفت گاو فربه هفت گاو لاغر را می خورند و هفت خوشه سبز و (هفت خوشه) خشکیده دیگر، به ما نظر بده تا به سوی مردم بر گردم، شاید آنان (از اسرار خواب) آگاه شوند.

* حکومت ها نیازمند نظرات دانشمندان و نخبگانند.

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ (ص/۳۷)

و جن های سرکش را (مسخّر او ساختیم) هر بنّا و غوّاصی از آنها را.

* استفاده از تخصص بیگانگان و غیر مؤمنان مانعی ندارد.

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۲)

اگر نمی دانید از اهل ذکر بپرسید.

* این آیه یک اصل کلی را که عقل هر بشری می پذیرد، مطرح می کند وآن مراجعه به اهل علم وکارشناس است. هر چه را نمی دانید از آگاهان و اهل خبره سؤال کنید. البتّه در زمینه ی مسائل دینی، بهترین مصداقِ «اهل ذکر» اهل بیت پیامبرند.

قَالَ عِفْرِ يتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

عِفریتی از جنّ (که دارای قدرت و زیرکی خاصّی بود به سلیمان) گفت: من آن را نزد تو می آورم پیش از آن که از جای خود برخیزی، و من قطعاً بر این کار هم قدرت دارم و هم مورد اعتمادم. (۳)

* در یک نظام و حکومت موفّق، باید از همه ی نیروها در جای خود استفاده کرد.

۴. عقلانیت سیاسی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (۴)

۱- (یوسف/۴۶)

۲- (نحل/۴۳)

۳- (نمل/۳۹)

۴- (نساء/۹۴)

ای کسانی که ایمان آورده اید! هرگاه در راه خدا (برای جهاد) گام برداشتید پس (در کار دشمن) تحقیق کنید و به کسی که نزد شما (با کلامی یا عملی یا سلامی یا پیشنهادی) اظهار اسلام و صلح می کند، نگویید: تو مؤمن نیستی، تا بدین بهانه کالای زندگی دنیا و غنائم بدست آورید. زیرا که غنائم بسیار، نزد خداوند است. شما نیز خودتان قبلاً این گونه بودید، پس خداوند بر شما منّت نهاد (تا ایمان در جانتان نفوذ کرد) پس تحقیق کنید (و زود دست به اسلحه نبرید) که خداوند همواره به آنچه انجام می دهید، به خوبی آگاه است.

* خطر و ضرر قتل نابجا، بیش از احتمال نفاق از سوی دشمنان و از دست دادن غنائم است. عهده داران مال و جان و آبروی مردم، باید اصل احتیاط و تحقیق را فراموش نکنند. «فتبیّنوا... فتبیّنوا»

* در حوادث جنگ که زمینه و بهانه برای قتل بی گناهان است، با عقل و حوصله برخورد کنید، نه با احساسات، که خداوند، آگاه و بیناست.

وَإِذَا ضَرَ بْتُمْ فِي الْأَرْ ضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُ وا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُ وا...(۱)

و هرگاه که در زمین سفر کنید، گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید، اگر بیم دارید که کافران به شما آزار و ضرر رسانند.

* واقع بینی و انعطاف پذیری در انجام وظایف دینی، یک اصل در قوانین الهی است.

* در مواردی یقین لازم نیست. احتمال توطئه و فتنه برای تغییر برنامه کافی است.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَ ائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَ ىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَ هُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُ وا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْ ضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَ كُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِ ينَ عَذَابًا مُهِينًا(۲)

(ای پیامبر!) هرگاه (در سفرهای جهادی) در میان سپاه اسلام بودی و برای آنان نماز برپا داشتی، پس گروهی از آنان با تو (به نماز) بایستند و سلاحهای خود را همراه داشته باشند، چون سجده کردند (قیام نمایند و رکعت دوّم را فرادی کنند پس بروند و) پشت سر شما (نگهبان) باشند، و گروه دیگر که نماز نخوانده اند (از رکعت دوّم) با تو نماز بخوانند و وسایل دفاع و سلاحهای خود را با خود داشته باشند، کافران

۱- (نساء/۱۰۱)

۲- (نساء/۱۰۲)

دوست دارنـد که شـما از سـلاح و سـاز و برگ خود غافل شویـد تا یکباره بر شـما حمله آورنـد، و اگر از باران رنجی به شـما رسـید یا بیمار و مجروح بودیـد، گناهی بر شـما نیست که سـلاحهایتان را بر زمین بگذارید و (فقط) وسایل دفاع با خود داشته باشید.

* در جبهه، مراسم عبادی نباید طولانی شود و کارهای مانع هوشیاری، ممنوع است.

* با هوشیاری، باید از امکانات نظامی و اقتصادی حفاظت کرد.

۵. حزب سیاسی

۵.۱. حزب الله

وَمَنْ یَتَوَلَّ اللَّـهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِینَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّـهِ هُمُ الْغَالِبُونَ (۱)

و هرکس که خـدا و پیامبرش وچنان مؤمنانی را (که در آیه قبل بیان شد) ولیّ خود بگیرد (از حزب خداست) همانا حزب خدا پیروز است.

* حزب اللّه، کسانی اند که ولایت خدا، پیامبر و اهل بیت علیهم السلام را پذیرفته باشند.

لَا تَجِدُ قَوْمًا یُؤْمِنُونَ بِاللَّـهِ وَالْیَوْمِ الْآخِرِ یُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّـهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ کَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِیرَتَهُمْ أُولَـٰئِکَ کَتَبَ فِی قُلُوبِهِمُ الْإِیمَانَ وَأَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَیُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِی مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِینَ فِیهَا رَضِیَ اللَّـهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَـٰئِکَ حِزْبُ اللَّـهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّـهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۲)

هیـچ قومی را نمی یابی که به خـدا و قیامت مؤمن باشـند و (در همان حال) با کسـی که در برابر خـدا و رسولش موضع گرفته است، مهرورزی کننـد، حتّی اگر پدران یا پسـران یا برادران یا خویشانشان باشـند. آنها کسانی هسـتند که خداوند، ایمان را در دلهایشـان ثابت فرموده و با روحی از جانب خویش آنان را تأییـد نموده است و آنان را در باغهایی که نهرها از پای (درختان) آنهـا جـاری است، وارد می کنـد در حـالی که در آنجـا جاودانه هسـتند، خداونـد از آنان راضـی است و آنان نیز از او راضـی هستند. آنان حزب خدا هستند، آگاه باشید که تنها حزب خدا پیروز و رستگارند.

* حزب اللّه، با دشمن خدا دوست نمی شود، گرچه خویشاوند باشد.

* حزب اللّه، نژاد و زبان و منطقه خاص ندارد، بلکه هر مؤمن مقاوم و استوار، جزو حزب اللّه است.

۱- (مائده/۵۶)

۲- (مجادله/۲۲)

۵.۲. حزب شیطان

إِنَّ الشَّیْطَانَ لَکُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا یَدْعُو حِزْبَهُ لِیَکُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِیرِ

بی گمان، شیطان دشمن شما است، پس شما نیز او را دشمن بگیرید؛ جز این نیست که او دار و دسته ی خود را فرا می خواند تا از اصحاب دوزخ باشند.(۱)

سابقه ی دشمنی شیطان با بشر دیرینه است:

پدرمان آدم را از بهشت بیرون کرد. «کما اخرج أبویک» (۲)

او دشمنی است که دیده نمی شود. «انّه یراکم هو و قبیله من حیث لا ترونهم» (۳)

او دشمن قسم خورده است. ««فبعزّتک...» (۴)

از هر سو به انسان حمله می کند. ««من بین أیدیهم و من خلفهم...» (۵)

وسیله ی او برای انحراف مردم، امر به فحشاست. «و یأمرکم بالفحشاء» (۶)

* از برنامه ها و تشکّل های دشمن آگاه باشیم.

اسْتَحْوَذَ عَلَیْهِمُ الشَّیْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِکْرَ اللَّـهِ أُولَـٰئِکَ حِزْبُ الشَّیْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّیْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُ ونَ (۷)

شیطان بر آنان چیره و مسلط شده است، پس یاد خدا را از خاطرشان برده است. آنان حزب شیطانند. آگاه باشید که حزب شیطان همان زیانکارانند.

* خود را در اختیار هر حزب وگروهی قرار ندهیم که بعضی گروه ها، حزب شیطان اند.

۱- (فاطر/۶)

۲- . اعراف / ۲۷.

۳- . اعراف / ۲۷.

۴- . ص / ۸۲.

۵- . اعراف / ۱۷.

۶- . بقره / ۲۶۸.

۷- (مجادله/۱۹)

۵.۳. حق گرایی نه حزب گرایی

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَـٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ... (۱)

آیا آن کس که (همچون پیامبر اسلام) دلیل روشنی (مثل قرآن) از طرف پروردگارش دارد و بدنبال او شاهدی از اوست، و پیش از او (نیز) کتاب موسی (که) رهبر و رحمت بوده است (بر آمدن او بشارت داده)، مانند کسی است که این خصوصیات را نداشته باشد؟)، آنان (که حق جو هستند) به او ایمان می آورند، و هر کس از احزاب (و گروه های مختلف) که به او کافر شود، وعدگاهش آتش است.

* ملاک و محور، حقّ است نه حزب. بجای توجّه به حزب و نژاد و منطقه، بدنبال پیروی از حقّ باشیم. «و من یکفر به من الاحزاب»

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ...

و کسانی که به آنان کتاب (آسمانی) دادیم، به آنچه به سوی تو نازل شده دلشاد می شوند. و بعضی از گروه ها، بخشی از آن (قرآن) را انکار می کنند. (۲)

* حزب گرایی کورکورانه، یک آفت وخطر در برابر حق گرایی است.

مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ(۳)

از کسانی که دین خود را جدا و پراکنده کردند و به دسته ها و فرقه ها تقسیم شدند؛ و هر گروهی به آنچه نزد آنهاست شادمانند.

* گاهی حزب گرایی، ما را از حقّ گرایی دور می کند و عامل تفرقه میان مؤمنان می‌شود.

۱- (هود/۱۷)

۲- (رعد/۳۶)

۳- (روم/۳۲)

د) قواعد فقه سیاسی

درآمد

فقه سیاسی اسلام، به مباحثی از قبیل جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، حسبه، امامت و خلافت، مولفه قلوبهم، دعوت به اسلام، صلح و قراردادها با دولتهای دیگر، تولی و تبری، همکاری با حاکمان و نظائر آن که به صورت مستقیم یا غیر مستقیم مطرح شده است؛ اطلاق می گردد.(۱)

در تعریفی دیگر، «فقه سیاسی اسلام مجموعه قواعد و اصول فقهی و حقوقی است که عهده دار تنظیم روابط مسلمین با خودشان و ملل غیر مسلمان عالم براساس مبانی قسط و عدالت بوده و تحقق فلاح و آزادی و عدالت را منحصرا در سایه توحید عملی می داند و لذا فقه سیاسی عملا دو قسمت و بخش عمده پیدا می کند: اصول و قواعد مربوط به سیاست داخلی و تنظیم روابط درون امتی جامعه اسلامی، و اصول و قواعد مربوط به سیاست خارجی و تنظیم روابط بین الملل و جهانی اسلام».(۲)

پر واضح است که قواعد فقه سیاسی در امر سیاست و حکومت، از جایگاه خاصی برخوردار بوده و در راستای «چارچوب سازی و ارائه طریق برای تشکیل حکومت و سیاست های داخلی و خارجی آن، تدوین قانون، آیین‌نامه‌ها و مقررات جزئی و کلی و صدها نیاز حکومت» گام برمی‌دارد. از این رو، «پاسخ گویی به مسائل مبتلابه و نوپیدا»،

۱- . عباسعلی عمید زنجانی، فقه سیاسی(نظام سیاسی و رهبری در اسلام)، امیرکبیر، ۱۳۶۶، ج ۲، ص :۴۱.

۲- . ابوالفضل شکوری، فقه سیاسی اسلام، بی جا، ۱۳۶۱، ج۱، صص : ۷۱-۷۲.

«پاسخ یابی سریع و بدون مراجعه به مجتهد»، «نظام مند کردن مقررات حاکم بر جامعه»، «تثبیت مقررات حاکم» و «متحدالشکل کردن قوانین کشورهای اسلامی» برخی از اهداف و فواید قواعد فقه سیاسی می باشد.(۱)

از آنجا که منابع قواعد فقه سیاسی قرآن، سنت، عقل و اجماع می باشد، در این بخش، تلاش شده است مستندات قرآنی قواعد فقه سیاسی ذکر شود. در تقسیم‌بندی رئوس مطالب، کتاب «قواعد فقه سیاسی» مبنای کار قرار گرفته است.(۲)

ص: ۱۷۶

۱- . روح الله شریعتی، قواعد فقه سیاسی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۷، صص : ۲۸-۳۷.

۲- . روح الله شریعتی، قواعد فقه سیاسی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۷.

۱. قواعد عام

۱.۱. قاعده رجوع به خبره (کارشناس)

فَاسئلوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ)انبیاء/ ۷(

... اگر نمی دانید از اهل اطلاع (و اهل کتب آسمانی) بپرسید.

* در هر کاری اهلیّت لازم است، داشتن اطلاعات سطحی و تقلیدی کارساز نیست.

۱.۲. قاعده اهم و مهم

قَالَ يَا ابْنَ أُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَ أْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّ قْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَ ائِيلَ وَلَمْ تَرْ قُبْ قَوْلِي (۱)

(هارون در جواب) گفت: (ای برادر و) ای فرزند مادرم! (موی) ریش و سر مرا (به مؤاخذه) مگیر، همانا من ترسیدم (با برخورد تند من، آنها متفرّق شوند و) تو بگویی میان بنی اسرائیل تفرقه انداختی و کلام مرا مراقبت نکردی!

* در تصمیم گیری ها، باید به مسئله ی اهمّ ومهم توجّه کرد. «انیّ خشیت»

لَا يُحِبُّ اللَّ-هُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّ-هُ سَمِيعًا عَلِيمًا (۲)

خداوند، آشکار کردن گفتار بد را دوست نمی دارد، مگر از کسی که به او ستم شده باشد و خداوند، شنوای داناست.

* در تزاحم ارزش های انسانی، باید اهم و مهم رعایت شود. ارزش دفاع از مظلوم، بیش از ارزش حیا وسکوت است.(۳)

۱.۳. قاعده اضطرار

إِنَّمَا حَرَّ مَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّ-هِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ... (۴)

همانا خداوند مردار و خون و گوشت خوك و آنچه را كه (هنگام ذبح) نام غیر خدا بر آن برده شده، حرام كرده است، (ولی) آن كس كه ناچار شد (به خوردن اینها) در صورتی كه زیاده طلبی نكند و از حدّ احتیاج نگذراند، گناهی بر او نیست...

۱- (طه/۹۴)

۲- (نساء/۱۴۸)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «قاعده اهم و مهم» در آیات زیر آمده است: کهف/۷۱-۷۲.

۴- (بقره/۱۷۳)

اضطراری حکم را تغییر می دهد که به انسان تحمیل شده باشد، نه آنکه انسان خود را مضطرّ کند. کلمه «اضطُرّ» مجهول آمده است، نه معلوم.

* اسلام، دین جامعی است و در هیچ مرحله بن بست ندارد. هر تکلیفی به هنگام اضطرار، قابل رفع است.

* شرایط ویژه ی اضطرار، نباید زمینه ساز گناه و آزاد سازی مطلق شود؛ بلکه باید به مقدار رفع اضطرار اکتفا کرد.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّـهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّ مَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِ رْ تُمْ إِلَيْهِ... (۱)

و شما را چه شده که از آنچه که نام خداوند بر آن برده شده است نمی خورید؟ در صورتی که خداوند آنچه را بر شما حرام کرده خودش به تفصیل برای شما بیان کرده است، مگر آنچه (از محرّمات) که به خوردن آن مضطرّ شدید.

* احکام اسلام، بن بست ندارد.

* اضطرار، تکلیف را ساقط می کند.

۱.۴. قاعده اصاله الصحه

-(۲)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرً ا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُـكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَـدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِ هْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّـهَ إِنَّ اللَّـهَ تَوَّابٌ رَ حِيمٌ(۳)

ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری گمان ها دوری کنید، زیرا بعضـی گمان ها گناه است. و (در کار دیگران) تجسّس نکنید و بعضی از شما دیگری را غیبت نکند، آیا هیچ یک از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟ (هرگز) بلکه آن را ناپسند می دانید و از خدا پروا کنید، همانا خداوند بسیار توبه پذیر مهربان است.

این آیه به عواملی چون سوءظن، تجسّس و غیبت، که صلح و صفا و اخوّت میان مؤمنان را به هم می زند اشاره می کند.

۱- (انعام/۱۱۹)

۲- . در این رابطه نک: سید مصطفی محقق داماد، قواعد فقه، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۸۲،صص :۱۹۶-۱۹۸.

۳- (حجرات/ ۱۲)

در قرآن، به حسن ظن سفارش شده و از گمان بد نسبت به دیگران نهی گردیده است: «لَوْ لا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِناتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْراً»(۱) چرا در باره ی شنیده های خود نسبت به مردان و زنان با ایمان، حسن ظن ندارید؟

* در جامعه ایمانی، اصل بر اعتماد، کرامت و برائت انسان ها است. «إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ»

۱.۵. قاعده دفع افسد به فاسد

أَمَّا السَّفِينَهُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَهٍ غَصْباً(۲)

اما آن کشتی (که سوراخ کردم) از آنِ بینوایانی بود که در دریا کار می کردند. خواستم آن را معیوبش کنم، (چون) در کمین آنان پادشاهی بود که غاصبانه و به زور، هر کشتی (سالمی) را می گرفت.

* دفع افسد به فاسد، و رعایت اهمّ ومهم لازم است. (معیوب کردن کشتی کار بدی بود، ولی به سرقت رفتن کشتی بدتر بود.)

۱.۶. قاعده لاضرر

وَالَّذِينَ اتَّخَذُواْ مَسْجِداً ضِرَاراً وَكُفْراً وَتَفْرِيقَا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِرْصَاداً لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِن قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (۳)

و (گروهی دیگر از منافقان) کسانی هستند که مسجدی برای ضربه زدن به اسلام و برای ترویج کفر و تفرقه افکنی میان مؤمنان و کمینگاهی برای (مساعدت) به دشمنان دیرینه ی خدا و پیامبرش ساختند، و همواره سوگند می خورند که جز خیر، قصدی نداریم! (ولی) خداوند گواهی می دهد که آنان دروغگویانند.

هرگونه ضرری در اسلام ممنوع است، «لاضرر و لاضرار فی الأسلام» (۴) از جمله:

الف) ضررهای جانی. «لایرید بکم العسر» (۵)

۱- . نور / ۱۲.

۲- (کهف/۷۹)

۳- (توبه/۱۰۷)

۴- . وسائل، ج ۲۶ ، ص ۱۴.

۵- . بقره / ۱۸۵.

ب) ضرر به مردم. «لاتعاونوا علی الاثم والعدوان» (۱)

ج) ضرر به همسر. «لاتضاروهنّ لتضيّقوا عليهن» (۲)

د) ضرر به فرزند. «لاتضارّ والده بولدها» (۳)

ه-) ضرر به ورثه. « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ » (۴)

و) آموزشهای مضرّ. «يتعلّمون مايضرهم ولاينفعهم» (۵)

ز) ضرر در معاملات وبدهکاری ها. «ولايضارّ کاتب ولاشهيد» (۶)

ح) ضرر به مکتب و وحدت. «اتّخذوا مسجداً ضراراً»

* در اسلام، هرگونه ضرر ممنوع است، گرچه تحت عنوانِ مسجد باشد.

۲. قواعد عرصه سياست

۲.۱. قاعده عدم ولايت غير خدا

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَاللَّـهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

آيا به جای خدا سرپرستان ديگری گرفته اند، با آنکه تنها خدا سرپرست (واقعی) است و اوست که مردگان را زنده می کند و اوست که بر هر کاری تواناست. (۷)

* هرگونه ولايت و سرپرستی که در راستای ولايت الهی نباشد، نامشروع و باطل است.

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ...(۸)

پيامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است، ...

* پيامبر، بر تمام مؤمنان ولايت کامل دارد و ولايت آن حضرت بر مردم، از ولايت خودشان بر امورشان برتر است.

۱- . مائده / ۲.

۲- . طلاق / ۶.

۳- . بقره / ۲۳۳.

۴- . نساء / ۱۲.

۵- . بقره / ۱۰۲.

۶- . بقره / ۲۸۲.

۷- (شوری/۹)

۸- (احزاب/۶)

.... قَالَ إِنِّی جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّیَّتِی قَالَ لَا یَنَالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ

خداوند به او فرمود: من تو را امام و رهبر مردم قرار دادم. ابراهیم گفت: از فرزندان من نیز (امامانی قرار بده)، خداوند فرمود: پیمان من به ستمکاران نمی رسد (و تنها آن دسته از فرزندان تو که پاک و معصوم باشند شایسته این مقامند). (۱)

* امامت، انتصابی است نه انتخابی. امام باید حتماً از طرف خداوند منصوب شود.

یَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاکَ خَلِیفَةً فِی الْأَرْضِ فَاحْکُمْ بَیْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَیٰ ...

ای داود! همانا ما تو را در زمین جانشین قرار دادیم، پس میان مردم به حقّ داوری کن و از هواها و هوس ها پیروی نکن. (ص/۲۶)

* خداوند تدبیر امور بندگانش را به انبیا سپرده است.

* تدبیر امور مردم، حقّ خداست که به هر کس بخواهد واگذار می کند.

إِنَّمَا وَلِیُّکُمُ اللَّـهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِینَ آمَنُوا الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلَاةَ وَیُؤْتُونَ الزَّکَاةَ وَهُمْ رَاکِعُونَ

ولیّ و سرپرست شما، تنها خداوند و پیامبرش و مؤمنانی هستند که نماز را برپا می دارند و در حال رکوع، زکات می دهند. (۲)

* هرگونه ولایت و حکومت که از طریق خدا و رسول و امام نباشد، باطل است.

* ولایت ها در طول یکدیگرند، نه در عرض یکدیگر. ولایت بر مسلمانان، ابتدا از آنِ خداوند است، سپس پیامبر، آنگاه امام.

۲.۲. قاعده مساوات (عدم تبعیض)

یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَأُنْثَیٰ وَجَعَلْنَاکُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّـهِ أَتْقَاکُمْ...(۳)

ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم و شما را تیره ها و قبیله ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامی ترین شما نزد خدا، با تقواترین شماست.

* قرآن، تمام تبعیض های نژادی، حزبی، قومی، قبیله ای، اقلیمی، اقتصادی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و نظامی را مردود می شمارد و ملاک فضیلت را تقوا می داند.

۱- (بقره/۱۲۴)

۲- (مائده/ ۵۵)

۳- (حجرات/ ۱۳)

۲.۳. قاعده تقیّه

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِ ينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّ-هِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً...(۱)

نباید اهل ایمان، بجای مؤمنان، کافران را دوست و سرپرست خود برگزینند و هر کس چنین کند نزد خدا هیچ ارزشی ندارد، مگر آنکه از کفّار پروا و تقیّه کنید (وبه خاطر هدف های مهم تر، موقّتاً با آنها مدارا کنید) .

* تقیّه، برای حفظ دین است. مبادا به بهانه ی تقیّه، جذب کفّار شوید و از نام تقیّه سوء استفاده کنید.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّ-هِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِ هَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ... (۲)

کسی که بعد از ایمان به خدا کافر (و مرتد) شود، نه آنکه او را به زور وادار کرده اند (که با زبان اظهار کفر کند) در حالی که قلبش به ایمان خویش مطمئن است...

* وظیفه ی انسان در حال اکراه تغییر می کند.

وَقَالَ رَ جُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْ عَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَ جُلًا أَنْ يَقُولَ رَ بِّيَ اللَّ-هُ...

و مردی با ایمان از آل فرعون که ایمان خود را پنهان می داشت گفت: «آیا می خواهید مردی را که می گوید: پروردگار من خداوند است بکشید؟! (۳)

* کار کردن در دستگاه ظلم، برای انجام مأموریّتی مهم تر مانعی ندارد.

* گاهی تقیه و کتمان عقیده برای انجام کارهای مهم و اهداف بالاتر لازم است.

۲.۴. قاعده نفی سبیل

... وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّ-هُ لِلْكَافِرِ ينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا(۴)

...و خداوند هرگز راهی برای سلطه ی کفّار بر مسلمانان قرار نداده است.

* باید کاری کرد که کفّار از سلطه بر مؤمنان برای همیشه مأیوس شوند.

* هر طرح، تفاهم نامه و قراردادی که راه نفوذ کفّار بر مسلمانان را باز کند حرام است. مسلمانان باید در تمام جهات سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی از استقلال کامل برخوردار باشند.

۱- (آل عمران/۲۸)

۲- (نحل/۱۰۶)

۳- (غافر/۲۸)

۴- (نساء/۱۴۱)

۲.۵. قاعده نفی کمک به تجاوزگر

تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّـهَ إِنَّ اللَّـهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (۱)

در انجام نیکی ها و دوری از ناپاکی ها یکدیگر را یاری دهید و هرگز در گناه و ستم، به هم یاری نرسانید، و از خداوند پروا کنید که همانا خداوند، سخت کیفر است.

* حکومت و جامعه ی اسلامی، باید در صحنه ی بین الملل، از مظلوم و کارهای خیر حمایت کرده و ظالم و بدی ها را محکوم کند.

وَلَا تَرْ كَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّـهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُ ونَ (۲)

و به ستمگران تمایل وتکیه نکنید که آتشِ (عذاب) شما را فرا می گیرد و (در این صورت) برای شما در برابر خداوند، هیچ دوست و سرپرستی نیست، پس (از هیچ ناحیه ای) مورد کمک قرار نخواهید گرفت.

* هرگونه تمایل واعتماد به ستمگران داخلی وخارجی، ممنوع است.

۳. قواعد عرصه اجتماعی

۳.۱. قاعده عدالت

إِنَّ اللَّـهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْ بَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ

در حقیقت خدا به دادگری و نیکوکاری و بخشش به خویشاوندان فرمان می دهد و از کار زشت و ناپسند و ستم باز می دارد. (۳)

إِنَّ اللَّـهَ يَأْمُرُ كُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَ إِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ... (۴)

همانا خداوند فرمانتان می دهد که امانتها را به صاحبانش بدهید و هرگاه میان مردم داوری کردید، به عدل حکم کنید.

* وظیفه حکومت برقراری عدالت در جامعه و نفی ظلم و تبعیض است.

لَقَدْ أَرْ سَلْنَا رُ سُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...

۱- (مائده/۲)

۲- (/ هود/۱۱۳)

۳- (نحل/ ۹۰)

۴- (نساء/ ۵۸)

همانا ما پیامبرانمان را با معجزات و دلایل آشکار فرستادیم و همراه آنان کتاب (آسمانی) و وسیله سنجش فروفرستادیم تا مردم به دادگری برخیزند... (۱)

* عدالت واقعی در سایه قانون و رهبر الهی است.

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا کُونُوا قَوَّامِینَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّـهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِکُمْ أَوِ الْوَالِدَیْنِ وَالْأَقْرَبِینَ إِنْ یَکُنْ غَنِیًّا أَوْ فَقِیرًا فَاللَّـهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّـهَ کَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِیرًا (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! همواره برپادارنده ی عدالت باشید و برای خدا گواهی دهید، گرچه به ضرر خودتان یا والدین و بستگان باشد. اگر (یکی از طرفین دعوا) ثروتمند یا فقیر باشد، پس خدا به آنان سزاوارتر است. پس پیرو هوای نفس نباشید تا بتوانید به عدالت رفتار کنید. و اگر زبان بپیچانید (و به ناحق گواهی دهید) یا (از گواهی دادن به حقّ) اعراض کنید، پس (بدانید که) خداوند به آنچه می کنید آگاه است.

* به پاداشتن عدالت در جامعه، لازمه ی ایمان است.

* عدالت، حتّی نسبت به غیر مسلمان نیز باید مراعات شود. به اقتضای اطلاق «کُونُوا قَوَّامِینَ بِالْقِسْطِ»

۳.۲. قاعده وفای به عقود

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ... (۳)

ای کسانی که ایمان آورده اید! به عقد و پیمان ها (ی خود، با خدا و مردم) وفا کنید.

* مسلمانان باید به همه ی پیمان ها، (با هر کس و هر گروه،) پایبند باشند، قراردادهای لفظی، کتبی؛ پیمان های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی ویا خانوادگی؛ با قوی یا ضعیف، با دوست یا دشمن، با خدا (مثل نذر و عهد) یا مردم، با فرد یا جامعه، با کوچک یا بزرگ، با کشورهای منطقه یا قراردادهای بین المللی. کلمه ی «بِالْعُقُودِ» شامل همه ی قراردادها می شود.

ص: ۱۸۴

۱- (حدید/ ۲۵)

۲- (نساء/ ۱۳۵)

۳- (مائده/ ۱)

۳.۳. قاعده نفی عسر و حرج

...مَا يُرِ يدُ اللَّ-هُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِنْ حَرَ جٍ وَلَ-ٰكِنْ يُرِ يدُ لِيُطَهِّرَ كُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُ ونَ(۱)

...خداوند نمی خواهد که شما را در تنگی قرار دهد؛ بلکه می خواهد شما را پاک کند و نعمتش را بر شما کامل سازد، شاید شما شکرگزار باشید.

* در احکام دین، حرج و دشواری نیست.

... يُرِ يدُ اللَّ-هُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِ يدُ بِكُمُ الْعُسْرَ (۲)

خداوند برای شما آسانی می خواهد و برای شما دشواری نمی خواهد.

* عسر وحرج، واجبات را از دوش انسان برمی دارد.

۳.۴. قاعده تعظیم شعایر

وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّ-هِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ (۳)

هر کس شعائر خدا را گرامی بدارد، پس این از تقوای دل هاست.

* تقوای درونی باید آثار بیرونی هم داشته باشد. هر کس به شعائر الهی بی اعتنا باشد، در حقیقت تقوای قلبی او کم است.

وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُ مَاتِ اللَّ-هِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَ بِّهِ...(۴)

هر کس آنچه را خداوند محترم شمرده گرامی بدارد، قطعاً برای او نزد پروردگارش بهتر است.

* آنچه را خداوند محترم داشته، گرامی بداریم. (دستورات الهی را با احترام و عظمت یاد کنیم و در اجرای آنها، با نشاط و حسّاس باشیم)

۳.۵. قاعده تعاون

... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ (۵)

... و در انجام نیکی ها و دوری از ناپاکی ها یکدیگر را یاری دهید و هرگز در گناه و ستم، به هم یاری نرسانید.

۱– (مائده / ۶)

۲– (بقره/ ۱۸۵)

۳– (حج/ ۳۲)

۴– (حج/ ۳۰)

۵– (مائده/ ۲)

* برای رشد فضایل در جامعه، باید زمینه ها را آماده و برای رسیدن به آن تعاون داشت.

۳.۶. قاعده جُبّ (آمرزش گذشته)

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُ وا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ

(ای پیامبر!) به کافران بگو: اگر (از انحراف و عملکردهای ناپسند) دست بردارند، گذشته ی آنان بخشوده می شود و اگر (به روش سابق خود) برگردند، به تحقیق سنّت الهی در برخورد با گذشتگان، (درباره ی آنان نیز) جاری است.(۱)

* مسلمان شدن، گناهان و خلاف های قبلی را محو می کند. چنانکه در حدیث می خوانیم: «الاسلام يَجُبّ ما قبله».(۲)

۳.۷. قاعده انتخاب اصلح

(۳)-

... قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ (۴)

... بگو: «آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟» تنها خردمندان متذکّر می شوند (و پند می پذیرند).

* آگاهی و دانش، از معیارهای انتخاب اصلح است.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (۵)

وپیامبرشان به آنها گفت: همانا خداوند «طالوت» را برای زمامداری شما مبعوث (وانتخاب) کرده است، گفتند: چگونه او بر ما حکومت داشته باشد در حالی که ما از او به فرمانروایی شایسته تریم و به او ثروت زیادی داده نشده است؟ پیامبرشان گفت: خداوند او را بر شما برگزیده و توان علمی و جسمی او را افزون نموده است وخداوند ملکش (فرماندهی ورهبری) را به هر کس بخواهد می بخشد وخداوند (احسانش) وسیع و (به لیاقت ها و توانایی های افراد) آگاه است.

* قدرت علمی و توانایی جسمی، دو شرط لازم برای زمامداری جامعه است.

۱- (انفال/ ۳۸)

۲- . مستدرک، ج ۷، ص ۴۴۸.

۳- . نک: عباسعلی عمید زنجانی، قواعد فقه(بخش حقوق عمومی)، تهران: سمت، ۱۳۸۶، صص : ۵۱-۵۸.

۴- (زمر/ ۹)

۵- (بقره/۲۴۷)

۴. قواعد عرصه اقتصاد

۴.۱. قاعده سلطنت(مالکیت)

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَأْکُلُوا أَمْوَالَکُمْ بَیْنَکُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَکُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْکُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَکُمْ إِنَّ اللَّهَ کَانَ بِکُمْ رَحِیمًا (۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! اموال یکدیگر را در میان خود به باطل نخورید، مگر اینکه تجارتی با رضایت یکدیگر باشد. و خود (و یکدیگر) را نکشید، همانا خداوند نسبت به شما همواره مهربان بوده است.

* مالکیّت فردی محترم است و تصرّف در اموال دیگران، جز از راه معاملات صحیح و بر اساس رضایت، حرام است.

وَآتُوا الْیَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِیثَ بِالطَّیِّبِ وَلَا تَأْکُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِکُمْ إِنَّهُ کَانَ حُوبًا کَبِیرًا (۲)

و اموال یتیمان را به آنان (باز) دهید و اموال بد (خودتان) را با اموال خوبِ (یتیمان) تبدیل نکنید و اموال آنان را با اموال خود نخورید، که این گناهی بزرگ است.

* یتیمان گرچه صغیرند، اما مالکند و اموال یتیمان را باید به آنان پس داد، هرچند خود ندانند یا فراموش کنند.

۴.۲. قاعده احسان

لَیْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِینَ لَا یَجِدُونَ مَا یُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِینَ مِنْ سَبِیلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِیمٌ (۳)

بر ناتوانان وبیماران (که نمی توانند در جهاد شرکت کنند) و تهیدستانی که چیزی برای خرج کردن (در راه جهاد) نمی یابند، ایرادی نیست، به شرط آن که خیرخواه خدا و پیامبرش باشند، (و از آنچه در توان دارند مضایقه نکنند.) (زیرا) بر نیکوکاران راه سرزنش و مؤاخذه ای نیست و خداوند بخشنده ی مهربان است.

* کسانی که خالصانه احسان می کنند، اگر کوتاهی کنند، قصورشان قابل بخشش است.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ (الرّحمن/۶۰)

آیا پاداش نیکی (شما) جز نیکی (ما) است.

ص: ۱۸۷

۱- (نساء/ ۲۹)

۲- (نساء/۲)

۳- (توبه/ ۹۱)

* پاداش احسان به هر نوع، به هر مقدار، در هر زمان و مکان و نسبت به هر شخصی باید احسان باشد.

۵. قواعد عرصه امنیتی – اجتماعی

۵.۱. قاعده حرمت جان مسلمان

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا...(۱)

به همین جهت، بر بنی اسرائیل نوشتیم که هر کس انسانی را جز به قصاص یا به کیفر فساد در زمین بکشد پس چنان است که گویی همه ی مردم را کشته است، و هر که انسانی را زنده کند (و از مرگ نجات دهد) گویا همه ی مردم را زنده کرده است ...

* تجاوز به حقوق یک فرد، تهدید امنیّت جامعه است. جان همه ی انسان ها از هر نژاد و منطقه ای که باشند، محترم است. آنان که کارشان نجات جان انسان هاست، مانند پزشکان، پرستاران، مأموران آتش نشانی، امدادگران، داروسازان و ... قدر خود و ارزش کار خویش را بدانند.

۵.۲. قاعده امان

وَ إِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَعْلَمُونَ (۲)

و اگر یکی از مشرکان از تو امان و پناه خواست، پس به او پناه بده تا کلام خدا را بشنود، سپس او را به مکان امنش برسان. چرا که آنان گروهی ناآگاهند (و با شنیدن آیات الهی، شاید هدایت شوند).

* به درخواست پناهندگی دشمن برای شناخت افکار اسلامی، پاسخ مثبت دهید.

۵.۳. قاعده صلح

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۳)

۱- (مائده، ۳۲)

۲- (توبه/ ۶)

۳- (انفال/ ۶۱)

و اگر (دشمنان) به صلح تمایل داشتند، (تو نیز) تمایل نشان بده و بر خداوند توكّل كن، همانا او شنوا و داناست.

* اسلام، جنگ طلب نیست.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا (۱)

مگر کسانی (از منافقان) که به قومی پیوسته اند که میان شما و آن قوم پیمانی است، یا (کسانی که) نزد شما می آیند در حالی که سینه هاشان از جنگ با شما یا قوم خودشان به تنگ آمده است (و اصلًا حال جنگ با هیچ طرفی را ندارند و این بی حوصلگی آنها لطف خداست) زیرا اگر خداوند می خواست آنان را بر شما مسلّط می کرد و آنان با شما مقاتله می کردند. پس اگر آنان از شما کناره گرفته و با شما نجنگیدند و پیشنهاد صلح و سازش دادند، خداوند برای شما راهی برای تعرّض و جنگ با آنان قرار نداده است.

* در جنگ ها، متعرض کسانی که اعلام بی طرفی می کنند، نشوید.

* به انگیزه های صلح طلبانه و تقاضای آتش بس، احترام بگذارید. چون در اسلام، صلح اصل است و جنگ، در صورت ضرورت مجوّز دارد.

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (۲)

خداوند شما را از نیکی و عدل نسبت به کسانی که با شما به خاطر دین جنگ نکرده و شما را از خانه هایتان بیرون ننموده اند منع نمی کند. همانا خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد.

* حساب کفّار بی آزار از کفّار آزاررسان جداست.

۱- (نساء/۹۰)

۲- (ممتحنه/ ۸)

فصل سوم:

سیاست خارجی و روابط بین‌الملل

ص: ۱۹۱

فصل سوم: سیاست خارجی و روابط بین الملل

درآمد

در علم سیاست، اصطلاحاتی از قبیل روابط بین الملل، سیاست بین الملل و سیاست خارجی به طور قابل ملاحظه ای از یکدیگر تمییز داده می شوند. بر این اساس، «سیاست خارجی» به مجموعه ای از اقدامات، خط مشی ها، اصول، اهداف و ابزارها اطلاق می گردد که یک دولت در قبال محیط خارج و تحت تاثیر شرایط داخلی در راستای منافع نظام سیاسی حاکم در پیش می گیرد. «روابط بین الملل» بر روابط بین دولت ها، گروه ها و افراد ممالک مختلف و همچنین شکل های دولتی و غیردولتی کنش متقابل اعضای جوامع مختلف، اطلاق می گردد. روابط بین الملل در این معنا، شامل تجزیه و تحلیل سیاست خارجی یا فراگردهای سیاسی بین ملت ها و دولت ها اعم از سیاسی، تجاری، فرهنگی و ارتباطی به مفهوم کلی می باشد. با این اجمال، تمایز کلیدی در تعریف سیاست خارجی در رسمی بودن امر سیاست است که اولاً ناظر بر هدایت از ناحیه حکومت بوده و درثانی، از روابط گروه ها و افرادی که غیر رسمی هستند، متمایز می گردد. (۱)

ص: ۱۹۳

۱- . هوشنگ مقتدر، سیاست بین الملل و سیاست خارجی، تهران: مفهرس، ۱۳۷۰، صص :۱۰۳-۱۰۴؛ کی. جی. هالستی، مبانی تحلیل سیاست بین الملل، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین الملل، ۱۳۷۳، صص : ۳۱-۳۳؛ علی اصغر کاظمی، روابط بین الملل در تئوری و در عمل، تهران: قومس، ۱۳۷۲، صص : ۴۱-۵۱؛ هانس جی. مورگنتا، سیاست میان ملت ها(تلاش در راه قدرت و صلح)، ترجمه حمیرا مشیرزاده، ۱۳۷۴، صص :۲۷-۳۹.

در این فصل از نوشتار حاضر تلاش شده است از منظر قرآن به «سیاست خارجی و روابط بین الملل» پرداخته شود. در این رابطه، توجه به چند نکته حائز اهمیت است:

اول آنکه، نگاه قرآنی به سیاست خارجی و روابط بین الملل مستلزم نگاهی سیستماتیک به مکتب اسلام است؛ چرا که عمده مباحثی که در فصل اول به آن اشاره شد به گونه‌ای حاکم بر این فصل است.

دوم آنکه، برخی از مسائل نظیر قدرت، امنیت، اخلاق جنگی،...که تا حدودی وجهه بین المللی آن پررنگ است؛ از آن رو که پیوند سیستماتیک با سیاست داخلی و بعضا فقه سیاسی دارند، در ذیل فصل سیاست داخلی مورد تدقیق قرار گرفته اند و برای جلوگیری از تکرار، از ذکر مجدد آنها اجتناب شده است.

سوم آنکه، در نگاه قرآنی به سیاست خارجی و روابط بین الملل به نظر می رسد، تعریف متداول آکادمیک از این دو مفهوم که مبتنی بر نگرشی ناسوتی و زمینی است به حاشیه رفته و بجای آن صبغه اعتقادی مبتنی بر امت غلبه دارد.

ص: ۱۹۴

الف) سیاست خارجی

۱. اصول سیاسی

۱.۱. اصل مسالمت

قُلْ یَا أَهْلَ الْکِتَابِ تَعَالَوْا إِلَیٰ کَلِمَهٍ سَوَاءٍ بَیْنَنَا وَبَیْنَکُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّـهَ وَلَا نُشْرِکَ بِهِ شَیْئًا وَلَا یَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّـهِ... (۱)

بگو: ای اهل کتاب! به سوی سخنی بیایید که میان ما و شما مشترک است.جز خدا را نپرستیم وچیزی را شریک او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را بجای خدا ارباب نگیرد...

* مسلمانان، بر سر مشترکات، با اهل کتاب به تفاهم و توافق می‌رسند.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَکَّلْ عَلَى اللَّـهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۲)

و اگر (دشمنان) به صلح تمایل داشتند، (تو نیز) تمایل نشان بده و بر خداوند توکّل کن، همانا او شنوا و داناست.

حضرت علی علیه السلام به مالک اشتر می نویسد: «لا تدفعنّ صُلحاً دعاک الیه عَدوّک و للّه فیه رضا فانّ فی الصلح دعه لجنودک و راحهً من همومک و أمناً لبلادک و لکن الحذَر کل الحذَر من عدوّک بعد صُلحِه، فان العدوّ ربّما قارب لیتغفّل» صلح پیشنهادی دشمن را رد مکن، ولی پس از صلح هوشیار باش و از نیرنگ دشمن برحذر باش، چون گاهی نزدیکی دشمن، برای غافلگیر کردن است.(۳)

* مسلمانان باید در اوج قدرت، تقاضای صلح و مسالمت را بپذیرند.

۱.۲. اصل دعوت

ادْعُ إِلَیٰ سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَهِ وَالْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ...

۱- (آل عمران/ ۶۴)

۲- (انفال/ ۶۱)

۳- . نهج البلاغه، نامه ۵۳.

(ای پیـامبر! مردم را) با حکمت (و گفتار منطقی) و پنـد نیکو، به راه پروردگارت بخوان و (با مخالفان) به شـیوه ای که نیکوتر است جدال و گفتگو کن.. (۱)

* وظیفه مؤمنان، دعوت دیگران به اسلام است.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّـهِ وَعَمِلَ صَالِحًا (۲)

و کیست خوش سخن تر از کسی که (مردم را) به سوی خداوند دعوت کند و (خود نیز) عمل شایسته انجام دهد.

* دعوت دیگران به سوی خدا، باید با قول نیکو و عمل صالح باشد.

قُلْ هَـٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّـهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي (۳)

(ای پیامبر!) بگو: این راه من است. من و هرکس پیروی ام کرد، با بصیرت به سوی خدا دعوت می کنیم.

* پیروان پیامبر، باید با بصیرت و آگاهی مردم را به سوی خدا دعوت کنند.

فَلِذَٰلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّـهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ... (۴)

پس (ای پیامبر) به خاطر آن (که اهل کتاب دچار شک و تردید یا عناد و لجاجت با تو هسـتند، آنان را به راه حقّ) دعوت کن و بر آن پایداری نما آن گونه که فرمان یافته ای و خواسته های آنان را پیروی مکن و (به آنان) بگو: به هر کتابی که خدا نازل کرده است ایمان دارم و فرمان یافته ام تا میان شما به عدالت حکم کنم...

* باید به اصول دعوت خود پایبند بود و بر خواسته های نامشروع دیگران تسلیم نشد.

۱.۱.۳ اصل تالیف قلوب

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّـهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّـهِ وَاللَّـهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۵)

همانـا صـدقات (زکـات)، برای نیازمنـدان ودرمانـده گـان وکـارگزارانِ زکـات وجلـب دلهـا و آزادی بردگـان وادای بـدهی بـدهکاران و (هزینه ی جهاد) در راه خـدا وتأمین در راه مانـده است، این دسـتور، فرمانی است از جانب خدا و خداوند، دانا و حکیم است.

«مؤلفه قلوبهم»، آنانند که زمینه ای برای گرایش به اسـلام ندارند و با مصـرف بخشـی از زکات، می توان قلوب آنان را جذب کرد. البتّه پرداخت زکات برای تألیف قلوب، به

۱- (نحل/ ۱۲۵)

۲- (فصلت/۳۳)

۳- (یوسف/ ۱۰۸)

۴- (شوری/ ۱۵)

۵- (توبه/۶۰)

مفهوم ایمـان آوردنِ پولی نیست، بلکه زمینه سازی برای آموزش و سـپس معرفت وایمان است. چنانکه در روایت آمـده است: «یتألّفهم و یعلّمهم کی ما یعرفوا» (۱)

* از وظایف دولت اسلامی آن است که برای جذب دلها هزینه کند.(۲)

۱.۴. اصل نفی ولایت کافران بر مسلمانان

-(۳)

یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ.. (۴)

ای کسانی که ایمان آورده اید! یهودیان و مسـیحیان را سرپرست و یاور نگیرید، (زیرا) بعضی از آنان یار و یاور بعض دیگرند و هر کس از شما که آنان را ولیّ خود قرار دهد پس قطعاً از آنان است.

* وقتی یـاری گرفتن از کفّـار مورد نهی قرآن است، قطعاً در روابط و سـیاست خارجی، پـذیرش ولایت و سـلطه ی اهل کتاب وکفّار ممنوع است.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِ ينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّـهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً... (۵)

نباید اهل ایمان، بجای مؤمنان، کافران را دوست و سـرپرست خود برگزینند و هر کس چنین کند نزد خدا هیچ ارزشـی ندارد، مگر آنکه از کفّار پروا و تقیّه کنید (وبه خاطر هدف های مهم تر، موقّتاً با آنها مدارا کنید).

* پـذیرش ولایـت کفّـار از سوی مؤمنـان، ممنـوع اسـت. (اگر مسـلمانان جهـان تنهـا بـه این آیه عمـل می کردنـد الآـن وضـع کشورهای اسلامی این چنین نبود.)

* ارتباط سیاسی نباید مُنجرّ به سلطه پذیری یا پیوند قلبی با کفّار شود.

۱- . وسائل، ج ۶، ص ۴.

۲- . در اسلام مسائلی همچون هدیه، سوغات واطعام، به عنوان اهرمی جهت جذب قلوب مطرح شده است.

۳- . لازم به ذکر است قاعـده نفی سبیل و آیه مربوطه که در بخش قواعد سیاسـی به آن اشاره شد، در رابطه با این موضوع نیز حاکم است.

۴- (مائده/ ۵۱)

۵- (آل عمران/ ۲۸)

۱.۵. اصل تولّی و تبری

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّی وَعَدُوَّکُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ کَفَرُ وا بِمَا جَاءَکُمْ مِنَ الْحَقِّ... (۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! دشـمن من ودشـمن خود را دوست نگیرید. شـما با آنان طرح دوستی می افکنید، در حالی که آنان نسبت به حقّی که برای شما آمده است، کفرورزیده اند.

* جامعه ایمانی حق ندارد با دشمنان خدا، رابطه دوستانه و صمیمانه داشته باشد.

* در سیاست خارجی، برقراری رابطه و قطع آن باید بر اساس ملاک های دینی باشد.

مُحَمَّدٌ رَ سُولُ اللَّـهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُ حَمَاءُ بَيْنَهُمْ... (۲)

محمّد، رسول خداست و کسانی که با او هستند، بر کفّار، سخت و در میان خودشان مهربانند. ...

* مسلمانان باید در برابر دشمن؛ قاطعیّت، صلابت و شدّت داشته و در برابر مؤمنان؛ رأفت، رحمت و عطوفت داشته باشند.

إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّـهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَ جُوكُمْ مِنْ دِيَارِ كُمْ وَظَاهَرُ وا عَلَىٰ إِخْرَ اجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ...(۳)

جز این نیست که خداونـد شـما را از دوستی ورزیـدن بـا کسـانی نهی می کنـد که به خـاطر دین با شـما جنگیـده و شـما را از سرزمین خود بیرون رانده اند و یا در اخراج شما همدستی کرده اند .

* به اسم نوع دوستی و انسان دوستی، مسالمت با کفّار حربی ممنوع است.

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِ ينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّـهِ جَمِيعًا (۴)

آنان که کافران را بجای مؤمنان، سرپرست و دوست خود می گیرنـد آیا عزّت را نزد آنان می جویند؟ همانا عزتّ به تمامی از آن خداست.

* در سیاست خارجی، به جای گسترش روابط با کشورهای کفر، در فکر برقراری روابط با کشورهای اسلامی باشیم.

ص: ۱۹۸

۱- (ممتحنه/۱)

۲- (فتح/ ۲۹)

۳- (ممتحنه/ ۹)

۴- (نساء/ ۱۳۹)

۶.۱. اصل حل مسالمت آمیز اختلافات

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّ-هَ عُرْ ضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّ وا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ(۱)

برای نیکی کردن و پروا داشتن واصلاح بین مردم، خدا را دستاویز سوگندهای خود قرار ندهید.

* حتی سوگند، نباید مانع انجام کار نیک واصلاح میان مردم قرار گیرد.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُ وفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ...

در بسیاری از (جلسات و) سخنان درگوشی آنان، خیری نیست، مگر (سخن) کسی که به صدقه یا کار نیک یا اصلاح و آشتی میان مردم فرمان دهد . (۲)

* گاهی آشتی‌دادن مردم، ایجاب می کند که با هر یک از طرفین، مخفیانه گفتگو کنیم.

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّ-هِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّ-هَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (۳)

و اگر دو گروه از مؤمنان به نزاع و جنگ پرداختند، میان آنان صلح و آشتی برقرار کنید. سپس اگر یکی از دو گروه بر دیگری تجاوز کرد، با متجاوز بجنگید تا به فرمان خدا بازگردد. پس اگر متجاوز بازگشت (ودست از تجاوز برداشت)، میان آن دو گروه به عدالت صلح برقرار کنید و عدالت ورزید که خدا عدالت پیشگان را دوست دارد.

* برای آشتی دادن و برقراری صلح میان مسلمانان، باید با سرعت اقدام کرد.

* در مرحله ی درگیری که متجاوز معلوم نیست، باید تلاش برای خاموش کردن اصل فتنه و ایجاد صلح باشد، ولی در مرحله ی بعد که متجاوز و یاغی شناخته شد، صلح باید در جهت دفاع از مظلوم و گرفتن حقّ او از ظالم باشد. «فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُما بِالْعَدْلِ»

۷.۱. اصل استکبارستیزی و استضعاف زدایی

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُ وا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَ-ذَا الْقُرْ آنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ... يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُ وا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ (۴)

و کسانی که کافر شدند گفتند: ما نه به این قرآن و نه به آن (کتابی) که پیش از آن بوده است، هرگز ایمان نخواهیم آورد. ... کسانی که ضعیف نگاه داشته شده اند (زیر دستان) به مستکبران می گویند: اگر شما نبودید، حتماً ما مؤمن بودیم.

۱- (بقره/ ۲۲۴)

۲- (نساء/ ۱۱۴)

۳- (حجرات/ ۹)

۴- (سبأ/ ۳۱)

* مستضعفانی که پیرو مستکبرانند نیز مورد مؤاخذه قرار خواهند گرفت.

۱.۸. اصل ظلم ستیزی

لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (۱)

نه ستم کنید و نه بر شما ستم شود.

* سلطه پذیری و سلطه گری هر دو محکوم است، نه ظلم ببینید و نه ظلم روا دارید.

وَلَا تَرْ کَنُوا إِلَی الَّذِینَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّکُمُ النَّارُ وَمَا لَکُمْ مِنْ دُونِ اللَّ-هِ مِنْ أَوْلِیَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُ ونَ(۲)

و به ستمگران تمایل وتکیه نکنید که آتشِ (عذاب) شما را فرا می گیرد و (در این صورت) برای شما در برابر خداوند، هیچ دوست و سرپرستی نیست، پس (از هیچ ناحیه ای) مورد کمک قرار نخواهید گرفت.

* هرگونه تمایل واعتماد به ستمگران داخلی وخارجی، ممنوع است.

۲. اصول حقوقی

۲.۱. اصول حقوق بشر(حق حیات، حق وطن و...)

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِی حَرَّ مَ اللَّ-هُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِیِّهِ سُلْطَانًا...

وکسی را که خداوند، (قتل او را) حرام کرده است نکشید، مگر به حقّ. وهر کس مظلوم کشته شود، قطعاً برای ولیّ او تسلّط (بر قاتل) قرار داده ایم... (۳)

* هر انسانی حقّ حیات دارد، غیر مسلمانی هم که با مسلمانان سر جنگ نداشته باشد، مصونیّت جانی و مالی دارد.

وَلَقَدْ کَرَّ مْنَا بَنِی آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِی الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَ زَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّیِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَیٰ کَثِیرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِیلًا (۴)

وهمانا فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا (بر مرکب ها) حمل کردیم و از چیزهای پاکیزه روزی شان دادیم و آنان را بر بسیاری از آفریده های خود برتری کامل دادیم.

* نسل انسان مورد کرامت و برتری و گرامیداشت است.

۱- (بقره/ ۲۷۹)

۲- (هود/ ۱۱۳)

۳- (إسراء/ ۳۳)

۴- (إسراء/۷۰)

وَ إِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكَمْ لَا تَسْفِكَونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِ جُونَ أَنْفُسَكَمْ مِنْ دِيَارِ كُمْ ثُمَّ أَقْرَ رْ تُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ (بقره/ ۸۴)

و هنگامی که از شما پیمان گرفتیم، خونهای یکدیگر را نریزید وهمدیگر را از سرزمین خود بیرون نکنید، پس شما (به این پیمان) اقرار کردید و خود بر آن گواه هستید.

* علاقه به وطن، یک حقّ فطری و طبیعی است و سلب این حقّ، ظلم آشکار است.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا... (۱)

به همین جهت، بر بنی اسرائیل نوشتیم که هر کس انسانی را جز به قصاص یا به کیفر فساد در زمین بکشد پس چنان است که گویی همه ی مردم را کشته است، و هر که انسانی را زنده کند (و از مرگ نجات دهد) گویا همه ی مردم را زنده کرده است...

* جان همه ی انسان از هر نژاد و منطقه ای که باشند، محترم است.

۲.۲. اصل وفای به تعهدات بین المللی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ... (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! به عقد و پیمان ها(ی خود، با خدا و مردم) وفا کنید.

* مسلمانان باید به همه ی پیمان ها، (با هر کس و هر گروه،) پایبند باشند، چه قراردادهای لفظی، کتبی؛ پیمان های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی ویا خانوادگی ؛ با قوی یا ضعیف، با دوست یا دشمن، با خدا (مثل نذر و عهد) یا مردم، با فرد یا جامعه، با کوچک یا بزرگ، با کشورهای منطقه یا قراردادهای بین المللی. کلمه ی «العقود» شامل همه ی قراردادها می شود. «أوفوا بالعقود»

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّ ةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ (۳)

(بدترین جنبندگان نزد خداوند،) آنانند که از ایشان پیمان گرفته ای، سپس پیمان خود را در هر بار می شکنند و(در وفاداری وحفظ پیمان،) اهل تقوا و پروا نیستند.

* مسلمانان می توانند با کفّار پیمان ببندند، چنانکه پیامبرصلی الله علیه وآله پیمان های متعدّدی با کفّار بست، هرچند بعضی از آنان متعهّد نباشند.

* پیمان شکنی دلیل بر پیمان نبستن مجدّد نیست.

۱- (مائده/ ۳۲)

۲- (مائده/۱)

۳- (انفال/۵۶)

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّـهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ(۱)

و اگر خوف آن داشتی که گروهی (در پیمان) خیانت کنند، تو نیز عهدشان را به سوی آنان بیانداز (و آن را لغو کن، یا به آنان اعلام کن که همانند خودشان عمل خواهی کرد.) همانا خداوند خائنان را دوست ندارد.

* اسلام به قراردادها ومعاهداتش پایبند است و تا احتمال خیانتی نباشد، وفا لازم است.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ (۲)

مگر کسانی از مشرکان که با آنان پیمان بسته اید و چیزی از تعهّدات خود نسبت به شما فروگذار نکرده اند و کسی را در برابر شما یاری نداده اند، پس پیمانشان را تا پایان مدّتشان نگهدارید (و وفادار باشید)، که همانا خداوند، اهل تقوا را دوست دارد.

* آنان که به پیمان ها احترام می گذارند، پیمانشان محترم است.

* وفا به پیمان لازم است، گرچه با مشرکان باشد.

... وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّـهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (۳)

... و اگر (مؤمنانِ تحت فشار، برای حفظ دینشان) از شما یاری طلب کردند، بر شماست که یاریشان کنید، مگر در برابر قومی که میان شما و آنان پیمان (ترک مخاصمه) است، و خداوند به آنچه انجام می دهید بیناست.

* در روابط با دیگران باید اهمّ و مهم در نظر گرفته شود. مادامی که کفّار به پیمان های خود با مسلمانان پایبند هستند، نمی توان برای حمایت مسلمانانِ زیر سلطه ی آنان اقدامی کرد. «الاّ علی قوم بینکم و بینهم میثاق» (۴)

۲.۲.۳. اصل مقابله به مثل

... وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (۵)

۱- (انفال/۵۸)

۲- (توبه/۴)

۳- (انفال/۷۲)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «اصل وفای به تعهدات بین المللی» آیات زیر آمده است: نساء/۱۵۴؛ مریم/۵۴ و ۵۵؛

بقره/۱۷۷؛ نساء/۹۰؛ توبه/۱۱۴؛ یوسف/۸۰؛ نساء/۹۲؛ طه/۵۸-۶۰؛ مؤمنون/۸؛ رعد/۲۰؛ اسراء/۳۴.

۵- (بقره/۱۹۱)

و نزد مسجدالحرام با آنها جنگ نکنید، مگر آنکه آنها در آنجا با شما بجنگند، پس اگر با شما جنگ کردند، آنها را (در آنجا) به قتل برسانید. چنین است جزای کافران.

* مقابله به مثل با دشمن در مواردی لازم است.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّ-هِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّ-هَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

و در راه خدا با کسانی که با شما می جنگند، بجنگید ولی از حدّ تجاوز نکنید، که خداوند تجاوزکاران را دوست نمی دارد.

(۱)

* دفاع و مقابله به مثل، از حقوق انسانی است. اگر کسی با ما جنگید ما هم با او می جنگیم.

فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ... (۲)

وهرکس به شما تجاوز کرد، به مانند آن تجاوز، بر او تعدی کنید ...

* اسلام، دین تجاوز و تعدّی نیست، ولی تعدّی و تجاوز دیگران را نیز نمی پذیرد.

* سیستم قانون گذاری باید به نحوی باشد که موجب یأس مسلمانان وجرأت کفّار نگردد واصل مقابله به مثل به همین خاطر است.

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّ-هَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ (۳)

و اگر خوف آن داشتی که گروهی (در پیمان) خیانت کنند، تو نیز عهدشان را به سوی آنان بیانداز (و آن را لغو کن، یا به آنان اعلام کن که همانند خودشان عمل خواهی کرد.) همانا خداوند خائنان را دوست ندارد.

* اسلام به معاهدات خود پایبند است و تا احتمال خیانتی نباشد، وفا لازم است.

* لغو قرار داد از روی مقابله به مثل، عادلانه است.

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْ تُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِ ينَ (۴)

و اگر عقوبت می کنید، چنان عقوبت کنید که شما را بدان عقوبت کردند و البتّه اگر صبر و شکیبایی کنید قطعاً صبر برای صابران بهتر است.

* مقابله به مثل، حقّ طبیعی و الهی است.

۱- (بقره/۱۹۰)

۲- (بقره/ ۱۹۴)

۳- (انفال/ ۵۸)

۴- (نحل/ ۱۲۶)

۲.۴. اصل قبول پناهندگی

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِ كِينَ اسْتَجَارَ كَ فَأَجِرْ هُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّ-هِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ...

و اگر یکی از مشرکان از تو امان و پناه خواست، پس به او پناه بـده تا کلام خدا را بشـنود، سـپس او را به مکان امنش برسان. چرا که آنان گروهی ناآگاهند (و با شنیدن آیات الهی، شاید هدایت شوند).(۱)

* به درخواست پناهندگی دشمن برای شناخت افکار اسلامی، پاسخ مثبت دهید.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَ اتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّ-هُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْ جِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ... (۲)

ای کسـانی که ایمـان آورده ایـد! هرگـاه زنان مؤمن (از شوهرِ کافر جـدا شـده) هجرت کنان نزد شـما آمدنـد، آنان را (از نظر ایمـان) آزمـایش کنیـد و خداونـد به ایمـان آنـان آگـاه تر است. پس اگر آنـان را مـؤمن تشـخیص دادیـد، به سوی کفّـار بـاز نگردانید...

* پذیرفتن پناهنده، در اسلام مورد پذیرش است، به شرط آنکه افراد آزمایش شوند.

۱- (توبه/۶)

۲- (ممتحنه/۱۰)

۳. اصول امنیتی

۳.۱. اصل دفاع از سرزمین‌ها و منافع مسلمانان

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّ-هِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّ جَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ...

شما را چه شده که در راه خدا و (در راه نجات) مردان و زنان و کودکان مستضعف نمی جنگید... (۱)

* مسلمانان باید نسبت به هم، غیرت و تعصّب مکتبی داشته باشند و در برابر ناله ها و استغاثه ها بی تفاوت نباشند.

* از اهداف جهاد اسلامی، تلاش برای رهایی مستضعفان از سلطه ستمگران است.

۳.۲. اصل احتیاط در برخورد با دشمنان

وَلَنْ تَرْ ضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَ ىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ...(۲)

(ای پیامبر!) هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد تا (آنکه تسلیم خواسته آنان شوی و) از آئین آنان پیروی کنی.

* دشمن، به کم راضی نیست. فقط با سقوط کامل و محو مکتب و متلاشی شدن اهداف شما راضی می شود.

* رابطه با اهل کتاب نباید به قیمت صرف نظر کردن از اصول باشد. جذب دیگران آری، ولی عقب نشینی از اصول هرگز.

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُ ونَ

گروهی از اهل کتاب دوست دارند که شما را گمراه کنند، ولی جز خودشان را گمراه نمی کنند و (این را) نمی فهمند. (۳)

* شناخت دشمن وبرنامه های او، لازمه ی دراماﻥ ماندن از آسیب های احتمالی است.

۳.۳. اصل آمادگی برای مقابله با دشمن

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِ بَاطِ الْخَيْلِ تُرْ هِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّ-هِ وَعَدُوَّكُمْ...

و برای (آمادگی مقابله با) دشمنان، هرچه می توانید از نیرو و از اسبان سواری فراهم کنید تا دشمن خدا و دشمن خودتان و نیز (دشمنانی) غیر از اینان را که شما آنان را نمی شناسید، ولی خداوند آنها را می شناسد، به وسیله آن بترسانید...(۴)

۱- (نساء/ ۷۵)

۲- (بقره/ ۱۲۰)

۳- (آل عمران/ ۶۹)

۴- (أنفال/ ۶۰)

* قدرت نظامی مسلمانان باید به گونه ای باشد که دشمن از حمله و هجوم آنان بترسد.

ب) روابط بین الملل

۱. تنظیم روابط بر مبنای عدالت

-(۱)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّـهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِ مَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ... (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! همواره برای خدا با تمام وجود قیام کنید و به انصاف و عدالت گواهی دهید و هرگز دشمنی با قومی، شما را به بی عدالتی وادار نکند. به عدالت رفتار کنید که به تقوا نزدیکتر است...

* در روابط داخلی و خارجی؛ حتّی نسبت به دشمنان هم عادل باشیم.

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّـهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (۳)

خداوند شما را از نیکی و عدل نسبت به کسانی که با شما به خاطر دین جنگ نکرده و شما را از خانه هایتان بیرون ننموده اند منع نمی کند. همانا خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد.

کافران دو دسته اند، گروهی درصدد دشمنی و توطئه علیه مسلمانانند که در آیات قبل فرمود: چرا با آنان اظهار دوستی می کنید، از آنان برائت بجوئید که خدا برای شما کافی است. امّا یک دسته از کفّار، علیه شما اقدامی نکرده و در صدد توطئه نیستند، این آیه می فرماید: با آنان به نیکی رفتار کنید و برقراری رابطه با آنان منعی ندارد.

سیاست خارجی اسلام بر اساس جذب و جلب دیگران است و این امر از طرق زیر قابل دستیابی است:

۱. نیکی. «تَبَرُّوهُمْ» با آنان نیکی کنید.

۲. عدالت. «تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ» نسبت به آنان قسط و عدالت داشته باشند.

۱- . این بخش، متاثر از کتاب «اسلام و روابط بین الملل» بوده است. برای مطالعه بیشتر نک: عبدالله جوادی آملی، اسلام و روابط بین الملل، قم: اسراء : ۱۳۸۸.

۲- (مائده/۸)

۳- (ممتحنه/۸)

۳. مهلت تحقیق. « وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِ کِینَ اسْتَجارَ کَ فَأَجِرْ هُ حَتَّی یَسْمَعَ کَلَامَ اللَّ-هِ »(۱) اگر یکی از آنان مهلت خواست، به او مهلت بدهید تا کلام خدا را بشنود.

۴. قبول پیشنهاد صلح. «وَ إِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَها»(۲) اگر برای زندگی مسالمت آمیز آغوش باز کردند، پیشنهاد صلح آنان را بپذیر.

۵. کمک مالی. «وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ»(۳) سهمی از زکات برای الفت با آنان مصرف شود.

۶. محترم شمردن پیمان های آنان.

بر اساس این آیه، کفّار غیر حربی که بنای جنگ با مسلمانان را ندارند و در حکومت اسلامی زندگی می کنند، از حقوق و عدالت اجتماعی برخوردارند.

* اسلام، دین نیکی و عدالت است، حتّی نسبت به کفّار.

سَمَّاعُونَ لِلْکَذِبِ أَکَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جاءُوکَ فَاحْکُمْ بَیْنَهُمْ أَوْ أَعْرِ ضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِ ضْ عَنْهُمْ فَلَنْ یَضُرُّ وکَ شَیْئًا وَإِنْ حَکَمْتَ فَاحْکُمْ بَیْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّ-هَ یُحِبُّ الْمُقْسِطِینَ (۴)

آنان برای دروغ سازی به دقّت گوش می دهند و همواره مال حرام (رشوه و ربا) می خورند، پس اگر (برای داوری) نزد تو آمدند، یا میانشان داوری کن یا از آنان روی بگردان و اگر از آنان روی بگردانی، هرگز زیانی به تو نخواهند رساند. و اگر داوری کنی، میانشان به قسط و عدل قضاوت کن، همانا خداوند دادگران را دوست دارد.

* همزیستی مسلمانان با اهل کتاب مدینه، تا حدّی بود که برخی از آنان برای قضاوت، نزد پیامبر اسلام می آمدند.

* عدالت، همیشه و همه جا، یک ارزش خداپسندانه است.

۱- . توبه / ۶.

۲- . انفال / ۶۱.

۳- . توبه / ۶۰.

۴- (مائده/۴۲)

۲. وحدت و همزیستی مسالمت آمیز

۲.۱. در حوزه کشورهای اسلامی

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّـهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّ قُوا وَاذْكُرُ وا نِعْمَتَ اللَّـهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا... (۱)

وهمگی به ریسمان خدا چنگ زنید وپراکنده نشوید ونعمت خدا را بر خود یاد کنید، آنگاه که دشمنان یکدیگر بودید، پس خداوند میان دلهایتان الفت انداخت ودر سایه نعمت او برادران یکدیگر شدید...

* وحدت مسلمانان و دوری از تفرقه، یک وظیفه ی الهی است.

* محور وحدت مسلمانان باید دین خدا باشد، نه نژاد، زبان، ملّیت و ....

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً... (۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید! همگی در صلح و آشتی درآئید...

* برقراری صلح، وظیفه ی همه مسلمانان است. «كَافَّةً»

* شیطان، دشمن صلح و وحدت است وهمه ی نداهای تفرقه انگیز، بلندگوهای شیطانی هستند. « ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ »

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ... (۳)

همانا مؤمنان با یکدیگر برادرند، پس میان برادران خود، (در صورت اختلاف و نزاع) صلح و آشتی برقرار کنید .

* جلوگیری از نزاع و اقدام برای اصلاح و برقراری صلح، وظیفه ی همه مسلمانان است، نه گروهی خاص.

۲.۲. در حوزه پیروان ادیان توحیدی

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَـٰهُنَا وَإِلَـٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ(۴)

و با اهل کتاب جز با بهترین شیوه مجادله نکنید، مگر ستمگران از آنان، و (به آنان) بگویید: ما به آنچه (از سوی خدا) بر ما و شما نازل شده ایمان داریم، و خدای ما و خدای شما یکی است و ما تسلیم او هستیم.

۱- (آل عمران/ ۱۰۳)

۲- (بقره/ ۲۰۸)

۳- (حجرات/ ۱۰)

۴- (عنکبوت/۴۶)

* تبادل نظر و گفتگو میان مکتب ها، فرهنگ ها و امّت ها مورد قبول اسلام است.

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا(۱)

و خداوند کسانی از اهل کتاب (یهودیان) را که از مشرکان عرب پشتیبانی می کردند، از برج و قلعه های مرتفعشان پایین کشید و در دل های آنان ترس و وحشت افکند، (که در نتیجه شما مسلمانان) گروهی (از آنان) را کشتید و گروهی را اسیر کردید.

* همزیستی مسالمت آمیز با اهل کتاب، تا زمانی است که آنان یاور مخالفان نباشند.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّـهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَهِ... (۲)

همانا خداوند در قیامت، میان مؤمنان (مسلمان) و یهودیان و صابئین و نصاری و مجوس و مشرکان، داوری کرده و حقّ را از باطل جدا خواهد نمود...

* دعوت به اسلام ومجادله نیکو لازم است، ولی توقّع پایان یافتن اختلافات ادیان را در دنیا نداشته باشید. در دنیا همزیستی مسالمت آمیز داشته باشید تا در قیامت خداوند فیصله دهد.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَهٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّـهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّـهِ... (۳)

بگو: ای اهل کتاب! به سوی سخنی بیایید که میان ما و شما مشترک است. جز خدا را نپرستیم وچیزی را شریک او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را بجای خدا ارباب نگیرد ...

* مسلمانان باید در دعوت به وحدت، پیش قدم باشند.

وَإِنَّ هَـٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّهً وَاحِدَهً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ(۴)

و این اُمت شما اُمت واحدی است، و من پروردگار شما هستم؛ پس، از من پروا کنید.

* در جهان‌بینی الهی، تمام امّت ها یک امّت هستند، زیرا:

الف) اصول دعوت همه ی پیامبران الهی یکی است.

ب) نیازهای فطری و روحی و جسمی مردم یکی است.

۱- (احزاب/۲۶)

۲- (حج/۱۷)

۳- (آل عمران/۶۴)

۴- (مؤمنون/۵۲)

ج) خالق و پروردگار همه یکی است.(۱)

۱.۲.۲. وحدت بر مبنای توحید

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَـٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ (۲)

و پیش از تو هیچ پیامبری را نفرستادیم مگر آنکه به او وحی کردیم که معبودی جز من نیست، پس (تنها) مرا بپرستید.

* توحید در رأس برنامه همه ی انبیای الهی بوده است.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّـهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّـهِ... (۳)

بگو: ای اهل کتاب! به سوی سخنی بیایید که میان ما و شما مشترک است.جز آنکه خداوند را نپرستیم وچیزی را شریک او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را بجای خدا ارباب نگیرد...

* اطاعت بی چون و چرا از دیگر انسان ها، نشانه ی پذیرش نوعی ربوبیّت برای آنها ویک نوع عبودیّت برای ماست. در حالی که همه ی انسان ها با یکدیگر مساوی هستند.

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّـهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ... (۴)

(اهل کتاب،) دانشمندان و راهبانِ خود و مسیح فرزند مریم را به جای خداوند به خدائی گرفتند...

* انسان پرستی به هر شکل، شرک است. هیچ شخص و شخصیّتی نباید بت شود.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّـهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّـهِ...

پس با گرایش به حقّ به این دین روی بیاور، (این) فطرت الهی است که خداوند مردم را بر اساس آن آفریده است... (۵)

* انسان فطرتاً خدا گرا و طرفدار حقّ است. وحدت جهانی بر اساس فطرت واحد بشری امکان پذیر است.

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «وحدت و همزیستی عادلانه در حوزه پیروان ادیان توحیدی» در آیات زیر آمده است: بقره/ ۶۲، ۸۳، ۸۹، ۹۱ و ۲۸۵؛ عنکبوت/۴۶؛ صافات/۳۴-۳۸؛ نساء/۴۷؛ نوح/۲۶ و ۲۷؛ انعام/۹۲؛ نساء/۱۳۶.

۲- (انبیاء/۲۵)

۳- (آل عمران/۶۴)

۴- (توبه/ ۳۱)

۵- (روم/۳۰)

۳. روابط دیپلماتیک

۳.۱. هیات های دیپلماتیک

لَا یَغُرَّنَّکَ تَقَلُّبُ الَّذِینَ کَفَرُوا فِی الْبِلَادِ (۱)

رفت و آمد کفّار در شهرها تو را فریب ندهد.

* اعزام هیأت های سیاسی، اقتصادی و نظامی از سوی دشمن، شما را فریب ندهد.

۳.۲. همکاری های بین المللی

... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّـهَ إِنَّ اللَّـهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (۲)

... و در انجام نیکی ها و دوری از ناپاکی ها یکدیگر را یاری دهید و هرگز در گناه و ستم، به هم یاری نرسانید، و از خداوند پروا کنید که همانا خداوند، سخت کیفر است.

* حکومت اسلامی، باید در صحنه ی بین المللی، تنها در کارهای خیر و مفید، همکاری و مشارکت کند.

۳.۳. منطقه بین المللی مسلمانان

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّـهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (۳)

همانا کسانی که کفر ورزیدند و(مؤمنان را) از راه خدا و مسجدالحرامی که آن را برای همه ی مردم، ساکنان مکّه و یا (مسافران) بادیه نشین مساوی قرار دادیم بازمی دارند (گرفتار قهر ما خواهند بود) وهر کس در مسجدالحرام اراده انحراف وظلم کند، ما به او عذاب دردناک می چشانیم.

* مسجد الحرام، منطقه ی بین‌المللی مسلمانان است و همچون آسمان ها و اقیانوس ها حق هیچ فرد و کشور و حکومتی نیست.

۳.۴. گردهمایی جهانی طاغوت ها

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ (۴)

تا هر ساحر دانا و کارآزموده ای را نزد تو بیاورند.

* طاغوت ها برای شکستن حقّ، گردهمایی سراسری از متخصّصان تشکیل می دهند.

۱- (آل عمران/۱۹۶)

۲- (مائده/۲)

۳- (حج/۲۵)

۴- (اعراف/۱۱۲)

۳.۵. کمک های بشر دوستانه

وَاللَّـهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّـهِ يَجْحَدُونَ (۱)

و خداوند بعضی از شما را بر بعضی دیگر در روزی برتری داده است، پس کسانی که برتری داده شده اند، رزق خود را بر زیردستان خود ردّ نمی کنند تا همه با هم برابر شوند. پس آیا نعمت خدا را انکار می کنند؟

* بی تفاوتی وترک کمک به دیگران، کفران نعمت الهی است.

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ (۲)

(سرزمین کنعان را قحطی فراگرفت)و (در پی مواد غذایی) برادران یوسف (به مصر) آمدند و بر او وارد شدند، آنگاه (یوسف) آنان را شناخت، ولی آنها او را نشناختند.

* در زمان قحطی اگر منطقه های دیگر از شما کمک خواستند، کمک کنید.

۴. الزامات روابط بین الملل

۴.۱. روابط عادلانه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّـهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ...(۳)

ای کسانی که ایمان آورده اید! همواره برای خدا با تمام وجود قیام کنید و به انصاف و عدالت گواهی دهید و هرگز دشمنی با قومی، شما را به بی عدالتی وادار نکند. به عدالت رفتار کنید که به تقوا نزدیکتر است...

* در روابط داخلی و خارجی؛ حتّی نسبت به دشمنان هم عادل باشیم. «شنآن قوم»

۴.۲. نفی رابطه سلطه

لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (۴)

نه ستم کنید و نه بر شما ستم شود.

* سلطه پذیری و سلطه گری هر دو محکوم است، نه ظلم ببینید و نه ظلم روا دارید.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ...(۵)

ای کسانی که ایمان آورده اید! کافران را به جای مؤمنان دوست خود نگیرید...

ص: ۲۱۲

۱- (نحل/۷۱)

۲- (یوسف/۵۸)

۳- (مائده/۸)

۴- (بقره/۲۷۹)

۵- (نساء/۱۴۴)

* در سیاست خارجی و روابط سیاسی و اقتصادی، هر اقدامی که به سلطه ی کفّار بر مسلمانان انجامد حرام و محکوم است.

۴.۳. برائت از مشرکان

بَرَ اءَةٌ مِنَ اللَّ-هِ وَرَ سُولِهِ إِلَی الَّذِینَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِ کِینَ(۱)

(این آیات اعلام جدائی و) بیزاری و برائتی است از سوی خدا و پیامبرش، نسبت به مشرکانی که با آنان پیمان بسته اید.

* گرچه از نظر حقوقی، موظّفیم به پیمان وفادار باشیم، ولی برائت قلبی از مشرکان و منحرفان، یک اصل دینی است.(۲)

* اعلام برائت، نشانه ی قاطعیّت و اقتدار است، همچنان که سکوت در برابر توطئه ها و پیمان شکنی ها نشانه ی ضعف است.

قُلْ یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنْ کُنْتُمْ فِی شَکٍّ مِنْ دِینِی فَلَا أَعْبُدُ الَّذِینَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّ-هِ وَلَ-کِنْ أَعْبُدُ اللَّ-هَ الَّذِی یَتَوَفَّاکُمْ وَأُمِرْ تُ أَنْ أَکُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ (۳)

بگو: ای مردم! اگر از (درستی) دین من در شک و تردیدید، پس (بدانید که من) کسانی را که شما به جای خدا می پرستید، نمی پرستم، بلکه خدایی را می پرستم که جان شما را (در وقت مرگ) می گیرد و مأمورم که از مؤمنان باشم.

* دشمن حتّی در سران اسلام هم طمع دارد. پس باید برائت و تسلیم ناپذیری خود را به صراحت اعلام کنیم.

۴.۴. قطع رابطه

یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّی وَعَدُوَّکُمْ أَوْلِیَاءَ تُلْقُونَ إِلَیْهِمْ بِالْمَوَدَّهِ وَقَدْ کَفَرُ وا بِمَا جَاءَکُمْ مِنَ الْحَقِّ... (ممتحنه/۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید! دشمن من ودشمن خود را دوست نگیرید. با آنان طرح دوستی می افکنید، در حالی که نسبت به حقّی که برای شما آمده است، کفر ورزیده اند.

* برقراری رابطه با کفّار در صورتی جایز است که آنها به ارزشهای شما احترام بگذارند و در صدد توطئه نباشند.

۱- (توبه/۱)

۲- . تفسیر اطیب البیان.

۳- (یونس/۱۰۴)

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ (۱)

پس تا مدّتی (معیّن از کفّار) روی بگردان.

* اعراض و قطع رابطه، باید منطقی و موقّت باشد.

... وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

... و اگر (به خاطر راندن کفّار و قطع داد و ستد) از فقر و تنگدستی می ترسید، پس به زودی خداوند اگر بخواهد از فضل خویش شما را بی نیاز خواهد کرد، قطعاً خداوند آگاه و حکیم است. (۲)

* از قطع رابطه اقتصادی با کفّار، به خاطر حفظ مکتب، نگران نباشیم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (۳)

ای کسانی که ایمان آورده اید! از کسانی که دین شما را به مسخره و بازی می گیرند، آنان که پیش از شما کتاب (آسمانی) داده شده اند و(نیز) کفّار را ولیّ خود نگیرید و از خدا بپرهیزید، اگر ایمان دارید.

* با کسانی که به دین خدا و مقدّسات مذهبی توهین می کنند، قطع رابطه کنید. (در روابط با دیگران، احترام به مقدّسات یک شرط ضروری است)

۵. جنگ

۵.۱. دشمن شناسی

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا (۴)

آیا کسانی را که بهره ای از کتاب (خدا) به آنها داده شده، ندیده ای که به بت و طاغوت ایمان می آورند و درباره کفّار می گویند: اینان از کسانی که (به اسلام و محمّدصلی الله علیه وآله) ایمان آورده اند، راه یافته ترند.

* دشمنان، برای مبارزه با اسلام افکار و عقاید خود را کنار می گذارند و با یکدیگر همدست می شوند. چنانکه در صدر اسلام یهودیان با مشرکان، همدست شدند.

۱- (صافات/۱۷۴)

۲- (توبه/۲۸)

۳- (مائده/۵۷)

۴- (نساء/۵۱)

سَتَجِدُونَ آخَرِ ينَ يُرِ يدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّ مَا رُ دُّوا إِلَى الْفِتْنَهِ أَرْ كِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكَمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَ-ئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا(۱)

بزودی گروهی دیگر را خواهید یافت که می خواهند از شما (با اظهار اسلام) در امان باشند و از قوم خود نیز (با اظهار کفر) ایمن باشند. آنان هر بار به سوی فتنه (و بت پرستی) برگردند، در آن فرو می افتند. پس اگر از درگیری با شما کناره نگرفتند و به شما پیشنهاد صلح ندادند و دست از شما برنداشتند، آنان را هر جا یافتید، بگیرید و بکشید که آنانند کسانی که ما برای شما بر ایشان تسلّطی آشکار قرار داده ایم.

* مسلمانان باید انواع دشمنان را شناخته، با هر یک برخوردی متناسب داشته باشند.

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ عَلَى مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنفَضُّواْ وَ لِلَّهِ خَزَآئِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ(۲)

آنان همان کسانی هستند که می گویند: بر کسانی که نزد رسول خدا هستند، انفاق نکنید تا پراکنده شوند؛ در حالی که خزانه های آسمان ها و زمین برای خداوند است ولی منافقان نمی فهمند.

* یکی از راه های دشمن برای شکستن مکتب و رهبر، پراکنده کردن پیروان است.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

قطعاً سرسخت ترین مردم را در دشمنی نسبت به اهل ایمان، یهودیان و مشرکان خواهی یافت، و نزدیک ترینشان را از نظر دوستی با مؤمنان، کسانی خواهی یافت که می گویند: ما نصرانی هستیم. این (دوستی) به آن جهت است که برخی از آنان کشیشان وراهبانند وآنان تکبّر نمی ورزند. (۳)

* دشمنی یهود با مسلمانان، دشمنی تاریخی و ریشه دار است.

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ (۴)

پس آنان در کارشان به کشمکش پرداختند و نجوی را مخفی کردند.

* دشمنان، اختلافات خود را پنهان می کنند.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ (۵)

ص: ۲۱۵

۱- (نساء/۹۱)

۲- (منافقون/۷)

۳- (مائده/۸۲)

۴- (طه/۶۲)

۵- (نمل/۵۷)

پس ما لوط و خانواده اش را نجات دادیم، جز زنش را که (به خاطر انحراف) مقدّر کرده بودیم از بازماندگان (و هلاک شدگان در آن شهر) باشد.

* گاهی همسر، عامل نفوذی مخالفان است.

قرآن در آیات متعدّد از برنامه ها و توطئه های دشمن خبر می دهد و وظیفه ی مسلمانان را به آنان گوشزد می نماید:

الف) افکار و آرزوهای دشمن:

« مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُ وا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِ كِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَ بِّكُمْ »(۱)

نه کفّار از اهل کتاب ونه مشرکان، هیچ کدام دوست ندارند که از طرف پروردگارتان به شما هیچ خیری برسد.

« وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ » (۲)

آرزو دارند که شما نرمش نشان دهید تا با شما سازش کنند.

« وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ »(۳)-(۴)

آرزو دارند که شما در رنج قرار گیرید.

وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُ وا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ ...(۵)

آرزو دارند که شما از اسلحه و سرمایه خود غافل شوید.

ب) توطئه های دشمن:

« إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا » (۶)

مخالفان، هرگونه توطئه ای را بر ضدّ شما به کار می برند.

ج) رفتار دشمن:

« يُخَادِعُونَ اللَّ-هَ وَالَّذِينَ آمَنُوا » (۷)

با خدا و مؤمنان خدعه می کنند.

« إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً » (۸)

اگر بر شما مسلّط شوند، دشمن شما می گردند.

ص: ۲۱۶

۱- (بقره/۱۰۵)

۲- (قلم/۹)

۳- (آل عمران/۱۱۸)

۴- (قلم/۹)

۵- (نساء/۱۰۲)

۶- (طارق/۱۵)

۷- (بقره/ ۹)

۸- (ممتحنه/ ۲)

« آمِنُوا بِالَّذِی أَنْزِلَ عَلَی الَّذِینَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاکْفُرُ وا آخِرَ هُ لَعَلَّهُمْ یَرْ جِعُونَ » (۱)

به آنچه که بر مؤمنـان نـازل شـده صـبحگاهان ایمان بیاوریـد و شامگاهان از ایمان برگردیـد (تا شایـد مؤمنان در حقانیّت دین مردّد شده و) برگردند.

د) وظیفه ی مسلمانان در برابر دشمن:

« هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْ هُمْ »(۲)

آنان دشمنند پس از آنان حذر کن.

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّهٍ... (۳)

آنچه توان دارید برای مقابله با دشمن آماده کنید.

« لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَهً مِنْ دُونِکُمْ لَا یَأْلُونَکُمْ خَبَالًا » (۴)

غیر خودی ها را محرم اسرار نگیرید که رعایت نمی کنند.(۵)

۵.۲. جهاد

۵.۲.۱. اصالت صلح

فَإِنِ اعْتَزَلُوکُمْ فَلَمْ یُقَاتِلُوکُمْ وَأَلْقَوْا إِلَیْکُمُ السَّلَمَ فما جعل الله لَکُم عَلَیهم سَبیلاً

پس اگر آنان از شـما کناره گرفته و با شما نجنگیدند و پیشنهاد صلح و سازش دادند، خداوند راهی برای مقابله شما علیه آنان قرار نداده است. (۶)

* به انگیزه هـای صـلح طلبـانه و تقاضـای آتش بس، احترام بگذاریـد. چون در اسـلام، صـلح اصل است و جنگ، در صورت ضرورت مجوّز دارد.

* تنها پیشنهاد صلح از سوی دشمن کافی نیست، آتش‌بس و ترک جنگ لازم است.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَکَّلْ عَلَی اللَّ-هِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۷)

و اگر (دشمنان) به صلح تمایل داشتند، (تو نیز) تمایل نشان بده و بر خداوند توکّل کن، همانا او شنوا و داناست.

۱- (آل عمران/ ۷۲)

۲- (منافقون/ ۴)

۳- (انفال/ ۶۰)

۴- (آل عمران/ ۱۱۸)

۵- . مصادیق دیگری از مضمون «دشمن شناسی» در آیات: مائده/۵۹؛ توبه/۳۲؛ کهف/۵۰؛ اسراء/۵۳ .

۶- (نساء/۹۰)

۷- (انفال/۶۱)

* فرمان جنگ و پذیرش صلح، از اختیارات رهبری جامعه اسلامی است. «فاجنح» نفرمود: «فاجنحوا»

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّـهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (۱)

و اگر دو گروه از مؤمنان به نزاع و جنگ پرداختند، پس میان آنان آشتی برقرار کنید. سپس اگر یکی از دو گروه بر دیگری تجاوز کرد، با متجاوز بجنگید تا به فرمان خداوند بازگردد. پس اگر متجاوز دست از تجاوز برداشت، میان آن دو گروه به عدالت صلح برقرار کنید و عدالت ورزید که خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد.

* در مرحله ی درگیری که متجاوز معلوم نیست، باید تلاش برای خاموش کردن اصل فتنه و ایجاد صلح باشد، «فَاصلحوا بینهما» ولی در مرحله ی بعد که متجاوز و یاغی شناخته شد، صلح باید در سمت و سوی دفاع از مظلوم و گرفتن حقّ او از ظالم باشد. «فَاصلحوا بینهما بالعَدل»(۲)

۵.۲.۲. جایگاه جهاد

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ... (۳)

(به سوی جبهه وجهاد) کوچ کنید، سبکبار و سنگین بار، (خواه بر شما آسان باشد، خواه دشوار.) ودر راه خدا با اموال وجانهای خود جهاد کنید...

* بر فقیران، جهاد با جان و بر اغنیا، جهاد با مال و جان واجب است.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّـهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ أُولَـٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (۴)

مؤمنان، تنها کسانی هستند که به خدا ورسولش ایمان آورده و دچار تردید نشدند و با اموال و جانهای خود در راه خدا جهاد کردند. اینانند که راستگویانند.

* در فرهنگ اسلام، جهاد مالی و جانی، باید در راه خدا باشد. «جاهدوا... فی سبیل الله»

۱- (حجرات/۹)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «اصالت صلح» در آیات زیر آمده است: انفال/۳۸؛ توبه/۳۶؛ حجرات/۱۰.

۳- (توبه/۴۱)

۴- (حجرات/۱۵)

۵.۲.۳. ارزش جهاد

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُ وا وَجَاهَدُوا فِی سَبِیلِ اللَّـهِ أُولَـٰئِکَ یَرْ جُونَ رَ حْمَتَ اللَّـهِ وَاللَّـهُ غَفُورٌ رَ حِیمٌ (۱)

همانا کسانی که ایمان آورده اند و کسانی که مهاجرت نموده و در راه خدا جهاد کرده اند، آنها به رحمت پروردگار امیداوار هستند و خدا آمرزنده و مهربان است.

* امید به لطف پروردگار، مشروط به ایمان، هجرت و جهاد است.

وَ الْعَادِیَاتِ ضَبْحاً (۲)

سوگند به اسبان دونده که (در میدان جهاد) نفسشان به شماره افتاد.

* جهاد و دفاع به قدری ارزش دارد که خداوند به نفس اسب های زیر پای جهادگران سوگند یاد می کند.

کُتِبَ عَلَیْکُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ کُرْ هٌ لَکُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تَکْرَ هُوا شَیْئًا وَهُوَ خَیْرٌ لَکُمْ ...

جهاد بر شما مقرّر شد، در حالی که برای شما ناخوشایند است و چه بسا چیزی را ناخوش دارید، در حالی که خیر شما در آن است ... (۳)

* جنگ و جهاد در راه دین، مایه ی خیر است.

۵.۲.۴. جهاد تدافعی

وَقَاتِلُوا فِی سَبِیلِ اللَّـهِ الَّذِینَ یُقَاتِلُونَکُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّـهَ لَا یُحِبُّ الْمُعْتَدِینَ

و در راه خدا با کسانی که با شما می جنگند، بجنگید ولی از حدّ تجاوز نکنید، که خداوند تجاوزکاران را دوست نمی دارد. (۴)

برخورد با دشمن دو مرحله دارد:

۱. بی اعتنایی و اعراض. «دع أذاهم»(۵)، «فاعرض عنهم» (۶)

۲. جهاد و جنگ. «واغلظ علیهم»(۷)، « وَقَاتِلُوا... الَّذِینَ یُقَاتِلُونَکُمْ »

۱- (بقره/۲۱۸)

۲- (عادیات/۱)

۳- (بقره/۲۱۶)

۴- (بقره/۱۹۰)

۵- . احزاب / ۴۸.

۶- . نساء / ۶۳.

۷- . توبه / ۷۳.

جهاد مسلمانان، برای دفاع از خود و دین خداونـد است، لکن هدف دشـمن از جنگ، خاموش کردن نور خدا؛ «لیطفؤا نور الله بافواههم» (۱)وبه تسلیم کشاندن مسلمانان است. «لن ترضی عنك الیهود و لا النصاری حتّی تتّبع ملتهم» (۲)

* دفاع، از حقوق انسانی است. اگر کسی با ما جنگید ما هم با او می جنگیم.

* هدف از جهاد در اسلام، گرفتن آب و خاک، یا استعمار و انتقام نیست، بلکه هدف، دفاع از حقّ با حذف عنصرهای فاسد و آزادسازی افکار و نجات انسان ها از خرافات و موهومات می باشد. «فی سبیل اللّه»

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ(۳)

(مشـرکان پیمان شـکن،) درباره ی هیـچ مؤمنی، (هیچ گونه) حقّ خویشاوندی و (هیچ) عهد وپیمان را مراعات نخواهند کرد و ایشان همان تجاوزکارانند.

* جنگ با مشرکان پیمان شکن، جنبه دفاعی دارد و ما آغازگر آن نبوده ایم.

وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّـهِ أَوِ ادْفَعُوا... (۴)

و به آنها گفته شد: بیایید شما (هم مثل دیگران) در راه خدا بجنگید و یا (لااقل از حریم خود) دفاع کنید...

* جهـاد، گـاهی ابتـدایی و برای برداشـتن طـاغوت هـاست و گاهی دفاعی و برای حفظ جان و مال مسـلمانان است. «قاتلوا فی سبیل الله أو ادفعوا»

۵.۲.۵. هدف از جهاد

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّـهِ...(۵)

و با آنها بجنگید تا فتنه‌ای (در زمین) باقی نماند و دین، تنها از آنِ خدا شود...

* هدف از جهاد در اسلام، استقرار دین و قانون خداست.

ص: ۲۲۰

۱- . صف / ۸.

۲- . بقره / ۱۲۰.

۳- (توبه/۱۰)

۴- (آل عمران/۱۶۷)

۵- (بقره/۱۹۳)

حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْ بُ أَوْزَارَ هَا ذَلِكَ..

(و چون در دست شما اسیر شوند) پس آنان را سخت ببندید (تا فرار نکنند) سپس، یا بر آنان منّت نهید (و آزادشان کنید) و یا با گرفتن فدیه و عوض، رهایشان کنید تا جنگ بار سنگین خود را بر زمین نهد... (۱)

* هدف از جهاد، از بین بردن ظلم و ستم است و لذا عفو و بخشش اسیران از سفارش های اسلام است.

وَرَ دَّ اللَّـهُ الَّذِينَ كَفَرُ وا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرً ا وَكَفَى اللَّـهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّـهُ قَوِيًّا عَزِيزًا(۲)

و خداوند کسانی را که کفر ورزیدند با دلی پر از خشم برگرداند، بدون آن که هیچ خیری (پیروزی و غنیمتی) به دست آورند، و خداوند مؤمنان را از جنگ بی نیاز ساخت (و آنان را پیروز کرد)، و خداوند، توانا

و شکست ناپذیر است.

* هدف جنگ های دشمن، رسیدن به پیروزی یا کسب غنائم، کشور گشایی و یا حفظ منافع خود است. «لم ینالوا خیراً» ولی هدف جهاد اسلامی، «احدی الحسنیین»(۳) است یعنی: یا انجام وظیفه ی دینی و دعوت و ارشاد ناآگاهان و رفع موانع گسترش حقّ و یا رسیدن به شهادت و لقای حق.

... وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّـهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْ ضُ وَلَـٰكِنَّ اللَّـهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ (۴)

... و اگر خداوند (فساد) بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، قطعاً زمین را فساد می گرفت. ولی خداوند نسبت به جهانیان لطف و احسان دارد.

* اگر در برابر متجاوز، دفاع صورت نگیرد، فساد و تباهی زمین را فرا خواهد گرفت.

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ الَّذِينَ يَشْرُ ونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَ ةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرً ا عَظِيمًا (۵)

پس باید در راه خدا کسانی بجنگند که دنیا را به آخرت می فروشند و کسی که در راه خدا می جنگد، کشته شود یا پیروز گردد، بزودی پاداشی بزرگ به او خواهیم داد.

ص: ۲۲۱

۱- (محمد/۴)

۲- (احزاب/۲۵)

۳- . توبه / ۵۲.

۴- (بقره/۲۵۱)

۵- (نساء/۷۴)

* هدف از جهاد در اسلام، انجام فرمان خداست، نه کشورگشایی یا استثمار.

* در جبهه ی حقّ، شکست مطرح نیست، یا شهادت یا پیروزی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَ جُوا مِنْ دِيَارِ هِمْ بَطَرً ا وَرِ ئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّـهِ وَاللَّـهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ(۱)

و مثل کسانی نباشید که از روی سرمستی و خودنمایی و غرور و ریا در برابر مردم، از خانه های خود (به سوی جبهه) خارج شدند و مردم را از راه خدا بازمی داشتند وحال آنکه خداوند، به آنچه انجام می دهند احاطه دارد.

* تفاوت اصولی جنگ های اسلامی و غیر اسلامی در هدف است. هدف مسلمانان از جنگ، رفع فتنه است (آیه ی ۳۹ سوره انفال)، امّا هدف دیگران، سلطه جویی و قدرت نمایی است. « بَطَرً ا وَرِ ئَاءَ النَّاسِ »(۲)

۵.۲.۶. فرماندهی نظامی

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُ ونَ مِنَ الْأَعْرَ ابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّـهَ وَرَ سُولَهُ...(۳)

بادیه نشینانی که (از شرکت در جنگ)معذور بودند، (نزد تو) آمدند تا به آنان اذن داده شود (که در جنگ شرکت نکنند)، ولی کسانی که به خدا و پیامبرش دروغ گفتند (و عذری نداشتند)، از جنگ باز نشستند...

* جهاد، امری حکومتی است نه فردی، لذا هم حضور در جبهه و هم ترکِ آن باید با اجازه ی رهبر مسلمانان باشد.

وَأَطِيعُوا اللَّـهَ وَرَ سُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِ يحُكُمْ وَاصْبِرُ وا إِنَّ اللَّـهَ مَعَ الصَّابِرِ ينَ (۴)

و از خداوند و فرستاده اش اطاعت کنید و با یکدیگر نزاع نکنید، که سست می شوید ومهابت و قوّتتان از بین می رود، و صبر کنید، همانا خداوند با صابران است.

* جهاد، باید با فرماندهی رهبر مسلمانان، رسول خدا (و جانشینان بر حقّ) او باشد.

۱- (انفال/۴۷)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «هدف از جهاد» در آیات زیر آمده است: فتح/۲۵؛ محمد/۴؛انفال/۸و۷.

۳- (توبه/۹۰)

۴- (انفال/۴۶)

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَ ابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَ سُولِ اللَّـهِ وَلَا يَرْ غَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ... (۱)

اهل مدینه و بادیه نشینان اطرافِ آنان، حقّ ندارند از (فرمانِ) رسول خدا تخلّف کنند و (به جبهه نروند و) جان های خود را از جان پیامبر عزیزتر بدانند.

* اطاعت بی چون و چرا از پیامبر لازم است و کسی حقّ تخلّف از فرمانِ حکومتی رسول خداصلی الله علیه وآله را ندارد.(۲)

۵.۲.۷. آمادگی نظامی

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّهٍ وَمِنْ رِ بَاطِ الْخَيْلِ تُرْ هِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّـهِ وَعَدُوَّكُمْ...

و برای (آمادگی مقابله با) دشمنان، هرچه می توانید از نیرو و از اسبان سواری فراهم کنید... (۳)

* مسلمانان باید آمادگی رزمی کامل، از نظر تجهیزات و نفرات را داشته باشند و آماده ی مقابله با خیانت و حمله دشمن باشند.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَهَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُ ونَ (۴)

و به او (داود) فن زره سازی برای شما را آموختیم تا شمارا از (خطرات) جنگتان حفظ کند، پس آیا شما شکرگزار هستید؟!

* تدارک مقدّمات امور دفاعی امری لازم و ضروری است.

وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ (۵)

و برای سلیمان، سپاهیانش از جنّ و انس و پرنده گردآمدند،...

* تمرین وآموزش و آماده باش، برای لشکر الهی یک ضرورت است.

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّـهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

و (بیادآر) هنگامی که بامدادان (برای جنگ اُحد) از نزد خانواده ات بیرون شدی (تا) مؤمنان را در مراکزی برای جنگیدن جای دهی، و خداوند (به گفتار و کردار شما) شنوا و داناست. (۶)

۱- (توبه/۱۲۰)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «فرماندهی نظامی» در آیات زیر آمده است: حشر/۵؛ تحریم/۹؛ حج/۳۱؛ محمد/۲۰؛ بقره/۲۴۶؛ بقره/۲۴۱؛ توبه/۴۹؛ توبه/۷۳.

۳- (انفال/۶۰)

۴- (انبیاء/۸۰)

۵- (نمل/۱۷)

۶- (آل عمران/۱۲۱)

* برنامه ریزی های لازم برای عملیات نظامی، باید قبل از حمله ی دشمن صورت گیرد.

۵.۲.۸. استراتژی های نظامی

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً... (۱)

(ای پیامبر!) هرگاه (در سفرهای جهادی) در میان سپاه اسلام بودی و برای آنان نماز برپا داشتی، پس گروهی از آنان با تو (به نماز) بایستند و سلاحهای خود را همراه داشته باشند، پس چون سجده کردند (قیام نمایند و رکعت دوّم را فرادی انجام داده پس بروند و) پشت سر شما (نگهبان) باشند، و گروه دیگر که نماز نخوانده اند (از رکعت دوّم) با تو نماز بخوانند و وسایل دفاع و سلاحهای خود را با خود داشته باشند، کافران دوست دارند که شما از سلاح و ساز و برگ خود غافل شوید تا یکباره بر شما حمله آورند، ....

* در همه حال، هشیاری لازم است، حتّی نماز نباید انسان را از خطر دشمن غافل کند.

* با هوشیاری، باید از امکانات نظامی و اقتصادی حفاظت کرد.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ (۲)

و در تعقیب دشمن سستی نکنید، اگر شما رنج می کشید، همانا آنان نیز همان گونه که شما رنج می برید رنج می برند،

* به جای موضع تدافعی، در تعقیب دشمن و در حالت تهاجمی باشید.

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ... (۳)

پس هرگاه با کافران (در میدان جنگ) روبرو شدید، گردن هایشان را بزنید تا آن که آنان را از پا درآورید (و چون در دست شما اسیر شوند) پس آنان را سخت ببندید (تا فرار نکنند)...

* از میان کافران، تنها آنان را که در برابر شما به جنگ ایستاده اند، از میان بردارید.

* تا دشمن از پای در نیامده و زمین گیر نشده، به فکر اسیر گرفتن و جمع غنائم نباشید.

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ...

۱- (نساء/۱۰۲)

۲- (نساء/۱۰۴)

۳- (محمد/۴)

و جز آنها که کناره گیریشان برای ساز و برگ نبرد مجدّد یا پیوستن به گروه دیگری از مسلمانان باشد، هرکس در روز جنگ پشت به دشمن کند، قطعاً مورد خشم خدا قرار می گیرد... (۱)

* در میدان رزم، عقب نشینی تاکتیکی، اشکال ندارد.

* در جنگ، فریب دادن دشمن جایز است.

... فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَ ةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّ-هِ... (۲)

پس اگر صد نفر از شما پایدار باشد، بر دویست نفر (از کفّار) پیروز می شود، و اگر از شما هزار نفر باشند، بر دو هزار نفر (از آنان) با خواست خداوند پیروز می شوند...

* عامل اصلی شکست، ضعف درون است نه قوت بیرون.

* فرماندهان باید به روحیه، نشاط و شرایط سپاه اسلام توجّه داشته باشند.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَ ىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْ ضِ تُرِ يدُونَ عَرَ ضَ الدُّنْيَا وَاللَّ-هُ يُرِ يدُ الْآخِرَ ةَ وَاللَّ-هُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ(۳)

هیچ پیامبری حق ِاسیر گرفتن ندارد، مگر بعد از آنکه در آن (منطقه و) زمین، غلبه ی کامل یابد. شما (به خاطر گرفتن اسیر وسپس آزاد کردن با فدیه) به فکر متاع زود گذر دنیا هستید، ولی خداوند (برای شما) آخرت را می خواهد و خداوند، شکست ناپذیر و حکیم است.

* در صحنه ی جنگ، پیش از تسلّط کامل بر دشمن، اسیر گرفتن ممنوع است.

* اسلام، نه تنها با مسائل اجتماعی و دنیوی بیگانه نیست، بلکه در ریزترین مسائل تاکتیکی جنگ هم دخالت کرده و نظر داده است.

وَإِن نَّكَثُواْ أَيْمَانَهُم مِّن بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُواْ فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُواْ أَئِمَّةَ الْكُفْرِ...

امّا اگر (به جای توبه،) سوگندهای خویش را پس از بستنِ پیمانشان شکستند و در دین شما، زبان به طعنه (و عیب گوئی) گشودند، پس با سران کفر بجنگید... (۴)X)

* در مبارزه، باید نابودی سران و مرکز فرماندهی و تشکیلات دشمن، در اولویت باشد.

إِذْ يُوحِي رَ بُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُ وا الرُّ عْبَ فَاضْرِ بُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِ بُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ (۵)

۱- (انفال/۱۶)

۲- (انفال/۶۶)

۳- (انفال/۶۶)

۴- (انفال/۶۶)

۵- (انفال/۱۲)

(به یادآور) زمانی که پروردگارت به فرشتگان وحی کرد که من با شمایم، شما افراد با ایمان را تقویت کنید، من نیز به زودی در دلهای کافران، رُعب وترس خواهم افکند، پس فرازِ گردن ها را بزنید و سرانگشتانشان را قلم کنید (تا نتوانند سلاح بردارند).

* از توان رزمی خود در نبرد، بهترین استفاده را ببرید و ضربه ها را به جاهای حسّاس وارد آورید.

۵.۲.۹. عوامل پیروزی در جنگ

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّ-هِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّ-هُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ... (۱)

سپس آنها (طالوت و یاران او) به اذن خداوند، سپاه دشمن را درهم شکستند و داود (که جوانی کم سن و سال، ولی مؤمن، شجاع و از یاران طالوت بود،) جالوت را (که فرمانده سپاه دشمن بود) کشت،...

با توجّه به این آیه و آیات گذشته معلوم می شود که عوامل پیروزی چند چیز است:

۱. رهبر توانا و لایق. «زاده بَسطةً فی العلم والجسم»

۲. پیروان مؤمن. «قال الّذین یظنّون انّهم ملاقوا الله»

۳. توکّل. «کم مِن فئه قلیله غَلبت فئه کثیره باذن الله»

۴. صبر و استقامت. « رَ بَّنَا أَفْرِ غْ عَلَيْنَا صَبْرً ا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا »

۵ . انگیزه ی الهی داشتن. «وانصُرنا علی القوم الکافرین»

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّ-هُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِ يدُ اللَّ-هُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِ ينَ (۲)

و (به یاد آورید) زمانی که خداوند شما را وعده می داد که یکی از دو گروه (کاروان تجارتی یا لشکر مسلح دشمن،) از آنِ شما خواهد بود، و شما (به خاطر راحت طلبی و منافع مادّی) دوست داشتید گروه غیر مسلّح (کاروان تجارتی) در اختیارتان قرار گیرد. در حالی که خداوند می خواهد حقّ را با کلمات (و سنّت های) خویش استوار ساخته و ریشه ی کفّار را برکند. (از این رو شما را با تعداد کم و نداشتن آمادگی جنگی در بدر با لشکر قریش درگیر و سرانجام پیروز ساخت.)

* پیروزی، تنها با تعداد نفرات و تجهیزات جنگی نیست، عامل عمده، اراده ی خداوند است، که غالب بر عوامل طبیعی است.

۱- (بقره/۲۵۱)

۲- (انفال/۷)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُ وا اللَّ-هَ كَثِيرً ا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

ای کسانی که ایمان آورده اید! هرگاه با گروهی (از دشمن) روبرو شدید، ثابت قدم باشید و خدا را بسیار یاد کنید تا شما رستگار شوید. (۱)

* ما مأمور به ثبات قدم در جبهه ایم، امّا همین پایداری را هم باید از خدا بخواهیم. «رَ بَّنَا أَفْرِ غْ عَلَيْنَا صَبْرً ا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا »(۲)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّ ضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُ ونَ صَابِرُ ونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُ وا..(۳)

ای پیامبر! مؤمنان را بر پیکار (با کفّار) تشویق کن، اگر بیست نفر از شما پایدار باشند، بر دویست نفر پیروز می شوند واگر از شما صد نفر (مقاوم) باشند، بر هزار نفر از کافران غلبه می یابند...

* عامل تعیین کننده در جبهه های نبرد، ایمان و پایداری است، نه تعداد نفرات و موازنه ی ظاهری نیروها.

* مسلمانان صدر اسلام دارای چنان ایمان، معرفت و یقینی بودند که پیروزی آنان بر ده برابر خود، قطعی و تضمین شده بود.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّ-هُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِ ينَ

آیا گمان دارید که (با ادّعای ایمان) وارد بهشت شوید، در حالی که هنوز خداوند مجاهدان و صابران شما را معلوم نساخته است؟ (آل عمران/۱۴۲)

* صبر و مقاومت، همراه با جهاد لازم است. جنگ و عوارض و آثار آن، همه و همه نیازمند صبر و بردباری است.

۵.۲.۱۰. عوامل شکست در جنگ

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّ-هُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَ اكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِ يدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِ يدُ الْآخِرَ ةَ

و قطعاً خداوند وعده ی خود را (مبنی بر پیروزی شما در جنگ احد) محقّق گرداند، زیرا که دشمن را با خواست او می کشتید، تا آنکه سست شدید و در کار (جنگ و

۱- (انفال/۴۵)

۲- . بقره / ۲۵۰.

۳- .(انفال/۶۵)

تقسیم غنائم) به نزاع پرداختید و از (دستور پیامبر) نافرمانی کردید، با آنکه خداوند (پیروزی و) آنچه را (از غنائم) که محبوب شما بود به شما نشان داده بود. برخی از شما خواهان دنیایند و برخی خواهان آخرت. (۱)

* معنای تحقق وعده های خدا، نادیده گرفتن سنّت های الهی نیست. نصرت خداوند تا زمانی است که شما به وظیفه عمل کنید.

* از جمله عوامل شکست، سستی، نزاع و عدم اطاعت از فرماندهی است.

* عامل برخی از شکست های بیرونی، درونی است. شما در درون، سست و نافرمان شدید، لذا در بیرون شکست خوردید.

أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَـٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ...

آیا چون مصیبتی (در جنگ اُحد) به شما رسید که دو برابرش را (در جنگ بدر) به آنها (دشمن) وارد ساخته بودید، گفتند: این مصیبت از کجاست؟ (و چرا به ما رسید؟) بگو: آن از سوی خودتان است. .. (۲)

* در جستجوی عوامل شکست، ابتدا به سراغ عوامل درونی و روحی و فکری خود بروید، سپس عوامل دیگر را پیگیری کنید. «قل هو من عند أنفسکم»

* گمان نکنید که مسلمان بودن برای پیروزی کافی است، تا در هر شکستی کلمه ی «چرا وچطور» را بکار ببرید، بلکه علاوه بر ایمان، رعایت اصول و قوانین نظامی وسنّت های الهی لازم است.

...فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّـهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ... (۳)

... لیکن چون جهاد (در مدینه) بر آنان مقرّر شد، گروهی از آنان از مردم (مشرک مکّه) چنان می ترسیدند که گویا از خدا می ترسند، بلکه بیش از خدا (از کفّار می ترسیدند) و (از روی اعتراض) گفتند: پروردگارا! چرا جنگ را بر ما واجب کردی؟ چرا ما را تا سرآمدی نزدیک (مرگ طبیعی) مهلت ندادی؟...

* سرچشمه اعتراض به فرمان جهاد، ترس است.

۱- (آل عمران/۱۵۲)

۲- (آل عمران/۱۶۵)

۳- (نساء/۷۷)

۵.۲.۱۱. امدادهای الهی در جنگ

... إِذْ جَاءَتْکُمْ جُنُودٌ فَأَرْ سَلْنَا عَلَيْهِمْ رِ يحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَ وْهَا... (۱)

... آن گاه که (دشمنان شما در قالب) لشکریانی به سراغتان آمدند، ولی ما (برای دفاع از شما) تند بادی (سخت) و لشکریانی که آنها را نمی دیدید بر آنان فرستادیم،...

* شرط دریافت امدادهای الهی، ایمان و تلاش است. (مسلمانان آماده ی دفاع شدند، خندق کندند و سپس یاری شدند.)

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُ وهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّ عْبَ فَرِ يقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُ ونَ فَرِ يقًا(۲)

و خداوند کسانی از اهل کتاب (یهودیان) را که از مشرکان عرب پشتیبانی می کردند، از برج و قلعه های مرتفعشان پایین کشید و در دل های آنان ترس و وحشت افکند، (که در نتیجه شما مسلمانان) گروهی (از آنان) را کشتید و گروهی را اسیر کردید.

* یکی از امدادهای غیبی خداوند در جنگ ها، ایجاد رعب در دل دشمنان است.

... كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَ ةً بِإِذْنِ اللَّ ـهِ وَاللَّ ـهُ مَعَ الصَّابِرِ ينَ (۳)

... چه بسا گروهی اندک که با اذن خدا بر گروهی بسیار پیروز شدند و خداوند با صابران (و استقامت کنندگان) است.

* فراوانی عِدّه و عُدّه ی دشمن در برابر اراده ی خداوند چیزی نیست.

بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُ وا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِ هِمْ هَـٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَ بُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (۴)

البتّه اگر صبر ومقاومت کنید وپرهیزگاری نمایید (گرچه) دشمنان با خشم و خروش بر شما بتازند، پروردگارتان شما را با پنج هزار فرشته مخصوص مدد می رساند.

* استقامت وتقوا، عامل نزول فرشتگان وامدادهای غیبی در جنگ است.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّ ـهُ إِلَّا بُشْرَ ىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّ ـهِ إِنَّ اللَّ ـهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۵)

و خداوند، آن (پیروزی و نزول فرشتگان) را جز برای بشارت و اینکه دلهایتان با آنان آرامش یابد قرار نداد و نصرت و پیروزی، جز از سوی خدا نیست، (به قدرت خود و امداد فرشته هم تکیه نکنید.) همانا خداوند، شکست ناپذیر حکیم است.

۱- (احزاب/۹)

۲- (احزاب/۲۶)

۳- (بقره/۲۴۹)

۴- (آل عمران/۱۲۵)

۵- (انفال/۱۰)

* رزمنده باید روحیّه ی قوی داشته باشد. از عوامل پیروزی، انگیزه و روحیّه ی قوی رزمندگان است که یکی از امدادهای الهی است.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَـٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَـٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ (۱)

شما (با نیروی خود)، آنان (کفّار) را نکشتید، بلکه خداوند (با امدادهای غیبی) آنها را به قتل رساند. (ای پیامبر!) آنگاه که تیر افکندی، تو نیفکندی، بلکه خدا افکند.

* پیروزی در جنگ موجب غرور و عُجب شما نشود، خداوند و امدادهای او را فراموش نکنید.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (۲)

همانا خداوند در مواضع بسیاری شما را یاری کرده است و در روز حُنین (نیز شما را یاری کرد،) آنگاه که فراوانی لشگرتان شما را به غرور و اعجاب واداشت، ولی این فزونیِ نفرات هیچ سودی برای شما نداشت و زمین با همه ی گستردگی اش بر شما تنگ آمد، پس شما پشت به دشمن فرار کردید.

* عامل اصلی پیروزی جنگ ها در صدر اسلام، نصرت و امداد الهی بود.

* امدادهای الهی در همه حال است، چه در حال ضعف و چه در حال قدرت. در جنگ بدر با مسلمانانِ اندک، از نصرت الهی برخوردار شدند و در جنگ حُنین با تعداد زیاد، باز هم نصرت الهی به یاری آمد.(۳)

۵.۲.۱۲. شکست به مثابه آزمایش الهی

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

و قطعاً خداوند وعده ی خود را (مبنی بر پیروزی شما در جنگ اُحد) محقّق گرداند، زیرا که دشمن را با خواست او می کشتید، تا آنکه سست شدید و در کار (جنگ و

۱- (انفال/۱۷)

۲- (توبه/۲۵)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «امدادهای الهی» در آیات زیر آمده است: احزاب/۲۵؛ غافر/۲۸؛ نساء/۴۵؛ بقره/۲۵۱؛ آل عمران/۱۲۳؛ آل عمران/۱۳۹؛ انفال/۹؛ انفال/۱۰؛ انفال/۱۲؛ انفال/۱۸؛ توبه/۱۴؛ انفال/۴۳-۴۴.

تقسیم غنائم) به نزاع پرداختید و از (دستور پیامبر) نافرمانی کردید، با آنکه خداوند (پیروزی و) آنچه را (از غنائم) که محبوب شما بود به شما نشان داده بود. برخی از شما خواهان دنیایند (و غنائم جنگی،) و برخی خواهان آخرت (و شهادت در راه خدا). پس آنگاه خداوند شما را از (تعقیب) آنان منصرف ساخت (و پیروزی شما به شکست انجامید،) تا شما را بیازماید، ولی از (خطای) شما درگذشت و همانا خداوند نسبت به مؤمنان، صاحب فضل و بخشش است.(۱)

* شکست ها، وسیله ی آزمایش الهی است. « لِيَبْتَلِيَكُمْ »

... قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَ زَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّـهُ مَا فِي صُـدُورِ كُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّـهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (۲)

... اگر در خانه هایتان نیز بودید، آنهایی که کشته شدن بر آنها مقرّر شده بود، به سوی قتلگاه خود روانه می شدند و(حادثه اُحد) برای آن است که آنچه را در سینه های شماست، خدا بیازماید و آنچه را در دل دارید، پاک وخالص گرداند وخداوند به آنچه در سینه هاست داناست.

* حوادث تلخ و شکست در جبهه ها، یکی از راههای امتحان و شناسایی درجات ایمان افراد است.

۵.۲.۱۳.فرار ا ز جنگ

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّ مَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْ بَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْ ضِ...(۳)

(خداوند به موسی) فرمود: به درستی که آن (سرزمین مقدّس) تا چهل سال برآنان ممنوع شد، (پس به خاطر این سستی وتخلّف این مدّت طولانی را) در زمین سرگردان (و از مواهب مادّی ومعنوی آن سرزمین مقدّس، محروم) خواهند شد.

* کیفر فرار از جنگ، محرومیّت است. « فَإِنَّهَا مُحَرَّ مَةٌ عَلَيْهِمْ »

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُ وا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ(۴)

ای کسانی که ایمان آورده اید! هرگاه با انبوه کافران برخورد کردید، به آنان پشت نکنید و مگریزید.

* در هنگام نبرد، فرار از جنگ جایز نیست.

۱- (آل عمران/۱۵۲)

۲- (آل عمران/۱۵۴)

۳- (مائده/۲۶)

۴- (انفال/۱۵)

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّ سُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا (۱)

بلکه (نافرمانی و فرار شما به خاطر آن بود که) گمان کردید پیامبر و مؤمنان هرگز (به سلامت) به خانواده های خود باز نخواهند گشت.

* توجّه بیش از حدّ به خانواده، عامل فرار از جهاد است. « لَنْ يَنْقَلِبَ... إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا»(۲)

۵.۲.۱۴. اخلاق جنگ

الشَّهْرُ الْحَرَ امُ بِالشَّهْرِ الْحَرَ امِ وَالْحُرُ مَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ..(۳)

ماه حرام در برابر ماه حرام و (اگر دشمنان احترام آنرا شکستند و با شما جنگ کردند، شما نیز حقّ دارید مقابله به مثل کنید. زیرا) حرمت ها را (نیز) قصاص است وهرکس به شما تجاوز کرد، به مانند آن تجاوز، بر او تعدی کنید...

* قوانین حاکم بر جنگ را محترم بشمارید، مگر آنکه دشمن از آن سوء استفاده کند.

... حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْ بُ أَوْزَارَ هَا...

(و چون در دست شما اسیر شوند) پس آنان را سخت ببندید (تا فرار نکنند) سپس، یا بر آنان منّت نهید (و آزادشان کنید) و یا با گرفتن فدیه و عوض، رهایشان کنید تا جنگ بار سنگین خود را بر زمین نهد... (۴)

* هدف از جهاد، از بین بردن ظلم و ستم است و لذا عفو و بخشش اسیران از سفارش های اسلام است.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرً ا يُؤْتِكُمْ خَيْرً ا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَ حِيمٌ (۵)

ای پیامبر! به اسیرانی که در دست شمایند بگو: اگر خداوند در دلهای شما خیری بداند، بهتر از آنچه از شما گرفته شده است به شما خواهد داد (و مسلمان خواهید شد) و گناهانتان را می بخشاید و خداوند بخشاینده و مهربان است.

در نظام اسلامی، برای اسرای جنگی، سه طرح مشروع و مقبول است:

۱- (فتح/۱۲)

۲- . مصادیق دیگری از مضمون «فرار از جنگ» در آیات زیر آمده است: محمد/۳۳.

۳- .(بقره/۱۹۴)

۴- (محمد/۴)

۵- (انفال/۷۰)

۱. آزاد کردن بدون فدیه، مثل آنچه در فتح مکّه واقع شد. با آنکه مسلمانان قدرت اسیر و فدیه گرفتن را داشتند، ولی پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله همه را با جمله ی «انتم الطلقاء» آزاد ساخت.

۲. آزادی اسیران با گرفتن فدیه ی نقدی یا مبادله ی اُسرا.

۳. نگه داشتن اسیران در دست مسلمانان، تا هم از قدرت یافتن دشمن جلوگیری شود، هم به تدریج تعالیم دین را آموخته و به اسلام ارشاد شوند.

انتخاب هر یک از این سه راه، در اختیار حاکم اسلامی است.

* هدف از جنگ، شکست طاغوت است، نه قتل و غارت و اسارت.

۵.۲.۱۵. حمایت از ایثارگران و مجاهدان

لَا یَسْتَوِی الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ غَیْرُ أُولِی الضَّرَ رِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِینَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَی الْقَاعِدِینَ دَرَ جَهً...(۱)X()

مؤمنانی که بدون عذر و ضرر (مثل بیماری و معلولیّت) از جهاد بازنشسته اند، با مجاهدانی که با اموال و جانهای خویش در راه خدا جهاد می کنند، یکسان نیستند. خدا، جهادگران با اموال و جانشان را بر وانشستگان (جنگ) به درجه ای برتری داده است.

* اگر خداوند به رزمندگان فضیلت داده است، جامعه اسلامی هم باید برای مجاهدان و ایثارگران حساب خاصی باز کند. (البتّه به شرطی که برای رزمنده نیز توقّعات نابجا پیدا نشود و گرفتار سوء عاقبت نگردد).

۵.۲.۱۶. پذیرش آتش بس

فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَ حِیمٌ (۲)

و اگر دست کشیدند، همانا خداوند آمرزنده و مهربان است.

* مسلمانان باید آتش بس واقعی دشمنان را بپذیرند.

۵.۲.۱۷. اقتصاد جنگ

وَأَنْفِقُوا فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَیْدِیکُمْ إِلَی التَّهْلُکَهِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْمُحْسِنِینَ (۳)

۱- (محمد/۴)

۲- (بقره/۱۹۲)

۳- (بقره/۱۹۵)

و در راه خـدا انفاق کنید (و با ترک انفاق،) خود را به دست خود به هلاکت نیاندازید. و نیکی کنید که خداوند نیکوکاران را دوست می دارد.

* اقتصاد، پشـتوانه ی هر حرکتی است. جهاد نیز بـدون پشـتوانه مالی امکان نـدارد. اگر مردم در راه دفاع از حقّ، اموال خود را بکار نگیرند، گرفتار شکست می شوند.

۵.۲.۱۸. ستون پنجم دشمن

لَوْ خَرَ جُوا فِیکُمْ مَا زَادُوکُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَکُمْ یَبْغُونَکُمُ الْفِتْنَهَ وَفِیکُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّ-هُ عَلِیمٌ بِالظَّالِمِینَ (۱)

اگر (منافقان) همراه شما به جنگ بیرون آمده بودند، جز فساد، (تردید و اضطراب، چیزی) بر شما نمی افزودند و به سرعت در میان شـما رخنه می کردند تا فتنه پدید آورند ودر میان شـما کسانی (تأثیرپذیرند که) به سخنان آنان گوش و دل می سپارند و خداوند به حال ستمگران آگاه است.

۵.۳. جنگ نرم (تهاجم فرهنگی)

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِ یقًا یَلْوُونَ أَلْسِ-نَتَهُمْ بِالْکِتَابِ لِتَحْسَ-بُوهُ مِنَ الْکِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْکِتَابِ وَیَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّ-هِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّ-هِ...(۲)

وهمانا از ایشان (اهل کتاب) گروهی هسـتند که زبانشان به خوانـدن کتاب (ودست نوشـته ی خودشان چنان) می چرخانند که گمـان می کنیـد آن از کتـاب آسـمانی اسـت، در حـالی کـه از کتـاب نیست و می گوینـد: آن (چه مـا می خـوانیم) از جـانب خداست...

* گمراه کنندگان، مقدّسات مذهبی و کتب آسمانی را دستاویز خود قرار می دهند.

* التقاط، از حربه های زهرآگین فرهنگی دشمن است. « لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْکِتَابِ »

.... وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْ هُمْ... (۳)

... و از هوسهای آنان پیروی مکن، و بر حذر باش از این که تو را از برخی از آنچه خداوند بر تو نازل کرده منحرف سازند..

* مراقب نفوذ فرهنگی دشمنان باشیم. «و احذرهم أن یفتنوک»

وَقَالَ الَّذِینَ کَفَرُ وا لِلَّذِینَ آمَنُوا لَوْ کَانَ خَیْرً ا مَا سَبَقُونَا إِلَیْهِ وَإِذْ لَمْ یَهْتَدُوا بِهِ فَسَیَقُولُونَ هَ-ذَا إِفْکٌ قَدِیمٌ(۴)

۱- (توبه/۴۷)

۲- (آل عمران/۷۸)

۳- (مائده/۴۹)

۴- (احقاف/۱۱)

و کسانی که کفر ورزیدند، درباره کسانی که ایمان آورده اند، گویند: اگر (اسلام) خوب بود، آنان در پذیرفتن آن بر ما سبقت نمی گرفتند. و چون خود هدایت نیافتند، به زودی خواهند گفت: این دروغی سابقه دار است.

* تبلیغات تحقیرآمیز علیه اسلام و مسلمانان همیشه بوده است.

* دشمن، همیشه از یک راه وارد نمی شود و یک حرف ومنطق ندارد. گاهی می گوید: اسلام ارزشی ندارد وگرنه ما قبل از همه می پذیرفتیم، « لَوْ كَانَ خَيْرً ا مَا سَبَقُونَا » و گاهی می گوید: این مطالب، دروغ کهن و سابقه داری بیش نیست. « فَسَيَقُولُونَ هَـٰذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ »

وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ (۱)

و (شیطان برای آن که وسوسه اش تأثیر کند،) برای آن دو سوگند یاد کرد که به راستی من از خیرخواهان شمایم.

* دشمن، از اعتقادات و باورهای ما به نفع خود سود می برد و سوگند دروغ می خورد.

* گاهی دشمن با ظاهری دلسوزانه و ادّعای خیرخواهی، در اعتقادات ما نفوذ می کند و ضربه می زند. «انّی لکما لمن الناصحین» برادران یوسف نیز برای از بین بردن یوسف و جدا کردن او از پدرشان به ظاهرسازی پرداخته و به او گفتند: « وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ »(۲)

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَ وْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ (۳)

و قوم موسی پس از (رفتن) او (به کوه طور) از زیورهای خود مجسّمه ی گوساله ای (ساختند و به پرستش) گرفتند که صدای گاو داشت، آیا ندیدند که آن (گوساله) با آنان سخن نمی گوید و به راهی هدایتشان نمی کند؟ آن را (به پرستش) گرفتند در حالی که ستمکار بودند.

* دشمن برای انحراف مردم، از هنر استفاده می کند. (مجسّمه ی طلا)

* در انحراف انسان، زرق و برق و سروصدا نقش عمده ای دارد. «حُلِيِّهِمْ... خوار» بنابراین در پی هر صدا و هر زرق و برق و زیبایی نباید رفت.

يُرِ يدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّـهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّـهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَ هُ وَلَوْ كَرِ هَ الْكَافِرُ ونَ

۱- (اعراف/۲۱)

۲- . یوسف / ۱۱.

۳- (اعراف/۱۴۸)

می خواهند نور خدا را با دهانهایشان خاموش سازند، ولی خداوند جزاین نمی خواهد که نور خود را به کمال برساند، هرچند کفّار، ناراحت باشند. (۱)

* یکی از تلاش های دشمنان، تبلیغات علیه دین است. « بِأَفْوَاهِهِمْ »

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِکَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَ جِلِكَ وَشَارِ كْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُ ورًا (۲)

و (ای شیطان!) هر کس از مردم را می توانی با صدای خود بلغزان و نیروهای سواره و پیاده ات را بر ضدّ آنان گسیل دار و در اموال وفرزندان با آنان شریک شو و به آنان وعده بده، و شیطان جز فریب، وعده ای به آنان نمی دهد.

* تهاجم تبلیغاتی و فرهنگی دشمن، مقدّم بر تهاجم نظامی است. «صوت» قبل از «خیل» آمده است.(۳)

۵.۳.۱. هدف کفار از جنگ نرم

۵.۳.۱.۱. دین زدایی

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّـهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۴)

گفتار مخالفان، تو را غمگین نسازد. زیرا عزّت، به تمامی از آن خداوند است و او شنوا و داناست.

کفّار به پیامبر، نسبتِ شاعر، کاهن، ساحر ومجنون می دادند. گاهی می گفتند: او بر ما امتیازی ندارد، بلکه انسانی مثل ماست. « إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَـرٌ مِثْلُنَا »(۵)، گاهی می گفتند: حرف های او را گروهی ساخته و پرداخته و به او القا می کنند. « وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُ ونَ»(۶)، گاهی می گفتند: ما نیز اگر بخواهیم مثل قرآن را می آوریم. « لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَـٰذَا »(۷) و گاهی می گفتند: حرف های او داستان های پیشینیان است. « أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ»(۸)

۱- (توبه/۳۲)

۲- (اسراء/۶۴)

۳ - ۱. مصادیق دیگری از مضمون «جنگ نرم» در آیات زیر آمده است: مائده/۵۴؛ انعام/۱۰۵؛ اعراف/۶۶-۶۷؛ هود/۲۷؛ اسراء/۷۳؛ طه/۹۵-۹۷؛ انبیاء/ ۶۶-۷۰؛ لقمان/۶؛ عنکبوت/۳۸.

۴- (یونس/۶۵)

۵- . ابراهیم / ۱۰.

۶- . فرقان / ۴.

۷- . انفال / ۳۱.

۸-. نحل / ۲۴.

* هـدف تبلیغـات دشـمن، تحقیر دین و امّت اسـلامی است، ولی خداونـد پیـامبر را دلـداری داده و کفّار را به این هـدف نمی رساند.

۵.۳.۲.۲. همانندسازی

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَـٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُ وا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ... (۱)

و (یهود) آنچه (از افسون و سـحر که) شـیاطین (از جنّ وانس) در عصر سلیمان می خواندند، پیروی می کردند وسلیمان هرگز (دست به سحر نیالود و) کافر نشد ولکن شیاطین، کفر ورزیدند که به مردم سحر وجادو می آموختند ...

* ساحران برای توجیه کار خود، سلیمان را نیز ساحر معرّفی می کردند.

لَقَدْ وُعِدْنَا هَـٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَـٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (۲)

در حقیقت به ما و نیاکانمان از قبل، این وعده داده شده، (لکن) این وعده جز افسانه های پیشینیان چیز دیگری نیست.

* افسانه خواندن سخنان انبیا، یکی از حربه های کافران است.

۵.۳.۲. شیوه های جنگ نرم

۵.۳.۲.۱. استهزاء

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُ وا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُ ونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا... (۳)

زندگی دنیا، در چشم کافران جلوه یافته است و افراد با ایمان را مسخره می کنند.

* مسخره کردن مومنان، شیوه دائمی کافران دنیاپرست است. «يَسْخَرُ ونَ»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّـهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ .وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ (۴)

ای کسانی که ایمان آورده اید! از کسانی که دین شـما را به مسـخره و بازی می گیرند، آنان که پیش از شما کتاب (آسمانی) داده شـده انـد و(نیز) کفّار را ولیّ خود نگیرید و از خدا بپرهیزید، اگر ایمان دارید. و هرگاه که شـما (به وسـیله ی اذان، مردم را) به نماز

۱- (بقره/۱۰۲)

۲- (نمل/۶۸)

۳- (بقره/۲۱۲)

۴- (مائده/۵۷ و ۵۸)

فرامی خوانید آن را به مسخره و بازی می گیرند. این به خاطر آن است که آنان گروهی هستند که نمی اندیشند.

* استهزای دین، (با جنگ سرد و روانی) یکی از شیوه های مبارزاتی دشمنان است.

در شأن نزول آیه آمده است که جمعی از یهود و بعضی از مسیحیان، صدای مؤذّن را که می شنیدند ویا قیام مسلمانان را به نماز می دیدند، آنان‌را مسخره و استهزا می کردند.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُ سُلٍ مِنْ قَبْلِکَ فَحَاقَ بِالَّذِینَ سَخِرُ وا مِنْهُمْ مَا کَانُوا بِهِ یَسْتَهْزِئُونَ

و قطعاً پیامبرانی پیش از تو هم استهزا شدند، پس عذابی که به استهزای آن می پرداختند بر مسخره کنندگان از ایشان فرود آمد. (۱)

* استهزا، یکی از جنگ های روانی دشمن، برای تضعیف روحیه ی رهبران است که باید در برابر آن مقاومت کرد.

الَّذِینَ یَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِینَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فِی الصَّدَقَاتِ وَالَّذِینَ لَا یَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَیَسْخَرُ ونَ... (۲)

منافقان بر مؤمنانی که (علاوه بر صدقات واجب،) داوطلبانه صدقات مستحب نیز می دهند و همچنین بر مؤمنانِ (تهی دستی) که جز به اندازه ی توانشان چیزی (برای انفاق وپشتیبانی از جبهه) نمی یابند، عیب می گیرند و آنان را مسخره می کنند.

* مسخره کردن، کار منافقان است. خود کمک نمی کنند و کمک های دیگران را نیز زیر سؤال می برند.

* منافقان با تبلیغات واستهزا، مردم را نسبت به جهاد دلسرد و بی انگیزه می‌کنند.

وَیَصْنَعُ الْفُلْکَ وَکُلَّمَا مَرَّ عَلَیْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُ وا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُ وا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْکُمْ کَمَا تَسْخَرُ ونَ (۳)

و نوح (به فرمان الهی) مشغول ساختن کشتی شد. (امّا) هر زمان که اشراف قومش بر او می گذشتند، او را مسخره می کردند. (او) گفت: اگر شما ما را مسخره کنید، ما (نیز) قطعاً همین گونه شما را مسخره خواهیم کرد.

* دشمنی که منطق و برهان ندارد، دست به مسخره و استهزای مؤمنان می زند.

* در برابر استهزای دشمنان خود را نبازیم، بلکه عکس العمل نشان دهیم.

۱- (انعام/۱۰)

۲- (توبه/۷۹)

۳- (هود/۳۸)

۵.۳.۲.۲. افتراء

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَ یٰ عَلَى اللَّ-هِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ... (۱)

و کیست ظالم تر از آنکه بر خدا دروغی بست و یا گفت: به من وحی شده، در حالی که چیزی به او وحی نشده است.

* افترا به خداوند ظلم فرهنگی است و ادّعای رهبری از سوی نااهلان، بزرگ ترین ظلم است.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَ یٰ عَلَى اللَّ-هِ كَذِبًا أُولَ-ٰئِكَ يُعْرَ ضُونَ عَلَىٰ رَ بِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَ-ٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَ بِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّ-هِ عَلَى الظَّالِمِينَ (۲)

و کیست ستمکارتر از آنکه بر خداوند دروغ می بندد؟ آنان (در قیامت) بر پروردگارشان عرضه می شوند و شاهدان خواهند گفت: اینها همان کسانی هستند که بر پروردگارشان دروغ بستند. بدانید، لعنت خدا بر ستمگران باد.

* افترا بر خداوند، بزرگ ترین ظلم هاست. نویسندگان و گویندگان مذهبی، مراقب گفتار و نوشتار خود باشند.

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَ اهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْ سِلَ الْأَوَّلُونَ (۳)

(کفّار) گفتند: (آنچه محمّد آورده، وحی نیست) بلکه خواب های آشفته است که آنها را به دروغ به خدا نسبت داده، بلکه او شاعر است، (اگر راست می گوید) باید همان گونه که (پیامبران) پیشین (با معجزه) فرستاده شده بودند، او برای ما معجزه ای بیاورد.

* دشمن به وارد کردن یک تهمت قانع نمی شود. «بل... بل... بل...» (تهاجم تبلیغاتی و اتهامات پی در پی، از شیوه های اصلی کار دشمن است.)(۴)

۱- (انعام/۹۳)

۲- (هود/۱۸)

۳- (انبیاء/۵)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «افتراء» در آیات زیر آمده است: نساء/۱۵۶؛ احقاف/۸؛ انعام/۱۳۸و۱۴۴؛ اعراف/۳۷؛ یونس/۳۷؛ طه/۶۱-۶۴؛ مومنون/۳۷ و ۳۸؛ فرقان/۴؛ سجده/۳؛ یس/۶۹ .

۵.۳.۲.۳. نسبت جنون

وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ (۱)

و می گویند: او دیوانه است.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ (۲)

یا می گویند: او جنون دارد.

* دشمنان دین، برای حفظ مرام خود، شخصیّت مردان خدا را خدشه دار می کنند.(۳)

۵.۳.۲.۴. نسبت سحر و جادو

قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُ وا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْ هَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ

(موسی با تکیه بر نصرت الهی) گفت: (نخست شما) بیافکنید. پس همین که (ابزار جادوی خود را) افکندند، چشم های مردم را افسون کردند (با این چشم بندی) ترس و وحشتی در مردم پدید آوردند و سحری بزرگ را به صحنه آوردند. (۴)

* برای کوبیدن هر حقّی، از وسائل مشابه آن استفاده می شود، مذهب علیه مذهب و روحانی نما علیه روحانی. اینجا هم جادو بر ضد معجزه بکار گرفته شد.

قَالَ مُوسَىٰ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَـٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ ونَ (۵)

موسی (به آنان) گفت: آیا چون حقّ به سراغ شما آمد، (به آن سحر و جادو می گویید و می پرسید:) آیا این سحر است؟ در حالی که جادوگران هرگز رستگار نمی شوند.

* دشمنان، معجزه را سحر و پیامبران را ساحر معرّفی می کردند.

* وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَـٰذَا إِلَّا رَ جُلٌ يُرِ يدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَـٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرً ى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُ وا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَـٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ (۶)

و هرگاه آیات روشن ما بر آنان خوانده شود گویند: جز این نیست که این مرد می خواهد شما را از آن چه پدرانتان می پرستیدند باز دارد. و گویند: این قرآن جز

۱- (قلم/۵۱)

۲- (مؤمنون/۷۰)

۳- . مصادیق دیگری از مضـمون «نسبت جنون» در آیات زیر آمـده است: اعراف/۸۴؛ هود/۵۴؛ تکویر/۲۲-۲۵؛ مومنون/۲۶ و ۲۵؛ دخان/۱۴ و ۱۵.

۴- (اعراف/۱۱۶)

۵- (یونس/۷۷)

۶- (سبأ/۴۳)

دروغی بافته شده نیست. و کسانی که کفر ورزیدند، همین که حقّ به سراغشان آمد، گفتند: این، جز یک جادو و سحر روشن چیز دیگری نیست.

* شیوه ی انکار کفّار عبارت است از:

الف) تحقیر رهبر. «ما هذا الّا رجل»

ب) تهمت. «یرید أن یصدّکم»

ج) تکیه بر روش پدران و پیشینیان خود. «یعبد آباؤکم»

* کفّار، برای موفقیّت خود، از هر نوع تبلیغ منفی علیه رهبران دینی استفاده می کنند. «ما هذا الّا رجل - ما هذا الّا افک - ان هذا الّا سحر»(۱)

۵.۳.۲.۵. زیبا جلوه دادن

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ...

و (به یادآور) زمانی که شیطان، کارهای آنان را در نظرشان زیبا جلوه داد و گفت: امروز هیچ کس از مردم، بر شما غالب نخواهد شد و من یاور شمایم. ... (۲)

* یکی از راه های فریب شیطان، زیبا جلوه دادن بدی هاست. آری، نیکو پنداشتن کارهای بد وناهنجاری ها، نشانه ی نفوذ شیطان در افکار انسان است.

قَالَ رَ بِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْ ضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ (۳)

(ابلیس) گفت: پروردگارا! به سبب آنکه مرا گمراه ساختی، من هم در زمین (بدی ها را) برایشان می آرایم و همه را فریب خواهم داد.

* ابزار انحراف شیطان، زیبا جلوه دادن زشتی هاست.

۱- . مصادیق دیگری از مضمون «سحر و جادو» در آیات زیر آمده است: انعام/۷؛ صف/۶؛ مائده/۱۱۰؛ ذاریات/۳۸ و ۳۹ و ۵۲ و ۵۳؛ قمر/۱-۳؛ قمر/۹-۱۱؛ اعراف/۱۳۲؛ یونس/۲ و۷۶ و ۷۹ - ۸۰؛ اسراء/۱۰۱؛ طه/۷۱؛ انبیاء/۳؛ فرقان/۸؛ شعراء/۳۴ -۳۷ و ۱۵۳ و ۱۵۴؛ قصص/۴۸؛ سبا/۴۳؛ ص/۴؛ غافر/۲۳-۲۵؛ زخرف/۲۹-۳۱.

۲- (انفال/۴۸)

۳- (حجر/۳۹)

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّـهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ (۱)

آن زن و قومش را چنین یافتم که به جای خدا برای خورشید سجده می کنند و شیطان اعمالشان را در نظرشان آراسته، پس آنان را از راه (حقّ) بازداشته و آنان هدایت نمی شوند.

* بهترین وسیله ی انحراف مردم، تزیین کارهای زشت آنهاست.

وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِ ينَ(۲)

و (قوم) عاد و ثمود را نیز (هلاک کردیم)؛ و بی شک (بعضی) از خانه های مسکونی (مخروبه ی) آنان برای شما آشکار است؛ و شیطان اعمالشان را برای آنان زینت داد، پس آنان را از راه (خداوند) باز داشت، در حالی که (برای شناخت حقّ و باطل) بصیرت داشتند.

* زشتی های خود را خوب دیدن، دام شیطان است. (غرور و خود بزرگ بینی و افتخار به ثروت و قدرت، جلوه هایی از تزیین شیطانی است.)(۳)

۵.۳.۲.۶. تهمت

يُرِ يدُ أَنْ يُخْرِ جَكُمْ مِنْ أَرْ ضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُ ونَ(۴)

(آنان گفتند: موسی) می خواهد شما را از سرزمینتان آواره وبیرون کند (و سرزمین شما را اشغال نماید)، پس (در این مورد) چه دستور می دهید؟

* یکی از حربه های مخالفان، تهمتِ قدرت طلبی به مردان حقّ است.

قَالَ فِرْ عَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَـٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْ تُمُوهُ فِي الْمَدِينَهِ لِتُخْرِ جُوا مِنْهَا أَهْلَهَا... (۵)

فرعون (به ساحران) گفت: آیا پیش از آن که به شما اجازه دهم به او ایمان آوردید؟ قطعاً این نیرنگی است که شما در این شهر اندیشیده اید تا اهلش را از آن بیرون کنید.

۱- (نمل/۲۴)

۲- (عنکبوت/۳۸)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «زیبا جلوه دادن» در آیات زیر آمده است: نحل/۶۳؛ غافر/۳۶ و ۳۷.

۴- (اعراف/۱۱۰)

۵- (اعراف/۱۲۳)

* یکی از شیوه های طاغوت ها، تهمت زدن به مردان حقّ است. حتّی به کارگزاران خود اعتماد ندارند و هر حرکت معنوی را سیاسی می بینند، چنانکه در جای دیگر، فرعون ساحران را شاگرد موسی می شمرد. «انّه لکبیرکم الّذی علّمکم السّحر»(۱)

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِینَ کَفَرُ وا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَ-ذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُکُمْ یُرِ یـدُ أَنْ یَتَفَضَّلَ عَلَیْکُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّ-هُ لَأَنْزَلَ مَلَائِکَهً مَا سَ-مِعْنَا بِهَ-ذَا فِی آبَائِنَا الْأَوَّلِینَ (۲)

پس اشراف قوم او که کافر شدند، گفتند: این نوح جز انسانی همانند شما نیست، او می خواهد بر شما برتری جوید، اگر خدا می خواست (پیامبری بفرستد) قطعاً فرشتگانی می فرستاد. ما این (دعوت نوح) را در میان (تاریخ) پدران قبلی خود نشنیده ایم.

* تهمت برتری جویی به رهبران دینی، وسیله ی تبلیغات کفّار است. «یرید اَن یَتفضّل»(۳)

۵.۳.۲.۷. تهدید

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ یَا نُوحُ لَتَکُونَنَّ مِنَ الْمَرْ جُومِینَ (۴)

مردم به نوح گفتند: ای نوح! اگر (از دعوت خود) دست برنداری قطعاً از سنگسار شدگان خواهی شد.

* یکی از مهم ترین حربه های مخالفان، تهدید است.

۵.۳.۲.۸. توجیه گری

وَقَالَ الَّذِینَ أَشْرَ کُوا لَوْ شَاءَ اللَّ-هُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَیْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّ مْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَیْءٍ...(۵)

وکسانی که شرک ورزیدند، گفتند: اگر خدا می خواست نه ما و نه پدرانمان هیچ چیزی را غیر از او نمی پرستیدیم و بدون حکم او هیچ چیزی را حرام نمی کردیم. ...

* منحرفان، علاوه بر کار خود، کار نیاکان و هم کیشان خود را نیز توجیه می کنند.

* توجیه گری، کار همه منحرفان تاریخ است. «کذلک فعل الّذین من قبلهم»

ص: ۲۴۳

۱- . طه / ۷۱.

۲- (مؤمنون/۲۴)

۳- . مصادیق دیگری از مضمون «تهمت» در آیات زیر آمده است: انفال/۳۱ و۳۲؛ هود/۱۳؛ اسراء/۴۰ و۴۷؛ قصص/۳۶؛ طور/۲۹-۳۱.

۴- (شعراء/۱۱۶)

۵- (نحل/۳۵)

۵.۳.۲.۹. تکذیب

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِى إِسْرَ ائِيلَ وَأَرْ سَلْنَا إِلَيْهِمْ رُ سُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَ سُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ فَرِ يقًا كَذَّبُوا وَفَرِ يقًا يَقْتُلُونَ (۱)

همانا ما از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم و پیامبرانی به سوی آنان فرستادیم. (امّا) هرگاه پیامبری برایشان سخن و پیامی آورد که دلخواهشان نبود، گروهی را تکذیب کرده و گروهی را کشتند.

* در جامعه ی فاسد، یا شخصیّت مردان خدا ترور می شود (تکذیب)، یا شخص آنان (قتل). «فریقاً کذّبوا و فریقاً یقتلون»

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُ سُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُ وا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُ نَا(۲)

و همانا پیش از تو نیز پیامبرانی تکذیب شدند، لیکن در برابر آنچه تکذیب شدند و آزار دیدند صبر کردند، تا یاری ما به آنان رسید.

* دشمنان از هیچ تلاشی علیه حق، کوتاهی نمی کنند، خواه تکذیب باشد و خواه آزار.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ (۳)

و (ای پیامبر!) اگر تو را تکذیب می کنند (نگران مباش، زیرا) قوم نوح و عاد و ثمود نیز که قبل از اینها بودند، انبیا را تکذیب کردند.

* نوح و ابراهیم و لوط از طرف قوم خود تکذیب شدند. (قوم ابراهیم - قوم لوط - قوم نوح) ولی موسی از طرف قومش تکذیب نشد بلکه از طرف قبطیان تکذیب شد. «کذّب موسی» و نفرمود: «قوم موسی»(۴)

۵.۳.۲.۱۰. ظاهرسازی

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُ وا عَلَيْكُمْ لَا يَرْ قُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْ ضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُ هُمْ فَاسِقُونَ (توبه/۸)

۱- (مائده/۷۰)

۲- (انعام/۳۴)

۳- (حج/۴۲-۴۴)

۴- . مصادیق دیگری از مضمون «تکذیب» در آیات زیر آمده است: مائده/۴۲ و ۱۰۳؛ احقاف/۲۸؛ انشقاق/ ۲۲-۲۵؛ نازعات/۲۰-۲۶؛ انعام/۳۹؛ اعراف/۶۴؛ انفال/۵۴؛ توبه/۶۵، ۷۴ و ۱۰۷؛ نحل/۳۹، ۸۷، ۱۰۱، ۱۱۶-۱۱۷؛ اسراء/۵۹؛ شعراء/۱۲۳-۱۲۶؛ ۱۶۰-۱۶۳؛ روم/۱۰؛ فاطر/۴ و ۲۵؛ زمر/۵۹؛ ص/۱۲-۱۴.

چگونه (می توان بـا آنـان پیمـانی داشت) در حالی که اگر بر شـما دست یابنـد، هیـچ خویشاونـدی و پیمانی را درباره ی شـما مراعـات نمی کننـد. شـما را بـا زبـانِ(نرم) خـویش راضـی می کننـد، ولی دلهایشـان پـذیرا نیست و بیشترشـان فـاسق و (پیمـان شکن)اند.

* ظاهرسازی و لفّاظی های سیاسی و تبلیغاتی دشمنان، ما را فریب ندهد.

۵.۳.۲.۱۱. تحقیر

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّـهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ (۱)

پس صبر پیشه کن که همانا وعـده ی خداونـد (درباره ی نصـرت تو) حقّ است، و کسانی که (به راه حقّ) یقین ندارند تو را به سبک سری وادار نکنند.

* یکی از طرفندهای دشمنان، تحقیر و سبک کردن رهبر است.

وَقَالَ فِرْ عَوْنُ ذَرُ ونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَ بَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْ ضِ الْفَسَادَ (۲)

و فرعون گفت: بگذاریـد تا موسـی را بکشم و او پروردگارش را به یاری طلبد (تا نجاتش دهد) من می ترسم که دین شـما را تغییر دهد یا در این سرزمین فساد برپا کند.

* شیوه ی مستکبران، یا تکذیب است، یا تهدید است، یا تحقیر.

۵.۳.۲.۱۲. بهانه جویی

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَ ضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ (۳)

و بعضـی از منافقان در صدقات (تقسـیم زکات)، به تو عیب می گیرند. پس اگر چیزی از آن (اموال) به آنان داده شود، راضی می شونـد (و تو را عـادل می شـمارند)، ولی اگر چیزی به آنـان داده نشود، به ناگـاه آنـان خشـمگین می شونـد (و تو را به بی عدالتی متّهم می کنند).

* مسئولان نظام اسلامی نباید تحت تأثیر عیب جویی های منافقان قرار گیرند.

... قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِ يدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ (۴)

... (کفّار) گفتند: شـما جز انسانی همچون خود ما نیستید، (و امتیازی بر ما ندارید) شـما می خواهید ما را از آنچه نیاکان ما می پرستیدند باز دارید، (اگر غیر از این است) پس برای ما برهان و معجزه ای روشن (آنگونه که ما می خواهیم) بیاورید.

۱- (روم/۶۰)

۲- (غافر/۲۶)

۳- (توبه/۵۸)

۴- (ابراهیم/۱۰)

* عنـاد و گردنکشـی در برابر حقّ، درد بی درمـان است. تمام انبیا با معجزه به سـراغ مردم می رفتنـد، ولی لجاجت برخی مردم سبب می شد که همواره معجزه ی تازه ای که طبق هوس آن ها باشد از پیامبران درخواست کنند.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّـهُ بَشَرًا رَسُولًا

و آنگاه که هـدایت به سـراغ مردم آمـد، چیزی مردم را از ایمان آوردن بازنـداشت، جز آنکه گفتند: آیا خداوند، بشـری را به عنوان پیامبر، برانگیخته است؟ (۱)

* کفّار، بهانه جو و بی منطقند. بهانه ی کفّار این بود که چرا پیامبر بشری همانند آنهاست.

۵.۳.۲.۱۳. تحریف

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَـٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا...

ای پیـامبر! کسـانی که در کفر شـتاب می کننـد، غمگینت نسازنـد، (خواه) آن گروه که (منافقانه) به زبان گفتنـد: ایمان آورده ایم، ولی دلهایشان ایمان نیاورده است. (و خواه) از یهودیان آنان که برای دروغ سازی (و تحریف) با دقّت به سخنان تو گوش می دهنـد و همچنین (به قصـد جاسوسـی) برای قوم دیگری که نزد تو نیامـده اند، به سـخنان تو گوش می دهند (و یا گوش به فرمان دیگرانی هسـتند که نزد تو نیامده اند) آنان کلمات (تورات یا پیامبر) را از جایگاه خود تحریف می کنند و (به یکدیگر) می گویند: اگر این مطلب (که مطابق میل ماست) به شما داده شد بگیرید و بپذیرید، ولی اگر (آنچه طبق خواسته ی ماست) به شما داده نشد، دوری کنید.(۲)

* تحریف حقایق، خیانت فرهنگی یهود است. «یحرّفون الکلم»

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّـهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا

و بر سر هر راهی منشینید تا مؤمنان را تهدید کنید و (آنان را) از راه خدا، که کج جلوه می دهید بازدارید و یاد کنید. (۳)

* دشمن می کوشد تا سیمای دین را تحریف کند و بدجلوه دهد. «تبغونها عِوَجاً»

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّـهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ

۱- (اسراء/۹۴)

۲- (مائده/۴۱)

۳- (اعراف/۸۶)

پس کیست ستمکارتر از کسی که بر خدا دروغ بندد، یا آیات او را دروغ بشمارد؟ قطعاً مجرمان، رستگار نمی شوند. (۱)

* بزرگ ترین ظلم، ظلم فرهنگی، اعتقادی وتحریف آیات الهی است.

مِنَ الَّذِینَ هَادُوا یُحَرِّ فُونَ الْکَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَیَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَیْنَا وَاسْمَعْ غَیْرَ مُسْمَعٍ وَرَ اعِنَا لَیًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِی الدِّینِ... (۲)

بعضی از یهودیان، سخنان را از جایگاهش تحریف می کنند (و بجای آنکه بگویند: شنیدیم و اطاعت کردیم) می گویند: شنیدیم و نافرمانی کردیم (و بی ادبانه به پیامبر می گویند:) بشنو که هرگز نشنوی و ما را تحمیق کن، (این گونه می گویند) تا با زبان خود حقایق را بگردانند و در دین شما طعنه زنند .

* تحریف در مفاهیم لغات و فرهنگ، از گناهان کلیدی و زمینه ساز گناهان دیگر و تضعیف مکتب است. « لَیًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِی الدِّینِ »

* توهین به مقدّسات وشکستن حریم ها، حربه دائمی کافران است. «و اسمع غیر مسمع»(۳)

۵.۴. جنگ روانی

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِیَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْ عَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ (۴)

پس (ساحران) ریسمان ها و عصاهای خود را (به زمین) افکندند و گفتند: به عزّت فرعون سوگند که قطعاً ما پیروزیم.

* کافر از درون متزلزل است و در ظاهر شعار می دهد. ساحران در پیروزی خود شک داشتند و در آیات قبل می گفتند: «اِن کنّا نحن الغالبین» ولی در حضور فرعون، با خودشیرینی و تملّق گفتند: «بِعزّه فرعون» وبه پیروزی تظاهر کردند و به اصطلاح جنگ روانی راه انداختند. «انّا لنحن الغالبون»

وَإِذْ یَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِینَ فِی قُلُوبِهِمْ مَرَ ضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّـهُ وَرَ سُولُهُ إِلَّا غُرُ ورًا

۱- (یونس/۱۷)

۲- (نساء/۴۶)

۳- . مصادیق دیگر مضمون «تحریف»، آیات: توبه/۳۷؛ انفال/۳۵؛ هود/۱۹؛ حجر/۹۰ و ۹۱.

۴- (شعراء/۴۴)

و آن گاه که منافقان و کسانی که در روحشان بیماری (شکّ و تردید) بود، گفتند: خدا و پیامبرش جز وعده های فریبنده به ما ندادند.(۱)

* تلاش های تبلیغاتی منافقان دائمی است. «یقول المنافقون»

لَئِنْ لَمْ یَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِینَ فِی قُلُوبِهِمْ مَرَ ضٌ وَالْمُرْ جِفُونَ فِی الْمَدِینَهِ لَنُغْرِ یَنَّکَ بِهِمْ ثُمَّ لَا یُجَاوِرُ ونَکَ فِیهَا إِلَّا قَلِیلًا (۲)

اگر منافقان و کسانی که در دل هایشان بیماری است و آنان که در مدینه شایعه پراکنی می کنند (از کارشان) دست بر ندارند، حتماً تو را بر ضّد آنان می شورانیم، آنگاه جز مدّت کوتاهی نمی توانند در کنار تو در این شهر بمانند.

با آن که تندترین تهدیدها در این آیه آمده و جامعه ی اسلامی همواره بزرگ ترین ضربه ها را از شایعه سازان خورده است، امّا متأسفانه در کتب فقهی کمتر به این موضوع توجّه شده و حتّی یکی از مجتهدان که سال ها قاضی بود می گفت: من ۵۴ کتاب فقهی را گشتم و تحت عنوان «اِرجاف» و شایعه پراکنی بابی را نیافتم.

وَقَالَ الَّذِینَ کَفَرُ وا لَا تَسْمَعُوا لِهَ-ذَا الْقُرْ آنِ وَالْغَوْا فِیهِ لَعَلَّکُمْ تَغْلِبُونَ (۳)

و کسانی که کفر ورزیدند گفتند: «به این قرآن گوش ندهید و در (هنگام تلاوت) آن، (سخن) لغو و باطل بیافکنید تا شاید پیروز شوید.»

* دشمن، هم مردم را از شنیدن قرآن منع می کند و هم برای مبارزه با آن از طریق هوچیگری و هیاهو تلاش می کند. «لا تسمعوا... و الغوا»

«والحمدلله ربّ العالمین»

۱- (احزاب/۱۲)

۲- (احزاب/۶۰)

۳- (فصّلت/۲۶)

فهرست تفصیلی مطالب

مقدمه مؤلف.. ۳

پیشگفتار ۱۳

فصل اول:

خطوط کلی حاکم بر سیاست اسلامی. ۲۱

درآمد. ۲۱

الف) اصول. ۲۳

۱. سیاست در سایه جهان بینی الهی. ۲۳

۱.۱. حاکمیت مطلق الهی. ۲۴

۱.۲. توکل به خداوند. ۲۵

۱.۳. حمایت های الهی. ۲۶

۱.۴. نظارت الهی. ۲۷

۲. انسان شناسی سیاسی. ۲۷

۲.۱. خلیفه اللهی انسان. ۲۷

۲.۲. انجام تکلیف الهی. ۲۹

۲.۳. اطاعت و پیروی از رسول خدا ۲۹

۳. وحدت ادیان آسمانی. ۳۰

۳.۱. دعوت توحیدی انبیاء ۳۰

۳.۲. رسالت جهانی اسلام ۳۱

ب) سنت‌ها ۳۳

۱. قانونمندی تاریخ. ۳۳

۲. زمانبندی تاریخ. ۳۴

۳. اختیار و آزادی انسان ۳۴

۴. آزمایش انسان ها ۳۵

۵. هلاکت امت های گنهکار ۳۶

۶. امدادهای الهی به مؤمنان. ۳۷

۷. سنت آسانی بعد از سختی. ۴۰

۸. سنت مهلت الهی. ۴۱

ج) عبرت های تاریخ. ۴۳

فصل دوم:

سیاست داخلی. ۴۷

درآمد. ۴۷

الف) مبانی تفکر سیاسی در قرآن. ۴۹

۱. عدالت.. ۴۹

۱.۱. لزوم اجرای عدالت.. ۴۹

۱.۲. اقسام عدالت.. ۵۰

۱.۲.۱. عدالت توزیعی. ۵۰

۱.۲.۲. عدالت قضایی. ۵۰

۱.۲.۳. عدالت اقتصادی. ۵۱

۲. امنیت.. ۵۱

۲.۱. اهمیت و جایگاه امنیت.. ۵۱

۲.۲. اقسام امنیت.. ۵۳

۲.۲.۱. امنیت الهی. ۵۳

۲.۲.۱.۱.امنیت و آرامش روحی و روانی. ۵۴

۲.۲.۳. امنیت جانی. ۵۵

۲.۲.۴. امنیت اجتماعی. ۵۶

۲.۲.۵. امنیت نظامی. ۵۷

۲.۲.۶. امنیت ملی. ۵۷

۳. آزادی. ۵۸

۳.۱. جایگاه آزادی. ۵۸

۳.۲. آزادی در انتخاب راه و مکتب.. ۵۸

۳.۳. آزادی در چارچوب قوانین الهی. ۵۹

۳.۴. آزادی بیان. ۶۰

۴. قدرت.. ۶۱

۴.۱. قدرت مطلق الهی. ۶۱

۴.۲. قدرت و حکومت برخی پیامبران. ۶۱

۴.۳. خیرخواهی در عین قدرت.. ۶۲

۵. اخلاق. ۶۳

۵.۱. هدف وسیله را توجیه نمیکند. ۶۳

۵.۲. کرامت انسانی. ۶۴

۵.۲.۱. کمک های بشر دوستانه. ۶۴

۵.۲.۲. حرمت جان انسانی. ۶۴

۵.۳. نفی تبعیض ها ۶۵

۵.۴. عفو و گذشت.. ۶۶

۵.۵. حسن خُلق با مردم ۶۷

۵.۵.۱. خوشرویی. ۶۷

۵.۵.۲. گفتار نیکو. ۶۸

۵.۵.۳. رفتار برادرانه با مردم ۶۹

۵.۵.۴. مدارا با مردم ۶۹

۵.۵.۶. تواضع. ۶۹

۵.۵.۷. دلسوزی. ۶۹

۵.۵.۸. جذب مخالفان. ۷۰

۵.۵.۹. عیب پوشی. ۷۰

۵.۵.۱۰. نیکوکاری. ۷۰

۵.۶. برخورد اخلاقی با مخالفان. ۷۱

۵.۶.۱. کلام نیکو. ۷۲

۵.۶.۲. کردار نیکو. ۷۲

۵.۶.۳. دلسوزی. ۷۳

۵.۶.۴. دوری از ناسزا گویی. ۷۳

۶. انصاف.. ۷۳

۷. مصلحت سنجی. ۷۵

ب) جایگاه حکومت در نظام سیاسی اسلام ۷۷

درآمد. ۷۷

۱. حکومت.. ۸۰

۱.۱. لزوم تشکیل حکومت.. ۸۰

۱.۲. مشروعیت حکومت.. ۸۲

۱.۳. وظایف حکومت.. ۸۲

۱.۳.۱ . ایفای حقوق الهی. ۸۲

۱.۳.۱.۱. دعوت به خداپرستی. ۸۲

۱.۳.۱.۲. اجرای احکام ۸۲

۱.۳.۲. ایفای حقوق مردم ۸۳

۱.۳.۲.۱. فرهنگی. ۸۳

الف) گسترش معروف ها و اصلاح جامعه. ۸۳

ب) تحکیم خانواده ۸۴

۱.۳.۲.۲. اقتصادی. ۸۵

الف) خدمت به مردم ۸۵

ب) فقر زدایی. ۸۵

ج) تامین رفاه مردم ۸۶

د) مدیریت بحران. ۸۷

۱.۳.۲.۳ . سیاسی. ۸۷

الف) تامین امنیت.. ۸۷

ب) ایجاد و تقویت وحدت.. ۸۷

ج) دسترسی به مسئولین. ۸۸

۱.۳.۲.۴. اجتماعی. ۸۸

الف) آسان گیری بر مردم ۸۸

ب) منع آزار و اذیت مردم ۸۸

۱.۴. مردم و حکومت.. ۸۹

۱.۴.۱. حکومت وسیله آزمایش.. ۸۹

۱.۴.۲. تبعیت از زمامداران. ۸۹

۱.۴.۴. سرنوشت ملت ها ۸۹

۱.۴.۵. وطن دوستی. ۹۰

۱.۴.۶. حمایت از حکومت در برابر دشمن. ۹۰

۱.۵. مسئولین و حکومت.. ۹۱

۱.۵.۱. ساده زیستی. ۹۱

۱.۵.۲.خطر نفوذ اطرافیان. ۹۱

۱.۵.۳. حساسیت رفتاری خانواده مسئولین. ۹۲

۱.۵.۴. کنترل رفتار کارگزاران. ۹۲

۱.۶. حکومت و مخالفان. ۹۲

۱.۷. انحراف حکومت.. ۹۳

۱.۷.۱. عوامل انحراف حکومت.. ۹۳

۲. مدیریت سیاسی و اجتماعی. ۹۳

۲.۱. قانون گرایی. ۹۳

۲.۱.۱. جایگاه قانون. ۹۳

۲.۲.۲ . التزام به قانون. ۹۳

۲.۲.۳. ضابطه گرایی نه رابطه گرایی. ۹۴

۲.۲. انتصابات.. ۹۵

۲.۲.۱. شایسته سالاری. ۹۵

۲.۲.۱.۲. رعایت سلسله مراتب.. ۹۶

۲.۲.۲. گزینش افراد ۹۶

۲.۲.۲.۱. لزوم گزینش در انتصابات.. ۹۶

۲.۲.۲.۲. ملاک ها ۹۷

الف) سوابق. ۹۷

ب) حال فعلی افراد ۹۷

ج) امانتداری و تخصص.. ۹۸

د) سایر ملاک ها ۹۹

۲.۳. نهادها و سازمان ها ۱۰۰

۲.۳.۱. وزارت.. ۱۰۰

۲.۳.۲. سازمان نظارتی. ۱۰۰

۲.۳.۳. سازمان های اطلاعاتی و امنیتی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۱. تشکیلات اطلاعاتی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۲. تحقیق به حد کافی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۳. نفوذ در دستگاه دشمن. ۱۰۲

۲.۳.۴. زندان. ۱۰۲

۲.۴. توسعه و پیشرفت.. ۱۰۲

۲.۴.۱. الزامات پیشرفت.. ۱۰۳

۲.۴.۲. پیشرفت های صنعتی. ۱۰۳

۲.۴.۲.۱. شهرسازی. ۱۰۳

۲.۴.۲.۲. سد سازی. ۱۰۴

۲.۴.۲.۳. زره سازی. ۱۰۴

۲.۴.۲.۴. کشتی سازی. ۱۰۴

۲.۴.۳. توسعه اقتصادی. ۱۰۵

۳. رهبری. ۱۰۵

۳.۱. جایگاه رهبری. ۱۰۵

۳.۲. اطاعت از رهبری. ۱۰۶

۳.۳. ویژگی های رهبری. ۱۰۷

۳.۳.۱. عدالت.. ۱۰۷

۳.۳.۲. بصیرت و آگاهی. ۱۰۸

۳.۳.۳. تقوا و صالح بودن. ۱۰۹

۳.۳.۴. سعه صدر ۱۰۹

۳.۳.۵. مردمی بودن. ۱۱۰

۳.۳.۶. ساده زیستی رهبر ۱۱۲

۳.۳.۷. قاطعیت.. ۱۱۲

۳.۳.۸. انتقاد پذیری. ۱۱۲

۳.۳.۹. صراحت.. ۱۱۳

۳.۳.۱۰. صبر و استقامت.. ۱۱۳

۳.۳.۱۱. پیشگامی. ۱۱۳

۳.۴. وظایف رهبر ۱۱۴

۳.۴.۱. فرماندهی نظامی. ۱۱۴

۳.۴.۲. امیدواری و دلگرمی. ۱۱۵

۳.۴.۳. اصلاح گری. ۱۱۵

۳.۴.۴. پاسخگویی. ۱۱۶

۳.۴.۵. نظارت.. ۱۱۶

۳.۴.۶. آگاهی دادن به مردم ۱۱۶

۳.۴.۷. تصمیم گیری نهایی. ۱۱۷

۳.۴.۸. انعطاف پذیری. ۱۱۷

۳.۴.۹. حمایت از مظلومان. ۱۱۷

۳.۴.۱۰. بیعت گرفتن از مردم ۱۱۷

۴. کنترل قدرت.. ۱۱۸

۴.۱. قدرت فسادآور است.. ۱۱۸

۴.۲. تفکیک قوا ۱۱۹

۵. فتنه گری. ۱۱۹

ج) جامعه شناسی سیاسی. ۱۲۱

درآمد. ۱۲۱

۱. جامعه ایمانی و غیر ایمانی. ۱۲۳

۱.۱. وحدت و یکپارچگی جامعه اسلامی. ۱۲۴

۱.۲. مسئولیت در قبال جامعه. ۱۲۵

۱.۲.۱. مسئولیت در حد توان. ۱۲۵

۱.۳. صلاح و فساد جامعه. ۱۲۶

۱.۴. سرنوشت جامعه. ۱۲۷

۱.۵. استقلال جامعه. ۱۲۷

۱.۶. انحرافات جامعه. ۱۲۸

۱.۶.۱. بدعت و دین سازی. ۱۲۸

۱.۶.۲. رهبران فاسد. ۱۲۸

۱.۶.۳. نافرمانی های الهی. ۱۲۸

۱.۶.۴. رفاه زدگی. ۱۲۹

۱.۶.۵. سقوط اخلاقی. ۱۲۹

۱.۷. لزوم برخورد با منحرفین در جامعه. ۱۳۰

۲. جریان شناسی سیاسی. ۱۳۰

۲.۱. تقابل حق و باطل. ۱۳۰

۲.۲. ملاک تشخیص حق از باطل. ۱۳۲

۲.۳. وحدت حق و کثرت باطل. ۱۳۴

۲.۴. ولایت الهی و غیرالهی. ۱۳۵

۲.۵. جریان حق. ۱۳۶

۲.۶. جریان باطل. ۱۳۷

۲.۶.۱.شیطان. ۱۳۹

الف) سیاست شیطان. ۱۴۰

ب) شیوه های شیطان. ۱۴۱

۲.۶.۲. کافران و مستکبران. ۱۴۱

الف) اشراف، یاران ویژه کفار ۱۴۴

ب) جلوه های استکبار ۱۴۵

ج) ویژگی های استکبار ۱۴۷

۲.۶.۳. منافقان. ۱۴۹

الف) ویژگی های منافقان. ۱۵۲

ب) برخورد با منافقان. ۱۵۴

ج) توبه منافقان. ۱۵۵

د) سرانجام منافقان. ۱۵۶

۲.۶.۴. اهل کتاب.. ۱۵۶

۲.۶.۴.۱. ویژگی های اهل کتاب.. ۱۵۸

۲.۷. ابزارهای نظام طاغوتی و استبدادی. ۱۵۹

۲.۸. تولّی و تبرّی. ۱۶۱

۲.۹. مبارزه با طاغوت.. ۱۶۲

۲.۱۰. استقامت و پایداری. ۱۶۳

۲.۱۱. پیروزی نهایی جریان حق. ۱۶۵

۳. مشارکت سیاسی. ۱۶۶

۳.۱. تعاون و همکاری. ۱۶۶

۳.۲. شورا ۱۶۷

۳.۳. تخصص گرایی. ۱۶۸

۴. عقلانیت سیاسی. ۱۶۹

۵. حزب سیاسی. ۱۷۱

۵.۱. حزب الله.. ۱۷۱

۵.۲. حزب شیطان. ۱۷۲

۵.۳. حقگرایی نه حزبگرایی. ۱۷۳

د) قواعد فقه سیاسی. ۱۷۵

درآمد. ۱۷۵

۱. قواعد عام ۱۷۷

۱.۱. قاعده رجوع به خبره(کارشناس). ۱۷۷

۱.۲. قاعده اهم و مهم. ۱۷۷

۱.۳. قاعده اضطرار ۱۷۷

۱.۴. قاعده اصاله الصحه. ۱۷۸

۱.۵. قاعده دفع افسد به فاسد. ۱۷۹

۱.۶. قاعده لاضرر ۱۷۹

۲. قواعد عرصه سیاست.. ۱۸۰

۲.۱. قاعده عدم ولایت غیر خدا ۱۸۰

۲.۲. قاعده مساوات (عدم تبعیض). ۱۸۱

۲.۳. قاعده تقیّه. ۱۸۲

۲.۴. قاعده نفی سبیل. ۱۸۲

۲.۵. قاعده نفی کمک به تجاوزگر ۱۸۳

۳. قواعد عرصه اجتماعی. ۱۸۳

۳.۱. قاعده عدالت.. ۱۸۳

۳.۲. قاعده وفای به عقود ۱۸۴

۳.۳. قاعده نفی عسر و حرج. ۱۸۵

۳.۴. قاعده تعظیم شعایر ۱۸۵

۳.۵. قاعده تعاون. ۱۸۵

۳.۶. قاعده جُبّ (آمرزش گذشته). ۱۸۶

۳.۷. قاعده انتخاب اصلح. ۱۸۶

۴. قواعد عرصه اقتصاد ۱۸۷

۴.۱. قاعده سلطنت(مالکیت). ۱۸۷

۴.۲. قاعده احسان. ۱۸۷

۵. قواعد عرصه امنیتی – اجتماعی. ۱۸۸

۵.۱. قاعده حرمت جان مسلمان. ۱۸۸

۵.۲. قاعده امان. ۱۸۸

۵.۳. قاعده صلح. ۱۸۹

فصل سوم:

سیاست خارجی و روابط بین الملل. ۱۹۳

درآمد. ۱۹۳

الف) سیاست خارجی. ۱۹۵

۱. اصول سیاسی. ۱۹۵

۱.۱. اصل مسالمت.. ۱۹۵

۱.۲. اصل دعوت.. ۱۹۶

۱.۳. اصل تالیف قلوب.. ۱۹۶

۱.۴. اصل نفی ولایت کافران بر مسلمانان. ۱۹۷

۱.۵. اصل تولّی و تبری. ۱۹۸

۱.۶. اصل حل مسالمت آمیز اختلافات.. ۱۹۹

۱.۷. اصل استکبارستیزی و استضعاف زدایی. ۱۹۹

۱.۸. اصل ظلم ستیزی. ۲۰۰

۲. اصول حقوقی. ۲۰۰

۲.۱. اصول حقوق بشر(حق حیات، حق وطن و...). ۲۰۰

۲.۲. اصل وفای به تعهدات بین المللی. ۲۰۱

۲.۳. اصل مقابله به مثل. ۲۰۳

۲.۴. اصل قبول پناهندگی. ۲۰۴

۳. اصول امنیتی. ۲۰۵

۳.۱. اصل دفاع از سرزمینها و منافع مسلمانان. ۲۰۵

۳.۲. اصل احتیاط در برخورد با دشمنان. ۲۰۵

۳.۳. اصل آمادگی برای مقابله با دشمن. ۲۰۵

ب) روابط بین الملل. ۲۰۶

۱. تنظیم روابط بر مبنای عدالت.. ۲۰۶

۲. وحدت و همزیستی مسالمت آمیز. ۲۰۸

۲.۱. در حوزه کشورهای اسلامی. ۲۰۸

۲.۲. در حوزه پیروان ادیان توحیدی. ۲۰۸

۲.۲.۱. وحدت بر مبنای توحید. ۲۱۰

۳. روابط دیپلماتیک.. ۲۱۱

۳.۱. هیات های دیپلماتیک.. ۲۱۱

۳.۲. همکاری های بین المللی. ۲۱۱

۳.۳. منطقه بین المللی مسلمانان. ۲۱۱

۳.۴. گردهمایی جهانی طاغوت ها ۲۱۱

۳.۵. کمک های بشر دوستانه. ۲۱۲

۴. الزامات روابط بین الملل. ۲۱۲

۴.۱. روابط عادلانه. ۲۱۲

۴.۲. نفی رابطه سلطه. ۲۱۲

۴.۳. برائت از مشرکان. ۲۱۳

۴.۴. قطع رابطه. ۲۱۳

۵. جنگ.. ۲۱۴

۵.۱. دشمن شناسی. ۲۱۴

۵.۲. جهاد ۲۱۷

۵.۲.۱. اصالت صلح. ۲۱۷

۵.۲.۲. جایگاه جهاد ۲۱۸

۵.۲.۳. ارزش جهاد ۲۱۹

۵.۲.۴. جهاد تدافعی. ۲۱۹

۵.۲.۵. هدف از جهاد ۲۲۰

۵.۲.۶. فرماندهی نظامی. ۲۲۲

۵.۲.۷. آمادگی نظامی. ۲۲۳

۵.۲.۸. استراتژی های نظامی. ۲۲۴

۵.۲.۹. عوامل پیروزی در جنگ.. ۲۲۶

۵.۲.۱۰. عوامل شکست در جنگ.. ۲۲۸

۵.۲.۱۱. امدادهای الهی در جنگ.. ۲۲۹

۵.۲.۱۲. شکست به مثابه آزمایش الهی. ۲۳۱

۵.۲.۱۳.فرار ا ز جنگ.. ۲۳۱

۵.۲.۱۴. اخلاق جنگ.. ۲۳۲

۵.۲.۱۵. حمایت از ایثارگران و مجاهدان. ۲۳۳

۵.۲.۱۶. پذیرش آتش بس.. ۲۳۳

۵.۲.۱۷. اقتصاد جنگ.. ۲۳۴

۵.۲.۱۸. ستون پنجم دشمن. ۲۳۴

۵.۳. جنگ نرم (تهاجم فرهنگی). ۲۳۴

۵.۳.۱. هدف کفار از جنگ نرم ۲۳۶

۵.۳.۱.۱. دین زدایی. ۲۳۶

۵.۳.۲.۲. همانندسازی. ۲۳۷

۵.۳.۲. شیوه های جنگ نرم ۲۳۷

۵.۳.۲.۱. استهزاء ۲۳۷

۵.۳.۲.۲. افتراء ۲۳۹

۵.۳.۲.۳. نسبت جنون. ۲۴۰

۵.۳.۲.۴. نسبت سحر و جادو ۲۴۰

۵.۳.۲.۵. زیبا جلوه دادن. ۲۴۱

۵.۳.۲.۶. تهمت.. ۲۴۲

۵.۳.۲.۷. تهدید. ۲۴۳

۵.۳.۲.۸. توجیه گری. ۲۴۳

۵.۳.۲.۹. تکذیب.. ۲۴۴

۵.۳.۲.۱۰. ظاهرسازی. ۲۴۵

۵.۳.۲.۱۱. تحقیر ۲۴۵

۵.۳.۲.۱۲. بهانه جویی. ۲۴۵

۵.۳.۲.۱۳. تحریف.. ۲۴۶

۵.۴. جنگ روانی. ۲۴۷

فهرست تفصیلی مطالب.. ۲۴۹

فهرست آیات.. ۲۶۱

ص: ۲۴۹

۸. سنت مهلت الهی. ۴۱

ج) عبرت های تاریخ. ۴۳

فصل دوم:

سیاست داخلی. ۴۷

درآمد. ۴۷

الف) مبانی تفکر سیاسی در قرآن. ۴۹

۱. عدالت.. ۴۹

۱.۱. لزوم اجرای عدالت.. ۴۹

۱.۲. اقسام عدالت.. ۵۰

۱.۲.۱. عدالت توزیعی. ۵۰

۱.۲.۲. عدالت قضایی. ۵۰

۱.۲.۳. عدالت اقتصادی. ۵۱

۲. امنیت.. ۵۱

۲.۱. اهمیت و جایگاه امنیت.. ۵۱

۲.۲. اقسام امنیت.. ۵۳

۲.۲.۱. امنیت الهی. ۵۳

۲.۲.۱.۱.امنیت و آرامش روحی و روانی. ۵۴

۲.۲.۳. امنیت جانی. ۵۵

۲.۲.۴. امنیت اجتماعی. ۵۶

۲.۲.۵. امنیت نظامی. ۵۷

۲.۲.۶. امنیت ملی. ۵۷

۳. آزادی. ۵۸

۳.۱. جایگاه آزادی. ۵۸

۳.۲. آزادی در انتخاب راه و مکتب.. ۵۸

۳.۳. آزادی در چارچوب قوانین الهی. ۵۹

۳.۴. آزادی بیان. ۶۰

۴. قدرت.. ۶۱

۴.۱. قدرت مطلق الهی. ۶۱

۴.۲. قدرت و حکومت برخی پیامبران. ۶۱

۴.۳. خیرخواهی در عین قدرت.. ۶۲

ص: ۲۵۰

۵. اخلاق. ۶۳

۵.۱. هدف وسیله را توجیه نمیکند. ۶۳

۵.۲. کرامت انسانی. ۶۴

۵.۲.۱. کمک های بشر دوستانه. ۶۴

۵.۲.۲. حرمت جان انسانی. ۶۴

۵.۳. نفی تبعیض ها ۶۵

۵.۴. عفو و گذشت.. ۶۶

۵.۵. حسن خُلق با مردم ۶۷

۵.۵.۱. خوشرویی. ۶۷

۵.۵.۲. گفتار نیکو. ۶۸

۵.۵.۳. رفتار برادرانه با مردم ۶۹

۵.۵.۴. مدارا با مردم ۶۹

۵.۵.۶. تواضع. ۶۹

۵.۵.۷. دلسوزی. ۶۹

۵.۵.۸. جذب مخالفان. ۷۰

۵.۵.۹. عیب پوشی. ۷۰

۵.۵.۱۰. نیکوکاری. ۷۰

۵.۶. برخورد اخلاقی با مخالفان. ۷۱

۵.۶.۱. کلام نیکو. ۷۲

۵.۶.۲. کردار نیکو. ۷۲

۵.۶.۳. دلسوزی. ۷۳

۵.۶.۴. دوری از ناسزا گویی. ۷۳

۶. انصاف.. ۷۳

۷. مصلحت سنجی. ۷۵

ب) جایگاه حکومت در نظام سیاسی اسلام ۷۷

درآمد. ۷۷

۱. حکومت.. ۸۰

۱.۱. لزوم تشکیل حکومت.. ۸۰

۱.۲. مشروعیت حکومت.. ۸۲

۱.۳. وظایف حکومت.. ۸۲

ص: ۲۵۱

۱.۳.۱ . ایفای حقوق الهی. ۸۲

۱.۳.۱.۱. دعوت به خداپرستی. ۸۲

۱.۳.۱.۲. اجرای احکام ۸۲

۱.۳.۲. ایفای حقوق مردم ۸۳

۱.۳.۲.۱. فرهنگی. ۸۳

الف) گسترش معروف ها و اصلاح جامعه. ۸۳

ب) تحکیم خانواده ۸۴

۱.۳.۲.۲. اقتصادی. ۸۵

الف) خدمت به مردم ۸۵

ب) فقر زدایی. ۸۵

ج) تامین رفاه مردم ۸۶

د) مدیریت بحران. ۸۷

۱.۳.۲.۳ . سیاسی. ۸۷

الف) تامین امنیت.. ۸۷

ب) ایجاد و تقویت وحدت.. ۸۷

ج) دسترسی به مسئولین. ۸۸

۱.۳.۲.۴. اجتماعی. ۸۸

الف) آسان گیری بر مردم ۸۸

ب) منع آزار و اذیت مردم ۸۸

۱.۴. مردم و حکومت.. ۸۹

۱.۴.۱. حکومت وسیله آزمایش.. ۸۹

۱.۴.۲. تبعیت از زمامداران. ۸۹

۱.۴.۴. سرنوشت ملت ها ۸۹

۱.۴.۵. وطن دوستی. ۹۰

۱.۴.۶. حمایت از حکومت در برابر دشمن. ۹۰

۱.۵. مسئولین و حکومت.. ۹۱

۱.۵.۱. ساده زیستی. ۹۱

۱.۵.۲.خطر نفوذ اطرافیان. ۹۱

۱.۵.۳. حساسیت رفتاری خانواده مسئولین. ۹۲

۱.۵.۴. کنترل رفتار کارگزاران. ۹۲

ص: ۲۵۲

۱.۶. حکومت و مخالفان. ۹۲

۱.۷. انحراف حکومت.. ۹۳

۱.۷.۱. عوامل انحراف حکومت.. ۹۳

۲. مدیریت سیاسی و اجتماعی. ۹۳

۲.۱. قانون گرایی. ۹۳

۲.۱.۱. جایگاه قانون. ۹۳

۲.۲.۲ . التزام به قانون. ۹۳

۲.۲.۳. ضابطه گرایی نه رابطه گرایی. ۹۴

۲.۲. انتصابات.. ۹۵

۲.۲.۱. شایسته سالاری. ۹۵

۲.۲.۱.۲. رعایت سلسله مراتب.. ۹۶

۲.۲.۲. گزینش افراد ۹۶

۲.۲.۲.۱. لزوم گزینش در انتصابات.. ۹۶

۲.۲.۲.۲. ملاک ها ۹۷

الف) سوابق. ۹۷

ب) حال فعلی افراد ۹۷

ج) امانتداری و تخصص.. ۹۸

د) سایر ملاک ها ۹۹

۲.۳. نهادها و سازمان ها ۱۰۰

۲.۳.۱. وزارت.. ۱۰۰

۲.۳.۲. سازمان نظارتی. ۱۰۰

۲.۳.۳. سازمان های اطلاعاتی و امنیتی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۱. تشکیلات اطلاعاتی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۲. تحقیق به حد کافی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۳. نفوذ در دستگاه دشمن. ۱۰۲

۲.۳.۴. زندان. ۱۰۲

۲.۴. توسعه و پیشرفت.. ۱۰۲

۲.۴.۱. الزامات پیشرفت.. ۱۰۳

۲.۴.۲. پیشرفت های صنعتی. ۱۰۳

۲.۴.۲.۱. شهرسازی. ۱۰۳

۲.۴.۲.۲. سد سازی. ۱۰۴

۲.۴.۲.۳. زره سازی. ۱۰۴

۲.۴.۲.۴. کشتی سازی. ۱۰۴

۲.۴.۳. توسعه اقتصادی. ۱۰۵

۳. رهبری. ۱۰۵

۳.۱. جایگاه رهبری. ۱۰۵

۳.۲. اطاعت از رهبری. ۱۰۶

۳.۳. ویژگی های رهبری. ۱۰۷

۳.۳.۱. عدالت.. ۱۰۷

۳.۳.۲. بصیرت و آگاهی. ۱۰۸

۳.۳.۳. تقوا و صالح بودن. ۱۰۹

۳.۳.۴. سعه صدر ۱۰۹

۳.۳.۵. مردمی بودن. ۱۱۰

۳.۳.۶. ساده زیستی رهبر ۱۱۲

۳.۳.۷. قاطعیت.. ۱۱۲

۳.۳.۸. انتقاد پذیری. ۱۱۲

۳.۳.۹. صراحت.. ۱۱۳

۳.۳.۱۰. صبر و استقامت.. ۱۱۳

۳.۳.۱۱. پیشگامی. ۱۱۳

۳.۴. وظایف رهبر ۱۱۴

۳.۴.۱. فرماندهی نظامی. ۱۱۴

۳.۴.۲. امیدواری و دلگرمی. ۱۱۵

۳.۴.۳. اصلاح گری. ۱۱۵

۳.۴.۴. پاسخگویی. ۱۱۶

۳.۴.۵. نظارت.. ۱۱۶

۳.۴.۶. آگاهی دادن به مردم ۱۱۶

۳.۴.۷. تصمیم گیری نهایی. ۱۱۷

۳.۴.۸. انعطاف پذیری. ۱۱۷

۳.۴.۹. حمایت از مظلومان. ۱۱۷

۳.۴.۱۰. بیعت گرفتن از مردم ۱۱۷

ص: ۲۵۴

۴. کنترل قدرت.. ۱۱۸

۴.۱. قدرت فسادآور است.. ۱۱۸

۴.۲. تفکیک قوا ۱۱۹

۵. فتنه گری. ۱۱۹

ج) جامعه شناسی سیاسی. ۱۲۱

درآمد. ۱۲۱

۱. جامعه ایمانی و غیر ایمانی. ۱۲۳

۱.۱. وحدت و یکپارچگی جامعه اسلامی. ۱۲۴

۱.۲. مسئولیت در قبال جامعه. ۱۲۵

۱.۲.۱. مسئولیت در حد توان. ۱۲۵

۱.۳. صلاح و فساد جامعه. ۱۲۶

۱.۴. سرنوشت جامعه. ۱۲۷

۱.۵. استقلال جامعه. ۱۲۷

۱.۶. انحرافات جامعه. ۱۲۸

۱.۶.۱. بدعت و دین سازی. ۱۲۸

۱.۶.۲. رهبران فاسد. ۱۲۸

۱.۶.۳. نافرمانی های الهی. ۱۲۸

۱.۶.۴. رفاه زدگی. ۱۲۹

۱.۶.۵. سقوط اخلاقی. ۱۲۹

۱.۷. لزوم برخورد با منحرفین در جامعه. ۱۳۰

۲. جریان شناسی سیاسی. ۱۳۰

۲.۱. تقابل حق و باطل. ۱۳۰

۲.۲. ملاک تشخیص حق از باطل. ۱۳۲

۲.۳. وحدت حق و کثرت باطل. ۱۳۴

۲.۴. ولایت الهی و غیرالهی. ۱۳۵

۲.۵. جریان حق. ۱۳۶

۲.۶. جریان باطل. ۱۳۷

۲.۶.۱.شیطان. ۱۳۹

الف) سیاست شیطان. ۱۴۰

ب) شیوه های شیطان. ۱۴۱

ص: ۲۵۵

۲.۶.۲. کافران و مستکبران. ۱۴۱

الف) اشراف، یاران ویژه کفار ۱۴۴

ب) جلوه های استکبار ۱۴۵

ج) ویژگی های استکبار ۱۴۷

۲.۶.۳. منافقان. ۱۴۹

الف) ویژگی های منافقان. ۱۵۲

ب) برخورد با منافقان. ۱۵۴

ج) توبه منافقان. ۱۵۵

د) سرانجام منافقان. ۱۵۶

۲.۶.۴. اهل کتاب.. ۱۵۶

۲.۶.۴.۱. ویژگی های اهل کتاب.. ۱۵۸

۲.۷. ابزارهای نظام طاغوتی و استبدادی. ۱۵۹

۲.۸. تولّی و تبرّی. ۱۶۱

۲.۹. مبارزه با طاغوت.. ۱۶۲

۲.۱۰. استقامت و پایداری. ۱۶۳

۲.۱۱. پیروزی نهایی جریان حق. ۱۶۵

۳. مشارکت سیاسی. ۱۶۶

۳.۱. تعاون و همکاری. ۱۶۶

۳.۲. شورا ۱۶۷

۳.۳. تخصص گرایی. ۱۶۸

۴. عقلانیت سیاسی. ۱۶۹

۵. حزب سیاسی. ۱۷۱

۵.۱. حزب الله.. ۱۷۱

۵.۲. حزب شیطان. ۱۷۲

۵.۳. حقگرایی نه حزبگرایی. ۱۷۳

د) قواعد فقه سیاسی. ۱۷۵

درآمد. ۱۷۵

۱. قواعد عام ۱۷۷

۱.۱. قاعده رجوع به خبره(کارشناس). ۱۷۷

۱.۲. قاعده اهم و مهم. ۱۷۷

ص: ۲۵۶

۱.۳. قاعده اضطرار ۱۷۷

۱.۴. قاعده اصاله الصحه. ۱۷۸

۱.۵. قاعده دفع افسد به فاسد. ۱۷۹

۱.۶. قاعده لاضرر ۱۷۹

۲. قواعد عرصه سیاست.. ۱۸۰

۲.۱. قاعده عدم ولایت غیر خدا ۱۸۰

۲.۲. قاعده مساوات (عدم تبعیض). ۱۸۱

۲.۳. قاعده تقیّه. ۱۸۲

۲.۴. قاعده نفی سبیل. ۱۸۲

۲.۵. قاعده نفی کمک به تجاوزگر ۱۸۳

۳. قواعد عرصه اجتماعی. ۱۸۳

۳.۱. قاعده عدالت.. ۱۸۳

۳.۲. قاعده وفای به عقود ۱۸۴

۳.۳. قاعده نفی عسر و حرج. ۱۸۵

۳.۴. قاعده تعظیم شعایر ۱۸۵

۳.۵. قاعده تعاون. ۱۸۵

۳.۶. قاعده جُبّ (آمرزش گذشته). ۱۸۶

۳.۷. قاعده انتخاب اصلح. ۱۸۶

۴. قواعد عرصه اقتصاد ۱۸۷

۴.۱. قاعده سلطنت(مالکیت). ۱۸۷

۴.۲. قاعده احسان. ۱۸۷

۵. قواعد عرصه امنیتی – اجتماعی. ۱۸۸

۵.۱. قاعده حرمت جان مسلمان. ۱۸۸

۵.۲. قاعده امان. ۱۸۸

۵.۳. قاعده صلح. ۱۸۹

فصل سوم:

سیاست خارجی و روابط بین الملل. ۱۹۳

درآمد. ۱۹۳

الف) سیاست خارجی. ۱۹۵

۱. اصول سیاسی. ۱۹۵

ص: ۲۵۷

۱.۱. اصل مسالمت.. ۱۹۵

۱.۲. اصل دعوت.. ۱۹۶

۱.۳. اصل تالیف قلوب.. ۱۹۶

۱.۴. اصل نفی ولایت کافران بر مسلمانان. ۱۹۷

۱.۵. اصل تولّی و تبری. ۱۹۸

۱.۶. اصل حل مسالمت آمیز اختلافات.. ۱۹۹

۱.۷. اصل استکبارستیزی و استضعاف زدایی. ۱۹۹

۱.۸. اصل ظلم ستیزی. ۲۰۰

۲. اصول حقوقی. ۲۰۰

۲.۱. اصول حقوق بشر(حق حیات، حق وطن و...). ۲۰۰

۲.۲. اصل وفای به تعهدات بین المللی. ۲۰۱

۲.۳. اصل مقابله به مثل. ۲۰۳

۲.۴. اصل قبول پناهندگی. ۲۰۴

۳. اصول امنیتی. ۲۰۵

۳.۱. اصل دفاع از سرزمینها و منافع مسلمانان. ۲۰۵

۳.۲. اصل احتیاط در برخورد با دشمنان. ۲۰۵

۳.۳. اصل آمادگی برای مقابله با دشمن. ۲۰۵

ب) روابط بین الملل. ۲۰۶

۱. تنظیم روابط بر مبنای عدالت.. ۲۰۶

۲. وحدت و همزیستی مسالمت آمیز. ۲۰۸

۲.۱. در حوزه کشورهای اسلامی. ۲۰۸

۲.۲. در حوزه پیروان ادیان توحیدی. ۲۰۸

۲.۲.۱. وحدت بر مبنای توحید. ۲۱۰

۳. روابط دیپلماتیک.. ۲۱۱

۳.۱. هیات های دیپلماتیک.. ۲۱۱

۳.۲. همکاری های بین المللی. ۲۱۱

۳.۳. منطقه بین المللی مسلمانان. ۲۱۱

۳.۴. گردهمایی جهانی طاغوت ها ۲۱۱

۳.۵. کمک های بشر دوستانه. ۲۱۲

۴. الزامات روابط بین الملل. ۲۱۲

ص: ۲۵۸

۴.۱. روابط عادلانه. ۲۱۲

۴.۲. نفی رابطه سلطه. ۲۱۲

۴.۳. برائت از مشرکان. ۲۱۳

۴.۴. قطع رابطه. ۲۱۳

۵. جنگ.. ۲۱۴

۵.۱. دشمن شناسی. ۲۱۴

۵.۲. جهاد ۲۱۷

۵.۲.۱. اصالت صلح. ۲۱۷

۵.۲.۲. جایگاه جهاد ۲۱۸

۵.۲.۳. ارزش جهاد ۲۱۹

۵.۲.۴. جهاد تدافعی. ۲۱۹

۵.۲.۵. هدف از جهاد ۲۲۰

۵.۲.۶. فرماندهی نظامی. ۲۲۲

۵.۲.۷. آمادگی نظامی. ۲۲۳

۵.۲.۸. استراتژی های نظامی. ۲۲۴

۵.۲.۹. عوامل پیروزی در جنگ.. ۲۲۶

۵.۲.۱۰. عوامل شکست در جنگ.. ۲۲۸

۵.۲.۱۱. امدادهای الهی در جنگ.. ۲۲۹

۵.۲.۱۲. شکست به مثابه آزمایش الهی. ۲۳۱

۵.۲.۱۳.فرار ا ز جنگ.. ۲۳۱

۵.۲.۱۴. اخلاق جنگ.. ۲۳۲

۵.۲.۱۵. حمایت از ایثارگران و مجاهدان. ۲۳۳

۵.۲.۱۶. پذیرش آتش بس.. ۲۳۳

۵.۲.۱۷. اقتصاد جنگ.. ۲۳۴

۵.۲.۱۸. ستون پنجم دشمن. ۲۳۴

۵.۳. جنگ نرم (تهاجم فرهنگی). ۲۳۴

۵.۳.۱. هدف کفار از جنگ نرم ۲۳۶

۵.۳.۱.۱. دین زدایی. ۲۳۶

۵.۳.۲.۲. همانندسازی. ۲۳۷

۵.۳.۲. شیوه های جنگ نرم ۲۳۷

ص: ۲۵۹

مقدمه مؤلف.. ۳

پیشگفتار ۱۳

فصل اول:

خطوط کلی حاکم بر سیاست اسلامی. ۲۱

درآمد. ۲۱

الف) اصول. ۲۳

۱. سیاست در سایه جهان بینی الهی. ۲۳

۱.۱. حاکمیت مطلق الهی. ۲۴

۱.۲. توکل به خداوند. ۲۵

۱.۳. حمایت های الهی. ۲۶

۱.۴. نظارت الهی. ۲۷

۲. انسان شناسی سیاسی. ۲۷

۲.۱. خلیفه اللهی انسان. ۲۷

۲.۲. انجام تکلیف الهی. ۲۹

۲.۳. اطاعت و پیروی از رسول خدا ۲۹

۳. وحدت ادیان آسمانی. ۳۰

۳.۱. دعوت توحیدی انبیاء ۳۰

۳.۲. رسالت جهانی اسلام ۳۱

ب) سنت‌ها ۳۳

۱. قانونمندی تاریخ. ۳۳

۲. زمانبندی تاریخ. ۳۴

۳. اختیار و آزادی انسان ۳۴

۴. آزمایش انسان ها ۳۵

۵. هلاکت امت های گنهکار ۳۶

۶. امدادهای الهی به مؤمنان. ۳۷

۷. سنت آسانی بعد از سختی. ۴۰

۸. سنت مهلت الهی. ۴۱

ج) عبرت های تاریخ. ۴۳

فصل دوم:

سیاست داخلی. ۴۷

درآمد. ۴۷

الف) مبانی تفکر سیاسی در قرآن. ۴۹

۱. عدالت.. ۴۹

۱.۱. لزوم اجرای عدالت.. ۴۹

۱.۲. اقسام عدالت.. ۵۰

۱.۲.۱. عدالت توزیعی. ۵۰

۱.۲.۲. عدالت قضایی. ۵۰

۱.۲.۳. عدالت اقتصادی. ۵۱

۲. امنیت.. ۵۱

۲.۱. اهمیت و جایگاه امنیت.. ۵۱

۲.۲. اقسام امنیت.. ۵۳

۲.۲.۱. امنیت الهی. ۵۳

۲.۲.۱.۱.امنیت و آرامش روحی و روانی. ۵۴

۲.۲.۳. امنیت جانی. ۵۵

۲.۲.۴. امنیت اجتماعی. ۵۶

۲.۲.۵. امنیت نظامی. ۵۷

۲.۲.۶. امنیت ملی. ۵۷

۳. آزادی. ۵۸

۳.۱. جایگاه آزادی. ۵۸

۳.۲. آزادی در انتخاب راه و مکتب.. ۵۸

۳.۳. آزادی در چارچوب قوانین الهی. ۵۹

۳.۴. آزادی بیان. ۶۰

۴. قدرت.. ۶۱

۴.۱. قدرت مطلق الهی. ۶۱

۴.۲. قدرت و حکومت برخی پیامبران. ۶۱

۴.۳. خیرخواهی در عین قدرت.. ۶۲

۵. اخلاق. ۶۳

۵.۱. هدف وسیله را توجیه نمیکند. ۶۳

۵.۲. کرامت انسانی. ۶۴

۵.۲.۱. کمک های بشر دوستانه. ۶۴

۵.۲.۲. حرمت جان انسانی. ۶۴

۵.۳. نفی تبعیض ها ۶۵

۵.۴. عفو و گذشت.. ۶۶

۵.۵. حسن خُلق با مردم ۶۷

۵.۵.۱. خوشرویی. ۶۷

۵.۵.۲. گفتار نیکو. ۶۸

۵.۵.۳. رفتار برادرانه با مردم ۶۹

۵.۵.۴. مدارا با مردم ۶۹

۵.۵.۶. تواضع. ۶۹

۵.۵.۷. دلسوزی. ۶۹

۵.۵.۸. جذب مخالفان. ۷۰

۵.۵.۹. عیب پوشی. ۷۰

۵.۵.۱۰. نیکوکاری. ۷۰

۵.۶. برخورد اخلاقی با مخالفان. ۷۱

۵.۶.۱. کلام نیکو. ۷۲

۵.۶.۲. کردار نیکو. ۷۲

۵.۶.۳. دلسوزی. ۷۳

۵.۶.۴. دوری از ناسزا گویی. ۷۳

۶. انصاف.. ۷۳

۷. مصلحت سنجی. ۷۵

ب) جایگاه حکومت در نظام سیاسی اسلام ۷۷

درآمد. ۷۷

۱. حکومت.. ۸۰

۱.۱. لزوم تشکیل حکومت.. ۸۰

۱.۲. مشروعیت حکومت.. ۸۲

۱.۳. وظایف حکومت.. ۸۲

۱.۳.۱ . ایفای حقوق الهی. ۸۲

۱.۳.۱.۱. دعوت به خداپرستی. ۸۲

۱.۳.۱.۲. اجرای احکام ۸۲

۱.۳.۲. ایفای حقوق مردم ۸۳

۱.۳.۲.۱. فرهنگی. ۸۳

الف) گسترش معروف ها و اصلاح جامعه. ۸۳

ب) تحکیم خانواده ۸۴

۱.۳.۲.۲. اقتصادی. ۸۵

الف) خدمت به مردم ۸۵

ب) فقر زدایی. ۸۵

ج) تامین رفاه مردم ۸۶

د) مدیریت بحران. ۸۷

۱.۳.۲.۳ . سیاسی. ۸۷

الف) تامین امنیت.. ۸۷

ب) ایجاد و تقویت وحدت.. ۸۷

ج) دسترسی به مسئولین. ۸۸

۱.۳.۲.۴. اجتماعی. ۸۸

الف) آسان گیری بر مردم ۸۸

ب) منع آزار و اذیت مردم ۸۸

۱.۴. مردم و حکومت.. ۸۹

۱.۴.۱. حکومت وسیله آزمایش.. ۸۹

۱.۴.۲. تبعیت از زمامداران. ۸۹

۱.۴.۴. سرنوشت ملت ها ۸۹

۱.۴.۵. وطن دوستی. ۹۰

۱.۴.۶. حمایت از حکومت در برابر دشمن. ۹۰

۱.۵. مسئولین و حکومت.. ۹۱

۱.۵.۱. ساده زیستی. ۹۱

۱.۵.۲.خطر نفوذ اطرافیان. ۹۱

۱.۵.۳. حساسیت رفتاری خانواده مسئولین. ۹۲

۱.۵.۴. کنترل رفتار کارگزاران. ۹۲

۱.۶. حکومت و مخالفان. ۹۲

۱.۷. انحراف حکومت.. ۹۳

۱.۷.۱. عوامل انحراف حکومت.. ۹۳

۲. مدیریت سیاسی و اجتماعی. ۹۳

۲.۱. قانون گرایی. ۹۳

۲.۱.۱. جایگاه قانون. ۹۳

۲.۲.۲ . التزام به قانون. ۹۳

۲.۲.۳. ضابطه گرایی نه رابطه گرایی. ۹۴

۲.۲. انتصابات.. ۹۵

۲.۲.۱. شایسته سالاری. ۹۵

۲.۲.۱.۲. رعایت سلسله مراتب.. ۹۶

۲.۲.۲. گزینش افراد ۹۶

۲.۲.۲.۱. لزوم گزینش در انتصابات.. ۹۶

۲.۲.۲.۲. ملاک ها ۹۷

الف) سوابق. ۹۷

ب) حال فعلی افراد ۹۷

ج) امانتداری و تخصص.. ۹۸

د) سایر ملاک ها ۹۹

۲.۳. نهادها و سازمان ها ۱۰۰

۲.۳.۱. وزارت.. ۱۰۰

۲.۳.۲. سازمان نظارتی. ۱۰۰

۲.۳.۳. سازمان های اطلاعاتی و امنیتی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۱. تشکیلات اطلاعاتی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۲. تحقیق به حد کافی. ۱۰۱

۲.۳.۳.۳. نفوذ در دستگاه دشمن. ۱۰۲

۲.۳.۴. زندان. ۱۰۲

۲.۴. توسعه و پیشرفت.. ۱۰۲

۲.۴.۱. الزامات پیشرفت.. ۱۰۳

۲.۴.۲. پیشرفت های صنعتی. ۱۰۳

۲.۴.۲.۱. شهرسازی. ۱۰۳

۲.۴.۲.۲. سد سازی. ۱۰۴

۲.۴.۲.۳. زره سازی. ۱۰۴

۲.۴.۲.۴. کشتی سازی. ۱۰۴

۲.۴.۳. توسعه اقتصادی. ۱۰۵

۳. رهبری. ۱۰۵

۳.۱. جایگاه رهبری. ۱۰۵

۳.۲. اطاعت از رهبری. ۱۰۶

۳.۳. ویژگی های رهبری. ۱۰۷

۳.۳.۱. عدالت.. ۱۰۷

۳.۳.۲. بصیرت و آگاهی. ۱۰۸

۳.۳.۳. تقوا و صالح بودن. ۱۰۹

۳.۳.۴. سعه صدر ۱۰۹

۳.۳.۵. مردمی بودن. ۱۱۰

۳.۳.۶. ساده زیستی رهبر ۱۱۲

۳.۳.۷. قاطعیت.. ۱۱۲

۳.۳.۸. انتقاد پذیری. ۱۱۲

۳.۳.۹. صراحت.. ۱۱۳

۳.۳.۱۰. صبر و استقامت.. ۱۱۳

۳.۳.۱۱. پیشگامی. ۱۱۳

۳.۴. وظایف رهبر ۱۱۴

۳.۴.۱. فرماندهی نظامی. ۱۱۴

۳.۴.۲. امیدواری و دلگرمی. ۱۱۵

۳.۴.۳. اصلاح گری. ۱۱۵

۳.۴.۴. پاسخگویی. ۱۱۶

۳.۴.۵. نظارت.. ۱۱۶

۳.۴.۶. آگاهی دادن به مردم ۱۱۶

۳.۴.۷. تصمیم گیری نهایی. ۱۱۷

۳.۴.۸. انعطاف پذیری. ۱۱۷

۳.۴.۹. حمایت از مظلومان. ۱۱۷

۳.۴.۱۰. بیعت گرفتن از مردم ۱۱۷

۴. کنترل قدرت.. ۱۱۸

۴.۱. قدرت فسادآور است.. ۱۱۸

۴.۲. تفکیک قوا ۱۱۹

۵. فتنه گری. ۱۱۹

ج) جامعه شناسی سیاسی. ۱۲۱

درآمد. ۱۲۱

۱. جامعه ایمانی و غیر ایمانی. ۱۲۳

۱.۱. وحدت و یکپارچگی جامعه اسلامی. ۱۲۴

۱.۲. مسئولیت در قبال جامعه. ۱۲۵

۱.۲.۱. مسئولیت در حد توان. ۱۲۵

۱.۳. صلاح و فساد جامعه. ۱۲۶

۱.۴. سرنوشت جامعه. ۱۲۷

۱.۵. استقلال جامعه. ۱۲۷

۱.۶. انحرافات جامعه. ۱۲۸

۱.۶.۱. بدعت و دین سازی. ۱۲۸

۱.۶.۲. رهبران فاسد. ۱۲۸

۱.۶.۳. نافرمانی های الهی. ۱۲۸

۱.۶.۴. رفاه زدگی. ۱۲۹

۱.۶.۵. سقوط اخلاقی. ۱۲۹

۱.۷. لزوم برخورد با منحرفین در جامعه. ۱۳۰

۲. جریان شناسی سیاسی. ۱۳۰

۲.۱. تقابل حق و باطل. ۱۳۰

۲.۲. ملاک تشخیص حق از باطل. ۱۳۲

۲.۳. وحدت حق و کثرت باطل. ۱۳۴

۲.۴. ولایت الهی و غیرالهی. ۱۳۵

۲.۵. جریان حق. ۱۳۶

۲.۶. جریان باطل. ۱۳۷

۲.۶.۱.شیطان. ۱۳۹

الف) سیاست شیطان. ۱۴۰

ب) شیوه های شیطان. ۱۴۱

۲.۶.۲. کافران و مستکبران. ۱۴۱

الف) اشراف، یاران ویژه کفار ۱۴۴

ب) جلوه های استکبار ۱۴۵

ج) ویژگی های استکبار ۱۴۷

۲.۶.۳. منافقان. ۱۴۹

الف) ویژگی های منافقان. ۱۵۲

ب) برخورد با منافقان. ۱۵۴

ج) توبه منافقان. ۱۵۵

د) سرانجام منافقان. ۱۵۶

۲.۶.۴. اهل کتاب.. ۱۵۶

۲.۶.۴.۱. ویژگی های اهل کتاب.. ۱۵۸

۲.۷. ابزارهای نظام طاغوتی و استبدادی. ۱۵۹

۲.۸. تولّی و تبرّی. ۱۶۱

۲.۹. مبارزه با طاغوت.. ۱۶۲

۲.۱۰. استقامت و پایداری. ۱۶۳

۲.۱۱. پیروزی نهایی جریان حق. ۱۶۵

۳. مشارکت سیاسی. ۱۶۶

۳.۱. تعاون و همکاری. ۱۶۶

۳.۲. شورا ۱۶۷

۳.۳. تخصص گرایی. ۱۶۸

۴. عقلانیت سیاسی. ۱۶۹

۵. حزب سیاسی. ۱۷۱

۵.۱. حزب الله.. ۱۷۱

۵.۲. حزب شیطان. ۱۷۲

۵.۳. حقگرایی نه حزبگرایی. ۱۷۳

د) قواعد فقه سیاسی. ۱۷۵

درآمد. ۱۷۵

۱. قواعد عام ۱۷۷

۱.۱. قاعده رجوع به خبره(کارشناس). ۱۷۷

۱.۲. قاعده اهم و مهم. ۱۷۷

۱.۳. قاعده اضطرار ۱۷۷

۱.۴. قاعده اصاله الصحه. ۱۷۸

۱.۵. قاعده دفع افسد به فاسد. ۱۷۹

۱.۶. قاعده لاضرر ۱۷۹

۲. قواعد عرصه سیاست.. ۱۸۰

۲.۱. قاعده عدم ولایت غیر خدا ۱۸۰

۲.۲. قاعده مساوات (عدم تبعیض). ۱۸۱

۲.۳. قاعده تقیّه. ۱۸۲

۲.۴. قاعده نفی سبیل. ۱۸۲

۲.۵. قاعده نفی کمک به تجاوزگر ۱۸۳

۳. قواعد عرصه اجتماعی. ۱۸۳

۳.۱. قاعده عدالت.. ۱۸۳

۳.۲. قاعده وفای به عقود ۱۸۴

۳.۳. قاعده نفی عسر و حرج. ۱۸۵

۳.۴. قاعده تعظیم شعایر ۱۸۵

۳.۵. قاعده تعاون. ۱۸۵

۳.۶. قاعده جُبّ (آمرزش گذشته). ۱۸۶

۳.۷. قاعده انتخاب اصلح. ۱۸۶

۴. قواعد عرصه اقتصاد ۱۸۷

۴.۱. قاعده سلطنت(مالکیت). ۱۸۷

۴.۲. قاعده احسان. ۱۸۷

۵. قواعد عرصه امنیتی – اجتماعی. ۱۸۸

۵.۱. قاعده حرمت جان مسلمان. ۱۸۸

۵.۲. قاعده امان. ۱۸۸

۵.۳. قاعده صلح. ۱۸۹

فصل سوم:

سیاست خارجی و روابط بین الملل. ۱۹۳

درآمد. ۱۹۳

الف) سیاست خارجی. ۱۹۵

۱. اصول سیاسی. ۱۹۵

۱.۱. اصل مسالمت.. ۱۹۵

۱.۲. اصل دعوت.. ۱۹۶

۱.۳. اصل تالیف قلوب.. ۱۹۶

۱.۴. اصل نفی ولایت کافران بر مسلمانان. ۱۹۷

۱.۵. اصل تولّی و تبری. ۱۹۸

۱.۶. اصل حل مسالمت آمیز اختلافات.. ۱۹۹

۱.۷. اصل استکبارستیزی و استضعاف زدایی. ۱۹۹

۱.۸. اصل ظلم ستیزی. ۲۰۰

۲. اصول حقوقی. ۲۰۰

۲.۱. اصول حقوق بشر(حق حیات، حق وطن و...). ۲۰۰

۲.۲. اصل وفای به تعهدات بین المللی. ۲۰۱

۲.۳. اصل مقابله به مثل. ۲۰۳

۲.۴. اصل قبول پناهندگی. ۲۰۴

۳. اصول امنیتی. ۲۰۵

۳.۱. اصل دفاع از سرزمینها و منافع مسلمانان. ۲۰۵

۳.۲. اصل احتیاط در برخورد با دشمنان. ۲۰۵

۳.۳. اصل آمادگی برای مقابله با دشمن. ۲۰۵

ب) روابط بین الملل. ۲۰۶

۱. تنظیم روابط بر مبنای عدالت.. ۲۰۶

۲. وحدت و همزیستی مسالمت آمیز. ۲۰۸

۲.۱. در حوزه کشورهای اسلامی. ۲۰۸

۲.۲. در حوزه پیروان ادیان توحیدی. ۲۰۸

۲.۲.۱. وحدت بر مبنای توحید. ۲۱۰

۳. روابط دیپلماتیک.. ۲۱۱

۳.۱. هیات های دیپلماتیک.. ۲۱۱

۳.۲. همکاری های بین المللی. ۲۱۱

۳.۳. منطقه بین المللی مسلمانان. ۲۱۱

۳.۴. گردهمایی جهانی طاغوت ها ۲۱۱

۳.۵. کمک های بشر دوستانه. ۲۱۲

۴. الزامات روابط بین الملل. ۲۱۲

۴.۱. روابط عادلانه. ۲۱۲

۴.۲. نفی رابطه سلطه. ۲۱۲

۴.۳. برائت از مشرکان. ۲۱۳

۴.۴. قطع رابطه. ۲۱۳

۵. جنگ.. ۲۱۴

۵.۱. دشمن شناسی. ۲۱۴

۵.۲. جهاد ۲۱۷

۵.۲.۱. اصالت صلح. ۲۱۷

۵.۲.۲. جایگاه جهاد ۲۱۸

۵.۲.۳. ارزش جهاد ۲۱۹

۵.۲.۴. جهاد تدافعی. ۲۱۹

۵.۲.۵. هدف از جهاد ۲۲۰

۵.۲.۶. فرماندهی نظامی. ۲۲۲

۵.۲.۷. آمادگی نظامی. ۲۲۳

۵.۲.۸. استراتژی های نظامی. ۲۲۴

۵.۲.۹. عوامل پیروزی در جنگ.. ۲۲۶

۵.۲.۱۰. عوامل شکست در جنگ.. ۲۲۸

۵.۲.۱۱. امدادهای الهی در جنگ.. ۲۲۹

۵.۲.۱۲. شکست به مثابه آزمایش الهی. ۲۳۱

۵.۲.۱۳.فرار ا ز جنگ.. ۲۳۱

۵.۲.۱۴. اخلاق جنگ.. ۲۳۲

۵.۲.۱۵. حمایت از ایثارگران و مجاهدان. ۲۳۳

۵.۲.۱۶. پذیرش آتش بس.. ۲۳۳

۵.۲.۱۷. اقتصاد جنگ.. ۲۳۴

۵.۲.۱۸. ستون پنجم دشمن. ۲۳۴

۵.۳. جنگ نرم (تهاجم فرهنگی). ۲۳۴

۵.۳.۱. هدف کفار از جنگ نرم ۲۳۶

۵.۳.۱.۱. دین زدایی. ۲۳۶

۵.۳.۲.۲. همانندسازی. ۲۳۷

۵.۳.۲. شیوه های جنگ نرم ۲۳۷

۵.۳.۲.۱. استهزاء ۲۳۷

۵.۳.۲.۲. افتراء ۲۳۹

۵.۳.۲.۳. نسبت جنون. ۲۴۰

۵.۳.۲.۴. نسبت سحر و جادو ۲۴۰

۵.۳.۲.۵. زیبا جلوه دادن. ۲۴۱

۵.۳.۲.۶. تهمت.. ۲۴۲

۵.۳.۲.۷. تهدید. ۲۴۳

۵.۳.۲.۸. توجیه گری. ۲۴۳

۵.۳.۲.۹. تکذیب.. ۲۴۴

۵.۳.۲.۱۰. ظاهرسازی. ۲۴۵

۵.۳.۲.۱۱. تحقیر ۲۴۵

۵.۳.۲.۱۲. بهانه جویی. ۲۴۵

۵.۳.۲.۱۳. تحریف.. ۲۴۶

۵.۴. جنگ روانی. ۲۴۷

فهرست تفصیلی مطالب.. ۲۴۹

فهرست آیات.. ۲۶۱

فهرست آیات

بقره، آیه ۳ ص۲۴

بقره، آیه ۹ ص۱۴۹، ۲۱۶

بقره، آیه ۱۱ ص۱۴۹

بقره، آیه ۱۲ ص۱۴۹

بقره، آیه ۱۳ ص۱۵۰

بقره، آیه ۱۴ ص۱۵۰

بقره، آیه ۳۰ ص۲۷

بقره، آیه ۵۳ ص۱۳۲

بقره، آیه ۶۰ ص۵۰

بقره، آیه ۶۲ ص۳۰

بقره، آیه ۶۳ ص۱۶۳

بقره، آیه ۷۹ ص۱۲۸

بقره، آیه ۸۳ ص۶۸

بقره، آیه ۸۴ ص۵۲،۲۰۱

بقره، آیه ۹۶ ص۱۵۸

بقره، آیه ۱۰۰ ص۱۵۹

بقره، آیه ۱۰۲ ص۱۳۹، ۲۳۹

بقره، آیه ۱۰۵ ص۱۴۲، ۲۱۶

بقره، آیه ۱۰۹ ص۶۶، ۷۴

بقره، آیه ۱۱۱ ص۱۵۸

بقره، آیه ۱۲۰ ص۱۵۶، ۲۰۵

بقره، آیه ۱۲۴ ص۹۶، ۱۰۷، ۱۸۱

بقره، آیه ۱۲۶ ص۵۳

بقره، آیه ۱۳۴ ص۱۲۷

بقره، آیه ۱۴۷ ص۱۱۲

بقره، آیه ۱۵۱ ص۱۱۰

بقره، آیه ۱۵۵ ص۳۵

بقره، آیه ۱۶۸ ص۱۳۹

بقره، آیه ۱۷۳ ص۱۷۷

بقره، آیه ۱۷۹ ص۵۰

بقره، آیه ۱۸۵ ص۱۸۵

بقره، آیه ۱۹۰ ص۲۰۳، ۲۱۹

بقره، آیه ۱۹۱ ص۲۰۳

بقره، آیه ۱۹۲ ص۲۳۳

بقره، آیه ۱۹۳ ص۶۶، ۲۲۰

بقره، آیه ۱۹۴ ص۷۵، ۲۰۳، ۲۳۲

بقره، آیه ۱۹۵ ص۲۳۴

بقره، آیه ۲۰۴ ص۱۵۱

بقره، آیه ۲۰۵ ص۱۵۱

بقره، آیه ۲۰۸ ص۲۰۸

بقره، آیه ۲۱۲ ص۲۳۷

بقره، آیه ۲۱۶ ص۲۱۹

بقره، آیه ۲۱۸ ص۲۱۹

بقره، آیه ۲۲۴ ص۱۹۹

بقره، آیه ۲۳۳ ص۱۲۵

بقره، آیه ۲۳۹ ص۵۵

بقره، آیه ۲۴۶ ص۱۱۵

بقره، آیه ۲۴۷ ص۱۸۶

بقره، آیه ۲۴۹ ص۱۶۳، ۲۲۹

بقره، آیه ۲۵۱ ص۲۲۱، ۲۲۶

بقره، آیه ۲۵۶ ص۳۴، ۵۸

بقره، آیه ۲۵۷ ص۱۳۵

بقره، آیه ۲۷۲ ص۶۴

بقره، آیه ۲۷۹ ص۵۱، ۲۰۰، ۲۱۲

بقره، آیه ۲۸۴ ص۶۱

بقره، آیه ۲۸۵ ص۱۳۶

آل‌عمران، آیه ۱۷ ص۱۳۶

آل‌عمران، آیه ۲۶ ص۲۵

آل‌عمران، آیه ۲۸ ص۱۴۳، ۱۶۱، ۱۸۲، ۱۹۷

آل‌عمران، آیه ۴۸ ص۱۰۸

آل‌عمران، آیه ۵۲ ص۱۰۵، ۱۰۸

آل‌عمران، آیه ۵۴ ص۲۶

آل‌عمران، آیه ۶۴ ص۳۰، ۸۷، ۱۹۵، ۲۰۹، ۲۱۰

آل‌عمران، آیه ۶۹ ص۱۵۷، ۲۰۵

آل‌عمران، آیه ۷۱ ص۱۵۷

آل‌عمران، آیه ۷۲ ص۱۳۸، ۲۱۷

آل‌عمران، آیه ۷۸ ص۲۳۴

آل‌عمران، آیه ۸۴ ص۳۱

آل‌عمران، آیه ۹۹ ص۱۵۷

آل‌عمران، آیه ۱۰۰ ص۱۵۷

آل‌عمران، آیه ۱۰۳ ص۱۲۴، ۲۰۸

آل‌عمران، آیه ۱۰۴ ص۱۰۰

آل‌عمران، آیه ۱۱۱ ص۱۵۷

آل‌عمران، آیه ۱۱۳ ص۷۳

آل‌عمران، آیه ۱۱۸ ص۱۲۳، ۲۱۶، ۲۱۷

آل‌عمران، آیه ۱۲۱ ص۱۱۴، ۲۲۳

آل‌عمران، آیه ۱۲۴ ص۱۱۵

آل‌عمران، آیه ۱۲۵ ص۲۲۹

آل‌عمران، آیه ۱۴۲ ص۲۲۷

آل‌عمران، آیه ۱۵۲ ص۲۲۸، ۲۳۱

آل‌عمران، آیه ۱۵۴ ص۲۳۱

آل‌عمران، آیه ۱۵۹ ص۶۶، ۶۹، ۱۶۸

آل‌عمران، آیه ۱۶۵ ص۲۲۸

آل‌عمران، آیه ۱۶۷ ص۲۲۰

آل‌عمران، آیه ۱۶۸ ص۱۵۲

آل‌عمران، آیه ۱۶۹ ص۱۳۶

آل‌عمران، آیه ۱۷۷ ص۱۶۴

آل‌عمران، آیه ۱۸۷ ص۱۵۷

آل‌عمران، آیه ۱۹۶ ص۲۱۱

آل‌عمران، آیه ۱۹۹ ص۱۶۴

نساء، آیه ۲ ص۱۸۷

نساء، آیه ۲۹ ص۱۸۷

نساء، آیه ۴۶ ص۲۴۷

نساء، آیه ۵۱ ص۲۱۴

نساء، آیه ۵۴ ص۱۰۹، ۱۵۸

نساء، آیه ۵۸ ص۱۸۳

نساء، آیه ۵۹ ص۸۰، ۸۹

نساء، آیه ۶۰ ص۱۳۷

نساء، آیه ۶۱ ص۱۵۲

نساء، آیه ۷۴ ص۲۲۱

نساء، آیه ۷۵ ص۲۰۵

نساء، آیه ۷۶ ص۱۳۱

نساء، آیه ۷۷ ص۱۶۳، ۲۲۸

نساء، آیه ۷۸ ص۱۵۲

نساء، آیه ۸۰ ص۳۰

نساء، آیه ۸۱ ص۱۵۳

نساء، آیه ۸۳ ص۸۰

نساء، آیه ۸۸ ص۱۵۴

نساء، آیه ۸۹ ص۱۵۴

نساء، آیه ۹۰ ص۱۸۹، ۲۱۷

ص: ۲۶۲

نساء، آیه ۹۱ ص۲۱۵

نساء، آیه ۹۳ ص۵۶

نساء، آیه ۹۴ ص۷۰، ۱۶۹

نساء، آیه ۹۵ ص۲۳۳

نساء، آیه ۱۰۱ ص۱۷۰

نساء، آیه ۱۰۲ ص۲۱۶،۱۷۰، ۲۲۴

نساء، آیه ۱۰۴ ص۲۲۴

نساء، آیه ۱۰۷ ص۱۱۷

نساء، آیه ۱۱۴ ص۱۹۹

نساء، آیه ۱۳۲ ص۲۵

نساء، آیه ۱۳۵ ص۴۹، ۱۸۴

نساء، آیه ۱۳۸-۱۳۹

ص۱۴۴

نساء، آیه ۱۳۹ ص۱۹۸

نساء، آیه ۱۴۱ ص۱۸۲

نساء، آیه ۱۴۳ ص۱۵۲

نساء، آیه ۱۴۴ ص۲۱۲

نساء، آیه ۱۴۶ ص۱۵۵

نساء، آیه ۱۴۸ ص۷۰، ۱۷۷

نساء، آیه ۱۶۲ ص۷۴

مائده، آیه ۱ ص۱۸۴، ۲۰۱

مائده، آیه ۲ ص۱۶۷، ۱۸۳، ۱۸۵، ۲۱۱

مائده، آیه ۳ ص۱۴۲

مائده، آیه ۶ ص۳۶، ۱۸۵

مائده، آیه ۸ ص۲۰۶، ۲۱۲

مائده، آیه ۱۳ ص۶۷

مائده، آیه ۱۵ ص۳۲

مائده، آیه ۱۶ ص۱۳۴

مائده، آیه ۱۷ ص۷۲

مائده، آیه ۱۸ ص۶۵

مائده، آیه ۲۰ ص۴۳

مائده، آیه ۲۶ ص۲۳۱

مائده، آیه ۳۲ ص۵۶، ۶۴، ۱۸۸، ۲۰۱

مائده، آیه ۳۳ ص۸۷

مائده، آیه ۳۸ ص۵۶

مائده، آیه ۴۱ ص۱۵۸، ۲۴۶

مائده، آیه ۴۲ ص۲۰۷

مائده، آیه ۴۹ ص۶۳، ۲۳۴

مائده، آیه ۵۱ ص۱۹۷

مائده، آیه ۵۴ ص۳۶۱

مائده، آیه ۵۵ ص۱۰۵، ۱۸۱

مائده، آیه ۵۶ ص۱۷۱

مائده، آیه ۵۷ ص۲۱۴

مائده، آیه ۵۷-۵۸

ص۲۳۸

مائده، آیه ۶۲ ص۱۲۳

مائده، آیه ۶۴ ص۱۵۹

مائده، آیه ۶۷ ص۸۱

مائده، آیه ۷۰ ص۲۴۴

مائده، آیه ۸۲ ص۷۴، ۲۱۵

انعام، آیه ۱۰ ص۲۳۸

انعام، آیه ۱۸ ص۶۱

انعام، آیه ۳۴ ص۳۷، ۲۴۴

انعام، آیه ۴۴ ص۴۱

انعام، آیه ۵۰ ص۱۱۳

انعام، آیه ۵۲ ص۶۳

انعام، آیه ۵۴ ص۶۹

انعام، آیه ۶۷ ص۳۴

انعام، آیه ۸۱ ص۵۴

انعام، آیه ۹۳ ص۲۳۹

انعام، آیه ۹۸ ص۶۵

انعام، آیه ۱۰۸ ص۷۳

انعام، آیه ۱۱۹ ص۱۷۸

انعام، آیه ۱۲۳ ص۱۲۸

ص: ۲۶۳

انعام، آیه ۱۲۴ ص۱۴۷

انعام، آیه ۱۲۸ ص۱۳۹

انعام، آیه ۱۴۲ ص۱۴۰

انعام، آیه ۱۴۷ ص۶۲

انعام، آیه ۱۵۳ ص۱۳۴

انعام، آیه ۱۶۳ ص۱۱۳

اعراف، آیه ۳ ص۱۳۵

اعراف، آیه ۶-۷

ص۱۲۵

اعراف، آیه ۱۷ ص۱۴۱

اعراف، آیه ۲۱ ص۲۳۵

اعراف، آیه ۳۴ ص۳۴

اعراف، آیه ۵۶ ص۱۲۶

اعراف، آیه ۶۰ ص۱۴۴

اعراف، آیه ۶۱-۶۲ ص۶۲

اعراف، آیه ۶۵ ص۱۱۱

اعراف، آیه ۸۵ ص۶۹، ۱۱۶

اعراف، آیه ۸۶ ص۲۴۷

اعراف، آیه ۹۰ ص۱۴۴

اعراف، آیه ۱۰۳ ص۱۲۶

اعراف، آیه ۱۱۰ ص۲۴۲

اعراف، آیه ۱۱۲ ص۲۱۱

اعراف، آیه ۱۱۶ ص۲۴۰

اعراف، آیه ۱۲۳ ص۱۶۰، ۲۴۳

اعراف، آیه ۱۲۴-۱۲۵ ص۹۷

اعراف، آیه ۱۲۷ ص۱۴۵

اعراف، آیه ۱۲۸ ص۱۱۵

اعراف، آیه ۱۲۹ ص۸۹، ۱۱۲

اعراف، آیه ۱۳۷ ص۱۰۳

اعراف، آیه ۱۴۲ ص۱۱۵

اعراف، آیه ۱۴۴ ص۸۲

اعراف، آیه ۱۴۵ ص۱۱۴

اعراف، آیه ۱۴۸ ص۲۳۵

اعراف، آیه ۱۵۰ ص۱۶۴

اعراف، آیه ۱۵۵ ص۹۶

اعراف، آیه ۱۵۷ ص۸۳

اعراف، آیه ۱۷۵ ص۱۱۶

اعراف، آیه ۱۸۱ ص۶۳

اعراف، آیه ۱۸۲ ص۴۲

اعراف، آیه ۱۹۹ ص۸۴

انفال، آیه ۵ ص۹۲

انفال، آیه ۷ ص۲۲۶

انفال، آیه ۱۰ ص۲۳۰

انفال، آیه ۱۱ ص۵۴

انفال، آیه ۱۲ ص۲۲۶

انفال، آیه ۱۵ ص۲۳۲

انفال، آیه ۱۶ ص۲۲۵

انفال، آیه ۱۷ ص۲۳۰

انفال، آیه ۲۰-۲۱ ص۱۰۷

انفال، آیه ۲۵ ص۱۱۹

انفال، آیه ۲۶ ص۵۱

انفال، آیه ۲۹ ص۱۳۳

انفال، آیه ۳۰ ص۱۳۸، ۱۶۰

انفال، آیه ۳۶ ص۱۳۸

انفال، آیه ۳۸ ص۱۸۶

انفال، آیه ۴۵ ص۲۲۷

انفال، آیه ۴۶ ص۲۲۲

انفال، آیه ۴۷ ص۲۲۲

انفال، آیه ۴۸ ص۲۴۱

انفال، آیه ۴۹ ص۱۵۳

انفال، آیه ۵۳ ص۱۲۷

انفال، آیه ۵۶ ص۲۰۱

انفال، آیه ۵۸ ص۲۰۲، ۲۰۳

انفال، آیه ۶۰ ص۸۰، ۲۰۵، ۲۱۷، ۲۲۳

انفال، آیه ۶۱ ص۱۱۴، ۱۸۹، ۱۹۵، ۲۱۷

انفال، آیه ۶۲ ص۱۶۶

انفال، آیه ۶۵ ص۲۲۷

انفال، آیه ۶۶ ص۲۲۵

انفال، آیه ۶۷ ص۲۲۵

انفال، آیه ۷۰ ص۲۳۲

انفال، آیه ۷۲ ص۹۶، ۲۰۲

انفال، آیه ۷۳ ص۱۱۹

انفال، آیه ۷۵ ص۱۲۳

توبه، آیه ۱ ص۲۱۳

توبه، آیه ۴ ص۲۰۲

توبه، آیه ۵ ص۱۰۱

توبه، آیه ۶ ص۱۸۸، ۲۰۴

توبه، آیه ۸ ص۲۴۵

توبه، آیه ۱۰ ص۲۲۰

توبه، آیه ۱۲ ص۲۲۵

توبه، آیه ۱۹ ص۹۷

توبه، آیه ۲۵ ص۲۳۰

توبه، آیه ۲۶ ص۵۵

توبه، آیه ۲۸ ص۲۱۴

توبه، آیه ۳۱ ص۲۱۰

توبه، آیه ۳۲ ص۲۳۶

توبه، آیه ۴۱ ص۲۱۸

توبه، آیه ۴۷ ص۲۳۴

توبه، آیه ۴۸ ص۱۵۳

توبه، آیه ۵۵ ص۱۵۶

توبه، آیه ۵۸ ص۲۴۵

توبه، آیه ۶۰ ص۸۵، ۱۹۶

توبه، آیه ۶۱ ص۱۱۰

توبه، آیه ۶۶ ص۱۵۵

توبه، آیه ۶۷ ص۱۵۲

توبه، آیه ۷۱ ص۱۶۷

توبه، آیه ۷۳ ص۱۱۴

توبه، آیه ۷۴ ص۱۵۶

توبه، آیه ۷۹ ص۲۳۸

توبه، آیه ۸۱ ص۱۵۴

توبه، آیه ۸۳ ص۱۵۵

توبه، آیه ۸۴ ص۱۵۵

توبه، آیه ۹۰ ص۲۲۲

توبه، آیه ۹۱ ص۱۸۷

توبه، آیه ۹۵ ص۱۶۱

توبه، آیه ۱۰۰ ص۹۷

توبه، آیه ۱۰۷ ص۱۲۴، ۱۷۹

توبه، آیه ۱۲۰ ص۹۰، ۲۲۳

توبه، آیه ۱۲۸ ص۱۱۱

یونس، آیه ۱۴ ص۳۵

یونس، آیه ۱۷ ص۲۴۷

یونس، آیه ۴۱ ص۱۴۲

یونس، آیه ۶۵ ص۲۳۶

یونس، آیه ۷۵ ص۱۶۲

یونس، آیه ۷۷ ص۲۴۰

یونس، آیه ۸۳ ص۱۶۰

یونس ، آیه ۸۵-۸۶ ص۲۵

یونس، آیه ۸۷ ص۸۶، ۱۰۳

یونس، آیه ۹۳ ص۸۶

یونس، آیه ۱۰۴ ص۲۱۳

هود، آیه ۱۷ ص۱۷۳

هود، آیه ۱۸ ص۲۳۹

هود، آیه ۲۹ ص۸۶

هود، آیه ۳۸ ص۲۳۹

هود، آیه ۴۰ ص۹۴

هود، آیه ۵۲ ص۱۰۵

هود، آیه ۵۹ ص۱۲۸

هود، آیه ۶۱ ص۱۰۲

هود، آیه ۷۸ ص۱۲۹

هود، آیه ۸۰ ص۸۱

هود، آیه ۸۵ ص۱۰۰

هود، آیه ۸۸ ص۸۴

هود، آیه ۸۹ ص۴۳

هود، آیه ۹۳ ص۲۹

هود، آیه ۱۱۲ ص۱۶۴

هود، آیه ۱۱۳ ص۱۸۳، ۲۰۰

هود، آیه ۱۱۶ ص۸۴

یوسف، آیه ۲۵ ص۹۱

یوسف، آیه ۳۰ ص۹۲

یوسف، آیه ۴۵ ص۱۶۸

یوسف، آیه ۴۶ ص۱۶۸

یوسف، آیه ۴۷ ص۸۷، ۱۰۱

یوسف، آیه ۵۴ ص۹۸

یوسف، آیه ۵۵ ص۹۹

یوسف، آیه ۵۶ ص۷۵، ۸۲

یوسف، آیه ۵۸ ص۸۸، ۲۱۲

یوسف، آیه ۵۹ ص۷۱

یوسف، آیه ۶۰ ص۹۵، ۱۱۲

یوسف، آیه ۷۵ ص۹۳

یوسف، آیه ۷۸ ص۷۰

یوسف، آیه ۷۹ ص۹۴

یوسف، آیه ۹۰ ص۹۵

یوسف، آیه ۹۹ ص۵۷

یوسف، آیه ۱۰۱ ص۸۵

یوسف، آیه ۱۰۸ ص۱۰۸، ۱۹۶

رعد، آیه ۱۱ ص۸۹

رعد، آیه ۱۷ ص۱۳۱

رعد، آیه ۳۶ ص۱۷۳

ابراهیم، آیه ۱ ص۱۳۴

ابراهیم، آیه ۳ ص۱۴۱

ابراهیم، آیه ۶ ص۵۸

ابراهیم، آیه ۹ ص۳۳

ابراهیم، آیه ۱۰ ص۲۴۶

ابراهیم، آیه ۳۶ ص۷۳

حجر، آیه ۳۶-۳۷ ص۴۲

حجر، آیه ۳۹ ص۲۴۲

حجر، آیه ۵۷ ص۹۶

نحل، آیه ۵-۶ ص۱۰۲

نحل، آیه ۳۵ ص۲۴۳

نحل، آیه ۳۶ ص۱۶۲

نحل، آیه ۴۳ ص۱۶۹

نحل، آیه ۷۱ ص۲۱۲

نحل، آیه ۸۹ ص۲۷

نحل، آیه ۹۰ ص۶۲، ۸۳، ۱۸۳

نحل، آیه ۹۳ ص۳۴

نحل، آیه ۱۰۰ ص۱۴۰

نحل، آیه ۱۰۶ ص۱۸۲

نحل، آیه ۱۱۲ ص۵۳

نحل، آیه ۱۲۵ ص۷۱، ۱۹۶

نحل، آیه ۱۲۶ ص۲۰۳

إسراء، آیه ۱۶ ص۱۲۹

إسراء، آیه ۲۸ ص۶۸

إسراء، آيه ۳۳ ص ۲۰۰

إسراء، آيه ۶۴ ص ۲۳۶

إسراء، آيه ۷۰ ص ۶۴، ۲۰۰

إسراء، آيه ۷۱ ص ۱۰۶

إسراء، آيه ۷۶ ص ۱۴۴

إسراء، آيه ۷۷ ص ۳۳

إسراء، آيه ۹۴ ص ۲۴۶

كهف، آيه ۱۳ ص ۱۲۶

كهف، آيه ۲۰ ص ۵۵

كهف، آيه ۵۶ ص ۱۳۱

كهف، آيه ۷۹ ص ۸۶، ۱۷۹

كهف، آيه ۸۷-۸۸ ص ۸۸

كهف، آيه ۹۲-۹۳ ص ۸۵

كهف، آيه ۹۵ ص ۱۶۷

كهف، آيه ۹۵-۹۶ ص ۱۰۴

طه، آيه ۲۵ ص ۱۱۰

طه، آيه ۲۹-۳۲ ص ۱۶۷

طه، آيه ۴۳-۴۴ ص ۶۸

طه، آيه ۴۷ ص ۸۸، ۱۶۳

طه، آيه ۶۲ ص ۲۱۵

طه، آیه ۶۳ ص ۹۰

طه، آیه ۷۱ ص۱۵۹

طه، آیه ۸۰ ص۹۳

طه، آیه ۸۵ ص۱۰۵

طه، آیه ۹۲ ص۱۱۶

طه، آیه ۹۴ ص۱۲۴،۸۷، ۱۷۷

طه، آیه ۹۵ و ۹۶ ص ۱۳۰

أنبیاء، آیه ۵ ص۲۳۹

أنبیاء، آیه ۷ ص۱۷۷

أنبیاء، آیه ۲۵ ص ۲۱۰

أنبیاء، آیه ۸۰ ص۱۰۴،۵۷، ۲۲۳

أنبیاء، آیه ۸۲ ص ۱۰۰

حج، آیه ۱۷ ص۲۰۹

حج، آیه ۲۵ ص۲۱۱

حج، آیه ۳۰ ص۱۸۵

حج، آیه ۳۲ ص۱۸۵

حج، آیه ۳۸ ص۳۷

حج، آیه ۴۱ ص۸۱، ۸۳

حج، آیه ۴۲-۴۴ ص۲۴۴

حج، آیه ۴۸ ص۴۲

حج، آیه ۷۸ ص۸۲

مؤمنون، آیه ۲۴ ص۲۴۳

مؤمنون، آیه ۲۷ ص۱۰۴

مؤمنون، آیه ۵۲ ص۳۱، ۲۰۹

مؤمنون، آیه ۶۶ ص۱۴۸

مؤمنون، آیه ۷۰ ص۲۴۰

مؤمنون، آیه ۹۶ ص۷۲

مؤمنون، آیه ۹۷ ص۱۴۱

مؤمنون، آیه ۱۱۵ ص۳۵

نور، آیه ۳۲ و۳۳ ص۸۴

نور، آیه ۵۵ ص۵۲، ۹۵، ۱۶۵

نور، آیه ۶۲ ص۱۰۷، ۱۱۷

فرقان، آیه ۱ ص۱۳۳

فرقان، آیه ۷ ص۱۱۱

فرقان، آیه ۲۰ ص۱۱۱

فرقان، آیه ۳۵ ص۱۰۰

فرقان، آیه ۳۷-۳۹ ص۴۴

شعراء، آیه ۱۳ ص۱۱۳

شعراء، آیه ۱۸ ص۱۴۷

شعراء، آیه ۴۴ ص۲۴۷

شعراء، آیه ۵۲-۵۳ ص۱۲۳

شعراء، آیه ۶۹-۷۶ ص۶۰

شعراء، آیه ۱۱۶ ص۲۴۳

شعراء، آیه ۱۲۸-۱۲۹ ص۹۱

شعراء، آیه ۱۷۰-۱۷۱ ص۹۴

شعراء، آیه ۱۸۱-۱۸۲ ص۵۱

شعراء، آیه ۲۱۴-۲۱۵ ص۶۹

نمل، آیه ۱۷ ص۲۲۳

نمل، آیه ۱۹ ص۱۱۲

نمل، آیه ۲۱ ص۱۰۱

نمل، آیه ۲۲ ص۶۰

نمل، آیه ۲۴ ص۲۴۲

نمل، آیه ۲۷-۲۸ ص۱۰۱

نمل، آیه ۳۲ ص۱۶۸

نمل، آیه ۳۳ ص۱۱۸

نمل، آیه ۳۴ ص۹۳

نمل، آیه ۳۹ ص۱۶۹

نمل، آیه ۴۰ ص۱۶۸

نمل، آیه ۴۳ ص۹۸

نمل، آیه ۴۴ ص۸۲

نمل، آیه ۴۶ ص۶۹

نمل، آیه ۵۷ ص۲۱۶

نمل، آیه ۶۸ ص۲۳۷

نمل، آیه ۸۶ ص۲۳

قصص، آیه ۴ ص۹۲، ۱۴۸

قصص، آیه ۵ ص۱۶۶

قصص، آیه ۲۰ ص۱۰۲

قصص، آیه ۲۶ ص۹۸

قصص، آیه ۳۹ ص۱۴۵، ۱۴۸

قصص، آیه ۵۹ ص۳۶

قصص، آیه ۷۶ ص۱۱۸

قصص، آیه ۷۹ ص۹۱

عنکبوت، آیه ۱۰ ص۱۵۳

عنکبوت، آیه ۱۲ ص۱۴۳

عنکبوت، آیه ۱۸ ص۵۹

عنکبوت، آیه ۳۸ ص۲۴۲

عنکبوت، آیه ۳۹ ص۱۴۵

عنکبوت، آیه ۴۱ ص۱۳۵

عنکبوت، آیه ۴۶ ص۷۲، ۲۰۸

روم، آیه ۲۶- ۲۷ ص۲۳

روم، آیه ۳۰ ص۲۱۰

روم، آیه ۳۲ ص۱۷۳

روم، آیه ۶۰ ص۲۴۵

لقمان، آیه ۷ ص۱۴۷

لقمان، آیه ۱۸ ص۶۷

احزاب، آیه ۱ ص۱۳۷

احزاب، آیه ۶ ص۲۹، ۱۸۰

احزاب، آیه ۹ ص۲۲۹

احزاب، آیه ۱۲ ص۲۴۸

احزاب، آیه ۱۴ ص۱۲۰

احزاب، آیه ۲۵ ص۲۲۱

احزاب، آیه ۲۶ ص۲۰۹، ۲۲۹

احزاب، آیه ۲۸ ص۱۱۲

احزاب، آیه ۳۶ ص۵۹

احزاب، آیه ۶۰ ص۲۴۸

احزاب، آیه ۶۱ ص۱۵۱

احزاب، آیه ۷۲ ص۲۸

ص: ۲۶۸

سبأ، آیه ۱۱ ص۱۰۳

سبأ، آیه ۲۸ ص۳۱

سبأ، آیه ۳۱ ص۱۹۹

سبأ، آیه ۴۳ ص۲۴۱

سبأ، آیه ۴۹ ص۱۶۵

فاطر، آیه ۶ ص۱۷۲

فاطر، آیه ۳۹ ص۲۸

یس، آیه ۶۷ ص۳۵

صافّات، آیه ۳۵-۳۶ ص۱۴۸

صافّات، آیه ۱۷۴ ص۲۱۴

ص، آیه ۵-۷ ص۱۵۹

ص، آیه ۱۷ ص۱۰۹

ص، آیه ۱۷- ۲۰ ص۶۱، ۱۰۹

ص، آیه ۲۶ ص۱۸۱

ص، آیه ۲۷ ص۲۳

ص، آیه ۳۵ ص۶۱، ۸۱

ص، آیه ۳۷ ص۱۶۹

ص، آیه ۳۷-۳۸ ص۱۰۲

ص، آیه ۸۲ ص۱۳۹

ص، آیه ۸۷ ص۳۲

زمر، آیه ۹ ص۱۸۶

غافر، آیه ۵ ص۱۳۷

غافر، آیه ۲۶ ص۲۴۵

غافر، آیه ۲۸ ص۷۵، ۱۸۲

غافر، آیه ۴۴-۴۵ ص۲۶

غافر، آیه ۵۱ ص۳۸

فصّلت، آیه ۲۶ ص۲۴۸

فصّلت، آیه ۳۰ ص۲۶

فصّلت، آیه ۳۳ ص۱۹۶

فصّلت، آیه ۳۴ ص۷۱

شوری، آیه ۸ ص۵۹

شوری، آیه ۹ ص۱۸۰

شوری، آیه ۱۵ ص۴۹، ۱۹۶

شوری، آیه ۱۷ ص۱۳۲

شوری، آیه ۳۸ ص۱۶۷

شوری، آیه ۴۰ ص۶۷

زخرف، آیه ۲۶ ص۹۴

زخرف، آیه ۳۶ ص۱۴۰

زخرف، آیه ۶۳ ص۱۲۵

دخان، آیه ۵۱ ص۵۴

احقاف، آیه ۱۱ ص۲۳۵

احقاف، آیه ۳۵ ص۱۱۰

محمّد، آیه ۳ ص۱۳۰

محمّد، آیه ۴ ص۲۲۱، ۲۲۴، ۲۳۲

محمّد، آیه ۱۳ ص۴۴

محمّد، آیه ۲۵ ص۱۴۱

محمّد، آیه ۲۶ ص۱۴۹

محمّد، آیه ۳۳ ص۱۰۶

فتح، آیه ۴ ص۵۵

فتح، آیه ۱۰ ص۱۱۷

فتح، آیه ۱۲ ص۲۳۲

فتح، آیه ۲۳ ص۳۳

فتح، آیه ۲۸ ص۱۶۵

فتح، آیه ۲۹ ص۱۲۷، ۱۶۱، ۱۹۸

حجرات، آیه ۶ ص۱۲۰

حجرات، آیه ۷ ص۱۶۲

حجرات، آیه ۹ ص۱۹۹، ۲۱۸

حجرات، آیه ۱۰ ص۲۰۸

حجرات، آیه ۱۲ ص۱۷۸

حجرات، آیه ۱۳ ص۶۵، ۱۸۱

حجرات، آیه ۱۵ ص۲۱۸

ق، آیه ۱۲-۱۴ ص۱۳۰

الرّحمن، آیه ۹ ص۵۱

الرّحمن، آیه ۶۰ ص۱۸۸

حدید، آیه ۱۰ ص ۹۷

حدید، آیه ۲۵ ص۵۰، ۸۰، ۱۱۹، ۱۸۴

مجادله، آیه ۱ ص۶۰

مجادله، آیه ۱۹ ص۱۷۲

مجادله، آیه ۲۲ ص۱۶۱، ۱۷۱

حشر، آیه ۸ ص۹۰

ممتحنه، آیه ۱ ص۱۹۸، ۲۱۳

ممتحنه، آیه ۲ ص۲۱۶

ممتحنه، آیه ۸ ص۱۸۹، ۲۰۶

ممتحنه، آیه ۹ ص۱۹۸

ممتحنه، آیه ۱۰ ص۲۰۴

ممتحنه، آیه ۱۲ ص۵۷، ۱۰۶، ۱۶۶

منافقون، آیه ۴ ص۲۱۷

منافقون، آیه ۷ ص۲۱۵

منافقون، آیه ۸ ص۱۴۹

تغابن، آیه ۱ ص۲۴

تغابن، آیه ۱۲ ص۲۹

طلاق، آیه ۷ ص۱۲۵

قلم، آیه ۹ ص۲۱۶

قلم، آیه ۵۱ ص۲۴۰

مزمّل، آیه ۱۰-۱۱ ص۴۱، ۷۲

مدّثر، آیه ۷ ص۱۱۳

نازعات، آیه ۱۷-۱۸ ص۱۶۲

طارق، آیه ۱۵ ص۲۱۶

طارق، آیه ۱۵-۱۷ ص۱۳۸

غاشیه، آیه ۲۱-۲۲ ص۲۹

فجر، آیه ۷-۱۳ ص۱۰۳

فجر، آیه ۱۰-۱۲

ص۱۱۸

شرح، آیه ۱ ص۱۱۰

شرح، آیه ۵-۶ ص۴۰

تین، آیه ۳ ص۵۳

عادیات، آیه ۱ ص۲۱۹

ص: ۲۷۰

قریش، آیه ۱-۴ ص۵۲

کافرون، آیه ۱-۶ ص۱۳۲

کافرون، آیه ۶ ص۵۹

مسد، آیه ۱ ص۹۴

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹